

365 КҮН ЖОМОК

УДК 821.51-93

ББК 83.8

Ү-99

Редакторлор: Сабыр Иптаров, Батма Абдухамидова

Дизайнер: Абийбилла Абдукаримов

Которгон жана түзгөндөр: Асылбек Жоодонбеков, Роза Абдыкулова
2-басылышы 2014-жылы чыккан.

**Ү-99 365 Күн жомок. / Которгон жана түз.: А. Жоодонбеков,
Р. Абдыкулова. Онд. 3 бас -Б.: 2015. -472 б.**

ISBN 978-9967-27-696-3

Жыйнакка күн сайын бала-бакыраңыздар менен бапырап олтуруп, аларга окуп берип, баарлашууга арналган 365 жомок камтылды. Анда кыргыз эл жомоктору менен бирге эле англис, түрк, орус тилдеринде басылып чыккан жомоктор да которулуп, топтолду. Андан тышкары учурдагы балдардын дүйнө таанымына ылайык интернет булактарынан алынган жомоктор да киргизилди.

Жомоктор ата-энелерге, бала бакчалардын, балдар үйлөрүнүн тарбиячыларына, башталгыч класстардын мугалимдерине, жалпы эле таалим-тарбия жагында иштеген адистердин кеңири чөйрөсүнө арналат.

Ү 4803300100-15

ISBN 978-9967-27-696-3

УДК 821.51-93

ББК 83.8

Которгон жана түзгөндөр:
© Асылбек Жоодонбеков,
Роза Абдыкулова.
2015

Түзүүчүлөрдөн

Урматтуу ата-энелер, тарбиячылар, бөбөктөр!

Сиздерге күн сайын бала-бакыраңыздар менен бапырап олтуруп, аларга окуп берип, баарлашууга арналган жомоктор сунуш кылынат. Алар бардыгы 365 жомокту камтыйт.

Жыйнакка кыргыз эл жомоктору менен бирге эле англис, түрк, орус тилдеринде басылып чыккан жомоктор да которулуп, топтолду. Анын көпчүлүгүн Эрдал Демиркыран тарабынан түрк тилинде даярдалган “Ар күнгө бир жомок” (Her Güne Bir Masal) аттуу китептеги жомоктор түзөт. Андан тышкары учурдагы балдардын дүйнө таанымына ылайык интернет булактарынан алынган жомоктор да киргизилди. Алардын айрымдары түстүү сүрөттөр менен коштолгон.

Жомоктордо дүйнөдөгү ар кандай улуттардын кулк-мүнөзү, тарыхы, маданияты, жер жана адам аттары сыяктуу маалыматтар кездешет. Ошону менен катар балдар жаныбарлар, жаратылыш, адамдын табияты тууралуу маалыматтарга да ээ болот.

Жомоктордун дагы бир өзгөчөлүгү ар бири бир беттен ашпаган, кыскалыгында. Жомоктор 1-январдан баштап 31-декабрга чейин уланат. Демек, күн сайын балдар менен чогуу 365 жомокту жыл ичинде окуп чыгуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болосуз.

Муну менен бирге балаңыздын китеп окуу маданиятын калыптандырып, анын китепке болгон кызыгуусун арттыра аласыз. Балдардын китеп окуу көндүмү системага салынат. Жомокту окуу менен гана чектелбестен, андагы кызыктуу окуяларды балдар менен чогуу талкуулайсыз. Балдардын жаш өзгөчөлүгүнө жараша, алдын ала окуп, жеткиликтүү тил менен айтып берсеңиз да болот.

Ата-энелерден тышкары жомокторду тарбиячылар бала бакчаларда, балдар үйлөрүндө атайын окуу саатын уюштуруп, окуп берүүгө ыңгайлуу. Педагогдор башталгыч класстардын окуучулары үчүн адеп, адабий окуу, мекен таануу сабактарында аларды кошумча окуу материалы катары колдонсо да болот.

Жомок жолу бүтпөсүн

Адатта, «жомок» деген сөздү эшиткенде, көз алдыга бала кезибизде чон ата-чон энелерибиз, ата-апаларыбыз, ага-эжелерибиз жөн гана зоок үчүн эмес, атайын дайындынып, дымактанып, дилгириленип айтып берчү, чыныгы турмуштагыдай, бирок кандайдыр бир кереметтүү кубулуштар, укмуштуу окуялар, касиеттүү каармандар менен коштолгон, сөзсүз ак менен кара, акыйкат менен жалган, жакшылык менен жамандык күрөшүп, акыры ар убак адилеттик жеңип чыккан таасирдүү, тарбиялык баяндар тартылат.

Ал эми абалкы замандарда «жомок» десе кыргыз баласынын эсине дароо «Манас» жомогу, аны айткан улуу жомокчулардын бейнеси келчү. Анткени, «Байыркынын жомогу, баштаса келер оролу, эзелкинин жомогу, эстебесек болобу» деп элибизде «жомок» - Айкөл Манас тууралуу албан баянды, эскирбес эл тарыхы тууралуу дастанды туюнтуп, касиеттүү адамдар аркылуу аздектелип айтылып, муундан муунга мурасталып берилүүчү салттуу маданияттын өрнөгүн билдирген.

Салттуу элдик маданияттын айдыңынан карасак, «жомок» түшүнүгү эки мааниде туюмдалган: жомок жана жөө жомок. «Манапта» жомок мындай чечмеленет: «Мунун жармы төгүн, жармы чын, жанында турган киши жок. Көбү төгүн, көбү чын, көрүп келген киши жок». Демек, жомок - элдин билген-билбеген, көргөн-көрбөгөн, түшүнгөн-түшүнбөгөн туюм-сезиминин синтезинен жаралган, турмуштук окуяларга, туу туткан каармандарга байланган, элдик улуу идеялар менен унутулгус эрдик идеалдарды даңазалаган көөнө, көркөм дөөлөттөр болгон. Жомоктун анча өнүкпөгөн түрүн «жамак» дешкен.

Ошондой эле жомоктун прозалык, б.а. учпаган, шашпаган түрү да бар. Ал – жөө жомок. Адатта, ал: «Илгери - илгери...» же «Бар экен, жок экен...» деп «парадоксалдуу» башталып келип, ырааттуу, жай, логикалуу өнүгүп олтурат. Эмне үчүн жөө жомоктор дайыма ушул сөздөр менен башталат? Себеби, бул түшүнүктөрдүн мааниси абсолюттуу биримдикти туюнтуп турат: «илгери» деген сөз бир эле учурда эки мааниси: өткөндү жана келечекти билдирсе, «бар-жок» - кош маанидеги бир бүтүн акыйкатты сыпаттайт. Себеби, жомокто айтылган маалымат кечээки эле күнгө тийиштүү эмес, ал келечекте да кездешүүчү нерсе. Ошон үчүн «бүгүн көргөн эртең жок, ушундай тура дүйнө бок» делет.

Ушундан улам «жомок» түшүнүгүнө берилип жүргөн «чындыкка негизделбеген, ойдон чыгарылган, апыртмалуу элдик оозеки чыгарма, фольклордук ча-

кан жанр» деген аныктама бери болгондо бир жактуу. Бул кыргыз элинин дүйнө таанымындагы «жомок» дүйнөсүнүн арымын да, алкагын да, маңызын да, таризин да туура туюнта албайт. Элибиздин кээ бир «кенедей», «кенже» деп аталып жүргөн дастандары айрым элдердин «дөөдөй» деген дөөлөттөрүнөн көлөмдүү болушу, баарыдан мурда, алардын «көңүл ачуу» үчүн гана айтылбаганын айныксыз далилдеп турбайбы.

Биз да бүгүн өз балдарыбыз, өз урпагыбыз үчүн жомокчу болуубуз, аларды жомок дүйнөсү аркылуу адам кылып өстүрүү аракетин көрүүбүз зарыл болуп турат. Бекеринен улуу адамдардын бардыгы бир ооздон өз чыгармачылыгынын башатын бала кезиндеги жомокторго, алардан алган таасирлерге байланыштырышпаса керек. Жомокто баяндалган окуялар аркылуу ар бир адам ар нерсеге карата мамилесин өзү аныктап, алардан өзүнө керектүү тыянакты өзү чыгарып, өзү өрнөк алат. Өзүн адам кылып тарбиялоого өзү нук табат.

Ч.Айтматов «Ак кеме» повестин адегенде «Жомоктон кийин» деп атаган. Ал минтип башталат: «Бу баланын эки жомогу боло турган. Бири - жан билбеген өз жомогу, экинчисин таятасынан уккан. Акырында эки жомогунун бири да калбады. Кеп оролу ушунда». Өткөндү сактоо – аны кайталап, көчүрмөсүн көбөйтүү эмес. Сактоо – салттуу үлгүдө жаңыны жаратуу. Жомок бир сөзүн калтырбай жаттап айтууга көчкөндө өчөт. Сактап туруунун кубаты – жаратып турууда! Жараткан ошол касиети менен улуу. Адамзат урпак жаратуу менен гана өзүн сактап кала алат. Жомок да жаратып, жаңырттып, жардап турушу менен түбөлүк.

Жомок наристенин жан дүйнөсүнө эненин сүтү менен кириши керек. Ошондо гана ал сөөк менен чыгат. Жомоктун таалими үй-бүлөлүк тарбияда да, билим берүү системасында да, турмуштун өзүндө да бекем кармаган турмуштук туу эрежебиз болушу шарт. Бул китеп ата-энелердин, чоңдордун өздөрү гана эргип окуган чыгармасы эмес, баласы, небереси колунан түшүрбөй, асыл буюму катары аздектеп урунган, андагы каармандар эчен жыл эсте сакталып, узак жылдар турмушту коштоп, акыл-кеңеш берген, куттуу үй-бүлөнүн куунак турмушун да-накерлеген татына таберик, таалимдүү көркөм мүлк болсун дейли. Эмесе, жомок жолу бүтпөсүн...

*С.Иттаров,
эл таануучу*

Январь

Январь

- 1-январь. Акылдуу бала. Кыргыз жомогу.
- 2-январь. Ала чымчыктын жыл сүрүүсү. Италия жомогу.
- 3-январь. Жакшылык жомогу. Поляк жомогу.
- 4-январь. Зебранын териси эмнеге ала тилке? Африка жомогу.
- 5-январь. Сылан короз менен түлкү. Орус жомогу.
- 6-январь. Столдун жомогу. Венгр жомогу.
- 7-январь. Похон жана сыйкырдуу шуру. Румын жомогу.
- 8-январь. Карга менен түлкү. Француз жомогу.
- 9-январь. Ач көз карышкыр менен илегилек. Грек жомогу.
- 10-январь. Пилдин кежир баласы. Африка жомогу.
- 11-январь. Калпычы мышык. Индус жомогу.
- 12-январь. Ишке ашкан үч тилек. Грек жомогу.
- 13-январь. Эмне үчүн коёндор жазында ак, кышында боз тон кийишет? Монгол жомогу.
- 14-январь. Билерман куш. Француз жомогу.
- 15-январь. Бүркүт менен түлкү. Кыргыз жомогу.
- 16-январь. Баарын жеген жырткыч карышкыр. Норвегия жомогу.
- 17-январь. Жалган жомок. Немец жомогу.
- 18-январь. Желдеткич. Япон жомогу.
- 19-январь. Өзүнө суктанган кийик. Француз жомогу.
- 20-январь. Алтын кесиндиси. Белорус жомогу.
- 21-январь. Хан каалаган бакалар. Италия жомогу.
- 22-январь. Таканын мыгы. Немец жомогу.
- 23-январь. Таш паллоо. Норвегия жомогу.
- 24-январь. Деңиздин көздөрү. Венгр жомогу.
- 25-январь. Короз менен түлкү. Орус жомогу.
- 26-январь. Кичинекей чычкандын саякаты. Аляска жомогу.
- 27-январь. Салмагы күмүш менен бааланган кара буудай. Литва жомогу.
- 28-январь. Карыган карышкыр. Чех жомогу.
- 29-январь. Түлкүнүн куйругунун учу эмне үчүн ак түстө? Норвегия жомогу.
- 30-январь. Чөө менен кирпич. Африка жомогу.
- 31-январь. Чомотой саятчы. Кыргыз жомогу.

1-январь

Акылдуу бала

Кыргыз жомогу

Илгери-илгери өткөн заманда бир шаарда өзгөчө акылдуу, баамчыл бала болгон экен. Ал бала акылдуу болуп, ар дайым ойлонуп иш кылган, көргөн билгендерин терең андаган, зээндүү бала эле.

Бир жолу башка жактан келген бир кишиге жолугат. Ал киши көптөн бери төөсүн таппай, көп жол жүрүп келе жаткан болот. Жок дегенде ушул бала көрдү бекен? -деп баладан төөнүн ээси сурайт.

– Балам, көптөн бери бир төөмдү жоготуп издеп жүрөм. Силер жактан өтүп калса, көрүп калган жериң жокпу? -деп сөз баштайт.

– Ал төөңүздүн арткы буттарынын бири аксак эмес беле?

– Ооба, ооба дал ошондой. Төөмдүн арткы бир буту ооручу эле.

– Төөдө куржунга салынган буудай жок беле?

– Ооба, ошондой, бар болчу. Төөнүн куржунунда буудай бар болчу. Ошону менен кошо жоготкон элем.

– Төөнүн өңү ак беле?

– Ооба, өңү ак болчу. Демек, балам, сен менин төөмдү көргөн турбайсыңбы.

– Жок, байке, мен сиздин төөңүздү көргөн жерим жок.

Баланын бул жообуна таң калган киши андан кайра сурайт.

– Балам, сен менин төөмдү көрбөсөң, анан төөнүн аксак экенин, куржунунда буудай бар экенин, төөнүн өңүн кайдан билесин?

Ошондо бала мындай деп жооп берген экен:

– Мен сиздин төөңүздү көргөн жокмун. Мен кайсы бир төөнүн жалгыз келип жыгачка кашынып, сүйкөнгөнүн анын изинен көрдүм. Ал жердеги изди карасам, төөнүн изи экен. Төөнүн бир буту жерге тийбептир. Төө аксап баскан экен. Төө кашынган жерде бир аз буудай төгүлүптүр. Андагы куржун жыгачка илинип тешилген экен. Анан ал төө сүйкөнгөн жыгачта төөнүн жүндөрү турат. Анын өңү агыш экен. Төөнүн баскан изине көңүл бурсак, ал батыш тарапка багыт алыптыр, -деген экен.

Кичинекей баланын мындай акылына, анын баамчылдыгына баа берип, киши аябай таң калып, ыраазы болгон экен.

2-январь

Ала чымчыктын жыл сүрүүсү

Италия жомогу

Ала чымчыктын балапаны өз алдынча уядан учуп чыккандай жетиле элек эле. Дарактан даракка, үйлөрдүн чатырына улам учуп-конуп, сайрандап жүрдү. Кеч киргенде дарактын көңдөйүн таап жайгашты да, канаттарын алдына жайып эс алды.

Убакыт өтүп, айланага суук түшкөн мезгилде балапан чабалекейдин уясын таап алды. Уя жумшак түктөр төшөлүп, абдан ыңгайлуу жасалган экен. Бир күнү ошол уяда уктап жатса, түн бир оокумда үндөр чыга баштады. Уя тараптагы терезеден жарык жанып, шатыра шатман үндөр угулду. Аны укканда балапан аябай коркуп кетти. Уядан чыга калып, дарактын бутагына конуп терезеден эмне болуп жатканын байкагысы келди. Караса бөлмөнүн төбөсүнө чейин жеткен абдан кооз арча турган экен. Арчанын астында түркүн-түркүн оюнчуктар жана баштыктар бар эле. Балдар арчанын айланасында чуркап ойноп жүрүшүптүр.

Балапан адамдардын түн бир оокумда уктабастан, шаан-шөкөт кылып жатканын түшүнө албады. Анткени ал өткөн жазда эле жумурткадан чыккандыктан, адамдардын каада-салттарын, майрамдарын билчү эмес.

Бир маалда адамдар жарыкты өчүрүп уктагандан кийин гана балапан кайрадан уйкуга кирди. Таңга маал күндүн жарыгынан улам чочуп ойгонду. Чабалекейлердин сайраганы тим эле кулакты жарчудай. Балапан аларга ачуулашып минтти:

– Эмне кыйкырып жатасынар! Түнүчүндө адамдардын ызы-чуусу басылбайт, эми силердики өттү! Эмне болуп жатат деги? -деп кыйкырды.

– Бүгүн жаңы жылдын биринчи күнү. Бул күнү биз дагы адамдар сыяктуу эле кубанабыз.

– Эмне үчүн?

– Ээ, балапан! Сенин кабарың жок тура. Бүгүн 1-январь. Жылдын биринчи күнү. Эми күн узарып, акырындап жаз келет.

– Январь? Ал эмнеси. Жыл сүрүү деген эмне?

– Түшүнүктүү, сен эч нерсе билбейт турбайсыңбы! Жакында эле жумурткадан чыксаң керек. Жыл сүрүү - бул жылдык санак. Бир жыл бир нече айдан турат. Анын биринчи айы - январь. Ал - куштун тумшугу. Артынан он ай, башкача айтканда, куштун мүчөсү сымал. Февраль, март, апрель, май, июнь, июль, август, сентябрь, октябрь, ноябрь. Эң акыркысы - декабрь. Январь куштун тумшугу болсо, декабрь куштун куйругу сымал. Түшүндүңбү?

– Жок. Чынын айтсам куйрук, тумшук жана мүчө деген сөздөр гана эсимде калды. Калгандары мен үчүн татаал экен.

– Мени кара! - деди картаң куш. Сен бир аз токойдо, талааларда учуп тажрыйба топто. Ай бүткөн кезде кел. Мен да ушул үйдө жашайм. Ошондо мен сага кийинки ай тууралуу маалымат берем, - деди.

– Макул! -деген бойдон балапан бул дүйнөнү таанып-билүү үчүн жолго чыкты.

3-январь

Жакшылык жомогу

Поляк жомогу

Каф тоосунун ары жагындагы жомоктор дүйнөсүндө бийкечтин бир баласы болуптур. Бир күнү периштелер ал баланын жанына топтолушат. Бийкеч перилерден минтип өтүнөт:

– Бул балага эң кымбат жана пайдалуу нерселерди белек кылгылачы? Аны уккан биринчи периште:

– Мен сага көргөн адам суктана турган сулуулукту берем! -дейт. Анда экинчи периште:

– Сага көк түстүү көз берем, сен караган ар бир нерсенди түшүнөсүң, а сени тиктегендин башы айланат, -дейт.

Үчүнчү периште болсо:

– Шыңга бойлуу болосуң, эч кимдин бою сеникиндей болбойт. Сага караган суктанат, -деп айтат.

Төртүнчү периште эңкейип:

– Бай болосуң, жашоодон эч кыйналбай жашайсың, мен сага байлык берем! -деп шыбырайт.

Бийкеч бир саамга ойлонуп: “сулуулук убактылуу нерсе, келет кетет. Шамал

эң сулуу дарак пальманы заматта айласын кетирип уйпалайт. Бай болсоң байлыгыңды элге таратпаган соң эч ким аны сүйбөйт. Таратса, өзү жакырланат. Демек, силердин бөбөккө берген белектеринер утурумдук эле болуп калды”, -дейт.

Периштелер башка эмне берсек болот деп бир саамга ойлоно калышат.

-Мен ага жакшылыкты, бакубатчылыкты каалайм. Күндүн жарык, жылуулук берген жакшылыгын берем. Жүрөктөн чыккан жакшылык да күндүкүндөй адамга жашоо тартуулайт. Жакшылыгы болбогон байлыктын өзүмчүлдүктөн айырмасы жок. Жакшылыгы болбогон сүйүү адамды басынтат. Силер берген белектер утурумдук, ал эми жакшылык болсо өмүр бою калат. Түбү жок кудук сымал. Канча суу алсаң, ошончо дагы көп суу чыгат.

Андан соң бийкеч бөбөккө ийилип:

– Жүрөгүң жылуу, мээримдүү болсун, бөбөк! -деген экен.

4-январь

Зебранын териси эмнеге ала тилке?

Африка жомогу

Токойдун жапайы эшектери арстан үчүн эң даамдуу тамак болгондуктан, алар арстандан балдарын коргоочу экен. Бирок бардык айбанаттардын балдары сымал жапайы эшектердин такайлары да үйүрдөн алыстап ойноп кетишчү.

Бир күнү такай үйүрдөн алыстап кетип, жалгыз калганын байкайт. Өтө эле алыстап, тааныбаган жерлерге чейин кетип калыптыр. Анан ал ыйлай баштайт, бирок чара жок. Кайра кантип жол таап кетээрин билбейт. Капысынан ага чоң бир жаныбар жакындайт. Алгач такай сары жалдуу, узун куйруктуу жаныбар жардам берет деп үмүттөнөт. Ал жакындаган сайын апасы айткан “абайла” деген жаныбарга өтө түспөлдөш экенин сезет.

Жан сооғалап токойду көздөй качат, артынан арстан кууп жөнөйт. Такай качып отуруп, өзү бата ала турган жерге кире качат. Арстан ал жерге батпай коёт. Ошентип кечке ошол жерде асылып калган такай тилке-тилке болуп күнгө күйүп калат.

Ошондон бери такай кичинекей зебрага айланып, андан тарагандардын териси ала тилке болуп калыптыр.

5-январь

Сылан короз менен түлкү

Орус жомогу

Түлкү үч күндөн бери жээрге тамак таппай шимшип жүрөт. Кекиртегинен бир тилим да тамак өтө элек. Башы айланып, тенелип баратса, маңдайынан бир короз чыга калат. Сүйүнгөнүнөн тулкусу чынала түшөт. Эптеп бир жолун таап, аны качырбай кармап жейин дегенде эки көзү төрт. “Эгер ал баамдап калса качат, бийик бир жерге түнөп алса, мен ага жетпей калам да, олжомду жоготуп дагы ачка калам”, -деп ойлоп коркуп кетет. Анан ал корозду азыр эле көрө калгандай тиктеп:

– Саламатсыңбы, короз! Сени бир жерден көргөндөй болуп турам. Экөөбүз бир жерден кездешкен жок белек? -деп суроо салат. Кайра сөзүн улап:

– Эстедим, сенин атаң менин досум болчу. Бул аймактын эң таанымал корозу эле. Ал кыйкырганда коңшу айылдын короздоруна чейин угулуп турчу. Сен да атаңдай моюну узун короз экенсиң, жакшы кыйкырсаң керек. Мен ыргакка, музыкага абдан жакынмын. Мага бир ыр ырдап бере аласыңбы? -дейт.

Короз болсо түлкүнүн мактоосуна алданып, канаттарын ачып жаап, башын кой-коңдотуп, оңго-солго бурулуп, өзүн көрсөткөнгө аракет жасайт да, моюнун созуп, кыйкыра баштайт. Берилип кыйкырып жатып, көздөрүн жуумп алат. Дал ушул абалды күтүп жаткан түлкү корозду кекиртектен алат. Аны тиштеген бойдон качып жөнөйт.

Талаада иштеп жаткан айылдыктар түлкүнү көрүп, колдоруна союл алып, артынан кубалайт.

– Биздин корозду ташта! -деп кыйкырышып артынан сая түшүшөт.

Качып бараткан түлкүгө короз:

– Түлкү досум! Биздин айылдын адамдары аябай бат чуркашат. Алар сага бат эле жетип, сени өлтүрүп коюшат. Мен да ортодо жаман абалда калам. Таяк жеп сени менен кошо өлгөндөн көрө сага жем болгонум артык. Эң жакшысы, сен аларга бул силердин корозуңар эмес, менин корозум! -деп кыйкыр. Балким ошондо алар сени кубалаганын токтотушат, -дейт.

Түлкү буга макул болот да минтип кыйкыра баштайт:

– Бул силердики эмес, менин корозум! Дал ошол убакта короз анын оозунан бошонуп, дарактын шагына секирет. Ушинтип короз өзүн куткарат. Ал эми түлкү болсо айылдыктардын колунан кутулдубу, жокпу, бүгүнкү күнгө чейин белгисиз.

6-январь

Столдун жомогу

Венгр жомогу

Кыш жакындап калгандыктан, куштар токойду убактылуу калтырышып, жылуу жактарга бет алышты. Суук шамал канатсыз болгонуна карабай дарактардын арасына кирип, ары-бери чимирилип жатты. Айрым куштар алыска кете албагандыктан шаарга түшүштү. Дарактар да титиреп үшүгөнүнө карабастан, үмүттөрү үзүлө элек эле. Анткени каардуу кыштын артынан жаздын келерин, алар кайра бүчүр байларын, куштар кайра учуп келип, бул жерлерге уя саларын билишчү. Эмен дарагы гана капа, себеби жанындагы чоң эмен дарагын кыйып алып кетишти. Буга чейин бул жерден кыйылган меше дарагынан такыр кабар жок.

Кыш өтүп, жаз да жаркырап келди. Көңүлү жайдары ала чымчык эмендин бутагына келип конду. Сени кубандырайын,- деп келдим, сенин агаң бардар бир үйдө шкаф болуптур. Бутактары, жалбырактары калбаптыр, бирок мен аны дароо тааныдым. Сага салам жолдоду.

Кичинекей эмендин айланасында куштар сайрап жаткан. Бирок ал агасын аябай сагынган эле. Агасынын жанында стол болуп, аны менен чогуу болууну самады.

Бир күнү усталар келип, кичинекей эменди үйүнө алып кетишти да, стол жаап коюшту. Бир бөлмөдө агасы менен бирге турганына аябай сүйүндү.

7-январь

Похон жана сыйкырдуу шуру

Румын жомогу

Бир кыштакта жашаган жакыр адамдын Похон деген баласы бар экен. Ал күндөрдүн биринде акча табуу үчүн шаарга жөнөдү. Курулуш иштеринде иштеп, акча таап, ал акчасына бир жылан, бир мышык жана бир ит сатып алды.

Похондун сүйүктүү айбанаттары абдан тез чоңоюшту. Бир күнү жылан:

– Мен жыландардын падышасынын баласымын. Мени атамдын сарайына алып барсаң, сага атам көп белек тартуулайт, -дейт.

Алар тоо-талаалардан өтүп барып, жыландар өлкөсүнө барышат. Кароолчу жыландар Похонду токтоткондо, жыландын баласы ал-жайды түшүндүрөт.

Жыландардын падышасы болсо эчак өлдү деген баласын көрүп, сүйүнүп кырк күн той берет. Кыркынчы күнү Похонду чакыртып:

– Сага сыйкырдуу шуру берейин. Муну эртең менен оң колуна, күндүз тилиңдин астына, кеч киргенде сол колуна кармасаң, бүт тилегиң ишке ашат, -дейт.

Үйүнө кайткан соң, шурунун жардамы менен өзү жашаган аймактын сулуу бийкечине үйлөнөт. Атайын сарай салдырып жашап калат. Күндөрдүн биринде бийкечтин бир жоокери Похондун байышында шурунун ролу бар экенин биллип, аны уурдап алат. Ошентип Похон болгон байлыгынан кол жууйт.

Аябай жакырданган Похон көчөдө жатып күн көрүп жүрүп, ити, мышыгы менен бир шаарга туш келет. Шаардагы сарайдын ичинде тепкичте отурган эки адамды көрөт. Алар баягы өзүнүн аялы, экинчиси болсо шуруну уурдап алган жоокер болот. Алар колдорундагы сыйкырдуу шуру менен ойноп отурушуптур. Бир кезде Похондун ити аларга үрүп асыла баштайт. Коркуп кеткен аял менен жоокердин колдорунан шуру ыргып кетет. Мышык шуруну илип алып Похонго берет.

Похон шурунун касиети менен кыштактан үй сатып алып, бир кедейдин кызына үйлөнөт. Жер айдап, дыйканчылык кылып күн көрөт. Шуруну болсо деңизге ыргытып жиберип, жыргап-куунап жашап калат.

8-январь

Карга менен түлкү

Француз жомогу

Карга бир жерден быштак таап, даракка конуп алып, жегенге даярданып жаткан кезде, дарактын астынан ачка түлкү өтүп бараткан болот. Быштактын жытын сезген түлкү дарактын башын караса карга отурат:

– Саламатсызбы карга, кийиминиз сонун жарашыптыр, -дейт. Карга болсо “амалкой түлкү сүйлөй бөр, сенин максатың эштеп менин быштагымды жеш” деп ичинен сүйлөнүп, үн катпайт.

Карга даракта түнөп калса да, түлкү сөзүн токтотпой уланга бериптир.

– Оо, карга, сиздин кийиминиз эле эмес, сөлөкөтүңүз да асмандын падышасы болгон бүркүттүкүнөн жарашыктуу жана сүрдүү. Сизди карап алып, түрү суук бүркүттүн эмнеге асмандын падышасы болуп калганына түк түшүнбөйм.

Карга бүркүттү көрө алчу эмес. Ага түлкүнүн сөзү майдай жага түштү. Колундагы быштагын алдырып ийгенден коркуп, түлкүгө жооп бере албады. Бирок аны мактаган сайын жибип баратты.

Анда түлкү:

– Карга ага, сиздин тулкуңузга төп келген үнүңүз да мени суктандырат. Бул жакка келатып, көптөгөн куштардын, атүтүл булбулдун үнүн да угуп көрдүм. Анын үнү сиздин үнүңүздүн жанында шоона эшпейт, -дейт.

Үнү менен өзүн абдан жактырган карга анда да жооп кайтара албады.

Түлкү эми өзү менен сүйлөшүп жаткандай түр көрсөттү. Мен булбулдун да, тоту куштун да үнүн уктым, эми карга агамдын үнүн уксам, башкалардыкына салыштырып, анын үнүнүн канчалык мукамдуу экенин байкайт элем.

Карганын ичи тар эле. Ал теңирим берген үнүн да башкаларга утузгусу келбейт экен.

Ошол маалда карга чыдабай кетип, оозун чоң ачып “каак”, “каак”, “каак” деп кыйкырып жиберди эле, оозундагы быштак ыргып кетти. Ошону эле күтүп турган түлкү моюнун сөзүп, илип алды да:

– Эх, өзүн ашыкча сүйгөн келесоо карга! Куштардын үнүнүн жанында сенин үнүң айкырган эшектикиңдей эле. Бирок сендей өзүн сүйгөн жана мактанганды жакшы көргөндөр болбосо, биз кантип жашайт элек, -деп быштакты тиштеп алып жолуна түштү. Карга уялганынан жердин астына кире качты.

9-январь

Ач көз карышкыр менен илегилек

Грек жомогу

Б айыртадан эле карышкыр эң ач көз айбанаттардан. Көргөн нерсенин баарын жакшы-жаман дебей жеп-жутат. Алдынан чыккан жандыкты жөн коё бербеген жырткыч.

Күндөрдүн биринде ошол ач көз карышкырдын карды ачып, соргоктугу кармап өлүп кала жаздайт. Картаң койду сукулдап жеп жатып сөөгү тамагына тыгылып калат. Көзүнөн жаш куюлуп, жаны көзүнө көрүнүп, канчалык жан талашса да, сөөктү чыгара албайт. Убакыт өткөн сайын тамагына теренирээк тыгылып, аябай оорутат. Айласы кетет. Бир маалда ал баткакта бака издеп жүргөн илегилекке көзү түшөт.

– Илегилек, мен сени жакшы көрөм! Мага сенден башка эч ким жардам бере албайт. Оор абалдамын, өлөйүн деп калдым. Менин тамагымдагы сөөктү узун тумшугуң менен алып чыксаң, сага абдан ыраазы болор элем.

– Андай болсо ач оозунду! -дейт илегилек.

– Аа, -деп карышкыр оозун ачып берет. Илегилек тумшугу менен кекиртекке батып калган ичке сөөктү издей баштайт. Акыры аны табат да, тумшугу менен илип чыгарат.

Карышкырдын жаны жай алып, терең дем алат. Тескери бурулат да, илегилекти карап койбостон басып кетет.

– Ээй! -деп илегилек артынан кыйкырат. Эмне сөзүңө турбайсың же сен ыраазылыкты ушинтип билдиресиңби? Мен сени бир өлүмдөн куткарсам, ырахматыңды да айтпастан кетип баратканың эмне!

– Акылсыз, илегилек десе! Сен азуулуу карышкырдын оозуна башыңды салдың. Андан башыңды аман сактап калдың. Ошондон өткөн ыраазычылык болубу?

Аны укканда карышкырдын артынан караган бойдон оозун ачып калат да:

– Ээх! Жашоо кандай кызык. Карышкырга жакшылык кылам деп жатып, өзүм жем болуп кала жаздапмын да. Бирок баары бир жолдуу экенмин, -деп үшкүрүнүп отуруп калат.

10-январь

Пилдин кежир баласы

Африка жомогу

Африканын батышындагы аймакта бир пилдин үйүрү жашаптыр. Булардын кенжеси абдан тентек жана кежир экен. Бир жолу алар саякатка чыга турган болушат.

Пилдин атасы:

– Биз менен бар, -дейт.

– Жок, мен силер менен барбаймын, -деп жооп берет кенже пил.

– Балам, кел экөөбүз чогуу басалы, -деп энеси жалбарат.

– Жок, барбаймын, -дейт кенже пил көктүгүн карматып.

– Анда жүрү биз менен, жолдон ойнойбуз, -деп улуу бир туугандары сурамышат.

– Жок, силер менен да барбаймын! -деп жооп берет ал.

Ошентип, кежирдигинен улам аны үйгө калтырып башкалары жолго чыгышат.

Ал жалгыз калып өз алдынча ойнойт. Бирок бир топ убакыт өткөндөн кийин эриге баштайт. Ал кичинекей пил болуп калгандыгы үчүн аябай капа болот. Мындан кийин кичинекей пил болбойм, кичинекей пил болуу кызыксыз тура.

– Анда эмне болсом? -деп бир саамга ойлонуп калат.

Ошол мезгилде так секирип ойноп жүргөн эликти көрөт. Карачы, кандай жакшы! -дейт ичинен. Ошентип элик болууну чечет. Эликти туурап секире баштайт. Бирок калың, оор буттары бири-бирине тийип, жыгылып түшөт. Анан ал:

– Элик болуу анча деле кызыктуу эмес экен. Андан көрө маймыл болоюнчу, -дейт маймылды көрүп. Маймылдар турган бакка барып:

– Ээй, мен мындан кийин маймылмын! -деп жар салат.

Маймылдар таң калып, пилдин жанына келишет. Үстүнө чыгышат, бирөө кулагынан тартып көрөт, экинчиси куйругуна асылат, дагы бирөө жаңгак менен башка согот. Кежир пил тентек маймылдардын арасынан араң дегенде качып чыгат.

Жолдон бактан-бакка учуп-конуп кубулжуй сайраган тоту кушка жолугуп, аны жактырып калат да, минтип кайрылат:

– Мен да тоту куш болгум келет, мага учканды үйрөтөсүңбү?
 – Албетте, үйрөтөмүн, -деп жооп берет тоту куш ага. Экөө жолдун жээгиндеги жарга барышат.

– Кел, учалы! -деп бир кезде тоту куш канат жаят. Пил аны туурап учмак болот. Ошентип эки бутун талтайтып туруп, өзүн жардан таштап жибергенин байкабай да калат. Тоту куш канатын жайып бийиктеп баратса, пил ылдый тоголонгон бойдон жөнөйт. Бир кезде башы менен барып көлчүк сууга сайылат. Ылай суудан эптеп өйдө турат. Үстүнүн баары ылай, дене бою да ооруп калыптыр.

– Эх, тоту куш болгон жаман тура! Кой, пил эле бойдон калганым жакшы, - дейт ал.

Ошентип өз ата-энесин жана бир туугандарын издеп жөнөйт. Алар менен жолго чыкпаганына өкүнгөндөй...

11-январь

Калпычы мышык

Индус жомогу

Илгери Срипур деген бир аймакта Сударян деген падыша болгон экен. Ошол аймакта Сахарадатта деген соодагер жашачу. Бир күнү соодагердин банкаларынын бирөөсүнүн оозу ачык калып, ага мышык башын салып иет. Анан ал башын чыгара албай мыёолой баштайт. Дүкөндүн ээлери мыёологон мышыктын үнүн угуп чуркап келишип, башын чыгарууга аракет кылышат, бирок колдоруна келбейт. Банканы сындырууну чечишет, бирок банканын оозу мышыктын мойнуна билериктей болуп тагылган бойдон калат. Чочуп калган мышык талааны көздөй чуркап жөнөйт. Аны көргөн чычкандар алапайын таппай кача башташат.

– Менден качпагыла, силерге тийбейм деп ант ичтим, андыктан, мойнуна шакек тагып алдым, -деп калп айтып чычкандарды ишендирет. Ага ишенген чычкандар күндө ары-бери өтө башташат. Алар ээрчишип, үйлөрүнө кайткан мезгилде эң артта баратканын кармап алып, жеп турат. Бул жоругун күнүгө кайталайт.

Чычкандардын арасында Удно, Манико аттуу сыйлуу чычкандар бар эле. Бир

күнү чычкандар Уднону таппай калышат, ал экинчи күнү да келбейт. Акыры аны мышык жеп койгонун түшүнүшөт. Санаганда жүз чычкан жоголгонун билишет. Ошондон кийин мышыктын жанына таптакыр жолобой калышат.

Ошентип өмүр бою чычкандарга пайдасы тийген акылман Удно мышыкка жем болуп, чычкандардын көзүн биротоло ачкан экен.

12-январь

Ишке ашкан үч тилек

Грек жомогу

Байыркы доорлордо грек кедейлери жашаган бир айылда өтө кедей жаш жубайлар жашашыптыр. Жаныдан гана үйлөнүшкөн эле. Бири-бирин жакшы көрүшчү, бирок жокчулуктун айынан экөөнүн ортосунда чыр-чатактар тез-тез чыгып турчу.

Бир күнү аялы талаадан күйөөсүнөн мурун үйүнө келет. Кечки тамакка эмне кылсам деп ойлонуп отуруп калат. Үйдө колго илине турган эч нерсе жок болчу. Эмне болсо да, бир шорпо жасармын деп казанга суу куят. Оюна эмне үчүн мынча жардыбыз деген ойлор келет, ошол эле мезгилде күйөөсүнө абдан даамдуу тамак жасай албагандыгына бушайман болот. Ошентип кыбырап жүргөндө очок тараптан үндөр угулуп, бир периште кыз пайда болот да, аялга кайрылып:

– Үч тилек тилесең болот, бирок үч тилектен ашпасың. Бул тилектер ишке ашат. Тилектериңди алмаштыра албайсың. Бир жолу эмнени айтсаң, ошол ишке ашат. Акылдуу мамиле кыла алаар бекенсиң? -дейт.

Ошентип баягы периште кыз кайрадан көздөн кайым болот.

Өткөн нерсеге ишене албай, өңүмбү же түшүмбү, -деп башы маң болот. Бирок эмнеси болсо да бир көрөйүн деп, ойлоно калат.

Кечки тамакка мыкты бышырылган чучук болсо, -дейт.

Асмандан чын эле бир табак чучук түшөт.

Бир аздан кийин күйөөсү үйүнө келет. Аялы болгон окуяны айтып берет. Алдыларында бышкан даяр тамак турат, бирок ал экөө тамактанып алганды да ойлонбостон, эмне тилесек деп пландай башташат. Күйөөсү ат, араба, мал десе, аялы үй, бакча жана ар кыл буюмдарды айтат. Акыры экөөнүн бир пикирге келе албасына көзү жеткен күйөөсү ордуна туруп баратып табакка колу ти-

йип, андагы чучукту төгүп алат. Аял ачуусун тыя албай:

– Андан көрө ушул чучуктар сенин бетине жабышып калсачы! -деп айтып жиберет. Чучуктар ушуну эле күтүп тургансып, шып эле эркектин бетине жабыша түшөт. Экөө тең коркуп, чучуктарды чыгарганга аракет кылышат, чыкпайт. Айлалары кеткенде:

– Чучуктар адамдын бетинен чыксын! -деп айтууга аргасыз болот.

Чучуктар жабышкан беттен бошоп, табакка түшөт. Бирок заматтын ортосунда каалаган олжого ээ болуу мүмкүнчүлүгүнөн куру жалак калганы үчүн көңүлдөрү чөгүнкү эле.

13-январь

Эмне үчүн коёндор жазында ак, кышында боз тон кийишет?

Монгол жомогу

Бир күнү кар коёнга арманын айта баштаптыр:

– Коён, өзүмдү аябай алсыз сезип жатам. Күч-кубатым кетип баратат, өлөт окшойм.

– Анда сен эрип бараткан турбайсыңбы, -деп коён ыйлай баштаптыр.

Менин эң жакын досумсуң, үстүңдө ойночу элем. Түлкү чыга калса, сага кийрип кетчүмүн. Сага төшөк катары жатып, жаздык кылып жазданчумун. Сен тонумдай аппак болуп, мени душмандарымдан коргоочу элеч. Эрибе эрибе, мен сенсиз эмне кылам? - деп коён ыйлай баштайт.

Аны көрүп кар да ыйлай баштайт, Ал ыйлаган сайын эрий берет.

Бир кезде коён минтет:

– Азыр кыш перисине барып сени эритпе деп суранам. Анан ал кыш перисине барып айтат. Кыш периси мындай дейт:

– Кардын эришин токтото албайм, бирок сага жардам бере алам. Бир жылдан кийин кар досуң кайра келет. Ал эми сага болсо душмандарыңан коргонуш үчүн бул белекти берем. Жазында боз тон кышында ак тон кийип жүр. Ошондо коён ыйлаганын токтотот. Ошол күндөн бери коёндор жазында боз, кышында ак тон кийип калышыптыр.

14-январь

Билерман куш

Француз жомогу

Илгери илгери бир заманда бардык калктар бакубат жашаган жалаң бактылуулардын мамлекети болуптур. Бирок ага карабастан, ал мамлекетти башкарган хан менен ханышанын арманы бар экен. Бир күнү алардын үч баласын тең бүркүт ала качып кеткенин ханышанын синдиси элге билдирет.

Ал аймакта жашаган бир карыянын чакан үйүндө эки уул жана жылдыз көздүү бир кыз бар экен. Алар бой жетип чоңойгондо:

– Балдарым, мен силердин өз атанар эмесмин. Силерди мен талаадан таап алгам. Өз ата-энеңерди табышыңар керек. Бирок мынча жылдан кийин таба алаар бекенсиңер. Белгисиз өлкөдө бардык нерсени билген бир куш бар. Ошол силерге жардам берет. Бирок ал кушка жетүү абдан татаал. Ал айдың-талаалардын ортосунда миң жылдык өмүрү бар дарактын ичинде жашайт. Ага баратканда силерди азгырган, алдаган көп нерселер учурайт. Аларга такыр көңүл бурбастан жолуңарды уланта берсеңер, акыры таап барасыңар, -дейт карыя.

Алгач эң улуусу сапарга чыгыптыр. Абышка айткандай эле азгырык үндөр чыга баштаптыр, ал такыр артын тиктебей баратып, акыры кызыгып кетип, артын караар замат айкелге айланып калат.

Күтө-күтө келбеген соң, карыянын экинчи уулу да сапарка чыгат. Ал да ушундай окуяны башынан өткөрүп айкелге айланат. Андан соң, жылдыз көздүү кыз сапарга чыгат. Бирок ал эч артына карабастан жүрүп отуруп, жанагы абышка айткан даракка жетет. Айткандай эле дарактын так ортосундагы тешикте бир куш отурган болот. Куш сүйлөй баштаганда, ага чейин угулуп жаткан бардык үндөр токтоп, жымжырттык орнойт. Куш кызга дарактын түбүндө аккан суудан айланадагы бардык айкелдерге сүрүп чык, -деген кеңешин берет. Кыздын агалары жана өз атасы да ошол айкелдердин арасында экен. Көрсө, хан дагы өз балдарын издеп жолго чыгып, айкелге айланып калган эле. Хан бул кызды жана анын эки агасын жактырып, ак сарайга алып барат. Хан атайын дасторконду жайдырып, аларды конок кылат. Аңгыча терезеден бир куш кирип, дасторконго конуп калат. Ал баягы бизге тааныш куш эле.

– Булар силердин балдарынар. Буларды ханышанын сиңдилери кызганчаактык менен сарайдан чыгарып салышкан, -дейт.

Муну уккан хан менен ханыша абдан кубанышат. Ал эми ханышанын эки сиңдиси сарайдан качып чыгып, жок болушат.

15-январь

Бүркүт менен түлкү

Кыргыз жомогу

Бир мезгилдерде бүркүт менен түлкү өтө ынтымактуу дос болушат. Бири-бирибизге кара санашпайлы деп убадалашат. Ошондон көп убакыт өтпөй бүркүт бир жыгачка уя салат, ал жыгачтын түбүнө түлкү тууп, бачикилерин бага баштайт.

Түлкү бир күнү бачикилерин калтырып, алыс жакка жем издеп кетет.

Ошол учурда бүркүттүн карды ачып, дарактын түбүндөгү түлкүнүн бачикилерин жеп салат. Нык тойгондуктан уйкуга кирет.

Бир аздан кийин олжосун тиштеп түлкү келет. Караса балдары жок. Ал: “алыстан душман келбейт. Бул карасанатайлык бүркүттүн колунан келди”, -деп дароо түшүнөт. Көз жашын көлдөтүп ыйлайт. Кармашайын десе, алы жете турган эмес. Бирок жер-жеберине жетип каргайт.

Эң аягында: “Сом темирге балка бар, чоңсунганга ал да бар”, -деп өзүнө өзү кайрат берип, эптеп чыдайт. Кекенип туруп, сенин балапандарыңды мен жеп, сага күйүт салсам, арманым болбостур, -деп көз жашын аарчыйт.

Акыры тагдыр өзүнүн калыстыгын көрсөтөт. Түлкүнүн абдан күйүт менен жаш төккөнүн укса керек. Бат эле алай-дүлөй түшүрүп, катуу шамал согот. Таш менен топурактарды учурат. Бүркүт уя салган жыгач түбүнөн омкорулуп, кулап түшөт. Анын куурап калган бутактарына чагылган тийип, ал алоолонуп өрттөнө баштайт. Балапандар окчун жерге кулап түшүп жараланат. Түлкүнүн көктөн тилегени жерден табылып, мойсоп тынат. Ынтымак менен шертти бузган бүркүт да ошентип балапандарынан кол жууйт.

16-январь

Баарын жеген жырткыч карышкыр

Норвегия жомогу

Жаш чабан койлорун жайып жүргөн. Түшкү тамагын жейин деп жаңы эле отурса, маңдайына бир карышкыр келип калат. Карышкыр: – Тамагыңды бер, болбосо бир коюнду жейм! -дейт. Тамагын бербей койсо, айтканындай эле бир коюн жеп кетет. Эртеси да ошондой эле окуя кайталанат. Ошентип жети күндө жети коюн жеп коёт. Чабандын атасы: “Жети койду таап кел!” -деп баласын үйдөн кууйт. Чабан жолдон карышкырга жолугат.

– Менин жети коюм кана, карышкыр?

– Бул жерде,- деп курсагын көрсөтөт да, -сен да батасың, -деп аны да жутуп алат. Аларды издеп үйдүн кызматчысы жолго чыгат. Ал да карышкырга жолугуп, жети кой менен чабанды издеп жүргөнүн айтат. Карышкыр курсагында экенин, ал да батаарын айтып, жутуп коет. Алардын баарын издеп чабандын жардамчысы жолго чыгат. Ал да карышкырга туш келип, ага жем болот. Баарын издеп, үй эсинин өзү ити менен жолго чыгат. Карышкырга жолукканда:

– Жети коюм, койчум, кызматчым жана жардамчымды жоготтум. Аларды көргөн жоксунбу? -деп сурайт. Карышкыр ага:

– Баары курсагыңда, сен да батасың, -деп аны да жутуп коёт.

Аларды издеп аялы мышыгы менен жолго чыгат. Тоодо карышкырга жолугуп:

– Жети коюбуз, койчубуз, кызматчыбыз, жардамчыбыз жана абышкам ити менен жоголду, көргөн жоксунбу, -дейт. Карышкыр:

– Баары курсагыңда, силер да батасыңар, -деп жутуп алат.

Карышкырдын курсагы аябай чоңоюп, жутуп алгандары батпай калат. Ал эми анда жаткан ит мышыкты көргөндө кубалап кирет. Алардын курч тырмактары карышкырдын кардын жарып иет. Ичиндегилер эркиндикке чыгып, таза абадан ырахаттана дем алат.

17-январь

Жалган жомок

Немец жомогу

Жомогумду жакшылап уккула. Бул өз көзүм менен көргөн нерселер, көзүмдү жумганда да көзүмө көрүнгөн нерселер. Бирок эки көзүмдү эмес, бир көзүмдү жумуп, бир көзүмдү ачып көргөн нерселер.

Асмандан анардай кыпкызыл эки тоокту көрдүм. Тооктордун курсагы асманды карап, чалкалап учуп баратышыптыр. Баштары жерди карап калыптыр. Алардын үстүнө тегирмен таш, анын үстүнөн чон бир керки учуп баратыптыр.

Күн абдан ысыгандыктан, адамдардын жүзүнөн мончок-мончок тер агып жаткан. Бирок дарыя муз болуп тоңуп калган экен, балдар анын үстүнөн акырын басып өтүп баратышкан. Муздун так ортосунда бир бака төшөккө отуруп алып шире ичип жаткан.

Баканын төшөгүнөн бир коён чыкты. Ал талаага карай качып жөнөдү. Анын маңдайынан үч жигит чыкты. Алардын биринин көзү азиз, экинчиси болсо дүлөй, үчүнчүсү чолок. Төртүнчүсү жок эле. Алар коёнду кармоого аракет кылышты.

Көзү сокур коёнду көрдү, дүлөй коёндун үнүн укту, чолок болсо кармоо үчүн артынан кууп баратты. Көзгө көрүнбөгөнү болсо, коёнду кулактарынан кармап жогору көтөрдү.

Коён ушинтип колго түшпү. Мага ишенбесенер, жанымдагылардан сурагыла. Кемедеги бардык адамдар муну көрүштү. Дарыянын суусу тоңуп калгандыктан, кемебиз кургактыкта баратканда, коёндун кантип колго түшкөнүн көрдүк.

Кеме менен тоого жеттик. Ал жерден чаяндын кийик кууп баратканын көрдүк. Ал жерге жакын үйдүн чатырында бир уй отуруп алып, короздой кыйкырып жатыптыр. Анын айланасында эчки сымал чымындар учуп жүргөн экен, аларды кармап чөнтөгүмө салып койдум.

Жомок бүттү, эми силердин уктаар мезгилиңер келди.

18-январь

Желдеткич

Япон жомогу

Байыркы заманда жаш койчу жашаптыр. Бул жигит абдан сүйкүмдүү болгону менен чөнтөгү жука экен. Бир күн кокустан айылдын картан балыкчысынын кызын көрүп калат. Аны көрөр замат ашык болот. Кызды күндүзү кыялданып, түнү түшүндө көрөт. Кыз да ал жигитке ашык болот. Тез эле баш кошууну ойлошот. Кыздын атасы кызын улгайган, бай соодагерге турмушка бергиси келип:

– Соодагер менен баш кошсоң, биздин да абалыбыз оңолот. Мындан кийин ал койчу менен жолукпайсың! -дейт.

Кыз боздоп ыйлайт, жигит болсо мындай абалга чыдабай ал жерден башка жакка көчүп кетет. Баратып, чытырман токойго туш келет. Карангы киргендиктен, түндү өткөрүү үчүн дарактын көңдөйүнө жайгашат. Түн бир оокумда ызы-чууну угат. Көңдөйдөн башын чыгарып караса, ак чачтуу токой ажыдаары улгайган адамды кармап, даракка байлап жатып:

– Сени жейм. Менин эртең мененки тамагым болосуң! – дейт да, ажыдаар уйкуга кирет. Анын коңуругунан токой жаңырат. Чабан акырын барып карыяны бошотуп жиберет.

Карыя жигитке ыраазычылык билдирип:

– Өмүрүмдү сактап калдың, сага бул желдеткичти берем. Муну менен кимди үч жолу желписең, ал заматта жашара түшөт, -дейт.

Жаш чабан аябай сүйүнүп кайра үйүнө жөнөйт. Айылдын кире беришинде тойго бараткан адамдарга жолугат, көрсө кыз менен соодагердин тою болуп жаткан экен.

Тойго улгайган соодагер араң басып баратыптыр. Кыз болсо абдан сулуу. Каалоосуз турмушка чыгып жатканы көрүнүп турат.

Жаш чабан “менин сүйгөнүм бактылуу болсун, мен бул улгайган соодагерди жаш жигитке айландырайын”, -деп аны үч жолу желпийт.

Соодагердин буурул чачтары карарып, бетиндеги бырыштар жоголуп, жап-жаш жигит болуп чыга келет. Ачкөз соодагер буга да каниет кылбай, чабандын колунан желдеткичти жулуп алып, өзүн желпип кирет.

– Дагы жашаргым келет! – деп кыйкырат. Ошондо ал сөөмөйүн оозуна салган кичинекей бөбөккө айланып калат.

Айылдыктар муну көргөн соң, эми буга аял эмес, тарбиячы керек дешет. Ошондон кийин кыз андан кутулуп, жигитке турмушка чыгат. Алар ошентип бактылуу жашап калышат.

19-январь

Өзүнө суктанган кийик

Француз жомогу

Илгери асман тиреген дарактары бар токойдо бир кийик жашачу экен. Ал кийиктердин эң күлүгү, шамдагайы боло турган. Айбанаттар эле эмес, аңчылар да кууп жете алчу эмес. Кээде ал шамал менен да жарышчу. Токойдогу сандаган суулар, аңдар да тоскоолдук кыла алчу эмес. Күүлөнүп барып секиргенде, башкалар аттай албаган, суулардын ары жагында боло калчу. Бирок ал ичке, ыкчам буттарына ыраазы болбостон, узун моюну менен мактанчу.

Токойдун так ортосунда бир түздүктө атып чыккан суу бар эле. Ал топтолуп отуруп көл пайда болуптур. Жердин теренинен чыккандыктан суу абдан тунук. Бардык айбанаттар ошол суудан ичишчү. Кийик да ошол көлдөн суу ичип, суунун тунуктугунан өзүнүн келбетин көрүп суктанчу. Мүйүздөрүнөн баштап, моюнунун узундугуна, анын ар бир бүгүмүнө карачу. Бирок моюнуна суктанганы менен ичке буттарын жактырчу эмес.

Мындай көркөм моюнум жана таажыдай болгон мүйүздөрүм менен айбанаттардын падышасы болууга татыктуумун! Менден сулуу айбанат жок. Падыша боло албайм, анткени буттарым аябай ичке. Мындай сулуу башым менен моюнга ичке буттарым жараша бербейт. Аттин, бири кем дүйнө! – деп ойлонуп кыжалат болот.

Күндөрдүн биринде баягы көлгө барып өзүн каранып суктанып жаткан кезде көлдүн баш жагынан аңчынын тайганы көрүнүп калат. Кийик тайгандан коркуп, көлдүн аркы бетине секирип, токойду көздөй качып жөнөйт. Бир мезгилде артын кылчайып караса ит кууп келе жаткан болот. Бир канча иттер артынан сая түшкөнүн байкайт.

Чытырман токойдун ичинде кийик болгон күчү менен чуркайт. Бирок канчалык бат чуркаса да анын мүйүзү менен моюну токойдун бутактарына илинип тоскоол болот. Бир кезде мүйүзү бактын бутагына илинип жыла албай калат. Артынан келе жаткан иттерди эстегенде көркөм моюнум менен таажыдай болгон мүйүздөрүмдүн зыянын тартып мени куткарып жүргөн ичке буттарымдын баркын эми билип отурам деп өкүнгөн экен.

20-январь

АЛТЫН КЕСИНДИСИ

Белорус жомогу

Белорус кыштактарынын биринде сараң бай жашаган экен. Ак сөөк катарына кирген бул адам дыйкандарына тамак, атүгүл сууну да уруксатсыз берчү эмес экен. Айылдын бир тургуну айылдаштарына:

– Мен бул байдан тажадым, аны бизге суу эмес, дасторкон жайып, тамак бере турган кыламын! -деп башкаларга сөз берет. Айылдаштары ага ишене беришпейт. Кийинки күнү байдын маңдайына барып, ийилип салам берип жатып, сырдуу көз караш менен ага:

– Сиздин жеринизден момунча алтын таап алсам, баасы канча болот? -деп муштумун көрсөтөт. Бай анын муштумунундай алтынды көз алдына элестетип:

– Эмне, сенин муштумунчалык алтынбы? Отур, отур. Бир нерселер ич, шашылба. Айланасындагыларды да чакырып, суусундук сунат.

– Байым, рахмат! Эгер табылган алтын момунчалык болсочу? -деп эки муштумун көрсөтөт.

– Жердешим, сен шашылба, алтындын баасын чыгаруу оңой, сен шараптан ич, -деп кызматчыларына чөйчөктү толтуртат. Дыйкан шараптан ичип, эки жагын каранат.

– Байым, эгер сенин жериңен чыккан алтын менин башымчалык чоңдукта болсо, наркы канча болот? -дептир. Бай сүйүнүп кетип, кызматчыларына: “Тез дасторкон жайгыла! Бул досумдун курсагын тойгузалы. Үйдө эмне тамак болсо баарын чыгаргыла!” -дейт. Дыйкан ичип-жеп курсагын тойгузат. Чыдамсыздык менен алтындардын кайда экенин билгиси келип отурган бай:

– Алтындарды кайда койдун же бир жерге бекитип койдунбу? – деп сурайт.

– Жок байым, мен болгону эгер алтын чыкса, баасы канча болор экен, -деген ойдо сурап койдум, -деп байга карайт.

Байдын абдан ачуусу келип:

– Жогол көзүмө көрүнбөй! Келесоо! -деп ач кыйкырык салат.

Анда дыйкан:

– Ооба, мен келесоо болоюн. Бир жутум суу да бербеген байдын келесоо дыйканына дасторкон жайып, конок кылганы акылдуулукка жатабы? Сенин оюң боюнча кимибиз келесообуз? -деп суроо таштап өз жолуна түшкөн экен.

21-январь

Хан каалаган бакалар

Италия жомогу

Илгери Олимп тоолорунун этектеринде Юпитер кудайы жашачу. Ал тоолордун, деңиздердин жана айбанаттардын кудайы экен.

Тоо этегинде бир чоң көл болуптур. Бул көлдө бакалар бар эле. Алар алгач абдан бактылуу жашашчу. Аларга эч ким кийлигишчү эмес. Каалагандай сүзүп, ойноп жүрүшчү.

Бирок бакалар андай жашоодон да тажай башташыптыр. Юпитер кудайдан өздөрү үчүн бир падыша берүүсүн суранып кайрылышыптыр. Ал падыша бизди башкарсын, кандай жашашыбыз керектигин бизге көрсөтсүн! -дейт бакалар чурулдашып.

Алгач юпитер алардын айтканына маани бербейт, бирок бакалар юпитерди таятатып, кечке сайрап туруп алышат. Акыры юпитер колундагы бир талды көлдүн ортосуна ыргытат.

– Мына бул тал силерге падыша болсун! -дейт.

Көлдүн ортосуна түшкөн талдан чочулашып, чурулдаганын токтотушат. Юпитер бизге жиберген падышанын үнү катуу чыкпаса да бизге бир күнү көргүлүктү көрсөтөт го деп ойлошот.

Бир нече күн өткөндөн кийин бакалардын бири ал талга жакындап көрөт. Тийишет, падыша үн каптайт. Акырында үстүнө чыгып секире баштайт. Падыша ага да жооп кайтарбайт.

Аны көргөн бакалардын баары барып, талды тепкилешип, үстүнө чыгып се-

кирип ойношот, натыйжада падышаны абдан кирдетишет. Анын падыша болушун каалашпай, бизге башка падыша бер деген талапты коюшат. Акыры юпитер аларга жыланды падыша кылып жөнөтөт. Бакалар үн катпаган падышадан кийин жиберилген жылан падышасына жоломок тургай жакын баргандан коркушат. Жылан өзүнө эң жакын келген бакаларды бир жутуп, сугунуп койчу. Натыйжада бакалар юпитерден башка падыша сурай баштаган кезде ал:

– Мен силерге алгач жакшы падыша жөнөттүм, бирок силер аны жактырган жоксунар. Андан кийин каардуу падыша жөнөттүм, эми аны жактырып кабылдагыла. Антпесеңер, мындан дагы каардуу падыша жиберемин,- дейт. Ошол мезгилден бери бакаларга суу жыландар падышалык кылып калган дешет.

22-январь

Таканын мыгы

Немец жомогу

Дыйкан түшүмүн жыйнап алып, сатуу үчүн шаарга келет. Жашылча-жемиштерин кыска убакытта сатып, кыштакка кайтуу даярдыгын көрөт. Шаардан алган туз, шекерлерди капка топтойт да, арасына акча салган кесесин бекитет. Жолдо баратып, ханга жолугат. Жем жана суу бериш үчүн атын жемканага байлайт. Хандын үйүнө кирип тамактанып, муздак шире ичет.

Бир аздан соң такачы келип, атыңыздын сол бутунун такасынын бир мыгы түшүп калыптыр, кагып коёюнбу? -деп сурайт.

– Жок, аз эле жол калды, кыштак жакын, -деп жооп берет. Анткени таканы каккыча бир топ убакыт өтмөк.

Жолдо баратып экинчи бир жерде эс алганда ал жерден да “атыңыздын сол бутунун такасынын эки мыгы түшүп калыптыр” дешет.

– Жок, эки кадам жер калды, -деп жолун улантат.

Бир кезде ат чолоңдой баштайт. Ал аттын аксаганына карабай жолун улайт, бир маалда ат такыр баса албай калат.

Дыйкан эмне кыларын билбей башын тырмап отуруп калат.

Караңгы кире баштайт. “Жолдон киши тоногучтар чыкса, алтын салынган капчыгымды алса эмне болот?” -деп коркот.

Акыры баспаган атын калтырууга аргасыз болот. Эптеп үйүнө барып, чарча-

ган бойдон жатып калат.

Бүгүнкү ишти эртеңкиге калтырсаң ушундай болот. Бир мыкты убагында урбагандыктан улам атынан айрылды. Маселени татаалдаша электе чечпесең, байлыгыңды, мал-мүлкүңдү, жада калса өзүңдү да жоготуп коюшун мүмкүн. Ал ушул окуядан кийин эч нерсеге кош көңүл мамиле кылбоо керектигин билди.

23-январь

Таш палoo

Норвегия жомогу

Аскер согуштан кийин үйүнө кайтып келаткан болот. Көп күндөн бери ач калып, бир үзүм нан да жеген эмес. Жолдо ысык-суукта калып, туш келди жерлерге жатып ар кандай окуяларга туш болот. Бир күнү кетип баратып жупуну үйгө туш келет. Аскер ал үйдүн эшигин ачып:

– Чоң эне, узак сапардан келатам, аябай чарчадым, бир аз эс алганга уруксат бер, -дейт.

– Кел, балам, бирок жегенге эчтекем жок. Болсо, сенден аямак белем, -деп чоң эне колундагысын чыгаргысы келбейт. Чындыгында, үйүндө тамак жасаганга азык-түлүгү бар экен. Жоокер кемпирдин алдап жатканын баамдайт.

– Макул, мен бир аз уктап эс алайын, анан жолго чыгайын. Очоктун түбүндө жылынып отуруп, чоң энеге:

– Мобул турган таштан палoo жасаса болот. Мен жасап берейин, -дептир.

– Макул, бирок таштан кантип палoo болсун! -деп кемпир таң калат. Жоокер:

– Болот, сонун болот, -деп казанга суу куюп, ташты ичине салат. Очоктогу отту күчөткөн мезгилде суу кайнап чыгат. Суу кайнаган соң тузун көрүп жатып, туз кем болуп атканын айтат. Кемпир үйүнөн туз таап келет.

Бир аз убакыт өткөн соң, казанда кайнап жаткан суунун даамын татып көрүп бир аз буурчагыбыз болсо мыкты болоор эле дегенде, чоң эне тура калып бир баштык буурчак алып келет. Тамактын жыты аңкыган кезде сонун болгонун, бирок майы азыраак болуп жатканын айтат, кемпир бир аз май болгондугун айтып, алып келе калат.

Кемпир палoонун даамын татуу үчүн чыдамсыздык менен күтөт. Жоокер тамак даяр болгондо ичиндеги ташты алып салып, дасторконго коёт, экөө отуруп

чогуу тамактанышат. Чоң эне таш палоону аябай жактырат.

– Кандай сонун тамак жасадың! Ушунча жашка келип, таштан палоо жасаса боло тургандыгын түк билбептирмин, – деп таң калганын жашырбайт.

Жоокердин жүзүнө кызыл жүгүрүп, жылмайып коёт.

24-январь

Деңиздин көздөрү

Венгр жомогу

Трансилвания тоолорунда адамдын таманы тие элек бир жер бар экен. Өрөөндө куштардын сайраганы жана суунун агымынын үнүнөн башка эч нерсе угулбайт. Аңчылар менен токойчулардын буту бул өрөөнгө баса элек.

Эн өрөөндө эркин өскөн дарактар куураса, ордуна жаңы дарактар өсүп чыгат.

Өрөөндүн эң бийик чокуларында күрөң жана коюу көк түстө чөптөр өсчү экен. Чөптөрдүн арасында ак гүлдөр боло турган. Ал гүлдөрдү үзгүсү келгендер ага эч качан жете алчу эмес. Анткени топурак борпоң болгондуктан дайыма көчүп турчу. Негизи, ал жер суунун үстүндө өскөн чөптөр менен жабылган жер эле. Ал жерде басып жүргөндөр көлдүн үстүндө баратканын эч баамдабайт.

Бул көлгө жогорудан караганда жүздөгөн кичинекей көлчүктөр көрүнөт. Алар коюу көк түстө болгондуктан, көп сандаган кичинекей көк көздөр тиктеп тургандай. Бул көлдүн пайда болуу баяны мындай: Бул тоонун ары жагында дагы бир көл бар. “Азиз Анна” көлү деп аталат. Өткөн убакта бул эки көл суу перилеринин мамлекети болгон экен. Анда көк сакалдуу перилердин атасы алтын чачтуу перилеринин сууга түшкөнүн карап отурчу экен. Бойлору бир карыш келген перилер жалбырактардын үстүндө ойноп, бутактан бутакка аттап, куш, айбанаттар менен ойношчу. Таза сууларга жуунушуп, гүлдөр менен денелерин кургатышып, көпөлөктөрдү кармап учушчу экен. Перилер ырдай баштаганда куштар да кулак түрүп, аларды тынчап калышчу. Алардын мындай кызыктуу жашоосу көлдүн жээгине адамдар келип жайгашканда токтоптур.

Алар көлдүн жээгине чиркөө курушат. Адамдардын ызы-чуусу, падыша жана анын пери кыздарынын тынчын алат. Алар мындан кийин көлдүн жээги-

не чыга албай калышат. Ошондон улам бардык перилер тоо этегиндеги башка көлгө көчүшөт. Бирок чиркөөдөгү конгуроонун үнү ошол жерге чейин угулгандыктан, алар ал көлдүн үстүн толук бойдон чөп менен жаап алышат. Анын үстүнө гүлдөрдү өстүрүшөт. Бул чөп жана гүлдөр жыл өткөн сайын көбөйүп отурат. Перилер кээде суудан чыгып айлананы караш үчүн кээ бир жерлеринен жылчыкчаларды калтырып коюшат. Көлдүн үстүндөгү көк көздөрдүн икаясы ушундайча болгон экен.

25-январь

Короз менен түлкү

Орус жомогу

Короз түлкүнүн жытын алыстан сезип, шакка коно калды. Түлкү да короздун жакын жерде экенин сезип, кантип кармап алсам деп, ал түнөгөн дарактын түбүнө келип турду.

– Оо, мырза короз! Согуш бүтүп урушкандар жарашып жаткан чагы. Мени сизге элчи катары жөнөтүштү. Мындан кийин канаттуу, канатсыздар түлкүдөн коркпой эле койсун. Дарактан түшүнүз, бир кучакташып, элдешели, -дейт.

Короз такыр үн катпай угуп отура берет.

– Эмне? Сен кандай корозсуң, түлкүлөр менен канаттуу үй айбанаттарынын достугун ушинтип кабыл алганы жатасыңбы? Түш, достошолу, убактым жок, башкаларга да барышым керек.

Короз дагы деле укмаксан болуп отура берет.

– Досум, түш ылдыйга. Шашыл, кел кучакташалы, -деп дарактын башындагы корозду караса, сүйлөйүн деп жаткан экен.

– Элдешели десең, бул жакшы нерсе. Бул кабарды сенин айтып келишин мени кубандырды. Сени менен кучакташат элем, бирок башка элдешкиси келген айбанаттар да бар экен. Тээ тиякта чуркап келаткан эки чоң ит да сени менен кучакташып элдешүү үчүн келатат окшойт. Токто, мен да ылдый түшөйүн, төртөөбүз кучакташып элдешип алалы, -дейт короз.

Анда түлкү:

– Жок, жок! Унутуп калган турбаймынбы, менин абдан маанилүү бир ишим бар эле, -деп айтып бүтпөй жатып качып жөнөйт.

Короз болсо түлкүнү табалай карап каткырып күлүп кала берет.

26-январь

Кичинекей чычкандын саякаты

Аляскалыктардын жомогу

Күндөрдүн биринде чычкандардын эң кенжеси көтөрүлүшкө чыгат. Дүйнө кыдырып, көп жерлерди көрө тургандыгын жар салат. Ата-энесин, чоң энесин укпайт, айтканынан кайтпайт. Аргасыз чоң энеси небересине жол азыгын даярдайт.

Кичинекей чычкан чыгып, сапарынын көпчүлүк бөлүгүн жолдун жээгиндеги добөчөнүн үстүндө өткөрөт. Эртең менен үйдөн чыгып кеч киргенде кайра кайтып келет.

– Чоң эне! Бул дүйнөдө эң күчтүү, эң тын жана эң эр жүрөк чычкан менмин! – деп кыйкырат.

– Кантип муну байкадың?

– Жолдо баратканымда астыман бир деңиз көрүндү. Абдан чоң деңиз экен. Аркы өйүзгө сүзүп өттүм. Мынчалык жакшы сүзө тургандыгымды өзүм да билчү эмесмин.

– Ал деңиз кайсы жерде экен?

– Ийинден чыккандан кийин чыгышты көздөй барганда.

– Аа, ал деңизди билемин, кийиктин баскан изине топтолгон суу ал. Андан кийин эмне болду?

– Астыман укмуштуудай бийик тоо чыкты. Эң үстүндө токой бар экен. Чуркап барып секиргенимде токойду ашып түштүм.

– Аа, ооба, ал токой момолойдун уясынын үстүндөгү топуракка чыккан чөп.

– Андан соң астыман эки аюу чыкты. Ал экөө согушуп жаткан экен. Мен алардан корккон жокмун. Экөөнү тең токмоктоп туруп, ажыратып койдум.

– Аа, сен аары менен чымынды айтып жатасың. Алар күнүгө бири– бири менен чырдашып турушат.

Кичинекей чычкан ыйлай баштады. – Чоң деңизди кийиктин изине толгон суу дейсиң, токойду момолойдун уясынын кире беришиндеги чөп дейсиң, аюуларды болсо аары менен чымын дейсиң, анда мен кантип дүйнөнүн эң күчтүү чычканы боло алам?

Чоң энеси чычканды кучагына алып, өөп:

– Эгер мунун баарын жасаган болсоң, сен күчтүүсүң! Азырынча сен кичине-кейсиң, көргөн нерселериң сен үчүн эң чоң тоскоолдуктар. Бирок чоңойгондо андан дагы көп тоскоолдуктар чыгат, сен ага даяр бол, -деп жооткон экен.

27-январь

Салмагы күмүш менен бааланган кара буудай

Литва жомогу

Илгери бир кыштакта абдан бай адам болгон экен. Ал байлыгын башка адамдардын эсебинен тапчу. Кургакчылык менен өткөн жаздан кийин айылдын кембагалдарынан кап-кап кара буудай топтоп кампасына жыйып коёт.

Ал ойлогондой эле кийинки жылы ачарчылык болот. Кедей адамдардын ундары калбай, байга барып кара буудай сурашыптыр. Алар өздөрү саткан кара буудайларын кайра күмүш акчага сатып алышат. Кыштактын бир кедей адамы араңдан зорго топтогон күмүш акчасы менен байга барат.

– Кара буудай кымбаттады, эми бир күмүш эмес, эки күмүш акча болду, – дейт бай. Кедей үйүнө барып болгон буюмдарын сатып акча кылып, кайра байга барса:

– Кеч калдың, дагы кымбаттады, килосу төрт күмүш акча болду, -деп бербей коёт.

Кедейдин үйүндө сатканга эчтеке калбаптыр. Байдын үйүнөн чыгып баратып үйүндөгү ачка олтурган балдарын эстейт. Кантип куру жалак үйгө барам?- деп ойлоп, андан көрө асынып алганым оң деп байдын бакчасындагы бир дарактын түбүнө барып, курун чыгарып, даракка жакындайт. Дарактын түбүндөгү чоң ташты жылдырууну ойлойт. Ташты араңдан зорго жылдырганда астынан алтын, күмүш толтурулган чункурду көрөт.

Кедей куржунуна алтын күмүш толтурат. Байга барып, бардык кара буудайларын сатып алып кыштактын кедейлерине таратат. Бай кедейден алган “алтын”, “күмүш” акчасын катуу үчүн бакчага барып ташты оодарса алтындары азая түшкөнүн байкайт. Ошол жерден жүрөгү кармап, жыгылып калат.

28-январь

Карыган карышкыр

Чех жомогу

Абдан картайып, тиштери түшүп, булчуң күчтөрүнөн алсыраган карышкыр мындан кийин адамдар менен достук мамиледе болууну чет. Үңкүрүнө эң жакын жердеги койчунун жайытына барат:

– Сен мени жакшы тааныйсың, сенин койлоруна аябай ач калсам гана тиш салам. Эгерде менин кардымды тойгузуп турсанар, эч кимге тийбейм. Бир да кой-козуга жолобойм.

– Досум, сенин курсагың тоёбу деги? Сени менен андай келишим түзө албайм. Азыр дөбөттөрүмдү агыта электе көзүмө көрүнбөй жоголгун! Карышкыр экинчи жайытка барат.

– Бир жылдын ичинде сага абдан көп зыян келтиришим мүмкүн. Көп зыян тарткың келбесе, мага бир жылда алты кой бер. Тынчтыкта жашайлы. Бири-бирибизге зыян келтирбейли, -дейт. Аны уккан адам:

– Алты койбу, алты кой бир короо болот. Карышкыр соодалашканга да даяр. Бешке, төрткө ал тургай үчкө деле макул боло турган. Бирок койчунун такыр бергиси келбейт.

– Душманыма бир кой да бербейм, түшүндүрбү! Керек болсо сенин жазаңды берем, -деп кыйкырат.

Карышкыр үчүнчү койчуга барат.

– Мага бир кой берсең, жыл бою зыян тартпай жашайсың. Менин аймагым-да, мен жүргөн жерлерде койлорунду каалашыңча жая бересиң.

Койчу карышкырга шылдың көз менен карап:

– Эй карышкыр! Сен өзү канча жаштасың?

– Сага менин жашымдын эмне кереги бар?

– Тиштерин деле калбаптыр. Бир канча жыл мурун ушундай сунуш менен келсең, балким, макул болот элем. Эми тиши жок карышкырдан ким коркмок эле. Карышкыр жолго чыгып төртүнчү койчуга барат. Уялып:

– Койчу досум, кой айдаган итиндин өлүп калганын уктум. Эгер уруксат берсең, анын ордун мен басайын. Башкаларды жолотпой кайтарайын.

– Ооба, ооба, башкалардан коргошуна ишенейин. Бирок сенден ким коргойт!

Карышкыр андан да жолу болбой бешинчи койчуга барат.

– Менин терим сага жагабы? Эгерде мени өлгүчө багып турсан, теримди сага калтырам.

– Жогол бул жерден. Сенин качан өлөрүңдү, канча жашарыңды ким билет.

-Таш боор адамдар, -деп карышкыр абдан ачууланат. Ачуу менен кечинде кой короого барып, жүздөгөн койлордун кардын жарат. Төрт койчу менен он ит карышкырды токтото албайт. Акырында карышкырды кармап өлтүрүшөт. Бирок абдан көп зыянга учурашат.

Бул карган карышкырга калыстык кылбадык деп, койчулар бири-бирине күнөөлүү карашат. Кеч болсо да катабызды мойнубузга алалы. Оңолом деп өзү келсе, жолун тостук. Жаш кезинде тарттырган зыяндарын карыганда толтураар беле деп отуруп калышкан экен.

29-январь

Түлкүнүн куйругунун учу эмне үчүн ак түстө?

Норвегия жомогу

Илгери өткөн заманда бир кемпир өзүнүн малдарын бага турган чабан издеп жолго чыгат. Көп жол жүрүп отуруп, бир аюуга туш келет.

Аюу:

– Кайда баратасың, эй, кемпир? -деп коңур үнү менен сурайт.

– Малдарымды бакканга бир чабан издеп баратам.

– Мени чабан кылып алчы? -дептир аюу.

– Эмнеге болбосун, -дейт кемпир эринин түрүп. Малды топточу көрөйүн.

Аюу “буу-буу” деп кыйкыра баштаптыр.

– Болбойт, сен мага чабан боло албайсың, -деп сапарын андан ары улантыптыр. Баратып карышкырга жолугуптур.

– Кайда баратасың, кемпир,-дейт карышкыр, тиштерин кычыратып.

– Бир чабан издеп баратам.

– Мени чабан кылып алчы?

– Эмнеге болбосун, кана, малымды топтоп берчи, көрөйүн,-дейт.

Карышкыр “уууу, ууу” деп улуй баштайт.

- Болбойт, сен мага чабан боло албайсың, -дейт да жолун андан ары улайт.
Бир күнү кемпирдин маңдайына бир түлкү чыгат:
– Кайда баратасың, кемпир? -деп сылык-сыпаа суроо узатат.
– Мен чабан издеп жүрөм.
– Анда мени чабан кылып алчы?
– Менин малымды чакырып топточу, көрөйүн.
– Халлала халлала, -деп кыйкырат түлкү.
– Сенин үнүңдү жактырдым, сени ишке алдым.
Түлкү мал кайтарып жүрүп биринчи күнү эчкилерди, экинчи күнү койлорду үчүнчү күнү уйларды жеп салат.

Кечинде үйгө жалгыз келгенде кемпир малын сурайт. Түлкү:
– Баштары дарыяда, куйруктары өрөөндө калды -деп жооп берет.
Кемпир сызгырып аткан сары майын таштап, мал жайылган жерди көздөй жөнөйт. Ангыча түлкү сары майды сугунуп жиберет. Кемпир ошол мезгилде кирип келет да, чөйчөктөгү май менен түлкүнү согуп калат. Май түлкүнүн куйругуна тиет. Ошол күндөн бери түлкүлөрдүн куйругу ак түстө болуп калган экен.

30-январь

Чөө менен кирпи

Африка жомогу

Илгери өткөн заманда чөө менен кирпи дос болушуптур. Чогуу жүрүшүптүр. Чөө өзүнүн чоңдугуна, күчтүүлүгүнө салып, кирпини шылдыңдап жүдөтө берчү экен.

- Чөө кирпиге суроо салат:
– Досум, сен тузактан кутулуунун канча жолун билесиң?
– Ээ, мен эч бир жолун билбейм. Бардык билгендеримди топтосом дагы бир ыкмага жетпейт.
– А сенчи?
– Ээ, менде ыкма көп. Мен билген жолдор жүздөн ашат.
Дагы бир күнү экөө кезигишип бир айылга келишет. Айылдын чекесиндеги үйдүн терезеси ачык экенин көрүп, бөлмөнүн ичине секиришет.
– Орого кирип, көзгө көрүнгөн нерселердин баарын жеп, тоюп алышат. Чан-

дая тойгон кирпи досуна кайрылат:

– Сенин үстүнө чыгып терезеден карайын. Кирпи чөөнүн үстүнө чыгат да, терезеден сыртка секирет. Менин билген ыкмам ушул эле. Жалгыз болсом, ал жактан чыга албайт элем. Бирок сен жүздөгөн ыкмаларды билет эмессинби. Бул жерден кутулуунун да жолу бардыр, бери атта.

Кирпи кутулат, бирок чөө ал жактан чыга албай калат.

31-январь

Чомотой саятчы

Кыргыз жомогу

Бир күнү кузгун Чомотой саятчыга келди, салам берип күнгөй-тескейден көргөн-билгенин айтып берип, көпкө аңгемелешти. Андан соң, шашып ыйлап жиберди. Чомотой мурун шайыр отурган эле, муну көрүп катуу чочуп кетти. “Эмне капаң бар, Куке, батыраак айтып жиберчи. Менин колумдан келген иш болсо жардамдашайын, кимдир бирөөдөн ыза көрдүңбү, же байбичең көрүнбөй калыптыр, сыркообу?” “Жок”, -деди кузгун. Ар жылда алты балапандуу болобуз, чоңоюп темир канат болгондо эле уянын кырына чыгамын деп, биз жокто учуп өлүп калышат. Уяны зоого, жыгачка да салып көрдүк, эч пайда чыкпады, Чомоке. Бүтүн кемпирим кайтарып калды. Кандай айла кылабыз? Быйыл да бирөөнөн ажырадык.

Чомотой саятчы кемпирин чакырып: “Байбиче, бир түрүм шоона ала келчи”, -деди. Кемпири алып келген шоонаны кузгунга берип: “Эси жок десе, ме муну менен балапандарды уянын кырына эч жакка жетпес кылып бутуна байлап койгун”, -деди. Кузгун кубанып, Чомотойдун акылына ыраазы болуп, алкыш айтып, шоонаны алып үйүнө жөнөдү. Келди да, балапандарын жалгыздан бутунан байлап, уяга бекитип койду. Кайда барса да, капарсыз учуп кете берүүчү болушту. Балапандар канатын күүлөп уча турган болгондо, буттарын чечип учуруп чыгышты. Кузгун кубанып: “Эми Чомотойдун акысынан кутулуу керек”, -деди. Алыскы Каухар Төрдөн балдарынын баарына чүкөдөй каухар тиштетип келип Чомотойго беришти. Карыя да кубанып, балапандардын жонунан сылап эркелетти.

Мына ошондон кийин кузгун дайыма балапандарын аман-эсен учурат экен.

Февраль

Февраль

- 1-февраль. Акылдуу дыйкан жан алгычты кантип алдады? Япон жомогу.
- 2-февраль. Жаштык булагы. Румын жомогу.
- 3-февраль. Териси сыйрылган карышкыр. Немец жомогу.
- 4-февраль. Ит менен ат. Орус жомогу.
- 5-февраль. Карышкыр чабан болгондо. Чех жомогу.
- 6-февраль. Дүйнөнүн ишенчээк адамдары. Француз жомогу.
- 7-февраль. Куу, турна жана чаян. Орус жомогу.
- 8-февраль. Аксаган эшек менен карышкыр. Грек жомогу.
- 9-февраль. Козу менен балык. Немец жомогу.
- 10-февраль. Бай адам жана анын малайы. Италия жомогу.
- 11-февраль. Кашкулак менен түлкү. Япон жомогу.
- 12-февраль. Бүркүт менен коңуз. Кыргыз жомогу.
- 13-февраль. Кедей адамдын акылдуу кызы. Румын жомогу.
- 14-февраль. Жоголгон мырза. Норвегия жомогу.
- 15-февраль. Сүйлөөк каздар менен түлкү. Немец жомогу.
- 16-февраль. Леопарддар таш бакаларды эмне үчүн жактырышпайт? Африка жомогу.
- 17-февраль. Арчалар эмнеге узак жашашат? Сибирь жомогу.
- 18-февраль. Жалкоо күкүк. Кытай жомогу.
- 19-февраль. Япон сулалеси кантип жаралды? Япон жомогу.
- 20-февраль. Иттин жакшылыгы. Чех жомогу.
- 21-февраль. Чөөлөрдүн падышасы пил болсо... Африка жомогу.
- 22-февраль. Күн менен түн бири-биринен кантип бөлүндү? Япон жомогу.
- 23-февраль. Уста жана күжүрмөн аюу. Италия жомогу.
- 24-февраль. Төрт балапандуу таранчы. Немец жомогу.
- 25-февраль. Төөлөрдүн буттары эмнеге ийри? Африка жомогу.
- 26-февраль. Армандуу үкү менен көгүчкөн. Венгр жомогу.
- 27-февраль. Куу чөө. Индус жомогу.
- 28-февраль. Мадрид, Рим жана кичинекей тоок. Италия жомогу.
- 29-февраль. Балта жутар. Кыргыз жомогу.

1-февраль

АКЫЛДУУ ДЫЙКАН ЖАН АЛГЫЧТЫ КАНТИП АЛДАДЫ?

Япон жомогу

Бул окуя илгери илгери өткөн заманда чоң атабыз бала кезинде болгон экен. Карья балдарын багып эптеп оокат кылып жүргөн кезде маңдайынан бир Тенгу деген жан алгыч чыгат. Тенгудан элдин баары коркот. Ал адамдарды башкы душман катары көрчү.

– Сени жейм, -дейт Тенгу карыяга.

Карыяны титирек басып коркуп кетет. Бирок билдирбестен:

– Сенин Тенгу экениңди кайдан билем, эгер билсем жан соога, бирок сени кубулуп турат дечү эле. Анык Тенгу болсоң, биздин айылдын эң чоң дарагы болчу, көрөйүн, -дейт. Тенгу карыяны ишендирүү үчүн дарак болуп кубулат.

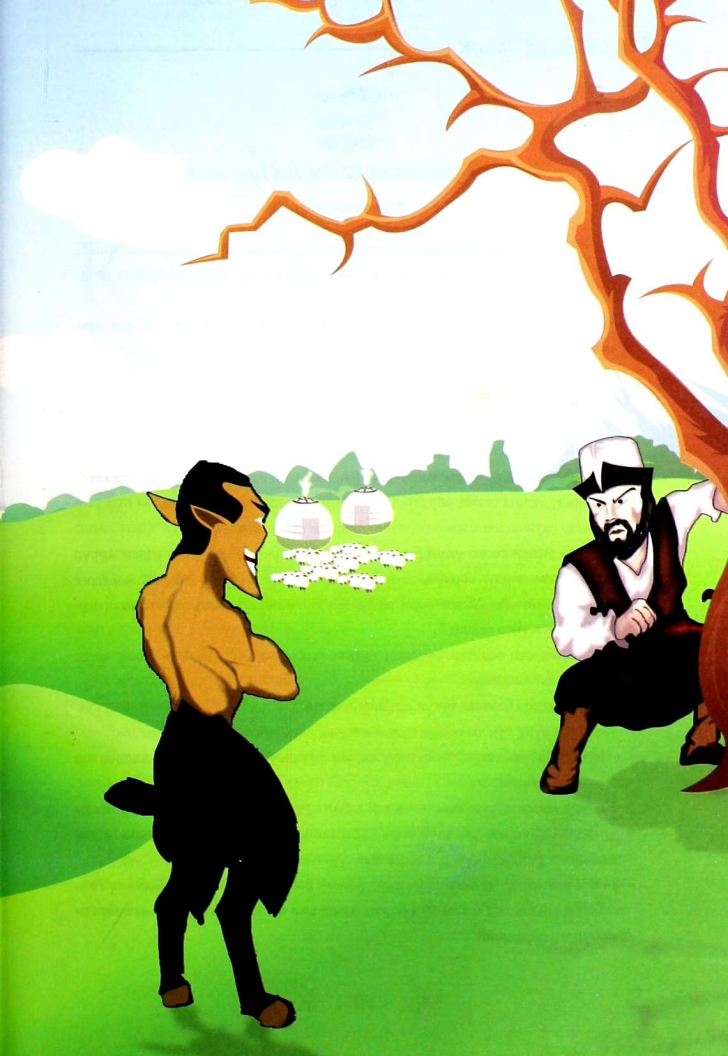
Эми бир чоң ташка айлан дегенде, ар түстүү таш болуп кубула түшөт. Карья:

– Дарак менен таш– чоң нерселер, кымындай буурчак болуп кубула аласыңбы?-дейт. Тенгу күлүп:

– Бул сенин акыркы каалооң, андан кийин сени жейм, -деп каткырат. Тенгу буурчакка айланаар замат карья аны оозуна салып чайнап, жутуп иет.

Карыянын амалкөйлүгү менен ошол аймактагы эң коркунучтуу жоо болгон Тенгудан ушинтип кутулушкан экен.

2-февраль

Жаштык булагы

Румын жомогу

Илгери өткөн заманда картаң кемпир-чал Карпат тоо этектеринде жашап, эки тооктун жумурткасы, жапайы өсүмдүктөр жана бүлдүркөн терип күн өткөрүшчү экен.

Бир күнү кемпир үйүндө чалын токойдон келет деп күтүп жаткан. Чалы кечиккенинен эмне болду экен, аюуга жолуктубу? Биздин этибиз жукарды, сөөгүбүз катыды деп, ал ойду кубалайт. Бир аздан кийин кайра эле чокудан кулап кеттиби деп сарсанаа болуп отурган мезгилде, жаш жигит өтүп бараткан болот.

– Сен кимсиң? -деп суроо салат. Жигит:

– Мен сенин абышкаңмын, -деп жооп берет ал.

– Сага эмне болду, эртең менен чал элеч, эми жаш жигит болуп алыптырсың?

– Өзүмдү жеңил сезип, оор жүктөн арылып, ырахаттанып калдым.

Кемпир окуяны ийне жибине чейин билгиси келет. Жигит:

– Эртең менен тоого чыкканда аябай чарчаган элем. Бүлдүркөн издеп жүрүп бышкан мөмөлөрдү көрдүм. Аларды терип жатып мурун барбаган жерлерге чейин жетиптирмин. Абдан чаңкагандыктан, булактан суу ичип, уктап калыптырмын. Ойгонуп үйгө келдим”.

– Абышка, сен жаштык булагын тапкан турбайсыңбы. Мени да ошол жерге алып бар, -дейт кемпир.

– Эртең менен баралы, бүгүн кеч кирип кетти.

Кийинки күнү күн чыкканда булакка карай жөнөшөт.

– Мен бүлдүркөн тереини, сен суу ич, бирок үч жутум гана ич, мен ошончо эле ичкем, -дейт абышкасы.

Кемпир канча жутум ичкенин эстей албайт, уктап тургандан кийин абышкасы аны таппай калат, акыры кичинекей ымыркай кыздын бадалдын түбүндө ыйлап жатканын көрөт. Кемпиринин абдан көп суу ичкенин аңдайт.

Бойго жеткен эр жигит жалайыкка оролгон бөбөктү эмне кылат? Бөбөктү кантип багаарын билбей башы маң болот. Азыркыга чейин ошол булактын түбүндө ойлонуп отураат имиш.

3-февраль

Териси сыйрылган карышкыр

Немец жомогу

Карышкыр бир күнү токойдун падышасы арстандын ооруп калганын угуп:
 – Оо, арстаным, сиздин ооруп калганыңызды угуп, жардам кылайын деп, тоо-ташты ашып жетип келдим.

Арстан:

– Айтчы, кана, менин оорума эмне даба болот?

– Сиздин аймагыңызда бир семиз түлкү бар. Анын терисин сыйрытып ичиңизге тартканда айыгасыз.

Арстан түлкүнү “тез келсин!” -деп чакыртат.

Амалкөй түлкү арстандын үнкүрүнө жакын жерде жашагандыктан карышкырдын кандай кеңеш бергендигинен кабары бар. Ал абдан көп сарымсак жеп алып, ылайга оонап, падышанын алдына келет.

Арстан падыша:

– Оо, сүйүктүү кулум түлкү, кел сени кучактайын, -дейт.

– Мен да сиз менен жакшылап учурашканга эки көзүм төрт, бирок сарымсак жеп алдым эле. Терим да ылай, баткак.

– Эмне болду сага?

– Сиздин ооруп жатканыңызды угуп, саздакта, баткакта жашаган үкүтө аран жеттим. Анан дартыңызга даба таптым.

– Чындап элеби? -деди арстан падыша.

– Сиздин кулдарыңыздын арасында куйруксуз карышкыр бар экен. Анын териси сыйрылып, сиздин артыңызга коюлса, заматта жакшы болуп кетесиз, -деп жооп берет.

Арстан карышкырды чакырганда, сүйүнгөн бойдон түлкүнүн терисин көрөм деп барат. Арстандын жан-жөкөрлөрү карышкырды күтүп жаткан экен.

Карышкыр буга чейин куйругунан ажыраганы аз келгенсип, эми терисинен да айрылыптыр.

4-февраль

Ит менен ат

Орус жомогу

Ит менен ат ымалаш болушуп, кожоюнга чогуу кызмат кылыша турган. Ат итке караганда картаңыраак экен. Ал бир аз оор басырыктуу, ит болсо абдан жаш, баарын билем, баары колуман келет деп дердендеп турган кези. Ит атка:

– Сен бул үйдө эчтеке деле кылбайсың. Сени жумшашпайт. Мен болсо үйдү кайтарам, көп иш кылам,- десе, ат:

– Сен чындап эле көп иш кыласың,- деп жооп берет.

– Ооба, мен көп иш кылам, күн чыга электе турам. Тоокторго карайм, кожоюну тургандан кийин чогуу айланабыз. Үйгө келип бир нерселер шам-шум эткен соң, башка иштер башталат. Сен ал мезгилде акырда уктап жаткан боло-сун. Түштөн кийин кайра үйдү кайтарам. Буудай салган челектерге тыйын чычканды, тоокторго түлкүнү жолотпой карайм. Чоочун бирөө келсе үйдөгүлөрдү ойготом. Сени уурдап кетишпесин деп, сага да кароолчулук кылам. Булардын баарын сен кыла аласыңбы?

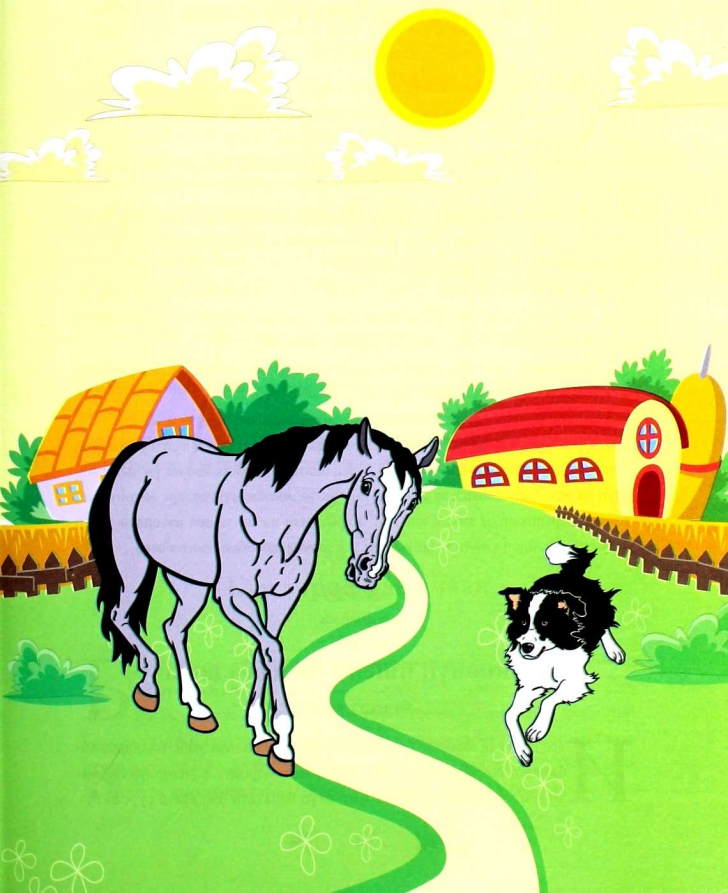
Ат да бир саамга ойлоно түшүп:

– Туура, айтканыңда кажет жок. Бирок сенин иштермандыгың башкаларды сыңдоого негиз боло албайт. Мен жайында талаада иштебесем, түшүмдү алып келип сен айткан идишке толтурбасам, бул үйдө жашоо токтоп калышы мүмкүн. Анда сенин бул үйгө эмне керегиң бар.

Аттын айткандарынын тууралыгын ит кабыл алгысы келбей, үрүмүш болуп сыртты көздөй чуркап чыгып кетет.

Ошондон баштап бул тууралуу сөз баштабай калган экен.

5-февраль

Карышкыр чабан болгондо

Чех жомогу

Карышкыр менен койчу кошуна туруп калышат. Ошол күндөн баштап карышкырдын ой-санаасы олжого туйтунуу эле. Бир күнү адамча кийинип койлорго жакындайт. Ошол маалда чабан түшкү тамактан соң куш уйкуга кирет. Уктаардын астында жардамчысына койлорго көз салуусун өтүнөт.

Жардамчы дөбөткө сөөк ыргытып, койлорду кайтаргын деп коюп, өзү башка иш менен алек. Курсагы тойгон дөбөт ныксырап койлорду кичинекей күчүккө дайындап, ал да оозун ачып жатып калат.

Күчүк баары уктаса, мен эмнеге уктабайм деп нааразы. Бир маалда койлордун четинен койчунун өзүнө окшош кийинген караан көрүнөт. Күчүк ага маани деле бербейт. Көзү сүзүлүп турган жеринде уктап кетет.

Ач карышкыр үчүн бул абдан жагымдуу жагдай эле. Койлорду бир кысыкка алып барып камоо үчүн айдап жөнөйт.

Астындагы койлордун кайсынысын жара тартсам деп көңүлү жайдары.

Бул бир короо кой мага бир жылга жетет. Кезип-тозуп тамак издеп убара болбойм деп, кубанычы ичине батпай ырдап, адатынча бийик-бийик үн чыгарып, улуп да иет. Карышкырдын ачуу үнүнөн уктап жаткандар жабырт ойгонушуп, көптөп карышкырды камап алышат. Карышкыр чабан менен иттерден эптеп кутулуп, ошондон кийин коңшусунун койлоруна жолобос болгон экен.

6-февраль

Дүйнөнүн ишенчээк адамдары

Француз жомогу

Илгери өткөн заманда бир аялдын эки уулу болгон экен. Балдарынын бирөөсү согушта өлүп, экинчиси алыста жашачу. Күндөрдүн биринде кемпирдин үйүнүн жанынан өтүп бараткан бир аскер суусап суу

сурайт.

Кемпир суу берип жатып:

– Сен кимсин, кайдан келдиң, кайда баратасың? – деп сурайт.

– Мен аркы дүйнөдөн келе жатам, эне.

Кемпир сүйүнүп о дүйнө кеткен баласынан кабар алам деп:

– Менин балам да о дүйнөдө, тааныйсыңбы?

– Тааныйм, жакшы жүрөт. Бирок кийимге муктаж, мага берсеңер алып барып берейин, -дейт.

Кемпир баласына тиешелүү бардык кийимдерди жана акча салып, аскерге карматат. Кичи уулу келгенде ага окуяны айтып берсе, абдан ачууланып, эмне мынча ишенчээксин деп таң калат. Үйдөн чыгып баратып:

– Сенден да өткөн ишенчээк бар болсо, кайра сага келем, болбосо келбейм, -дейт энесине.

Сарайдын астынан өтүп баратып, терезеде отурган аялды көрүп калат, анын бакчасында жүргөн чочкого кемпирдин баласы ийилип салам берет. Аялга кемпирдин баласы:

– Эртең боло турган агамдын тоюна чочконузду чакырып келдим, -деп сурайт.

– Макул, бирок тойго башкача кийинип барсын, -дейт. Кийинтип, ат арабага отургузушат.

Арабага чочкону отургузгандан кийин, кемпирдин баласы энесинен да ишенчээк адамдар бар экенин көрүп үйүнө кайткан экен.

7-февраль

Куу, турна жана чайн

Орус жомогу

Буюмдар жана айбанаттардын бири-бири менен сүйлөшө алган заманда көлдүн жээгинде жашаган бир ат араба болгон экен. Ат арабаны тору тай көл жээгине тартып барып, оттоп кеткен бойдон кайра келбептир. Байкуш ат араба суукта үшүп, шамал болгон сайын кыйчылдаганы менен ордунан жыла албайт. Ал бир туугандарынын жанына канчалык баргысы келсе да, атсыз эч жакка бара албасы белгилүү да. Бир күнү балык башын суудан чы-

гарып, эмнени күтүп атканын сурайт. Ат араба болсо орто жолго ташталганын, үйүнө кете албай тургандыгын айтат.

– Байкуш, ат араба, сага жардам бергим келет. Бирок сени жалгыз түртүп бара албайм да. Бирөө-жарым келип калса, сени үйүнө чейин түртүп алып баралы, -дейт. Балык суу жээктеп турса чаян келип калат. Чаян арабага:

– Сага жардам берейин, окуяны уктум, -дейт. Балык жардам берүүчүлөр эки киши болдук, -деп сүйүнөт.

Шамалда канаттарын жайып, учуп жүргөн куу көлдүн жээгине конот. Ат араба аябай сүйүнөт, анткени ага жардам бергендердин саны үчкө көбөйдү.

Ак куу чындап эле куу куш экен. Арабага жардам бергенге даяр экендигин айтат. Куу арабанын астына, турна балыгы капталына, ал эми чаян аркасына турат. Баары чогуу канчалык аракет кылса да, бир кадам да алга жылбаптыр. Ошондо куу асманга, балык болсо көлгө, ал эми чаян атка тартат. Караңгы кире баштаганда чаян чарчагандыктан, көлгө кирип кетип калат.

– Түнүң бейпил болсун, араба. Мен дагы кеттим, -дейт балык.

Куу эмне кылаарын билбей, акыры ал да учуп кетип калат. Ат араба болсо эмне үчүн үчөөлөп мени жылдыра алышпады деп ойлонот.

Так ошол мезгилде дарактан үкүнүн үнү чыгат:

– Билесинби, маселе эмнеде? Алардын ортосунда түшүнбөстүк болду. Сени куу асманга, балык сууга, чаян жээкке тартты. Үчөө бир тарапка тартканда эчак үйүнө жетмексиң.

Араба аябай жаман абалда болуп, тору тайды күтөт. Аны уккан тору тай арабаны үйгө тартып барат. Араба туугандары менен көрүшүп жыргап-куунап жашап калган экен.

8-февраль

Аксаган эшек менен карышкыр

Грек жомогу

Эшек серүүн жерде жатса, бирөөнүн аны карай чуркап келатканын көрөт. Жакшылап караса алп карышкыр экен. Бир нерсе кылышым керек деп ойлоно калат. Мындайда эшектин башы жакшы иштеп кетчү.

– Ай, ай бутум, чолок бутум, карышкыр досум, сени мага теңирим жөнөттү го. Жардам бер, бутумдагы тикенди чыгар, -деп кыйкырат.

Карышкыр муну тикени менен жесем кекиртегиме батып калып, мени кыйнайт деп ойлонот. Эң жакшысы мен аны сакайтайын, кантсе да, менден качып кутула албайт деген чечимге келет.

Эшек арткы бутун карышкырга узатат. Тикен каякта деп издеп жатканда эшек аны башка тебет. Карышкырдын башы айланып, көздөрү караңгылап жыгылат.

Өзүнө келип караса эшек жок. Көрсө, ал кыр ашып качып кетиптир.

Карышкыр өзүнө ачууланат. Атаң сага касапчылыкты кандай үйрөттү эле. Оорукчанды карап эмне кыласың? Өлбөй калганыңа шүгүр де, -деп өзүн-өзү тилдейт. Ушундан кийин башка иштер менен алектенбейм деп, өзүнө сөз берген экен.

9-февраль

Козу менен балык

Немец жомогу

Илгери өткөн заманда эки жетим болгон экен. Алардын өгөй энеси бул эки бир тууганга жаман мамиле кылат. Өгөй энесинен коркушуп, кечке көлдүн жээгинде айылдын балдары менен ойноп убакыт өткөрүшчү. Башка балдар түшкү тамактанууга кеткенде, ал эки бир тууган алардын чыгышын чыдамсыздык менен күтүшчү.

Эшикте көңүлдүү ойногон балдардын үнүн уккан өгөй эне:

– Оюндун эмне экенин мен силерге көрсөтөм, -деп ойлонот.

Колуна бир чөйчөк алып, сыйкырдуу суудан куюп:

Бул чөйчөк бошосун, толсун,

Айткандарым заматта болсун.

Бар болсун, жок болсун.

Кыз козу, бала балык болсун, -деп сыйкыр сөздөрдү айтаар менен кыз козуга, бала балыкка айланат. Айланада жашыл шибер өсүп турганына карабай козу ачка бойдон, суудагы бир тууганын көрүүнү самап отурат. Балык болсо, суунун жээгинде бир тууганын күтөт. Такыр бири-биринен ажырагысы келбеген бир туугандар абдан кыйналышат.

Бир нече күндөн кийин өгөй эне ашчысына жээктеги козуну союп келүүсүн буюрат. Ашчы жетип келгенде козу балык тарапка карап:

“Бир боорум, менин жашоом бүтүп баратат. Сен менсиз кантесин. Ар кандай жыркычтардан сак бол”, -дейт.

Муну уккан ашчы окуянын чоо-жайын түшүнүп, аларды коңшу айылдын билерманына алып барат. Ал сыйкырдын түйүнүн чече алчу. Бир туугандарды мурунку абалына келтирет. Эки бир тууган тажелеринин айылына барышып, бакубат жашап калышат.

10-февраль

Бай адам жана анын малайы

Италия жомогу

Бир бай адам кыштын күнү өзүнүн малайын ээрчитип, шаардан үйүнө кайтып келе жатты. Бай болгонунан улам, башкаларды өзүнө теңебей, төшүн кере малайынын алдында баратат. Малайы болсо бутуна чарык, үстүнө жамакчы чапан кийип артта. Бул экөө эки башка дүйнөнүн адамдары сыяктуу. Бай малайы менен сүйлөшчү эмес, керек учурда гана ага буйруктарды бере турган.

Кеч кирип, суук түшүп калган кез эле. Экөө тең ойлуу келатканда, токойдон бир аюу чыгат. Бай эмне болуп кеткенин түшүнө электе аюунун ченгелинде калат. Аюу байды мыкчыган боюнча, күркүрөп оңго солго баса баштайт. Бай болсо “жан соогалап”, малайынан жардам сурайт. Малайы колундагы балта менен аюуну койгулап кирет. Бирок аюунун терисинен чапан кийген байды аюунун коё бергиси жок.

Малай байынын бошонуп чыгышы үчүн болгон аракетин кылат. Ал гана турсун өзүнө кол салса да кайыл эле. Ал аюуну балта менен бир урайын деп ыңгайын келтире албайт. Балта байдын башына тийип кетпесин деп коркот.

Оңтойу келип калганда аюуну башка бир коюп, “жан соогалаган” байды куткарып алат. Бай кутулганы менен анын чапаны аюунун ченгелинен жана балтадан жыртгылып калган эле.

Бай малайына ачууланып:

– Акмак! Эч бир ишти кынтыксыз кыла албайсың, -деп акшыя карайт. Малай:

– О, байым! Эмнемден жаздым? -деп сурайт.

– Дагы менден сурап коёт. Карачы, чапанымдын абалын! Мунун баасын төлөйсүң! Малай болсо байдын бул түркөйлүгүнө бир чети таң калса, бир чети ачуусу келет. Экөө андан ары жолун улашат. Ошондон кийин малай байына жардам бердиби, жокпу белгисиз.

11-февраль

Кашкулак менен түлкү

Япон жомогу

Токойдогу кашкулак менен түлкү абдан жакын дос экен. Жеген ичкендери орток, ойносо да дайыма чогуу. Токойдо айбанаттар көп болгонуна карабастан, токчулук өкүм сүрчү.

Бир күнү аң уулоочулар токойдо толуп кетиптир. Айбанаттар башка токойго качууну ойлошот. Бирок түлкү менен кашкулактын кеткилери келбейт. Алар аңчылар кетер күндү күтүшөт. Ийиндеринен сыртка чыгышпайт. Алар ойлогондой эле мергенчилер токойдон кетишет. Бирок токойдо эч бир жандык, ооздоруна илине турган эч нерсе жок. Атүгүл чычкан, бака, курт да калбаптыр.

Түлкү мындай абалдан эптеп чыгууну ойлонот. Кашкулакка:

– Мен таптым, сен өлүмүш болуп жат, калганын өзүм жасайм, -дейт.

Түлкү аңчыдай болуп кийинип, кашкулакты желкесине көтөрүп базарга баратып, бир тери саткан дүкөнгө туш келет.

– Сага өмүрүңдө көрбөгөндөй кашкулактын терисин алып келдим, бирок баасы абдан кымбат! -деп соодалашып отуруп, түлкү кашкулакты көп акчага сатат.

Алган акчасына тамак-аш сатып алып, курсагын тойгозуп, токойго жөнөйт. Ал эми кашкулак күүгүмдө дүкөндөн качып чыгып, токойго барат. Ал жерден түлкү алып келген азыктарды жешет да, дагы бир тери саткан дүкөнчүнү дал ушинтип алдашат. Акыры базардагы бардык тери саткан дүкөнчүлөрдү алдап бүтүшөт. Ошентип эки дос түлкүнүн амалкөйлүгү менен токойдо кор болбой күн кечиришкен экен.

12-февраль

Бүркүт менен коңуз

Кыргыз жомогу

Бүркүт асманды айланып жүрүп коёнду көрүп качырып сала берет. Коркок байкуш алыстан ажал келе жатканын сезип:

– Жан соога! -деп коңузга жетип барат. Ал тездик менен коёнду тезкке калкалай салат. Бүркүт коёндун жашынган жерин көрүп калган. Ал чокуп отуруп алган кезде коңуз бүркүткө мындай дейт:

– Баатыр, жан соога, бечара күнүн көрсүн деп жалынып жалбарат. Анын өтүнүчүнө кулак салбастан, бүркүт коёнду дароо жеп, өзөк жалгайт.

Болгон ызасына чыдабай коңуз:

– Сенин тукумуңду курутпасамбы! -деп ант кылат. Бүркүт кай жерге уя салбасын коңуз жылып барып, жумурткасын кулатып таштап, тукумун курут кылат.

Бүркүт канаттуунун зору болгону менен өзү кетирген катаны ойлоп да койгон жок. Ал:

– Мен кандай айла кыламын, тоого барсам дагы ойго барсам дагы, коңуз көлөкчө артыман калбай жүрүп, жумурткамды бүт талкалады, -деп пайгамбарга арызданат.

Пайгамбардын боору ачып, бүркүттүн уясын өз койнуна алат. Муну байкап калган коңуз кекенет. Коңуз кыкты тоголоктоп барып жумурткаларга аралаштырып салат. Кыкты көрүп пайгамбар күүйм деп жатып жумурткаларды да күүп, баарысын жерге таштап салат. Бүркүткө түн түшүп жумурткаларынан ажырайт. Мына ошол мезгилден кийин урук чачып жаткан маалда эч качан бүркүт уя салбай калыштыр. Эч кимди эч качан колунан келбейт деп кемсинтүүгө жарабайт тура.

13-февраль

Кедей адамдын акылдуу кызы

Румын жомогу

Бир айылда абдан жакыр үй-бүлө жашаган экен. Алар чанда гана тамак жешкендиктен, суу да көп ичишчү эмес. Мал-мүлкү болбогон менен, балдары аябай көп экен. Сүзгүчтүн канча тешиги болсо аларда ошончо бала болгон дешет. Эң улуу кызы акылы менен бир туугандарына каралашып турчу.

Бул жакыр үй-бүлөгө айыл башчысы боор ооруп:

– Ачкалыктан өлүп каласыңар. Сага жер берем, ага там салып, калганына эгин эгип, балдарыңды бак, -дейт.

– Үй-бүлө үчүн мындай сунуш жазда соккон жылуу желдей жакшы кабар эле. Ар бири келечекке план түзүп, андан соң гана укташыптыр.

Кедей эртеси күнү көрсөтүлгөн жерге барып үйдүн пайдубалын куруу үчүн жер каза баштайт. Эртеси күнү кечке казып, үйүнө кетет. Караңгы кирип калгандыктан чуңкурдун, үстүн жаппай калат.

Түнүчүндө ага бай кошунасынын ую түшүп өлүп калат.

Кедей коншудан чуңкурду жаппай кеткендиги үчүн кечирим сурап, күнөөсүн мойнуна алат. Коншусу уйду төлөп берүүсүн талап кылат. Кедейде бир тыйын да акча жок.

Экөө маселени чечип берүүсүн өтүнүп, айыл башчысына барышат. Айыл башчы экөөнү тең угуп көрүп:

– Силерден үч нерсени сурайм, эгер ким туура жооп берсе, ал жеңген болот. Дүйнөдө эң семиз, эң күлүк жана эң жакшы нерсе эмне? Үч күн ойлонгула, -дейт.

Уйдун ээси эч ойлонбой үйүнө келет. Кедей башын тырмап жообун ойлоно баштайт. Аны көргөн улуу кызы атасынан эмне болгонун сурайт. Кызы атасынын абалын билген соң:

– Мен сага жардам берем, ата. Сен көп ойлонбо, -дейт.

Үч күн өткөн соң айыл башчысынын жанына келишет. Биринчиси менин баккан чочком семиз. Аябай майлуу, -дейт.

Анда кедей:

– Менимче жер семиз. Элди багат.

– Ал эми эң ылдам бул-менин атым, укмуштуудай күлүк, -деп жооп берет коңшусу экинчи суроого. Кедей болсо ойдун эң күлүк экендигин айтат. Эң жакшы нерсе-бул сиздин кылган жакшылыгыңыз,-дейт жагалданып бардар адам. Ал эми кедей болсо жаратылыштын жакшылыгы эң жакшы нерсе деп жооп берет. Анткени табиятка каршы абдан көп терс мамиле кылганыбызга карабай, дале ошол табияттын жакшылыгын көрүп келе жатабыз. Айыл башчы кедейдин жоопторун жактырып, аны коңшусунун доосунан куткарган экен.

14-февраль

Жоголгон мырза

Норвегия жомогу

Падышанын уулу Лини достору менен кийикке аң уулап жүрүп жоголуп кетет. Аны үч күн издеп таба алышпайт. Падыша аны ким тапса, дүнүйөсүнүн жарымын берерин жарыя кылат.

Падышанын карамагындагы аймакта Сигни деген сулуу кыз жашачу экен. Сигни да ханзааданы табуу үчүн үч күндүк азык алып токойго жөнөйт. Үчүнчү күнү бир үңкүргө туш келип, ичине кирсе, абдан кооз экен. Эки жатак, анын башында тааныш эмес жазуулар бар экендигин көрөт. Жатактын биринде Лини уктап жаткан экен, бирок кыз аны такыр ойгото албайт. Акыры кыз үңкүрдүн бир бурчуна жашынып, эмне болор экен деп күтүп калат.

Үңкүргө эки аял кирет, бири аябай айбаттуу, сулуу болот. Ал Лининин жанына келип, ойготуу үчүн булбулдай сайрайт. Лини ойгонгондо аял ага колун сунуп, аялдыкка алуусун өтүнөт. Лини макул болбогон соң, кайрадан уктатып коёт. Аялдар да уктап, эртең менен кайра үңкүрдөн чыгып кетишет. Кыз дал алар жасагандай кылып Линини ойготот. Лини Сигнини көрүп сүйүнөт. Экөө аялдарга каршы план түзүшөт. Линини кыз кайра уктатат. Кечинде баягы эки аял келип, кечээ кылгандарын кайталашат. Лини аны менен баш кошоорун, бирок шарт коё тургандыгын айтат. Ал жатактын үстүндөгү жазуунун маанисин айтып берүүлөрүн талап кылат. Анда мени каалаган жерине учур деп жазылган экен.

Аялдар эртең менен кеткенде, Лини менен кыз сыйкырдуу жатактын жардамы менен падышанын сарайына учуп барышып, бактылуу жашап калышат.

15-февраль

Сүйлөөк каздар менен түлкү

Немец жомогу

Тамак издеп жүргөн түлкү маңдайынан чыккан каздарды көрүп аябай сүйүнүп кетти. Каздардын ээси көрүнбөйт, ити да жок. Түлкү шилекейи агып, алакаңдарын ушалап:

– Булар мени конокко чакырган турбайбы, каздарды катары менен жегенден башка ишим жок.

Түлкү каздарды кармап алганда каздар коркуп, какылдашат, ыйлашат, бирок майнап чыкпайт. Түлкүнүн каздарды коё берейин деген ою жок.

– Дагы эмне каалайсыңар? Кырк жылдан бери биринчи жолу жолдуу болуп, силердей семиз каздар колума тийсе, коё берип келесоо болуптурмунбу?

Каздар түлкүнүн коё бербестигин аңдаган соң, эң улуусу:

– Ой түлкү, сен бизди жем кыласың, бирок биздин эң акыркы өтүнүчүбүздү ишке ашыр деп суранат. Түлкү бул өтүнүчкө макул болуп:

– Эмне арманыңар бар, айткыла,-дейт.

– Билесиң, биз ырдаганды аябай жакшы көрөбүз. Ар бирибиздин жакшы көргөн ырыбызды ырдаганга уруксат бер. Ыр бизге өлүмдүн ачуулугун сездирбейт. Кимибиз ырыбызды бүтүрсөк, катарыбыз менен жей бересиң. Ушул биздин шартыбызды аткар. Ким ырдап бүтсө гана жейсиң. Ал эми калгандарыбыз болсо сен тамактанып жатканда, ырдап берип турабыз. Түлкүгө бул сунуш абдан жагып макул болот.

Биринчи баштаган каз моюнун мүмкүн болушунча айыл тарапка созуп, какылдай баштайт.

– Каа, каа, каа.

Ал бүткөндө экинчиси, андан соң үчүнчүсү баштайт. Түлкү биринчи казды эми жеп баштайын дегенде айыл тараптан адамдардын карааны көрүнүп, чуркап келе жаткандыгын көрөт, алардын колдорунда союл, куралдары бар эле. Бир аз мурун өзүн арстандай сезип жаткан түлкү каздарга алдангандыгын сезип, куйругун кычып качууга аргасыз болот.

16-февраль

Леопарддар таш бакаларды эмне үчүн жактырышпайт?

Африка жомогу

Илгери таш бака менен леопард ынтымакта жашап, жакын дос болушкан экен. Алар көпкө дейре жалаң гана жемиштер менен тамактанышат. Бир күнү эт жегилери келип, аң уулаганга чыгышат. Тузак даярдап, өздөрү үчүн кичинекей кепе жасашат. Алгач антилопа кармашат. Леопард этти тазалап, жалбырак менен жаап коёт да, кийинки олжосун кармоого кетет. Эликтин баласын кармашат. Үйлөрүнө кайтардан бир күн мурун этти экиге бөлүп, жаап коюшат. Таш бака:

– Менин үй-бүлөм чоң, леопардга бул эт көптүк кылат, -деп ага тиешелүү этти өзүнүн баштыгына салып, аныкына таш толтуруп коёт.

Леопард балдарым эт жемей болду деп сүйүнүп үйүнө барат. Барса, үйүндөгүлөр чөп кайнатып жаткан болот.

– Казанды бошоткула, мен силерге эт алып келдим дегенде балдары сүйүнүп кол чаап иет. Леопард баштыгын ачса, жалаң таш экен.

– Муну ким кылганын билем! -деп абдан ачууланат. Ошондон кийин таш баканы көргөн сайын леопарддын итагайы тутулуп, үстүнөн басып өтүп кетчү болуптур. Леопард таш баканын кылыгын азыркыга чейин кечире элек дешет.

17-февраль

Арчалар эмнеге узак жашашат?

Сибирь жомогу

Сибирь токойлорундагы айбанаттар көп болгон жерде бир эр жүрөк жигит жашачу. Ал жапайы айбанаттар менен куушуп ойногонду жакшы көрчү.

Бир күнү айбанаттар менен жүрүп саздак жерге туш болот. Саздын ары жагы

көрүнбөйт. Ал жакта эмне болду экен деп кызыгат. Катгуу чуркап келип секирет. Саздагы даракка минип калат. Жакшылап караса, ал саздак эмес эле чөп экен. Ээр токулган, жүгөн салынган коёндор ойноп жүрүптүр. Таң калып карап турса, саздакта майда жандыктар да бар экен. Алар коёндорго ат мингендей эле минип алышыптыр. Арасынан бирөөсү жигитке:

– Мен бул жердин падышасымын! Биздин эң чоң душманыбыз уйчу бала. Ал зыян келтирип, балдарыбызды өлтүрөт, коёндорубузду жок кылат. Үйлөрүбүздү өрттөйт, жолдорубузду казып салат. Бизди бул балээден куткарчы, -дейт.

Жигит курал-жарагын алып, уйчу бала менен беттешип жеңип алат.

– Сен бизге жакшылык кылдың, биз ыраазычылык билдиребиз. Билесиңби, бизде мүрөктүн суусу бар, аны ичкен адам өлбөйт. Биз аны ичебиз. Сага да андан алып келип берели, -деп убада беришет.

Жигит сүйүнүп үйүнө келет. Жакындарына окуяны төкпөй-чачпай айтып берет. Элдин баары саздактан келген жаныбарларын күтүп тамак-аш даярдашат.

Бир күнү саз жактан үн чыгат. Бала-чака, чоң кичине дебей баары кызыгып ошол жакка барып карашса, коёндорду аттай минип алган саз жандыктарын көрүп боору эзилгенче күлүшөт. Алардын падышасы муну кемсинтүү деп кабылдап, колундагы алып келе жаткан сууну арчанын түбүнө куюп иет. Келген жолу менен кайра тез эле кетип калышат.

Адамдарга караганда арчалардын узун өмүрлүү болуп калышы ушундан улам деген аңыз кеп бар.

18-февраль

Жалкоо күкүк

Кытай жомогу

Күкүк жаралгандан бери жалкоо куш. Уя салгысы келбейт, бирөөлөрдүн уясын тартып алат, жада калса бирөөлөрдүн жумурткаларын алып барып башкалардын уясына салып коёт. Өзүнүн балапандарын да баккысы келбейт, башка куштардын жумурткасына кошуп салат.

Ошол күкүк кыш келип, аба суук болуп калган мезгилде үшүй баштайт. Кечинде карганын уясына барып:

– Мени бир түн конок кыласыңбы? -дейт.

Түнөп эртеси күнү рахматын айтып кетип калат. Ысык болгондо чардап жүрө берип, аба сууй баштаганда кайра каргага келет.

– Карга сенин үйүңдө калсам болобу, -дейт. Аргасыз карга:

– Болот, бирок өзүнө бир үй салбасаң болбойт ко, -деп макул болот.

Карга ал кеткен соң өзүнчө минтип ачууланат, мен салсам, ал чардап жүрүп, анан үшүгөндө менин уямды пайдаланса! Мен эмне келесоомунбу?

Бир күнү жамгыр төгүп атканда күкүк кайра келет.

– Карга досум, там салып жатсам жамгыр жаап ийди. Бул түнү да сеникине калсам кантет?

– Болбойт, мен сага уяңды сал деп көп жолу айттым! Мени укпадын!

– Акыркы жолу калайын бүгүн?

– Жок! -деп жооп берет карга.

Ал түн күкүк жамгырда калат. Түнү бою жааган жамгыр сөөгүнө чейин жетет. Жаанда муздай тоңуп калат.

Эртең менен турар замат уя салууга киришет.

19-февраль

Япон сулалеси кантип жаралды?

Япон жомогу

Ходери белгилүү балыкчы эле. Бир тууганы Хоори болсо аңчы болгон экен. Экөө тең өз тармактары боюнча мыктылардын мыктысы атыгышкан. Бир күнү кесиптерин алмаштырып, иштеп көрүшөт. Бирок Ходери аң уулоочулукту жөндөй албайт. Ал эми Хоори болсо балык кармап албады. Ходери бир тууганынын жаасын кайра берип, өзүнүн кайырмагын сураса, Хоори кайырмакты жоготуп жибергендигин айтты. Ходери бул жагдайга капаланып, кайырмагын таап келбесе сүйлөшпөй тургандыгын билдирди. Хоори абдан капаланды. Деңиздин жээгинде жүрсө алдынан деңиздердин акылманы Чики Чужуно Одзи чыкты.

– Эмне мынча көңүлүң чөгүнкү, балам? -деди.

Хоори болгон окуяны айтып берген соң:

– Капаланба, ар бир нерсенин чарасы болот -деп, деңиз өсүмдүктөрүнөн бир се-

бет өрдү да, себеттин ичине Хоорини отургузуп, деңиздин түбүнө түшүрдү. Хоори деңиз астындагы жашоого абдан таң калды. Өсүмдүктөрдүн арасында жүрүп, бир сарайды көрдү. Сарайдан бир кыз чыгып, Хоорини көрүп кайра кирип кетти.

Бул деңиз падышасынын сарайы болчу, кыз болсо падышанын кызы экен. Хоорини падыша чакырып эмнеге келгенин сураганда, кайырмагын издеп жүргөнүн айтты. Падыша бардык балыктарга кайырмакты табуусун буюрду. Кайырмак табылганда Хоори да сарайда жашаганга көнө түшкөн экен. Падыша менен кыз да Хоорини жактырып калат. Анын кетишин каалабай, кызын ага турмушка берет.

Хоори бир нече жыл өткөн соң, бир тууганын сагынып, анын кайырмагын беришим керек деп падышадан уруксат алып жолго чыкты. Аялы:

– Мен кош бойлуумун, бир күн сенин сарайыңа келем, ошол жерде жашайбыз, -деп узатып калды.

Бир күнү катуу шамал болуп, чагылган чартылдап, жаңы төрөлгөн уулу менен аялы кирип келди. Бул санжыра боюнча япон өкүмдарынын сулалеси ушул баладан тараган экен.

20-февраль

Иттин жакшылыгы

Чех жомогу

Бир ууру байдын үйүнүн жанынан өтүп баратып, терезесинен үйдүн ичиндеги эмеректерди көрөт. Дубалда илинген портреттер, столдогу идиштерди баамдаган соң, бул үйдөн капты толтуруп чыкса боло тургандыгына көзү жетти.

Ууру бир нече күн байкоо жүргүзүп, кайсы убакта үйдө эч ким болбойт? Кандак киши жашайт? Баарын акмалап үйрөндү. Бир гана чоң маселе үйдүн абдан чоң ити бар эле. Өзгөчө курч тиштери, тайманбас көзү чоочундарга абдан сүрдүү көрүнчү.

Ууру да тажрыйбалуу, мындай иттердин далайын көргөн неме экен. Ал эки сындырым нанды эттин сорпосуна салып, анын ичине колбаса коюп, итке бермекчи болот.

Панарын жагып үйдү көздөй жөнөйт. Ит аны көрүп ырылдай баштайт. Итке:

– Кел, көрчү, мен сага эмне алып келдим, -деп, баягы даярдаган нанын берет.

Ит “уурулар эмне мынча келесоо болушат!” -деп ойлойт.

– Мени бир сындырым нан менен алдагысы келеби? Түн бир оокумда чоочун бирөө нан берип жатса, ою түз эмес да. Ит арылдап ууруга асылат. Итке таланган ууру арандан зорго качып кутулат. Ошондон кийин ууру такыр ити бар үйлөргө жолобой калыптыр.

21-февраль

Чөөлөрдүн падышасы пил болсо...

Африка жомогу

Токойдо чөөлөр жээрге тамагы жок ач калган кез эле. Карыя чөө:
– Курсакты тойгузбасак болбойт, силер күтүп тургула, -деп пилди издеп жөнөдү. Пилдин коңуругу токойду жаңырытып бир дарактын түбүндө уктап жаткан экен.

Чөө ага кыйкырды эле, ал үчүн чымындын ызылдаганындай да сезилбей уктай берди. Айласы кеткен чөө пилдин калың бутунан тиштеди эле ойгонуп кетти.

– Кымбаттуу досум! Кечирип кой, сени такыр ойгото албагандыктан, тиштөөгө туура келди. Сага жакшы кабарым бар. Биз чөөлөр өзүбүзгө падыша кылып, сени шайлайлы деп жатабыз, макулсунбу?

Аны уккан пил ойлонуп калды. Анан ал башындагы шапкасын оңдоп:

– Иштерим көп, бирок силер мени тандаган болсоңор, мен макулмун. Бир гана шартым бар. Мага күнүгө эртең менен бир казан толо мөмө алып келип берип турасыңар. Ансыз падыша боло албайм! Анда чөө:

– Албетте, сага каалаганыңды, ал турсун кеч күздө муз аралашкан бал да берип турабыз, -дейт.

Пилдин шилекейи агып, чөөнүн артынан ээрчип жөнөйт. Кытмыр чөө аны саздак жерге ээрчитип бараткан эле. Саз чөөнү көтөргөнү менен пилди көтөрө албай, ал улам баткакка бата баштайт.

Көкүрөгүнө чейин баткакка батып кеткен пил:

– Чөө, мени куткарчы, мен сенин падышаңмын да! -деди.

– Оо, пилим, менин күчүм сизди куткарганга кайдан жетсин?

– Анда чөөлөрдүн баарын чакыр! Мен силердин падышанармын да!

– Алар аябай ачка. Өздөрү араң турган немелер сени куткармак беле? -дейт.

Пил эмне кылмак. Кышка деп катып койгон тамак-ашынын кайда экенин чөөгө айтып берди. Чөөлөр пилдин каткан тамагын жеп, курсактарын тойгузушту. Анан пилди чогуу куткарышты.

Бирок пил болсо кышка даярдаган тамактарынан куру жалак калды.

22-февраль

Күн менен түн бири-биринен кантип бөлүндү?

Япон жомогу

Изанаги менен Изанами кудайы асмандагы асма көпүрөдөн кийин деңиздин ортосундагы Оногоро аралын жаратты. Бул аралдын ортосуна бийик, кооз тирек орнотушту. Изанаги тиректин оң жагынан, Изанами болсо сол жагынан айланды. Аягында бир жерден жолугушту.

Алгач Изанами:

– Ах, кандай гана сулуу жигит! Изанаминин озунуп биринчи сүйлөгөнүнө макул болбостон “тиректи кайра айланалы”, - деди.

Кайра айланышты. Мунусунда Изанаги сөз баштады.

– Ах, кандай гана сулуу кыз! Алар үйлөнүшүп баш кошушту.

Аралдарды, дарыяларды, өсүмдүктөрдү жана айбанаттарды жаратышты. Анан мындай деди:

-Сегиз арал мамлекетин, тоолорун, дарыяларын, өсүмдүк жана айбанаттарын жараттык. Күн теңири Ама Тарасу да ушинтип жаралган. Ата-энеси Ама Тарасуну асманга жөнөттү. Ошол күндөн бери ал нурларын дүйнөгө таратууда.

Экинчи баласы ай Теңири Чуки Йуми болду. Анын күмүш нурлары бир тууганынын алтын нурларындай эле сонун эле. Мындан улам аны да асманга жөнөтүштү.

Асмандагы бул эки бир тууган бардык бир туугандар сымал кээде уруша кетишчү. Балдарынын урушпоосу үчүн Изанами менен Изагани алар үчүн эки башка жол салышты. Күн менен түн ушинтип бөлүнүп калган экен.

23-февраль

Уста жана күжүрмөн аюу

Италия жомогу

Тоо этегиндеги токойдун жээгинде бир адам жашаган экен. Ал адам дыйканчылык кылчу эмес. Ат, өгүздөрдү арабага куруу үчүн колдонулган моюнтурук жасоо менен алектенип, дыйкандарга сатып бардар турчу.

Токойго барып, зарыл дарактарды кесип, аларды ийип, бүтүп кургатчу. Токойдо жашаган жандыктар адамды дайыма көргөндүктөн, зыянсыз экендигин билишчү. Келгенде качышчу эмес. Аларга тамактын калдыктарын, жем бергендиктен өз адамдай кабыл алышчу. Атүгүл, ээрчип үйүнө чейин келишчү. Алардын ичинде бир аюу бар эле. Устанын үйүнүн айланасындагы бакчадан кетчү эмес. Жыгач устанын чебердигине суктанып, өзү да ошондой уста болгусу келчү экен.

Күндөрдүн биринде устаны туурагысы келди. Устанын дайыма жыгач кыйган жерине келип, жаш көчөттөрдү жулду. Дайыма көрүп жүргөндөй устаны туурап, моюнтурук жасаганга киришти. Бирок жыгачты ийейин десе эле, карс-карс этип четинен сына баштайт. Токойго барып жаңыларын алып келсе да сынат. Аюу ушинтип отуруп бир топ жердин бак-дарактарын жок кылат. Бирок ишинен майнап чыкпайт. Тажаганда устанын үйүнө барат.

– Уста, менин аракетимен эмне үчүн майнап чыкпай жатат? Айлар бою сенин жасаганыңды байкап, ар бир кыймылыңды кайталадым. Кайсы жыгачты колдонгонунду да билем. Бирок жасасайын десем, болбой жатат.

Уста аюуга:

– Кесипти жалаң гана байкоо менен үйрөнө албайсың? Кайра-кайра жасап, сабырдуулук менен үйрөнүшүң керек. Сенин кемчилигиң сабырсыздыгың. Жыгачка заматта бычым бергиң келет. Жыгачты акырындык менен бүтүп, кургатып, анан устачылыкка пайдалануу керек. Бул сенин кесибин эмес. Андан көрө бул ишти жасабай эле кой, – деп кеңеш берет.

Ошондо аюу чындап эле уста болоюн деген оюнан баш тарткан имиш.

24-февраль

Төрт балапандуу таранчы

Немец жомогу

Жайдын толуп турган кезинде таранчы төрт балапанын чоңойтуп жаткан. Күндүзү аларга жем таап келип берет. Убакыт өткөн сайын балапандарынын торолуп атканына кубанат.

Алар канат байлап, уядан чыгып, учканды үйрөнүп жатканда катуу шамал аларды уясынан учуруп кетет. Апасы балдарынын коштошпой учуп кеткенине ыза болот. Кыш келгенде төрт балапан учуп келип, апасы менен учурашып, кантип шамал учуруп кеткенин, эми жашоолору кантип өтүп жатканын баяндап беришет. Алардын эң улуусу:

– Алгач талаада жашап сөөлжан топтодум. Алча, алмурут жеп, ач калган жокмун.

Энеси:

– Жашоо татаал, башкаларга тийиштүү нерселерди жесең, башыңа мүшкүл иш түшүшү мүмкүн,-дейт.

Экинчиси:

– Мен адамдарга жакын бир жерде жашадым. Алардын таштандыларын, үй жандыктарына берген тамактардан жеп, кыйналган деле жокмун.

Энеси:

– Балам, адамдардын жанында, акмакчылык да көп болот. Бул да коркунуч алып келет,-дейт.

Үчүнчүсү:

– Мен жолдон тапкан нерселер менен курсагымды тойгозуп жүрдүм,-дейт.

– Жолдор коркунучтуу, сен жем топтоп жүргөндө, тентек балдар таш менен согушу мүмкүн.

Төртүнчүсү:

– А мен болсо токойдо каалаганымдай жашадым.

– Кенжем болгонуң карабай, эң акылдуум сен болуптурсуң. Эркин жашоо гана эң жакшы жашоо болот. Сенин жашооң башкаларга өрнөк болот деген экен.

25-февраль

Төөлөрдүн буттары эмнеге ийри?

Африка жомогу

Төөлөрү көп арап мамлекетинде бир башкача тайлак туулуп, буга чейин башка тайлактар жасабаган нерселерди жасагысы келчү экен. Бир күнү атасына:

– Мен учкум келет, -дейт.

– Балам, төөлөр учпайт, канаттуу куштар, жарганаттар, чымындар, аарылар, көпөлөктөр учат. Кээ бир тыйын чычкандар менен балыктардын учканын да угуп жүрөм. Бирок төөнүн учканын көргөн эмесмин. Сенин канатың жок, учканды кой, оюнду өзгөрт! -дейт атасы.

Тентек тайлак оюнан кайтпай, куштардын түктөрүн, атүгүл, каздардын жана өрдөктөрдүн канаттарын топтойт. Түктөрдөн өзүнө канат жасайт. Аларды бири-бирине байлап, тепкич менен мунарага чыгат. Ал жерден өзүн ылдый таштап, канаттарын серпип-серпип калат. Эки канаты чачырап кетет. Өзү таштай болуп жерди көздөй кулайт. Бирок аны кандайдыр бир керемет күч колдоп, жерге кулабай, мунаранын түбүндөгү кездеме саткан соодагердин кездемелеринин үстүнө түшөт. Эсинен таяк жебеш үчүн качканга аракет кылат. Бирок жакшы чуркай албайт. Көрсө, мунарадан учуп түшүп келатканда, эки буту эки жакка талтайып калыптыр. Ошол окуядан кийин төөлөрдүн буттары ийри болуп калган экен.

26-февраль

Армандуу үкү менен көгүчкөн

Венгр жомогу

Картаң үкү бактын бутагына конуп алып, капалуу отурган. Аны байкап калган көгүчкөн:

– Сүйүктүү үкү, сени капа кылган эмне? Жаздын келгенине машырканып, кубансаң боло! -дейт.

– Кайдан кубанайын, карыдым, ал аз келгенсип ооруп калыптырмын, жал-

гыздык болсо жанга батат, -дейт үкү.

– Ой, сенде бала, небере, тууган деген жокпу?

– Балалуу болуш үчүн үйлөнүш керек эле. Үй-бүлөлүү болуу да оңой иш эмес да. Эгерде бала-чакалуу болсом, керээли-кечке баламды багам деп куурап иштеп жүрмөкмүн. Туугандарым менен болсо мамилем начар, көп жылдардан бери алар менен кагташпайм. Билесин, досту биз тандайбыз, бирок тууганды тандай албайбыз. Айтор, мага туугандарым жакпайт, ошондуктан алар менен мамиле түзгүм келбейт.

– Буга чейин бир да досуң болгон жокпу?

– Ээ, достор адамдын башына маселе жаратат. Тенирим мени достордон куткарсын, мен душмандардан коргоно алам, билесин. Достор адамды артынан канжар менен урат. Аларга ишенсең, бир күнү күтүүсүздөн оор абалга алып келишет. Эң жакшысы эч ким менен дос болбош керек!

– Эй, үкү! Сенин жашооңдо жактырган бирөөң болду беле деги?

– Жок, мен эч качан эч кимди жактырган эмесмин.

– Ээ, андай болсо арыздануунун да кереги жок.

Ошентип көгүчкөн ага айтаарын айтып, токойдун жыпар жытын жыгтап, өз жолуна түшкөн экен.

27-февраль

Куу чөө

Индуc жомогу

Маймыл арстанды, ал эми арстан маймылды өлтүрүптүр. Ал мындайча болуптур.

Ратнапур аймагында Ратнасика аттуу жигит жашачу экен. Мунун эң жакшы көргөн иши аң уулоочулук болгон дешет. Ал көбүнчө арстанга ууга чыккандыктан “арстан өлтүргүч баатыр” деген атка конуптур. Айланадагы бардык арстандар анын атын укканда жүрөктөрү зыркырап, абдан коркушчу.

Ошондон улам ал аймактагы арстандар башка жакка жер которуп кетишкен. Ошол аймакта бир чөө үйүрү менен жашачу. Ургаачы чөө бир күн:

– Биз балдарды ишеничтүү бир жерге көчүрүшүбүз керек. Аба муздап, суук түшө баштады. Ооруп калышы мүмкүн, - дейт.

Эркек чөө ийин издеп жүрүп, акырында арстандар таштап кеткен үнкүрдү табат. Балдарын ошол жерге көчүрүп барышат. Түнү бою эркек чөө балдарын үнкүрдүн кире беришинде кайтарып чыкчу болот.

Бир түнү ал адаттагыдай эле үнкүрдүн оозунда отурса, аларды көздөй бир арстан чуркап келе жатканын көрөт.

Арстан падышанын каарынан качып, бул аймакка жер которгон эле. Чөө арстанга күчү жетпей турганын билет. Ошол эле мезгилде бир чара көрбөсө, анын үй-бүлөсүнө коркунуч бар эле. Ошондуктан башына бир ой келип, түгөйүнө кыйкырат:

– Арстан келатат. Мен үнкүрдүн оозунда күтөм, мен сага ханышам,-деп кыйкырганда, сен мага “угуп жатам, таксырым, арстан өлтүргүч мырзам! Кандай буйрук бересиз!” -деп жооп бер.

Бир аздан кийин арстан ийинге жакындаганда, чөө арстанды эми көргөндөй ийинге башын буруп үн чыгарат.

– Ханышам!

– Угуп жатам, таксыр, арстан өлтүргүч мырзам! Кандай буйрук бересиз? -деп жооп берет. Аны уккан арстан дароо токтоп, коркуп кетет да, артын карабай качып жөнөйт. Тоо этегине жетип калганда дарактын башында отурган маймылды кезиктирет. Маймыл ага:

– Дардес арстан! Эмне мынча тез алдандың? Ал падыша эмес, болгону бир чөө, -дейт.

Арстан маймылдын экөөбүз кайра чогуу баралы дегенине макул болот, бирок коркконунан анын куйругуна өзүнүн куйругун байлап алат. Үнкүргө жеткенде экөөнүн келатканын көргөн чөө:

– Азаматсың, маймыл! Качып кеткен арстанды куйругуна байлап, бутумдун алдына алып келдиң. Сени баш вазир кылып дайындайм! Арстанды кармаш оңойбу? -деп алаканын ушалайт.

Коркконунан жаны чыккан арстан маймылды сүйрөгөн бойдон качып кетет. Болгон күчү менен чуркап баратып, кулап аскага урунуп өлүшөт.

Жомоктун аягы ушундай. Ошондон улам арстанды маймыл, маймылды арстан өлтүргөн деген имиш эл оозунда айтылып жүрөт.

28-февраль

Мадрид, Рим жана кичинекей тоок

Италия жомогу

Узак убакыт көрүшпөй жүрүп, Рим менен Мадрид аттуу эки пикирлеш жолугуп калышат. Түн ичинде Римдин аттары жоголуп кетет. Курсактары аябай ачат, колдорунда болгону кичинекей тоок бар эле.

– Бул тоокту бөлүп жесек, экөөбүз тең ач калабыз. Ошондуктан бул тоокту бирөөбүз гана жейли. Жок дегенде бирөөбүз тойгондой бололу, -дейт Мадрид.

– Макул, бирок кимибиз жейбиз,-дейт Рим.

– Экөөбүз тең азыр жагып уктайлы, көргөн түштөрүбүздү унутпайлы. Ким эң жакшы түш көрсө, ошол жесин,-дейт Мадрид.

Түн бир оокумда Мадрид туруп тоокту жеп, тоюп алып кайра уктап калат. Эртең менен Рим түшүн айта баштайт:

– Түшүмдө хан сарайында отуруптурмун. Алмаз, изумруд таштар менен кооздолгон тактым бар экен. Бир даназалуу жердин падышасы окшойм. Айланамда кызматчы кыздар жайнайт. Алдыма бир дасторкон жайылды.

Жашоомдо мындай дасторкон көргөн эмесмин! Тамактардан даам татайын десем, эмнеден баштаарымды билбейм. Ырчылар, бийчилер... А сен түшүндө эмне көрдүң?

– Мен дагы сени көрдүм, сен айткандай падыша экенсиң. Досум жакшы тамактарды алдына коюп жеп жаткан экен, эми бул тоокту жебейт да деп, тоокту мен жеп салдым. Сен ал жерде жыргап ошончо тамак жеп жатсаң, бул кичинекей тоокту жебейт элең да, чынбы?

Римдин кыжыры кайнайт, бирок сөз кайтара албай отуруп калат.

29-февраль

Балта жутар

Кыргыз жомогу

Илгери бир заманда Чомотой аттуу саятчы болгон экен. Ал бүт куштардын тилин билчү экен. Бир күнү өз үйүнүн жанында дөңдө отурса, бир көк жору учуп келет да, Чомотой саятчыга салам берет. Андан соң саятчыга катуу таарыныч айтат: “Мен болсом бардык куштун чоңу, зору, төрөсү болом. Анын үстүнө сакалдуумун, жүндөрүм да буудайыктыкындай чаар. Таз жорудай тарп аңдып, сасыган эт жебеймин. Тишиме, тамагыма жумшак деп сөөк гана жеймин. Бир гана адамзатка таарынычым-мени жада калса бүркүткө да теңебей жору деп коюшат экен, өз атымдан эле айтпайбы? Кумайыктын энеси буудайык десе болбойбу”, -дептир. Чомотой карыя боору эзилгенче күлүп:

– Мына, мына муну жутуп жиберчи, мен бир жакшы ат берейин, -деп колундагы ак балтаны сунду. Көк жору “ап” эткизе сугунуп жибериптир. Ошондо саятчы:

– Анык “балта жутар” экенсиң, -дептир.

Көк жору ошондон баштап “Балта жутар” аталыптыр жана саятчынын койгон атына ушул күнгө чейин ыраазы экен.

Март

Март

- 1-март. Аюу, түлкү жана бир чөйчөк май. Норвегия жомогу.
- 2-март. Ала чымчыктын жыл сүрүүсү. Италия жомогу.
- 3-март. Деңиздин суусу эмнеге туздуу? Япон жомогу.
- 4-март. Мышык менен өрдөктүн достугу. Венгр жомогу.
- 5-март. Коркок чабалекей. Венгр жомогу.
- 6-март. Карышкыр менен түлкү. Француз жомогу.
- 7-март. Кедей менен жылан. Немец жомогу.
- 8-март. Эселер күнү. Чех жомогу.
- 9-март. Ат жалгыздыкты кантип жеңди? Венгр жомогу.
- 10-март. Айбанаттардын узун кулак падышасы. Чех жомогу.
- 11-март. Бүргө менен чымын. Швед жомогу.
- 12-март. Шамалдын баштан өткөргөндөрү. Африка жомогу.
- 13-март. Түлкүдөн даарыгер чыгабы? Орус жомогу.
- 14-март. Жылкы болгон өгүз. Кыргыз жомогу.
- 15-март. Чайнектин тагдыры. Дания жомогу.
- 16-март. Күкүк менен Зейнеп. Кыргыз жомогу.
- 17-март. Ала була каздар. Башкырт жомогу.
- 18-март. Деңиз аттары кантип пайда болду? Филиппин жомогу.
- 19-март. Жети күн. Венгр жомогу.
- 20-март. Жакшылык кайтабы? Венгр жомогу.
- 21-март. Чабалекейлер. Венгр жомогу.
- 22-март. Индеец менен иттин достугу. Индеец жомогу.
- 23-март. Эмне үчүн күкүк башкалардын уясына жумурткалайт? Африка жомогу.
- 24-март. Жолборсту алдаган түлкү. Азия жомогу.
- 25-март. Бүтпөс жомок. Орус жомогу.
- 26-март. Төөлөр кантип жаралды? Грек жомогу.
- 27-март. Арстан менен зебра. Африка жомогу.
- 28-март. Түлкү, аюу жана кедей. Венгр жомогу.
- 29-март. Чабалакей эмне үчүн даракка уя салбайт? Африка жомогу.
- 30-март. Күч бирдикте. Кыргыз жомогу.
- 31-март. Атасы менен баласы. Кыргыз жомогу.

1-март

Аюу, түлкү жана бир чөйчөк май

Норвегия жомогу

Аюу менен түлкү абдан жакын дос экен. Түлкүнүн айтканы боюнча алардын ортосунан суу да өтпөйт, ал эми аюунун айтканы боюнча досу каалаган кезинде сызга отургузуп коёт.

Бир күнү экөө айланып жүрүп дыйкандын арабасынан бир чөйчөк майдын түшүп калганын көрүшөт. Кышында жейбиз деп, бүлдүркөндүн түбүнө көөмп коюшат. Уктап, эртең менен тураар замат түлкү секирип туруп:

– Келатам, келатам, -деп кыйкырган бойдон чуркап кетет. Уйкусу катуу аюу аны укса да, кайра уктап калат.

Түлкү катып койгон майларынан бир аз жеп кайра келет. Келип уктап, кайра турушканда аюу түлкүнүн оозунун айланасынын эмнеге май болгонун сурайт.

– Биздин туугандардын бириси балалуу болуптур, алар тамак беришти, аябай жедик да, ошондон, -деп койду.

– Аюу атын ким коюшту десе, түлкү бир саамга ойлонуп, “Даамын таттым” коюшту, -деп жооп берди.

Кийинки күнү түлкү дагы “келатам” деп кыйкырган бойдон кетип, эртеси күнү дагы бир тууганынын балалуу болгонун айтат. Атын “Жарымы калды” коюшканын, үчүнчү күнү баягы кылыгын кайталап, абдан сулуу бала туулганын аюуга кабарлап, атын “Бүттү” деп коюшканын айтат.

Бир күнү аюунун май жегиси келип, бир даам татсам деп барып караса, бош идиш турат. Ачууланып:

– Муну экөөбүздөн башка эч ким билчү эмес. Муну сен эле жедиң, -деп ачууланат.

Түлкү куулугун пайдаланып:

– Балким, сен жедиң. Түнү басып кетчү адатың бар эле. Экөөбүз чогуу кайра бир түн жатып көрөлү, эртең менен кимдин оозу майланат экен, -деп аюуга бир тийди.

Уйкусу катуу болгон аюу кайра эле терең уйкуга кирди. Түлкү идиштеги майдын калдыгын алып келип, аюунун оозунун тегерегине сүйкөп койду.

Эртең менен аюу ойгонуп, оозунун май экенин байкап, чындап эле мен жегем го деп ойлоп, түлкүдөн уялып калды.

2-март

Ала чымчыктын жыл сүрүүсү

Италия жомогу

Ала чымчык дарыя тарапка учту. Учуп баратып дарыялардын үнү укту. Булактардан чыккан таза суулар агып отуруп, дарыяларга кошулганын көрдү.

Дарыянын көрүнүшү ала чымчыкты көркүттү. Суунун үстүндөгү калың муз эрип, көк түстөгү сууга айланган эле. Айланадагы бардык муздар эрип, дарыяга кошулуп агып жаткан. Ала чымчык учуп баратып ак-кара түстөгү назик кушту көрдү.

– Чиви, Чиви, эмнеге куйругунду эки жакка чайпап жатасың?

Анда назик куш:

– Сен мени тааныбайсыңбы? Менин атым Куйрук шыйпаңдаткыч.

Ушундай да ат болот бекен деп таңыркап сураганда, дарыя тараптан кулакты тешип кете тургандай бир ачуу үн чыкты. Куйрук шыйпаңдаткыч чочуп, экинчи даракка барып конду. Ала чымчык турган жеринен жылган жок. Дарыянын үстүндөгү муздун жарылганын байкады. Муздун астынан аккан кардын суусу музду жарып ийди. Дарыянын суулары жарылган муздар менен кошо агып жатты. Бир кезде суудагы ар кыл куштар: жапайы өрдөктөр, каздар кайрадан дарыянын жанданганына сүйүнүп жатышты. Аккан суулардан жем издей башташты.

Ала чымчык болгон күчү менен эң улгайган чымчыктын жанына учуп барды.

– Муз жарылды, муз жарылды! - деди. Улгайган чымчык ага:

– Көрүп турганыңдай жаз алгач кырларга, анан дарыяга келет. Март айы бардарчылык айы. Сен азыр токойго бар, ал жакта эмне болуп аткандыгын көрүп, анан кайра мага кел, - деди.

Ала чымчык толкундануу менен токойду көздөй учту.

3-март

Деңиздин суусу эмнеге туздуу?

Япон жомогу

Илгери өткөн заманда эки бир тууган болуптур. Улуусу бардар турса, кичүүсү жакыр турчу экен. Антип-минтип жаны жыл жакындап калыптыр. Кичүүсүнүн жаны жылды тосуу үчүн бир табак күрүчү да жок болгондуктан, агасынан күрүч сурап барат. Агасы болсо каардуу, кара ниет адам эле, көп акчасы жана күрүчү болгонуна карабай, тууганына бир табак күрүч да бербей коёт.

Кичүүсү үйүнө капа болуп баратып, жолдон ак сакалдуу карыяга жолугат. Ал карыяга болгон окуяны айтып берет. Карыя:

– Ээ, балам, сен ага капа болбо, мен сага арпа нан берем. Аны алып, токойдогу үнкүргө бар. Ал жерде эргежелдер жашайт. Нанды аларга берсең, алар сага алтын жана күмүш беришет. Аларды такыр алба, бир нерсе берели, каалаганыңды айт десе, таш жаргылчагын сура, -дейт.

Карыя айткандай болот. Эргежелдер алтын, күмүш, асыл таштарын сунуштаганына карабай, жаргылчагын гана аларын айтат. Эргежелдер:

– Жаргылчак биздин эң негизги байлыгыбыз. Макул берели, кармагычынан оңго бурасаң каалаганың орундалат, солго бурасаң токтойт, - дешет.

Кубанган жигит үйүнө барат, күрүч каалайм, көп күрүчүм болсун -дейт. Тегирменден күрүч ага баштайт. Сол тарабын бураганда, токтоп калат. Жубайы экөө тан атканча үй, буюм, мал, акча, асыл таштардын баарын алышат. Кечинде досторун чакырышып, дасторкон жайышат.

Агасы алар мынча байлыкты кайдан алганын билгиси келип, андый баштайт. Бир күнү колуна жаргылчак алган иниси мындай дегенин угуп калат:

– Таттуу, таттуу, таттуу каалайм!

Аңгыча айланага таттуу жайнап кетет. Агасы инисинин жаргылчагын уурдап, дарыянын жээгиндеги кайыгына түшөт. Бир аралга барып, каалаган нерсесин алгысы келет.

Кайыктын калагын тартып жатып курсагы ачат. Жанындагы нанды, жумуртканы чыгарат, бирок тузду алууну унуткан экен. Жаргылчак оюна келип, айлантып, туз туз туз каалайм, -дейт. Тегирменден туз ага баштайт. Кантип ток-

тоутууну билбей, далдырап туруп калат. Кыска убакытта кайыгы тузга толуп калат. Жаргылчактын сабын солго бураганды билбейт, туз чыга берет. Токтобой ага бергендиктен деңиздин суусу туздуу болуп калган имиш.

4-март

Мышык менен өрдөктүн достугу

Венгр жомогу

Бир замандарда чоң токойдун четинде чакан там бар экен. Ал там кичинекей көрүнгөнү менен чоң бакчасы бар эле. Бакчанын чоңдугун ушундан билгиле, өрдөк аны айланып чыгуу үчүн эртең менен жолго чыкса, кечинде араң жетчү экен.

Бир күнү өрдөк бакчаны айлануу үчүн эртелеп жолго чыгат, бир гана кемчилиги жанында тууганы, досу жок. Жолдон алмурут дарагынын астында отурган мышыкка жолугат. Мышык:

– Кутмандуу таңың менен, өрдөк, сен жалгызсыңбы? - деп суроо берет.

– Ооба, мен да жалгызмын, -деп жооп берет өрдөк.

– Бирок бул таң каларлык деле нерсе эмес. Адатта мышыктар жалгыз болот, бирок өрдөктүн жалгыз жүргөнүн биринчи жолу көрүп жатам.

– Ооба, мен жалгызмын, сени менен дос болсом болобу?

Мышык сүйүнүп:

– Ооба, кел бакчаны чогуу айланалы, -дейт.

– Болот, болот, чогуу сууга да сүзөбүз.

– Сүзөбүзбү? Мен сүзгөндү билбейм, сууну жактыра бербейм.

– Оңой, канаттарыңды чырпып, пардалуу буттарыңды кыймылдатасың.

– Менин канатым жок, пардалуу бутум да жок. Эгер кааласаң, даракка чыгабыз. Бул абдан кызыктуу оюн, -дейт мышык.

– Мен даракка чыга албайм, тырмактарым да жок.

Эки кичинекей жандык бири-биринен айырмалуу экендиктерин аңдашат. Бир маалда аларды көздөй чуркап келе жаткан итти көрүп калышат. Экөө тең коркуп бири-бирин кучакташат. Ит алардын жанынан чуркап өтүп кетет.

Өрдөк:

– Мен даракка чыга албайм, сен сууда сүзө албайсың, бирок корккон кезде

бири-бирибизге жөлөк боло алат экенбиз. Демек эң жакын досторбуз. Айырманыз болсо ортобуздагы мамилени суутпайт. Эмне дейсиң?

Мышык:

– Ооба, биз эң жакын дос боло алабыз. Жүр, бакчаны чогуу айланалы, - дейт. Ошентип өрдөк менен мышык бакчаны чогуу айланышат.

5-март

Коркок чабалекей

Венгр жомогу

Илгери өткөн заманда бир ойноок, акылдуу мышык болгон экен. Бардык нерсеге башын салып, жыттап, даам татып көрчү. Ойнооктуктан сырткары аябай акылдуу да экен. Ал абдан сезимтал болгондугу үчүн, эс тутуму да абдан жакшы эле.

Бир күнү тырмактарын алгач сууга, анан буудай салган капка салат. Ным бутуна буудайдын жабышканын көрүп, оюна бир нерсе келет. Буудай эгилген талаага барып, чалкасынан жатып, таманын жогору каратып алат да, таманындагы буудайларды куштар келип жешин күтөт.

Куштар чындап эле мышыктын таманындагы буудайларды машак деп ойлоп учуп келип коно башташат. Мышык шамдагайлык менен алардын бирин кармап алат. Акылдуу мышык күнүгө ушул ыкманы кайталап, таманына конгон куштарды кармап жечү экен.

Мышыктын мындай жоругун бир баамчыл чабалекей байкап калат. Бирок ал абдан коркок болгондуктан, талаадагы буудайлардын баары мышыктын таманына жабышкан деп ойлойт.

Ошол күндөн баштап буудай эгилген талаага жолобой калат. Мышыкка жем болгондон корккон чабалекей такыр талаага барбастан, ачка калган дешет.

6-март

Карышкыр менен түлкү

Француз жомогу

Түлкү чоң казды кармап алып, ачка отурган балдарына алып баратып карышкырга жолугуп калат.

– Казды мага бер! -дейт карышкыр көзүн кызартып. Түлкүнүн балдарынын ачка отурганы менен иши жок. Ошентип ал казды алып, түлкүнү кууп иет. Түлкү аябай ачууланып, “шашпа, бир күнү өчүмдү алам” деп өзүнө-өзү ант берет.

Түлкү бир күнү дарыянын жээгинде бир балык кармап алып жеп жаткан. Чоң балыктын куйругу гана калганда карышкыр алыстан көрүнөт. Карышкыр түлкүдөн балыктын куйругун тартып алат, анда түлкү өч алуу убагы келди деп ойлонот да, карышкырга мындай дейт:

- Кааласаң, мындан да чоңураак балык кармайлы.
- Кантип кармайбыз, мен балык кармаганды билбейм, -дейт карышкыр.
- Ой, ал опоңой эле, бир себет жана бир аз жип болсо жетет. Сен аны тап, калганын мага кой, -дейт.

Карышкыр жакын жердеги кыштактан себет менен жип таап келет.

Түлкү жиптин бир учун себетке, экинчи учун карышкырдын куйругуна байлайт да:

- Эми дарыяга киребиз, сен алдыга бас, мен артынан куйругум менен балыктарды себетти көздөй кууймун, деңизден чыккандан кийин балыктарды бөлүшүп алабыз. Бирок сен суунун ичинде жүргөндө артыңа такыр караба, антсеп балыктар чочуп кетет да качып кетишет, -деп катуу көрсөтмө берет. Карышкыр ага макул болуп, сууга киришет. Карышкыр алдыда, түлкү болсо куйругун бир бул жакка, бир тигил жакка шыйпандатымыш болуп, себетке суунун астындагы таштарды толгура берет.

Себет барган сайын оорлошо баштайт, дарыянын ортосуна келгенде оорлошуп, карышкыр араң тартып калат.

Ошондо карышкыр түлкүгө:

- Түлкү досум, себет толду окшойт, экөөбүзгө жетет ко ушул балык, -дейт.

Ал эми түлкү ага минтип жооп берет:

– Макул, сен күтө тур, мен жээктен бир кап таап келейин да, себетти бошо-тоюн,- деп карышкырды куйругуна себет байланган бойдон таштап коёт. Өзү чуркаган бойдон айылга барат да:

– Малынардын душманы карышкыр дарыянын ортосунда турат, -деп кыштактын элине кыйкырат. Кыштактын эли союлдарды алып, дарыянын ортосундагы карышкырды көздөй жөнөйт. Бир топ караандын келе жатканын көргөн карышкыр жулкунуп атып, куйругу үзүлүп кетет. Ошентип карышкыр куйруксуз калат.

7-март

Кедей менен жылан

Немец жомогу

Кыштын суугунда дыйкан айдоо жерине көз салып койгону чыгат. Дарактарына коён, эчки зыян берип-бербегенин текшерет. Карда түлкү, карышкырдын изи бар жогун карайт. Баскан сайын тоңуп калган кардан кырч-курч деп үн чыгат. Тоңуп калган дарыянын жанынан өтүп баратканда:

– Өлүп баратам, мага жардам бер! Сууктан тоңуп жатам, -деген үн угулат.

Айланасын карап, эчтеке таппай, жолун улантат. Кайра эле:

– Өлүп баратам, мага жардам бер, суукта тоңуп жатам! -деген үн кайталанат.

Адам жакшылап караса, жылан жардам сурап аткан экен. Таштап кеткенге көңүлү тынчыбай, чөнтөгүнө салып үйүнө алып келет. Чүпүрөккө ороп, очоктун жанына коёт. Жылан жылынган соң, баарын унутуп, эски кылыктарын баштайт. Оролгон жеринен чыгып, аны куткарган кедейдин бутун көздөй жөнөйт. Чагайын деген кезде кедей жыланды көрүп калып, балта менен чаап жиберет.

-Демек, жан чыкмайын жаман мүнөз калбайт тура. Мен аны өлүмдөн сактап калдым, ал болсо жаман адатын карматып мени чагайын деди,- деген экен.

8-март

Энелер күнү

Чех жомогу

Илгери өткөн заманда жомоктор дүйнөсүндө Янчика аттуу тил алчаак, бирок абдан тентек бир бала болуптур. Анын кичинекей сыйкырдуу оюнчугу болор эле.

“Хип хоп тилегим каалаган кылыгыңа кирейин”-деп койсо, анын каалаганы ишке ашчу. Кээде чымчык болуп учса, кээде тыйын чычкан болуп дарактарга чыгып, кээде элик болуп ойночу.

Бир күнү мамалакка айланып, токойго барып, бир картаң аюуга жолугат.

– Кутмандуу күнүңүз менен, карыя аюу. Мени көрүп, мамалак деп ойлобо. Мен жомоктор дүйнөсүндөгү Янчикамын.

– Аа, сен тууралуу көп уккам.

– Чабалакей болуп учканымда бүркүт мага кол салганын уктуңуз беле?

– Аа, кантип бүркүттөн качып кутулдуң эле? Бир жерге жашынып калдыңбы?

– Жомоктор дүйнөсүндөгү үйүмө, апамдын жанына качып кеткем. Апам мени бүркүттөн сактап калган.

– Көрдүңбү, балам! Апанын болгону кандай жакшы! -дейт аюу. Бирок укканыма караганда балык да болгон экенсиң.

– Балыкчылар мени суудан кармап алып, келбетиме аябай суктанып жатышканда, апам келип куткарган.

– Апалуу болгон кандай гана жакшы!

– Ооба да. Мен кааласам жылдыздарга чейин бара алам, кааласам дениздердин түбүнө түшүп кете алам. Жер астына да кире алам, башыма бир иш келсе, апам куткарып каларын билем. Үйгө келгенимде апам мени өөп кучактайт. Кичинекей бир баланын сыйкырдуу оюнчугунун болгону абдан жакшы, бирок апасынын болгону андан да жакшы! Силер эмне деп ойлойсунар, балдар?

9-март

АТ ЖАЛГЫЗДЫКТЫ КАНТИП ЖЕНДИ?

Венгр жомогу

Карыянын жалгыз атынан башка эч нерсеси жок эле. Аттын да таянаары карыя. Бир күнү ал жалгыздыктан тажап, өзүнө окшош жылкылардын үйрүнө кошулгусу келди. Кожоюнунан уруксат алды.

Бирок кечке кырларда айланып жүрүп, бир да жылкы аттууну көрө албады. Капаланган ат чарчап түлкүнүн үңкүрүнүн жанына жата кетти. Түлкүнүн баласы чыга калып, ак боз ат жатканын көрүп, кайра артка кире качты. Түлкү алаңдаган баласынан эмне болгонун сураса, баласы ага минтип айтты:

– Кар жааган го чамасы, сыртта чоң ала була нерсе турат. Энеси:

– Жайында кар жаачы беле! Ал эмне экен? -деп чыгып караса, бир ак боз ат уктап жатыптыр.

Түлкү атты кантип кетируүнүн айласын таппай, карышкырга барып минтет:

– Карышкыр, менин үйүмдүн жанында бир олжо бар. Мен аны үйүмө киргизейин десем, батпай жатат. Балким сенин үйүңө батат, анан экөөбүз бөлүп аларбыз!

Карышкыр “макул” деп ичинен мылжыйып күлүп, “үйүмө киргизип алайын анан калганын көрөбүз” -деп ойлонот.

Барып атты көрүп, “бул мага бир жумага жетет”, -деп ичинен сүйүнөт. Бирок муну үйүмө кантип алып барам? – дегенде, түлкү карышкырга мындай сунуш киргизет:

– Ой, ал оной эле. Куйругун сенин куйругуна байлап тарт, мен артынан түртөйүн, ошентип алып баралы.

Айткандарындай кылышат, бирок ат чочуп кетип секирип туруп, карышкырды сүйрөгөн бойдон үйүн көздөй чуркап жөнөйт.

Үйгө жеткиче карышкыр өлүп калат. Аттын кожоюну карышкырдын терисин сыйрып, базарга алып барып сагат да, анын акчасына ат сатып алат.

Ошентип буйруктанбы, же аттын үнү кудайга жеткенби, айтор, ат жалгыздыктан кутулуп түгөйлүү болгон экен.

10-март

Айбанаттардын узун кулак падышасы

Чех жомогу

Айбанаттар бир күнү өздөрүнө падыша шайлап алгылары келет. Арстан олжосуна кетсе, аюу бал издеп, карышкыр кой аңдып, кантип олжого туйгунсам деп, убара тартып жүрүшкөн. Ал эми түлкү болсо тоокканадан тешик издеп кыйналып аткан. Натыйжада жырткычтардын эч кимиси шайлоого катышпай калат.

Эшектер тартипти сактап, бардыгы шайлоого катышышат. Ошентип эшектердин күнү тууп, алардын ичинен падыша шайланат. Шайланган эшек шашылыш түрдө башына таажыны кийет. Мыкты тикмечке арстандын терисинен кийим тиктирип кийет. Эшектер менен сүйлөшпөй, качырларды тоготпой жалаң аттар менен жүрүп калат. Карышкырлардан жан сакчыларды, түлкүлөрдөн кароолчуларды кызматка алат.

Эшектер абдан ачууланат. Эртеби-кечпи бизди эстейт деп үмүттөнүшөт. Караса, андай болчудай түрү жок. Алар нааразычылык билдире башташат:

– Биз, эшектер, узун кулакты падыша кылып шайладык. Эми болсо ал айланасына аттарды топтоп алды. Жырткычтарды сакчылыкка алды. Биз эстен чыгып калдык. Эшек падышага ушул жарашкан ишпи? - дешет алар.

Узун кулак падыша муну угуп калат. Укпай калышы да мүмкүн эмес эле. Падыша катары мындай ушак айыңга абдан ачуусу келет. Арстан терисинен тигилген тонун, таажысын кийип бардык эшектерди топтойт.

– Урматтуу эшектер! - деп сөзүн баштайт. Бул убакка чейин эшектен падыша шайланчу эмес эле. Бизге чоң оомат келди. Мындай жолдуулукту кандай сезбейсинер силер? Силердин ичинерден чыгып, арстанды, жолборсту, карышкырды, түлкүнү башкарып жатканга сүйүнбөйсүңөрбү? Андан көрө мага жардам бербейсинерби? Баарыңар акмаксынар, өзүнөрдү гана ойлойсуңар. Мен болсо силерди да ойлойм, оюм түз. Эгер макул болбосоңор, таажымды, тонумду берейин, падышалыгымды таштап силерге кошулайын.

Эшектер таң калып карашат. Айлананы караса жырткычтардын бардыгы тегерете курчап алышыптыр. Бул жерде сен начар падышасың деген эшек чыгышы мүмкүн эмес эле. Эшектердин баары узун кулак падышаны алкышташат.

– Жашасын падыша! Жашасын алгачкы эшек падыша! -деп кыйкырышат.
Андан кийин сакчылардан эштеп суурулуп чыгышып, жолдоруна түшүшөт.

11-март

Бүргө менен чымын

Швед жомогу

Жаш жигит төшөктө уктап жаткан эле. Ошол маалда төшөктүн бир бурчунан бүргө менен чымын жолугушуп калат. Бүргө чымынга:

– Сен аябай жакшынакай чымынсың, канаттарың да абдан жылтырап турат. Буттарыңды кайраштырып тазалаганың мага жагат. Бир гана кемчилигиң-көзүң сыртка чыгып турат, ушуну эле таптакыр түшүнбөйм, -дейт. Анда чымын:

– Күлө берип көздөрүм ушундай болуп калган,-деп жооп берет. Бүргө аңыраа карап:

– Кайгы-капага толгон бул дүйнөдө күлө турган нерселерди кайдан табасың? -дейт.

– Оо, андай күлкүлүү окуяларды мен издебейм. Күлкүлүү нерселер алдыман чыгат. Мисалы чачы түшүп калган бир адамдын башына коном. Ал болсо менден кутулуш үчүн башын чаап иет. Анын кыйкырган үнүн бир уксаң, күлө берип бооруң эзилет. Ой азыр да күлкүм келип жатат.

– Бүргө, сен да жакшынакайсың, тулку-боюң жарашыктуу. Бир кемчилигиң-белиңдин бир аз ийрилиги. Бул бүкүрүлүк кайдан? -деп сурады.

– Оор жүк көтөргөндөн болду. Мисалы, ушул жигитти да төшөктөн көтөрүп тургуза алам.

– Чын элеби, эгер аны төшөктөн тургуза алсаң, сен дүйнөдөгү эң күчтүү жансың, -деди чымын.

– Анда мени байкап тур, -деп жууркандын астына кирип кетет.

Бир нече убакыттан кийин уктап жаткан адам онго-солго оонап, тырманып тура калат. Аны көрүп каткырып күлгөн чымындын көзү чанагынан дагы да чыга түшкөн экен.

12-март

Шамалдын баштан өткөргөндөрү

Африка жомогу

Илгери өткөн заманда шамал адам кейпинде болчу. Ал да адамдардай жер жүзүндө жашап, айбанаттарга аң уулачу. Убакыт келип, бардык жандыктар сымал шамал да картаят.

– Эмне кылсам? – деп ойлонот. Ошол убакта ал күтүүсүздөн чоң кушка айланат. Канаттарын ачып, абага учат. Кырларды, көлдөрдү, токойлорду басып өтөт. Тоолорго келгенче такыр эс албай жолун улайт. Тоодон өзүнө бир жай табат. Ушундан тартып, анын уясы ошол жер болот.

Ар күнү канаттарын жайып, өзүнө олжо издечү. Күчтүү тулкусу, жайылган канаттары, курч көздөрү менен алыс мамлекеттерге барып, дүйнөгө саякат кылчу. Бул жандыктын мурун шамал болгонун эч ким билчү эмес.

Акыры чарчап эски уясына кайтып келип, жатып уктап калат. Эч көздөрүн ачпай уктайт. Ойгонгондо өзүн абдан жаш, күчтүү сезип калат. Көрсө, ал шамалга айланып калыптыр. Ошол күндөн баштап тоолорду, түздүктөрдү, токойлорду, деңиздерди жана көлдөрдү кучагына алып согуп калган экен.

13-март

Түлкүдөн даарыгер чыгабы?

Орус жомогу

Айбанаттар дүйнөсүнүн падышасы арстан бир күнү ооруп калат. Башы чымырап, көздөрү ачышып, мээси чайкалгансыйт. Жан жөкөрлөрү токойдун дарыгери аюуну чакырып келишет. Аюу арстанды карап:

– Башын катуу жибек кездеме менен таңгыла. Астына бир челек бал койгула. Жесин, ашып калса мага алып келгиле, – дейт.

Арстан эптеп балдын жарымын жейт, калганын аюу жейт, бирок арстандын башынын оорусу такыр токтобойт.

Төрт коёнду алып келип, курмандыкка чалышат. Чар тарапка арстандын

ооруп жатканын кабарлашат. Ар кимдин айткан сунушун аткарса да, эч баш оорусу токтобойт. Бир күнү караса, айланасында түлкү жок.

– Эмне үчүн түлкүгө менин ооруп жатканым айтылган жок? Тез чакыргыла, -дейт. Түлкүнүн душманы карышкыр:

– Арстан падышыбыз ооруп жатат. Жүр чогуу барып даргына даба табалы десем, картаң арстан өлсө өлсүн деп койду, -деди.

Арстан аябай ачууланганда, жанында турган үч дарак кулап түшөт.

– Тез менин жаныма түлкүнү тирүү алдырып келгиле! -деп күркүрөйт. Айбанаттар түлкүнү арстанга алып келишет.

Арстан:

– Сен жөнүндө карышкырдын айткандары туурабы? -деп сурайт.

Түлкү шамалдан ийилген мажүрүм талдан да төмөн башын жерге салып:

– Жок падышам, мен эч качан антпейм.

Арстан:

– Анда эмнеге келбедин? -деп ачуулуу карайт.

– Сиз үчүн дары издеп, ааламды кыдырып жүргөм.

Арстан:

– Дары таптыңбы, анан? -деп кыйкырат.

– Ооба, падышам, тирүү карышкырдын түктөрүн кайнатып, өсүмдүк тамыры менен аралаштырып башыңызга сүйкөсөнүз айыгат, -дейт.

Арстан карышкырды карматып, түлкү айткан дарыны башына сыйпатат. Ошентип, карышкыр түлкүнүн сазайын берем деп атып, өзү кармалат. Карышкыр ошол күндөн баштап эч кимге көрүнбөй качып калган дешет.

14-март

Жылкы болгон өгүз

Кыргыз жомогу

Зенги баба уйдун тукуму. Бир өгүз өзүнүн уй болуп жаралганына капа болчу экен. Сасык мурун уй дейт. Мындан көрө жылкы болсомчу. Алар таза болот, күлүк келет, мүчөсү да сулуу деп ойлонуп отуруп, мен жылкыларга кошулуп кетсем, анан жылкыга окшоп кетермин деп жылкыларга кошулуп кетет. Жылкылар отгосо оттоп, жуушаса жуушап жүрө берет. Уйларды

көрөйүн деген көзү жок.

Күндөрдүн бир күнүндө жетим кулунга карышкыр тиет. Өгүз сүзүп, эптеп аман алып калышат. Бир далайга жылкылардын жанында жылкы болуп жүрө берет. Күндөрдүн биринде карышкыр өгүзгө тиет. Жылкынын баары бирөө да карабай үрккөн бойдон кетип калат. Ылдыйкы сазда жүргөн уйлар, өңкүлдөп жүгүрүп келип, өгүздүн шайы ооп калганда карышкырды сүзүп өлтүрүп, өгүздү куткарып калышат. Ошондо өгүз өзүнүн текеберлик кылып жаңылганын билген экен. “Өз өлтүрбөйт, жат жалгабайт” деген сөз ушундан калыптыр.

15-март

Чайнектин тагдыры

Дания жомогу

Илгери-илгери өзүн аябай жакшы көргөн чайнек болуптур. Көкүрөгүн көтөрүп өзүн көрсөткөнгө маш эле. Фарфордон жасалган узун моюнун, ичке кармагычын абдан жактырчу. Бир аз жарака кеткен капкагы гана такыр сөз кылчу эмес.

– Менин досторум-чыны, шекер салгыч, табак бир аз кемчилигимди апыртышат. Мен эмнеге начар жактарымды көрсөтөйүн, -деп өзүнүн жакшы жактарын гана айтчу. Эч ким төрт тарабы келишкен боло албайт да, жада калса даамдар да андай эмес. Ар кимдин жакшы-жаман тарабы бар. Мен да ошондоймун. Мен таптакыр кынтыксыз болсом, бардык чайнектердин падышасы болмокмун да. Негизги буюм менмин. Даамдуу чайларды демдейм.

Бир күнү чайнекке жаман иш болот. Колу эп келбеген коноктун колунан чайнек түшүп кетет. Байкуш чайнектин оозу, кармагычы сынат. Чайнек өз кызматын аткара албаган абалга келет. Чайнек:

– Бул окуяны эч унута албайм. Эч ким таарынган да жок. Сонун чай демдеген күндөрүмдү унутушуп, мени бурчка ыргытып коюшту. Кийинки күнү келген кайырчыга берип ийишти.

Кайырчы чындап эле жакыр экен. Эки сындырым нан үчүн керели кечке жүрөт. Эми кайырчынын үйүндө чайнектин кийинки жашоосу башталды. Ал андан кийин чайнек катары кызмат кылган жок. Ичине топурак толтуруп, пияз отургузушту. Пияздан ичке бир гүл өсө баштады. Ал чоң сонун гүл болуп, жай

мезгилинин күнүндөй бажырайды.

Бир күн кожоюн карап туруп:

– Муну жакшынакай челекке котороюн, -деп, чайнекти сындырып, гүлдү чыгарып алышты.

Чайнек:

– Азыр таштандыда сынган бойдон жатам. Ага өкүнбөйм, анткени өткөн күндөрүм эсте калды, аны менден эч ким ала албайт. Чынбы? - деген бойдон кала берди.

16-март

Күкүк менен Зейнеп

Кыргыз жомогу

Илгери-илгери бир куш жыгачтын башына уя салып, эки балапан басып чыгарат. Балапандарынын биринин аты Күкүк, экинчисинин аты Зейнеп экен. Алар убагы келгенде чоңоюп, уядан учууга жакындап калат. Акыры учууга Күкүк менен Зейнеп даярдык көрүп, алмак-салмак канаттарын күүлөп, машыга башташат.

Бир күнү Зейнеп канаттарын күүлөп, анан ордуна келип жаткан соң, Күкүк уянын кырына чыгып талпына баштайт. Бир кезде Күкүк кулап кетет да, анкилдек атып отуруп жердин жаракасына кирип кеткен экен. Уяда калган Зейнеп бир тууганына кантип жардам берерин билбей, чыйпылдап-чыркырап кала берет. Күкүк ошол бойдон дайынсыз жоголот.

Кечинде Күкүк менен Зейнептин ата-энеси келип, Күкүктүн уядан кулап жаракага кирип кеткенин угуп, артынан издеп жөнөшөт. Алар да жердин жаракасына кирген боюнча дайынсыз жоголот. Зейнеп болсо бир нече күн уяда жалгыз “Күкүк” деп сайрап отуруп, акыры уядан учуп кетет. Ошол күндөн ушул күнгө чейин Зейнеп бир тууганын чакырып “Күкүк” деген боюнча жүрөт экен. Ал эми Күкүк болсо жер алдында жашап, жер үстүндө калган бир тууганы Зейнепти сагынганынан “Зейнеп” дей берет экен. Алар бири - бирин издеп, үн алышып сайрап, жолугушарына жакын калганда таң атып кетет экен да, жер алдындагысы “эртең издейинчи” деп жалкоолоно түшөт. Ал эми жер үстүндөгүсү болсо “эми таң атсынчы” дейт экен. Ошентип ушул кезге чейин экөө бири-бирин таба албай жүрөт имиш.

17-март

Ала була каздар

Башкырт жомогу

Илгери-илгери кар таштай катуу, аскалар булуттай жумшак кезде каздардын баары аппак экен. Ала-була каздар таптакыр жок эле. Анда ала-була каздар кайдан чыкты? Бул жомок ошол жөнүндө айтып берет.

Бир адам балдарды алдап алып кетип, башка жактарга алып барып сатып жиберчү экен. Бир күнү Халиме деген кызды кармап алып, капаска салып коёт. Кыз качып кетпесин деп, анын жанына сыйкырдуу ак таштарды тизет. Бул таштар Халимеден такыр көзүн албайт. Кадам бастырбайт. Ошентип ал адам Халимени капаска салып, тамак катары чийки буудай менен сууну коюп кетип калат. Качан тамактана тургандыгынын чечимин да таштар чыгарчу.

Халиме жума бою ыйласа да пайда жок. Гүлдөй болгон жүзү саргайып кетет. Арыктап ийнедей болуп калат.

Кантип бул жерден чыксам деп, күнү-түнү ойлонот. Ал камалып турган жердин эшиги, дубалы да аябай калың. Таштар да андан көзүн алышпайт. Эшиктин алдында гана кичинекей жылчыкча бар экен. Бул тешиктен каздын балапаны гана араң өтө ала тургандай. Бул мүмкүнчүлүктү пайдалануу максатында Кудайдан аны казга айлантуусун сурана баштайт.

Дал ошол мезгилде тилегени ишке ашып, тулку бою кичирейе баштайт. Кичирейип отуруп жаңы жумурткадан чыккан балапанга айланат. Кичинекей канаттарын чырпып тешиктен чыгып кетет. Жаман көздүү таштар эчтемени түшүнбөй карап калышат. Анын Халиме экенин түшүнүшкөндө, алар да каздарга айланып артынан кууп жөнөшөт. Халиме суунун жээгиндеги каздарга кошулуп кетет. Каздар анын чоочун экенин байкап, какылыктап башташканда сазга жашынып калат. Таштар Халимени таба албай үйүнө кайтышат.

Халима кутулганы менен кайра сулуу кыз абалына кубула албай калат. Анын башка каздардан айырмасы түктөрү ала була эле. Натыйжада дүйнөдөгү бардык ала-була каздар Халименин тукумунан тараган дешет.

18-март

Деңиз аттары кантип пайда болду?

Филиппин жомогу

Илгери өткөн заманда Кавите аралында абдан татынакай эки тай жашап, алардын кудайы Аманикабле болгон экен. Тайлар жашыл аймакта оюн салып, чуркап жүрүшчү. Бир күнү аларга көздөй келе жаткан адамдар менен иттерди көрүшөт.

Тайдын бирөөсү:

– Булар бизди кармоо үчүн келатат, -десе, экинчиси:

– Биз аларга эмне кылдык? -дейт.

Адамдар иттери менен кошо аларды кууп жөнөйт, качып баратып тердешет. Тоолорду ашышат, өрөөндөрдөн, токойлордон өтүшөт, адамдардан кутула алышпайт. Эң аягында деңиздин жээгине келишет да:

– Деңиз кудайы Аманикабле, бизге жардам бер!- деп суранышат. Ал деңиздин түбүндөгү сарайынан угуп калат. Дароо шамалына буйрук берет. Алар эки тайды деңизге көздөй түртөт.

Тайлар абдан коркушат. Дем алышса да суулардын ортосунда тумчугуп кала тургандай болушат. Аларды кудайы- ээси деңиз астына жайгаштырып жиберет. Алардын курсактарын тойгузсуң деп, деңиздин астына таштарды жайгаштырат. Ушул окуядан кийин алар деңиздин алдында жашап калышат.

Деңиз аттары ушинтип жаралып калган экен.

19-март

Жети күн

Венгр жомогу

А аламдын аркы четинде бир кыр бар. Ал ушунчалык кооз жер экен, өсүмдүктөрдүн бардыгы өсчү. Күн түндү ушул жерде өткөрчү. Күн чыккан кезде ай менен жылдыздар келип түнөп кетишчү.

Дүйнөнүн жети жалкоосу: дүйшөмбү, шейшемби, шаршемби, бейшемби, жума, ишемби жана жекшемби бул жерде жашачу. Дайыма чөптөрдүн үстүндө жатышчу.

Күн буларды кыймылга келтирүү үчүн аябай аракет жасаганы менен, майнап чыкчу эмес. Бир күнү акыл сурап досу шамалды чакырат.

Шамал:

– Азыр аябай чарчап турам. Бул жерге келгенге чейин үч деңиз, тогуз тоо, токсон тогуз талааны ашып келдим. Бир аз эс алган соң бул жалкоолорду кыймылга келтире турган оюн уюштурам, - дейт.

Эртең менен күн чыккан кезде шамал да чогуу чыгат. Ал дүйшөмбүнү өзүнүн жанына алып, дүйнөнү кыдырат.

Дүйшөмбү келгенде:

– Аябай кооз жерлерде болдум. Мамлекеттерди, тоолорду, деңиздерди, сууларды көрдүм. Адамдардын кубанычына, жаныбарлардын майрамына туш келдим. Өсүмдүктөрдүн өжөрлүгүн көрдүм. Ал саякаттын аябай майнаптуу болгондугун башкалар менен бөлүшүп бүтүрө албайт. Эртеси күнү шейшемби жолго чыгат. Кечинде ал да кубануу менен кайтат. Кезек шаршембиге келгенде жолго чыгаарда, курдаштары ага дүйнөгө белектерди ала барышын айтат. Куржунуна суу толтуруп, кээ бир жерлерге барганда жамгыр жаадырат. Кечинде кайтканда адамдардын, айбанаттардын жамгырга абдан кубанганын айтып келет.

Бейшемби да суудан мол алып барып аябай төктүрөт. Эки күн бою жааган жамгырдын өтө кубаныч тартуулаганын байкайт.

Мындан улам жума ысык күндү алып барат. Анын артынан ишемби менен жекшемби дүйнөнү кезет. Дүйнөнүн жети жалкоосу бул саякатты абдан жакшы көрүшкөндүктөн, ошол күндөн баштап жумасына бир күн дүйнөнү кыдырышат. Башка күндөрү болсо шибердин үстүндө эс алышат экен.

20-март

Жакшылык кайтабы?

Венгр жомогу

Ал күн карышкыр үчүн окуяларга бай эле. Алгач тузакка чалынып, эптеп кутулат. Андан кийин токойдо баратса, алдынан мергенчилер чыгат. Бурулуп качып жөнөсө, мергенчилер артынан сая түшүп кууп алышат. Жолунан кап көтөргөн кедейдин баратканын көрөт.

– Мени куткар, мергенчилер артымдан келатат.

Анда кедей:

– Сени кантип куткарам? -дейт.

– Жонундагы капка сал.

Кедей кабындагы жүгөрүлөрдү төгүп, карышкырды салат. Бир аздан кийин чындап эле аңчылар жетип келишет.

– Бул жерден карышкыр көргөн жоксунбу?

– Жок, -деп жооп берет.

Аңчылар кеткен соң каптан карышкырды чыгарып:

– Жолуң ачык болсун, -дейт. Карышкыр:

– Токто, кете турганымды каяктан билесиң. Алгач сени жейм, -дейт.

Кедей:

– Сени куткарып калдым. Сен жакшылыкка ушундай жооп кайтарасыңбы?

Карышкыр:

– Бул жашоодо жакшылыктын кайрымы жок экендигин дагы эле биле элек-синби?

– Муну башкалардан да сурап көрөлү. Эгер сен айткандай жакшылыктын пайдасы жок дешсе, мени жей бересиң, -дейт кедей.

Алар жолдо чогуу баратышса, алдыларынан бир бээ чыгат.

– Мен он жыл кожоюнума кызмат кылдым. Анын талаасында, бакчасында жүк ташыдым. Мындан сырткары ага он кулун тууп бердим. Бирок эми мени карыдың деп чыгарып салды. Карышкырдын дегени туура, жакшылыктын кайрымы жок, -деди.

Бир аздан соң ит менен жолугушушат. Ал:

– Өмүр бою кожоюнума кызмат кылдым. Күн-түн дебей үйүн кайтардым.

Малдарына көз, кулак болдум. Ал үчүн жанымды да аябайт элем, бирок аягы эмне болду, үйдөн чыгарылдым. Жакшылыктын кайрымы жок, бул чындык, карышкыр туура айтат, -деди.

Дал ошол мезгилде бир түлкү келет. Бирок түлкү суроого жооп бербей туруп суроо менен кайрылат.

– Мынчалык чоң айбан бул капка кантип батты?

– Батты, -дейт кедей. Түлкү жок ишене албайм дегиче карышкыр далилдөө үчүн капка кире калат. Кедей түлкүнүн амалын дароо аңдап, каптын оозун байлай калат. Түлкү:

– Жакшылыкты билиш керек, билбеген жазасын алышы керек,-дейт.

Кедей:

– Жазалоо эмне экендигин билесиңби,- деп, капты ары-бери кошпойт. Андан соң аны алып барып аңчыларга тапшырды.

21-март

Чабалекейлер

Венгр жомогу

Март айынын алгачкы күндөрүндө эртең менен ысык төшөктө жатканыбызда атам кирип:

– Жалкоолор, тургула, терезелериңерди ачкыла, карагылачы эмнелер учуп келиптир. Конокторубуз түнү учуп келишти, силер менен саламдашып жатат, уккула, -деди. Төшөктөн ыргып туруп, терезеге чуркап барсак, куштар сайрап жатыптыр:

Бир чабалекей үй-бүлөсү менен үйдүн кире беришине өздөрүнө үй куруп жаткан экен. Эми булар биз менен болушат. Ылай топтоп келип, ооздорундагы шилекейлер менен нымдаштырып, такшалган устадай иштеп жатышат. Алардын ар бир кыймылдары көз алдыга бир нерселерди элестетет. Мисалы,

– Ылай дагы барбы?

– Азыр алып келем.

– Кичине дагы мага бер.

– Мынакей.

– Бир аз саман да керек.

- Чарчадык го.
- Жегенге эмне бар?
- Эмне жегич келип жатат?
- Курт болсо кана?

– Кеттик тамактанганга, -сыяктуу маанилерди берген кыймыл- аракеттер.

Баары “пыр” деп учуп кетишти. Бакчанын жаңы казылган топурагындагы сөөлжандарды терип жей башташты. Курсактарын тойгузушту.

Бир жумада үйлөрүн да куруп бүтүштү. Өсүмдүктөргө зыян келтирген топурактагы курт-кумурскаларды жешти. Талаалар жер-жемиш эккенге даяр эле.

Чабалекейлер биздин үйгө кубаныч, берекет алып келишти. Бакчабызда помидор, калемпир жана буурчак жайнады.

22-март

Индеец менен иттин достугу

Индеец жомогу

Учу көрүнбөгөн катаал аймакта бир индеец жашачу. Бул индеецтин аялы жана төрт жаштагы баласы бар эле. Кышкысын кар калың болгондуктан, тамак-аш табуу өтө кыйынга турчу.

Бир күнү эчтеке таба албай үйүнө келатып, аялынын үйдө баласы менен сүйлөшүп жатканын угуп калат. Ал баласына:

– Балам, ыйлаба, атаң кеч калганына караганда бир олжо тапты, аны алып келатат. Алып келген нерсесин тамак кылып берем, -деп баласын сооротуп жатыштыр.

Индеец үйүнө кирбестен колума бир нерсе илинип калаар деп артка кайтат. Карда бир из көрүп аны кууп барса, эч нерсе жок. Таң атып калганда, алдынан бир карышкыр чыкты да, адамча сүйлөп:

– Индеец, эмнеге мынча кабагың бүркөө? -деди.

– Абалым начар, канча күндөн бери аялым менен балам ачка. Бүгүн да бош барсам, балам чыдай албайт.

– Сен бул бадалдардын артына жашын. Мен жаам менен окторумду сага таштап, маңдайдан жапайы доңуздарды сага карай айдайм. Өзүңдүн окторунду эмес, менин окторумду колдон! -деп көрсөтмө берет.

Ошентип, карышкыр көздөн кайым болот.

Аңчы карышкыр таштап кеткен окторду кармалап көрсө, өзүнүкүнө караганда жупуну экен. Бирок карышкырдын айтканын эсинен чыгарбайт. Жапайы доңуздарды көрөөр замат карышкырдын огу менен жаасын колуна алат. Бир аздан соң сүрүсүн көрүп, алтоосун кулатат. Акырында өзүнүн огу менен атса тийбей калат. Бир канча убакыттан кийин карышкыр келип:

– Кандай болду. Ага алдыңбы?

Индеец болгон окуянын бардыгын айтып берди. Акыркы жетинчисинин жаза кеткенин сөз кылды.

Карышкыр ага:

– Мен сага айтпадым беле менин огумду колдон деп, эчтеке эмес, бул кышка жетет, -деди. Ошентип экөөлөп терилерин сыйырышты. Аңчы эки доңузду эгин карышкырга берди. Өзү болсо алып кете тургандай эт алды. Калган бөлүгүн сактап коюшту.

Үй-бүлөсү эт бышырып жеп, курсактарын тойгузушту. Эртеси этти каткан жерине келишти. Ал убакта карышкырдын бүлөсү да ошол жерге келген эле. Алар бири-бирине дос болуу деп сөз беришти. Индеецтин аялы карышкырдын бөлтүрүктөрүнө эт бышырып берип, курсактарын тойгузду. Бөлтүрүктөр үй жаныбарына айланды. Алар көчкөнгө да жардам бере башташты. Ошондон тартып иттер индеецтердин эн жакын досу болуп калган экен.

23-март

Эмне үчүн күкүк башкалардын уясына жумурткалайт?

Африка жомогу

Дүйнө жаралгандан бери күкүктүн куу куш экенин элдин баары билишет. Жалкоо күкүк өзү үчүн уя жасоону эч ойлобойт. Жумурткалай турган убакта башка куштар салган уяларга барат. Алар жокто уяларына конуп, жумурткаларын таштап кетип калат.

Ал күкүктүн баласы чонойгон соң энеси жасагандай кылыкты кылат. Жумурткадан чыгып-чыкпай жатып, жаңы жумурткадан чыккандарды түртүп түшүрүп, энеси алып келген тамактарды өзү гана жегиси келет. А чын-чынына

келгенде, анын өзүнүн апасы да эмес ал куш.

Африка жомогу күкүк эмне үчүн жумурткаларын башка уяга тууп калышканы тууралуу баяндап берет.

Илгери өткөн заманда жер эне бардык куштарды конокко чакырат. Аларга сонун тамактарды берип тойгузат. Ар бир куш өзүнчө сайрайт. Белгилүү бир убакыттан кийин баары чарчаптыр. Күкүктүн үнү жагымсыз экен. Бардык куштар токтосо да, күкүк такыр токтобой коёт. Жер эне ага сыйлык бергиси келип:

– Сен бардык куштардын ичинде аракетчил, сыйга татыктуусун. Мындан кийин сен уя салбайсың. Жумурткаларыңды башка куштардын уясына таштасаң болот. Алар сенин балапандарыңды чоңойтушат. Эч бир куш сага каршы чыкпайт, -дейт.

Бүгүн да жер энинин айтканы боюнча күкүктөр ошентешет.

24-март

Жолборсту алдаган түлкү

Азия жомогу

Токойдо бардык айбанаттардын жүрөгүнүн үшүн алган бир жолборс болгон экен. Ал токойдогу жандыктардын кимисин жегиси келсе, кармап жей турган. Жолборстон корккон айбанаттардын кулкусуна тамак өтпөй, сарсанаага батышчу.

Бир күнү түлкү:

– Мындай болбойт. Баары бир өлөбүз. Андан көрө жолборс менен сүйлөшөлдү. Күнүгө арабыздан бироонү чүчү кулак менен ага берели, андан башкага кол салбасын, -дейт.

Айбанаттар түлкүнүн сунушун кабыл алышат. Араларынан элчини тандап жөнөтүшөт. Жолборс макул болот, бул шартка ылайык жей турган олжосу бутунун алдына келип атса, мындан өткөн жыргал барбы?

Ошентип күнүгө бир айбанатты жолборско берип турушат. Түлкү чүчү кулак кармаганда ал:

– Мен бара албайм, -деп баш тартат. Айбанаттар ачууланып түлкүгө кыйкырышат:

– Баары барат, а сен эмнеге барбайсың? Сен да барасың!

Аягында түлкү жолборско барууга мажбур болот. Кечке жуук жолборстун ийинине барса жолборс аябай ачка экен. Кечке күтүп отурган жолборс түлкүнүн келгенине ачуусу келип:

– Сен келдиңби, эттүү бирөө жок беле?

– Жок, мырзам, чынында, менин жээним келе жатты эле. Бирок жолдо анын алдынан башка бир жолборс чыкты. Мындан улам кайра чүчү кулак кармадык. Мен чыктым, ошон үчүн мен келдим, -дейт түлкү.

– Эмне, менден башка да жолборс барбы?

– Ооба, сиздин бир атаандашыңыз бар.

– Тез мени ага алып бар! Мен ага көрсөтөм.

Түлкү жолборстун астына түшүп жөнөп калат. Түлкү коркуп баратканына жолборстун ачуусу келип, мени менен баратып да коркосунбу? Тез үстүмө мингин. Караңгы кире электе, мени ал жолборстун жанына алып бар, -дейт.

Түлкү жолборсту бир жарга алып барат. Төмөн жагы тунук көл экен.

– Сиздин атаандашыңыз ылдыйда. Анын жонундагы менин жээним.

Жолборс суудан өзүнүн көлөкөсүн көрүп, мага атаандашкан ушул экен деп, жардан ылдый секирет. Дал ошол мезгилде түлкү жолборстун үстүнөн ыргып түшүп калат.

Акылдуу түлкү токойдогу бардык айбанаттарды жолборстон ошентип куткарып калган экен.

25-март

Бүтпөс жомок

Орус жомогу

Илгери өткөн заманда бир кыштакта Каканбуки аттуу аңчы жашаучу. Аңчылыкка чыкканда жолдуу болуп, куру кол кайтчу эмес. Бирок бир күнү анын жолу болбой, керээли кечке жүргөнүнө карабастан, колуна илине турган эч нерсе таба албайт.

Кечинде жонундагы куржуну бош кайтат. Бул жолу кийик, коён, ал тургай кыргоол да жок. Эртеңкиге чейин ачка калууга туура келет, -деп ойлонуп отуруп калат. Капыстан мурдун жарган эттин жыты келет. Жыт чыккан жакка карай басса, бакчада бир кемпир каздын этин бышырып жаткан экен.

Каканбукинин тамак жегиси келет. Кантип бир үзүм эт алып жесем деп ойло-

нуп туруп калган мезгилде дарактын башынан бир карга сайрап баштайт.

– Каак-каак-каак.

Каканбуки куштун тилин билген неме экен, карга:

– Ал же, же, -деп жатканын түшүнөт.

– Кантип жейм, кемпир мага берген жок го.

Кемпир болсо:

– Мен ага эт бермек элем, ал тамак жегиси келгенин айткан жок, -деп ойло-
нот.

Карга какылдаганын улантат.

– Каак-каак-каак.

Эгер Каканбуки тамак сураса, кемпир тамак берет эле. Каканбуки тамак же-
генде, биздин жомогубуз андан ары уланат эле.

26-март

Төөлөр кантип жаралды?

Грек жомогу

Бир мезгилдерде адамзаттын жана айбанаттардын теңири Юпитер эле.
Бир күнү жылкы Юпитердин астынан чыгып:

– Адамзаттын, айбанаттардын теңири, Юпитер, сенден бир нерсе су-
райын дедим эле. Кээде суудан өзүмдү карап, абдан сулуу жаныбар болгонума
кубанамын. Бирок кемчиликтерим да бар экенин билем.

– Кандай кемчиликтериң бар, -деп суроо салат Юпитер. Эгер колумдан келсе
жардам берейин. Жылкы ойлонуп, айтып кирет:

– Эгер буттарым бир аз ичкерээк болгондо, дагы тезирээк чуркайт элем.

Анда Юпитер:

– Болгон суранычың, тилегиң ушулбу? -дейт.

Жылкы андан ары сөзүн улайт:

– Моюном да ойлогонумдай болбой атат, карышкыр же койдукуна салыш-
тырмалуу жакшы эле, бирок ак куунукундай жарашыктуу эмес.

Юпитер:

– Дагы, -деп сөздү коштойт.

– Сандарым дагы калыңыраак жана күчтүү болсо. Анда азыркыдан да көп

жүк ташыйт элем.

– Башка дагы кандай каалоолоруң бар, түпкү максатыңды айт,-деп жылкыны тиктейт.

– Адам баласы да мингендиги үчүн ээр-токум менин тулкумдун бир мүчөсү болсо, эркин жүрөт элем.

Юпитер:

– Макул, анда, бир аз күт.

Юпитер колун асманга көтөрөт, булут жерге жакындап, жерди жаап калат. Кайра булут асманга көтөрүлгөндө, жылкынын өмүрүндө көрбөгөн жаныбарга айланып калганын көрөт. Жылкы Юпитерге айткандай, буту ичке, узун, ак куунун моюнундай моюну бар, жоон сандуу, үстүндө ээр токум сымал бүкүрүлүк да бар экен.

– Ушундай болгун келди беле, -деп жылкыга кайрылат.

– Жок, жок, эч качан, -деп кыйкырып жиберет.

Анда Юпитер:

– Мындан кийин дайыма кандай болсоң, ошондой бойдон кал, башкага көз артпа. Төөнү сага сабак болсун деп, ааламга жаратып койдум, -деген экен.

Төөлөрдүн пайда болушу ушул окуядан кийин болгон дешет.

27-март

Арстан менен зебра

Африка жомогу

Африканын кең талааларында арстан жана анын баласы жашачу. Бир күнү энеси баласына:

– Эгер муну жесең, эртең кечке чейин ток жүрөсүң, уйкуң келет,- деп баласына зебранын такайын калтырып, аң уулоочулукка чыгып кетет. Ошентип арстан зебра экөө чогуу калат. Ал бул күнгө чейин ала тилкелүү жандыкты такыр көргөн эмес. Абдан татына экен деп, жактырып калат. Зебра болсо арстандын баласынан чочулап, ары-бери секире баштайт.

– Мага зыян келтирбе, суранамын, -дейт ал.

– Сен кыймылдуу окшойсуң.

Зебра:

– Энен мени кармап алганда, эс-учумду жоготуп коюптурмун, эми өзүмө келдим, -деп жооп берет. Арстандын баласы:

– Менден коркпой эле кой, мен сага зыян келтирбейм. Сени менен ойносом болобу? -деп сурайт.

Экөө кечке чейин кушуп ойноп, дос болушат. Караңгы киргенде арстан келип, баласына ачууланып:

– Менин балам зебра менен дос болбойт! Зебра биз үчүн тамак! Таң аткыча зебраны жейсиң, же менден мындан кийин такыр тамак сурабайсың, -дейт.

Зебра менен арстандын баласы качып жөнөшөт. Үч күн, үч түн өткөн соң бир шиберге барышат. Зебра оттоп кирет. Арстан да жеп көрөт, эч даамы жок. Кайра оозунан чыгарып таштайт. Суудан ичип, курсагын тойгузууга аракет кылат.

– Мен сенин курсагыңдын ач экенин билем, сен мени жешин керек, -дейт зебра арстанга.

– Эч качан! Сени жегенден көрө ачкачылыктан өлгөнүм артык, -деп жооп берет ал.

Эки дос бири-бирин кучактап ыйлап башташат. Асмандагы ай аларды байкап турган болот. Сахра жылдызына:

– Карачы, арстан менен зебра бири-бирин кучактап ыйлай жатышат, -дейт.

Сахра жылдызы экөөнү кыйналбасын деп, айкелге айлантып салат.

Азыркы күндө дагы Африка буюмдарында алардын достугун айгинелеген сүрөттөрдү көрө аласыңар. Алардын достугу дале уланууда.

28-март

Түлкү, аюу жана кедей

Венгр жомогу

Кедей бир күнү эки өгүзүн алып, талаага бараткан болот. Танга жуук болгондуктан, айлана тыптынч. Токойго жеткенде ызы-чуу үндөр угула баштайт. Үн чыккан жакты караса, дарактардын арасында чоң аюу менен кичинекей коён урушуп жаткан экен. Аюу ачууланып коёнду кубалап жүрүптүр. Кедей аюунун абалын көрүп, аябай каткырып күлөт. Аюу коёнду кууп баратып, адамды көрүп:

– Күлө турган эмне бар, азыр сени эки өгүзүң менен кошо жеп салбайын!

Кедей аябай коркуп кетип:

– Мага бооруң оорубаса да, үй-бүлөмдү ойло. Кечке чейин талаада иштеп алайын, балдарым ач калбасын, -дейт.

Аюу буга макул болот. Кедей талаада иштеп жатса, түлкү келип:

– Эмне мынча капалуусун? -деп кедейден сурайт.

Кедей окуяны башынан аягына чейин айтып берген соң, түлкү аюунун эч нерсе кыла албастыгын айтып, “аюу келгенде мен дарактын башынан үн чыгарам, аюу сенден булар кимдер деп сураса, аңчылар деп жооп бер. Ал сенден жардам сураганда каптын оозун ачып аюуну киргиз да, оозун бууп кой. Мен: капта эмне бар? -деп сураганда, сен “көмүр” деп жооп бергин. Мен сага ишенбей балта менен чапкын деп буйрук берем. Ошол маалда аюунун коркконунан жүрөгү жарылып өлүп калат”, -дейт.

Андан тышкары түлкү: “Айткандарым орундалып калса, сен мага тогуз тоок бересиң”- деген шарт коёт. Кедей тоогу болбогонуна карабастан аюудан кутулуш үчүн түлкүнүн айткандарына макул болот.

Түлкүнүн айткандары орундалып, кедей аюудан кутулат. Кедей үйүнө барганда, окуяны төкпөй-чачпай аялына айтып берет. Түлкүнү эмне кылып ыраазы кылсам? деп ойлонуп жатып, акылыңды колдон деген сөзү такыр эсинен кетпейт.

Кийинки күнү түлкү кедейдин эшигинин алдына келип:

– Кедей досум, тоокторуң даярбы? -деп сурайт.

– Азыр алып келатам -дейт да, иттей үрүп баштайт. Түлкү коркуп кетип:

– Эмне итиң барбы? -деп кыйкырат. Кедей:

– Ооба, эки итим бар. Сенин жытыңды сезишти окшойт, -деп жооп берет.

Анда түлкү:

– Досум, эшигинди ача көрбө, тоокторунду албайм, менин шашылыш ишим бар. Кийин жолугушабыз, -деп токойго карай качып кетет.

Кедей болсо күлкүсүн тыя албай кала берет. Түлкүдөн жеңил кутулганына аябай сүйүнөт.

29-март

Чабалекей эмне үчүн даракка уя салбайт?

Африка жомогу

Чабалекейлер, адатта, дарактардын бутактарына уя салбайт. Алар уяларын үйдүн шыбына, дубалдардын бурчтарына салышат. Кээде почта кутучаларына да уя салган күндөрү болот. Мунун себебин билесинерби? Анда көңүл коюп угуп тургула.

Илгери өткөн заманда чабалекей анжир дарагынын бутагына уя салмакчы болот. Күн жылып анын балапан чыгара турган кези жакындаса да, чабалекей дале уя сала элек экен. Бир анжир дарагын тандап, андан сурайт:

– Сүйүктүү анжир дарагы, сенин бутагыңа уя салсам болобу?

– Болот, бирок өтө оор болбосун, -дейт анжир.

Ал анжирдин шартына таарына түшсө да, уя салуу тууралуу оюнан кайтпайт.

Дарак болсо өзүнчө туура айттым деп ойлойт.

Чабалекей буга чейин анжир дарагынын абдан морт экендигинен кабары жок эле. Бул жөнүндө эч кимден сураган да жок. Уям бекем болсун деп эң жакшы чырпыктарды, самандарды жана бутактарды ташып келет. Бирок уя оорлошкон сайын анжирдин бутагынын күчү кетет. Уяны толук салып, акыркы чырпыкты койгондо дал ортосунан чорт сынып кетет.

Чабалекейдин кылган эмгеги текке кетет. Ушул окуядан кийин чабалекейдин көңүлү калат. Башка дарактарга салсам да, ушундай болушу мүмкүн деген ой менен дарактарга уя салуудан таптакыр баш тартаат.

30-март

Күч бирдикте

Кыргыз жомогу

Илгери өткөн заманда бир карыя жашаган экен. Анын тогуз уулу болуптур. Алар атасынын айтканын укпай, кандай кааласа ошондой бири - бирине мамиле кылышчу экен. Улуусу кичүүсүн уруп, кичүүсү улуусун урматтабай жүрчү экен.

Акылдуу карыянын балдарынын мындай начар чыкканына аябай эл күлүшчү.

Бир күнү карыя тогуз чырпык алып келип, балдарына:

– Балдарым, силердин күчүнөрдү сынап көрөйүн. Бул тогуз чырпыкты тобу менен кармап сындырып көргүлөчү, - дейт.

Балдарынын ар бири сындыруу үчүн аракет кылса да майнап чыкпайт.

Баары чарчаган соң, атасы чырпыктан бирден берген кезде оңой эле сындырып салышат.

Карыя балдарын отургузуп:

– Мына, көрдүнөрдү, мен силердин келечегинерден абдан корком. Эгер силер ынтымакта жашасанар, эч бир душман силерди жеңе албайт. Демек, күч бирдикте.

Бир нече күн өткөндөн кийин карыя көз жумат. Андан кийин балдары улуусу кичүүсүн ызаттап, кичүүсү улуусун сыйлап ынтымакта жашап калышкан экен. Ошол күндөн бери кыргыз элинде күч биримдикте деген сөз калып калган экен.

31- март

Атасы менен баласы

Кыргыз жомогу

Бир кишинин там-туң басып, тили жаңыдан чыгып келаткан баласы ата-сынан: “Бул эмне, тигил эмне?” – деп күнүгө миң жолу сураса да, атасы кубанып, жетине албай жооп бере берчү экен. Баласы эр жетип чоңоюп, өзү да балалуу болот. Атасы карып, көзү алысты көрбөй тунарыктап калат. Бир күнү дөңдө отуруп, алысыраакта бир караанды тааный албаган атасы баласынан:

– Балам, тетиги караан эмне? - деп сурайт.

– Карга, - деп жооп берет баласы.

Аңгыча карга башка жакка учуп-конуп, жорголоп чуркап кетет. Атасы аны көрүп, дагы айрып тааный албай:

– Тигил караан эмне, балам? - деп дагы сурайт.

– Ал кара карга, - деп жооп берет баласы.

Карга жөн турмак беле, дагы бир жакка учуп кетет. Атасы ал жактан дагы бир караанды көрүп:

– Балам, тиги караан эмне? - деп сурайт.

Ошондо баласынын ачуусу келип:

– Ал сен жута турган капкара нерсе! -деп жооп берет.

Ушундан улам “ата-эне балага түтөт, бала ага-энеге түтпөйт” деген сөз айтылып калыптыр.

Апрель

Апрель

- 1-апрель. Багбан менен эшеги. Орус жомогу.
- 2-апрель. Коёндун эрини эмнеге жырык? Африка жомогу.
- 3-апрель. Мышык менен келген жакшылык. Норвегия жомогу.
- 4-апрель. Арстан менен чычкан. Орус жомогу.
- 5-апрель. Балыктар эмнеге сүйлөшпөйт? Япон жомогу.
- 6-апрель. Пилдер эмнеге чычкандарды жакшы көрүшөт? Африка жомогу.
- 7-апрель. Улактар менен карышкыр. Немец жомогу.
- 8-апрель. Чоң ата, жардам бер! Норвегия жомогу.
- 9-апрель. Алдар көсө жана бай. Казак жомогу
- 10-апрель. Бардар агасы менен кедей иниси. Сибирь жомогу.
- 11-апрель. Акылмандын жообу. Кыргыз жомогу.
- 12-апрель. Куу мышык менен картаң чычкан. Венгр жомогу.
- 13-апрель. Хандын жомокчу кулу. Орус жомогу.
- 14-апрель. Эки бир тууган. Абхаз жомогу.
- 15-апрель. Акыркы бака. Африка жомогу.
- 16-апрель. Садага берүү. Англис жомогу.
- 17-апрель. Таштандыга өрүк. Болгар жомогу.
- 18-апрель. Бийиктикке секирүүнүн чемпиону. Дания жомогу.
- 19-апрель. Ажыдаарга айланган Чанын жомогу. Кытай жомогу.
- 20-апрель. Кымбат мышыктар. Италия жомогу.
- 21-апрель. Куу суусар. Немец жомогу.
- 22-апрель. Жалкоо бала менен сагызган. Сибирь жомогу.
- 23-апрель. Ким коёндон дагы коркогураак? Италия жомогу.
- 24-апрель. Токойдогу будильник. Немец жомогу.
- 25-апрель. Сыйкырдуу кетмен. Уйгур жомогу.
- 26-апрель. Семиз хан менен жаш жигит. Француз жомогу.
- 27-апрель. Чабалекей менен жылан. Кыргыз жомогу.
- 28-апрель. Дүлөйлөрдүн кыштагы. Уйгур жомогу.
- 29-апрель. Тоолук Лангамуд. Норвегия жомогу.
- 30-апрель. Апенди казан сатып алганда. Кыргыз жомогу

1-апрель

Багбан менен эшеги

Орус жомогу

Бир мезгилдерде капуста, дарбыз, коон эккен багбан болгон экен. Ал иштерман багбан атка конот. Түшүмү бышканда базарга алып чыгып сатчу. Анын мөмө-жемиштери кардарларга жагып, соодасы жакшы жүрүшөр эле. Ал багбан өзүнө аябай жогору баа берчү.

Бир күнү анын талаасына куштар толуп алып, бышып турган жер-жемиштерин жеп кирет. Багбан аларды кууса да кайра келип, убаракерчилик тарттырат. Акыры эшегин талаага жетелеп барып:

– Жүк ташысам, оор жүктүн баарын жүктөйсүң деп капаланчу элең. Бул жемиштерди кайтаргын! Эч кимди жолопто! Эгерде кечке чейин жакшы кайтарсаң, кечинде сага бир чака арпа берем, - дейт.

Эшек кечинде арпа жейт экенмин деп, сүйүнгөнүнөн айкырып-кыйкырган бойдон жумушка киришет. Жашылча талаасына кирсе кара булут каптагандай болуп куштар толуп алыптыр. Эшек кыйкырып, арткы буттары менен тепсе, алдыңкы эки буту менен чапчып, ал тургай башы менен да сүзгүлөп куштарды кууйт. Алыстан карап турган багбан асманга учкан куштарды көргөндө эшегин кубаттап, абдан сүйүнөт.

Кечке жуук келип караса бир да куш калбаптыр, бирок бышып турган жер-жемиштердин бардыгын эшек эзип тебелеп салыптыр. Дыйкандын ачуусу башына чыгып, колуна таяк алып эшекти кууп жөнөйт.

Алыстан коншусу көрүп калып, эшекти актагым келбейт, бирок жер-жемиштерди эшекке ишенип кайтарткан туурабы? - деп ойлонот.

2-апрель

Коёндун эрини эмнеге жырык?

Африка жомогу

Бул дүйнө менен кош айтышкандан кийин эмне болот? деп адамзат дайыма кызыгат. Бирок эч ким мунун жообун билбейт. Алар ойлонуп отуруп, муну Ай теңиринен сурашат. Ай теңири аябай узакта болгондуктан, сууроого жооп менен бирге эки айбанатты кошуп жиберет. Алар коён менен бака эле. Экөө алгач чогуу жолго чыгышат. Ар түрдүү кыйынчылыктарды бирге тартып, дарыяларды, тоолорду бири-бирине жардам берип ашышат.

Бирок адамдарга жакындай баштаганда коёндун өзүмчүлдүгү кармайт, Теңирдин айткандарын биринчи сүйүнчүлөгүсү келет. Аябай жай кыймылдаган бакадан тажап:

– Капа болбо, досум, мен тезирээк адамдардын кыштагына бара берейин. Бул жактан баштап өз алдыбызча кете алабыз, -дейт.

Анда бака кыйкырып:

– Жалгыз кете албайсың, Ай теңири кабарды жеткирүүнү экөөбүзгө тапшырган, ошондуктан экөөбүз чогуу барышыбыз керек, -дейт.

Бирок коён заматта бакадан алыстап кеткен.

Адамдарга барса, алар Ай теңиринин берген жообун чыдамсыздык менен күтүп жатышкан экен. Коён Ай теңиринин эмне деп жооп бергенин эстей албай коёт да, ушунча адам күтүп аткандан кийин, бир жооп айтыш керек деп:

– Айттеңири бардык адамдар өлүшөт, кайра тирилишейт, -деп айткандыгы тууралуу кабар берет. Адамдар ыйлай башташат. Анткени алар тиги дүйнөдө да жашагылары келишет экен. Аңгыча бака жетип келип калат. Ал:

– Айттеңири адамдар, тиги дүйнөдө кайра тирилип жашайт, - деп жооп бергендигин айтат.

Коёнгө ачууланган адамдар аны ташбараңга алышат. Бир таш эрининин так үстүнө келип тиет. Ошол күндөн бери коёндордун эрини жырык болуп калган дешет.

3-апрель

Мышык менен келген жакшылык

Норвегия жомогу

Илгери аябай ичи тар адам жашаган экен. Акча чогулткандан башка кыларга иши жок. Башкаларга карызга акча берип, эки эсе үстөгү менен кайтарып алчу.

Бул бай өлгөн соң, байлыгы анын уулу Сигмундка калат. Сигмунд атасынан айырмаланып, абдан жакшы адам экен. Анын түшүндө бир адам:

– Сенин атаң акчаларды арам жол менен топтоду. Сен бул акчалардын жарымын эртең жакырларга тарат. Жарымын деңизге ыргыт, үстүнө калкып чыккан бөлүгү гана сеники, -дейт.

Жигит түшүндө айтылгандай бир бөлүгүн жакырларга бөлүп берет. Жарымын деңизге ыргытып карап турса, бир нерсе сууда калкып жүрөт. Алып караса, болгону үч тыйын акча экен. Менин акчам ушул экен деп алып, сапарга чыгат. Жолдо баратып бир жерге түнөп калат. Түнөгөн жайдын кожоюну карыган кемпир экен. Кечинде кемпир берген сорпону ичип жатса бурчтан бир жаныбар көзүн албай тиктеп туруптур. Түсү кара, муруту узун жана куйруктуу жаныбар экен.

– Мындай жандык эч көргөн жок элем, -дейт Сигмунд кемпирге.

Кемпир:

– Бул мышык, биздин мамлекетте абдан көп, -дейт.

Сигмунд чөнтөгүндөгү үч тыйынды чыгарып:

– Болгон акчам ушул, мага бул мышыкты сатасыңарбы? -деп сурайт.

Мышыкты сатып алып сапарын улайт. Үч ай жол жүргөн соң, башка бир мамлекетке келет. Ошол күнү мамлекеттин ханы жакырларга тамак берип жаткан экен. Сигмунд да барып кошулат. Тамак аябай көп экен. Айланада жырткыч айбанаттар жүргөн болот. Куйругу узун, мурду чоң жандыктар столго чыгабыз деп, адамдардын тынчын алып жаткан болот. Сигмунд бул эмне болгон немелер, -деп таң калат. Жанында отурган киши:

– Чыккандар. Өлтүрүп бүтүрө албай койдук. Бирин өлтүрсөң, экинчиси үчтү тууйт. Бул көйгөйдү чечүү биздин колдон келбейт экен, -дейт.

Сигмунд капка салган мышыкты бошотоор замат мышык чыга калып, чыч-

кандарга кол салат. Чычкандар ар тарапка качып жоголот. Мындан кийин чычкандар бул жакка келгис болот.

Хан аябай сүйүнүп, Сигмундка белектерди тартуулайт. Аны аскер жардамчысы кылып дайындайт. Ошентип Сигмунд менен мышыгы мамлекетти чычкандардан куткарып, алкышка татышкан экен.

4-апрель

Арстан менен чычкан

Орус жомогу

Арстан уктап жатканда чычкан анын үстүнөн жөргөлөп бара жаткан. Арстан ойгонуп кетип, чычканды кармап алат. Чычкан арстанга: – Мени коё берсең, сага бир жакшылык кылам, – деп жалынат. Чычкандын жакшылык кылам дегенине арстан күлүп жиберет. Кийин аңчылар арстанды кармап алышып, жыгачка таңып коюшат. Чычкан арстандын күрүлдөгөнүн угуп, чуркап келип, арканды кырчып таштайт:

– Билесиңби, мен жакшылык кылам десем, сен күлдүң эле. Мына чычкандын колунан да жакшылык келет, – деген экен.

5-апрель

Балыктар эмнеге сүйлөшпөйт?

Япон жомогу

Илгери ааламдагы бардык жандуу жана жансыз нерселер өз тилинде сүйлөчү. Дарыялар шаркырап, шамалдар шуулдап, мышыктар мыёлоп, иттер үрүп, токойлор жаңырып, жалбырактар шуулдап, аарылар ызылдап, чегирткелер сайрачу экен.

Азыркыдан айырмаланып, ал мезгилде балыктар да ырдачу. Алар дениз, дарыя, көл, суулардын тереңинде жашашкандыктан, үндөрүн башкалар да уксун дешип, катуу ырдап, сүйлөшө турган. Анысы аз келгенсип, бири-бири менен көп урушуп-талашышчу. Бакыра берип, ооздору да чоңоюп кеткен экен. Алар

урушчаак болгондуктан, башкалар алар менен мамиле түзгүсү келчү эмес.

Бир күнү балыктар топтолуп, жыйын өткөрүп атышкан. Баары тең сүйлөгөндүктөн, жыйындарынын бүтөр түрү жок. Күн батып, жылдыздар асманга көтөрүлсө да, балыктар дале тартышып жатышат. Атүгүл, уктоо мезгили келгенин да унутуп калышыптыр.

Суулардын үстүндө жадыраган кең асман чагылат. Жылдыздар жарк-журк этип, саманчынын жолу акырын жылып бараткандай. Бир маалда алар жылдыздарды карап:

– Кийимдери кандай сонун, биздин алтыныбыз, күмүшүбүз да жок. Түн периси бизге эле эчтеке бербептир, -деп таарынышат.

Түн периси дал ошол мезгилде өтүп бараткан экен, балыктарга ачуусу келет:

– Силер алтындан, күмүштөн кийим каалайсыңарбы, макул берейин, бирок анын ордуна силер мага үнүңөрдү бересиңер, -дейт.

Балыктар макул болот. Ошол күндөн бери балыктар кооз кийимдерди алышып, бирок үндөрүнөн кол жуушкан экен.

6-апрель

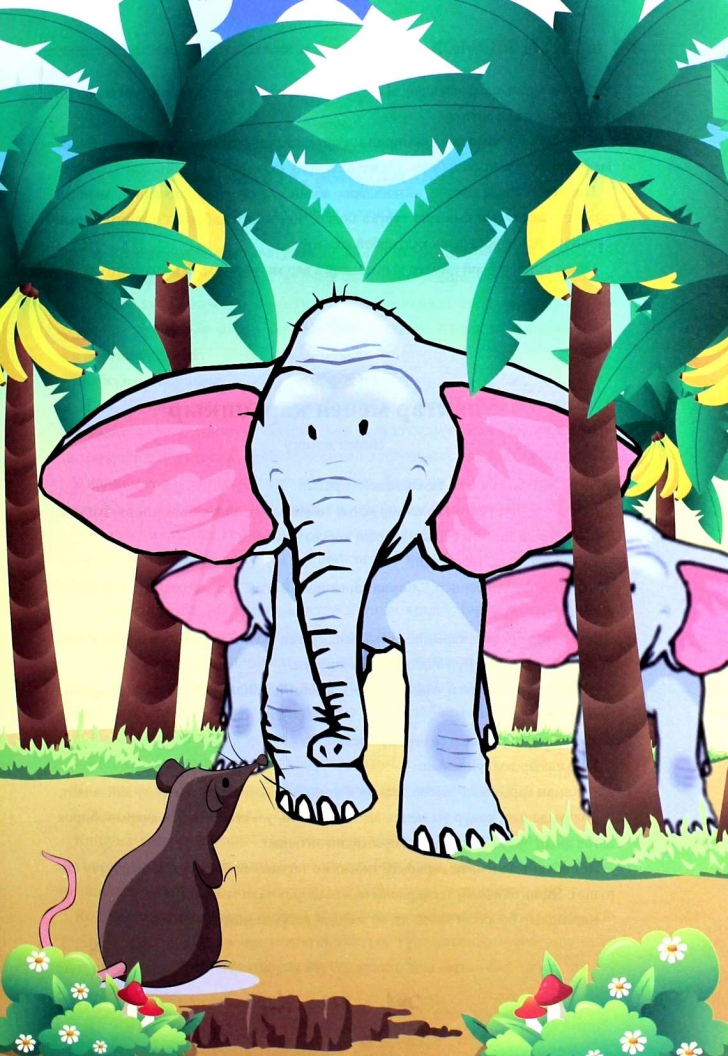
Пилдер эмнеге чычкандарды жакшы көрүшөт?

Африка жомогу

Илгери Африка токойлорунда жашаган пилдер кээде кыштактарга барып, адамдарга таандык банандарды жеп, аларга кол салган учурлар болуп турчу. Пилдерден коргонуу үчүн адамдар дубалдарды курушса да, аларды тебелеп-тепсешчү. Анысы аз келгенсип, бак-дарактарды сындырып, үйлөрдү бузуп, бала-чакага коркунуч туудурчу.

Жергиликтүү жашоочулардын бири буга бир чара көрүү керек деген чечим чыгарат. Дарактан кесип жаа, ок жасайт. Уулуу өсүмдүктөрдүн уусун чыгарып октун учун малат да, пилдердин келишин күтөт.

Чычкан пилдерди өлтүрүү аракеттерин байкап калып, түнү бою жааларды кемирип, керектен чыгарат. Кийинки күнү пилдер келген учурда адамдар аларга каршы эч нерсе колдоно албай калат. Чычкан пилдерге барып, адамдар абдан

тажагандыгын, алар жаалданса, сөзсүз пилдерге согуш жарыялай тургандыгын тили тешилгиче айтат.

– Кечээ мен жааларды кемирип салып силерди өлүмдөн куткардым, бирок мен дайыма эле анте албайм. Силер өзүнөрдү куткаргыла, -дейт.

Пилдер чычкандардын айткандары абдан олуттуу экендиктерин, мындан кийин душмандык кылыша турган болсо, чоң жоого кабыла тургандыктарын сезишип, адамдарга зыян келтирбей калышат.

Ошол күндөн бери пилдер чычкандарга аяр мамиле жасап калышыптыр.

7-апрель

Улактар менен карышкыр

Немец жомогу

Эчки балдарына тамак издеп баратып:
– Чөп топтоп келейин, кечки тамакты жасайын. Мен жокто ким келсе да эшикти ачпагыла, -деп көрсөтмө берет.

Кетип баратып, терезеден:

– Сыр сөздү билесинер. “Жаман карышкыр жогол” деп, айтмайынча эч кимге ачпагыла, -дейт.

Бирок ошол кезде карышкыр тыншап турган экен. Эчки кетери менен келип эшикти каккылап, үнүн эчкиникине окшотуп:

– Балдарым, эшикти ачкыла, бир нерсени алганды унутуп калыптырмын, -дейт. Улактар:

– Ачабыз, бирок сыр сөздү айт, -дешет.

Карышкыр толкунданып:

– Жаман карышкыр жогол, жаман карышкыр жогол деп эки жолу кайталайт.

Толкунданып, коңур үн менен айткандыктан, улактар эшикти ачарын, бирок алгач анын бутун көрсөтүшү керектигин айтышат.

Эшиктин тешигинен карашса, энесинин татынакай бутунан башка бутту көрүшөт. Эшикти ачпай, тескерисинче, столдорду таяп коюшат.

Карышкыр болсо ач калса да, ал жерден кетүүгө мажбур болот.

8-апрель

Чоң ата, жардам бер!

Норвегия жомогу

Бир кыштакта эки кошунанын айдоо жери болгон экен. Алардын байыраагы бул айдоо жерлер мага гана тиешелүү болсо деп басса— турса ойлонот. Бир тууганына ар кандай шылтоолорду айтып жерди толугу менен өзүнө алганга аракет кылат. Анын да жашоосу бар, ага бергиси келбейт.

Бир күнү кошунасы:

– Кел, экөөбүз сүйлөшүп алалы. Түшүм жыйнаганда ким көп жыйнаса, бул айдоо жерлер ошонуку болсун. Бул сунушумду кабыл аласың же жерди мага таштап кетесин! -дейт. Ошентип ал сунушту аргасыз кабыл алат.

Жеринен кол жууп калуу коркунучу бар. Анткени кошунанын туугандары көп, алар жардам берет. Ал эми өзү болсо жалгыз, эч кимиси жок.

Бир күнү алдынан бейтааныш бир карыя чыгып калат. Капаланганын көрүп, суроо салат. Ал окуяны төкпөй-чачпай айтып берет.

Карыя:

– Сен капаланба. Жардамга муктаж болгон кезде: Чоң ата, жардам бер! деп кыйкыр, мен жардамга келем, буюрса баары жакшы болот, -дейт.

Түшүм жыйноо мезгили келгенде, чалгысын алып талаага барат. Кошунасын караса, он киши топтоп жатыптыр. Алардын көптүгүн көргөндөн кийин, анча кишинин жумушун жалгыз жасай албастыгын ойлоп, капаланат. Ошол маалда карыя эсине түшөт.

– Чоң ата, жардам бер! -деп кыйкырып иет.

Кошунасы жана анын туугандары карап мыскылдап күлүшөт.

– Жинди болуп калган го, -дешет.

Кошуна дагы бир жолу “чоң ата, жардам бер!” -деп кыйкырат.

Ошол маалда кайдан-жайдан белгисиз бир адам пайда болот. Ал чапанынан чалгысын алып чыгып, чагылгандай тездик менен оруп кирет.

Кошуна жана анын туугандары оозун ачкан бойдон туруп калышат. Бейтааныш адам абдан ыкчам иштегендиктен, түш оогонго чейин эле оруп бүтүрө тургандай. Бардар кошуна ачуусу келип, аны барып бир тебет. Чоочун

киши аны сезип да койбойт. Тескерисинче, кошунанын буту ага жабышып чыкпай калат. Эгинди оруп бүткөн соң, жабышып калган бардар кошунаны да алган бойдон көздөн кайым болот.

Айдоо жер жакыр кошунага калат. Ал эми бардар кошуна өзүмчүлдүгүнүн айынан ошентип жазага кабылат.

9-апрель

Алдар көсө жана бай

Казак жомогу

Казакстандын айдың-талааларынын биринде Алдар көсө аттуу бир жаш жигит жашачу. Алдар көсө акылдуу, жаш, күчтүү эле. Айылдын байларынын дайыма ашкерелеп, аларды терс кылыктары үчүн шылдыңга алчу. Жакыр болгонуна карабастан, акылы менен бир нерселерди ойлоп таап, жашоосун элден кем кылбай өткөрө турган.

Бул айылдын эң байы Четир аттуу киши өзү бай болсо да, акылы жок киши болгон экен. Анын койлору ушунчалык көп болгондуктан, эртең менен санап баштаса, кечинде араң аягына чыкчу.

Күндөрдүн биринде Алдар көсө Четирге барып:

– Ага, эки кесе толчудай күмүш акчам бар, бирок аларды салганга кесем жок, уучумда ташып жүрүп тажадым. Мен күмүш акчаларды сага берейин, сен ордуна бир козу бер, -дейт. Бай абдан сүйүнүп, бир козуну берет да, кубанганын билдирбестен:

– Алдар көсө, сенин көңүлүңдү калтыргым келбейт, сага каралашайын, - демиш болот.

Анда Алдар көсө:

– Байым, мен мындан баш тарттым. Эң жакшысы сен мага бир эчки бер, ордуна мен сага эки кесе күмүш акча, анан бир козу берейин, -дейт. Бай ойлонуп, бир эчкиден бир козу менен эки кесе күмүш акча кымбат деп макул болуптур. Бирок Алдар көсө кайра ойлонуп:

– Байым, эң жакшысы сен мага семиз кой бер, ордуна мен сага эки кесе күмүш акча, бир козу жана бир эчки берейин, -дейт.

Бай бул келесоо Алдар көсөнү алдайын, жакшы болду деп ойлонот да, семиз

койго анын айткандарын алмаштырганга шашат.

Семиз койду алып Алдар көсө өз жолуна түшөт. Ал эми бай өзүнүн козусун, эчкисин жана ага чейин алданып жүрүп берген эки кесе күмүш акчасын алып, сүйүнгөн бойдон койлорунун жанына кетет.

Силердин оюңар боюнча ким кимди алдады?

10-апрель

Бардар агасы менен кедей иниси

Сибирь жомогу

Илгери өткөн заманда эки бир тууган кошуна жашашчу. Улуусунун жери кенен, малы көп болгон экен. Талаа иштери ушунчалык көп болгондуктан, өзү жалгыз эптей алчу эмес.

Бир күнү инисине барып:

– Бул күндөрдө сенин көп деле ишин жоктой. Башка жерлерде иштегенден көрө менин талаамда иште. Таң аткандан кечке чейин иштесең, бир кап ун берем, -дейт.

Иниси агасынын жат немедей иш саатын абдан баса белгилегендигине бир аз капаланса да макул болот. Анткени ал, чындыгында эле, иш издеп жүргөн. Күн чыга электе агасынын талаасына барат. Эс албай кечке иштейт. Ал тургай тамакка да убакыт коротпостон, иш учурунда бир аз гана өзөк жалгайт. Анткени анын максаты батыраак талаа ишин бүтүрүү эле.

Кеч кирип, күн батаат. Иниси иш бүтүп, унду алып үйгө кетүүнү ойлойт.

Агасы талаага келип:

– Мындай болбойт. Күн батты, бирок аз болсо да жарык берген айдын жарыгы тийип турат. Таптакыр эч нерсе көрүнбөй калганча иштешиң керек. Айдын жарыгы тийип турганда ишинди уланткының деген шартты коёт.

Иниси эчтеке дебей иштей берет. Бирок агасынан бул ынсапсыздыгына кантип жооп кайтарам деп ойлонот.

Таң аткыча иштеп, үйүнө барып, жуунуп, курсагын тойгузуп, анан агасыныкына келет. Үйдөн бир бүтүн жана бир жамалган кап ала келет.

Агасы капты көргөндө:

– Сага бир кап ун десем эки кап көтөрүп келдиңби? -дейт.

– Күндүн бир тууганы болот да, каптын шериги болбойт бекен? Эми сен бул экөөнү тең толтурушун керек, -деп таштап коёт.

Агасы эчтеке дей албай эки капка тең ун салып толтуруп берет.

11-апрель

АКЫЛМАНДЫН ЖООБУ

Кыргыз жомогу

Илгери-илгери бир элдин ханы болуптур. Ал күндөрдүн биринде ооруп калат. Каардуу хан жигиттерине кайрылып элин кыдырып, даргына даба таап келүүлөрүн буюрат. Жигиттери бүтүн элди кыдырып, жер антарып дарыгер, эмчи-домчуларды алып келишет. Бирок эч бир дарыгер, эмчи-домчу ханды айыктыра албай коюшат. Хан желдеттерине акылмандарды чогултуусун буюрат. Хандын желдеттери акылмандардын баарын чогултат. Аларды хан сарайга хандын алдына алып келишет. Акылмандар ары ойлонуп бери ойлонуп хандын даргына даба таба албай коюшат. Хандын оорусу күчөгөндөн күчөп барат. Калган акылмандарды чогултушат. Ар бири өз ойлорун айттышат, бирок эч бири айыктыра албай коюшат. Акылмандардын арасынан бирөөсү ханды бактылуу адамдын көйнөгү гана айыктыра алат деп айтат. Ошол мезгилден баштап хандын вазирлери мамлекеттеги эң бактылуу адамды издеп башташат. Эң бай соодагерден:

– Сен бактылуусунбу? -деп сурашат.

– Жок, шаарда башка соодагерлердин байлыгы меникинен ашып баратат. Менин байлыгым мамлекетте кийинки орундарга калып барат, -дейт.

Андан соң алар бир өлкөнүн падышасына барат. Ал да бактылуу эместигин айтат. Кошуна өлкөнүн падышасынын меникинен көп байлыгы бар деп жооп берет. Айласы кеткен вазирлер, желдеттер өз оозунан “мен бактылуумун” дей турган адамды издеп жөнөшөт.

Акыры тоо таш аралап кетип баратышып бир үңкүрдөн кирип чыккан кичинекей балдарды көрүшөт. Акырын барып ал үңкүрдү аңдып калышат. Үңкүрдө бир адам сүйлөп жаткан болот. Үңкүр ичиндеги адам балдарына жалынып эркелетип: “Мен дүйнөдөгү эң бактылуу адаммын. Силер менин бактымсынар” - дейт. Адам оозунан бул сөздү уккан вазирлер дароо үңкүргө кирип барып

адамдан дагы бир жолу: “Бактылуусунбу?”- деп сурашат. Адам да: “Ооба, мен бактылуумун”,- дейт. “Андай болсо көйнөгүңдү чеч,” - дешет. Анда адам күлүп, көйнөгү жоктугун айтат. Мындан кийин вазирлер хан сарайга кайтышат. Хан акылманды чакыртып, бактылуу адам таппагандыгын айтат. Анда акылман силер бактылуу адамды таппайсыңар, анткени бактылуулар силерден кийин жаралат деп жооп бериптир.

12-апрель

Куу мышык менен картаң чычкан

Венгр жомогу

Илгери-илгери бир куу мышык жашаптыр. Ал чычкандарга күн көрсөтчү эмес. Чычкандар тешиктен баш багып, нан салгычка чыга албай калышат. Алар такыр чыкпай калгандан кийин мышык ачка калат. Мышык башка ыкма ойлоп таппасам болбойт деп, текчеге асылып күн бою кыймылдабай, үнүн да чыгарбай туруп калат.

Мышык башка жакка кетти деп, тамак-аш издеп киришет. Чычкандардын эң чоңу текчеде жабышып турган чычканды көрүп башкаларга кабарлайт. Карашса, мышык жансыз, кыймылсыз. Чычкандар сүйүнүп, мышыкка тийишип, муруту-нан чоюшат. Алар чогулуп калган мезгилде бир канчасын кармап алат. Калгандары “жан соогалап” качып кутулушат.

Ошентип дагы бир нече күн чычкандар такыр сыртка чыкпай калышат. Ун салган каптын астынан тешик тешип, ошол жерден тамактанышат. Мышык муну да байкап калат да ун салган каптын ичине кирип, унга көмүлүп алат. Чычкандар курсагы ачып капка келишет. Мышык дагы көбөйсүн деп күтүп калат.

Чычкандардын ичинде тажрыйбалуу, улгайган чычкан бар эле, ал ар бир кадамын текшерип турчу. Ал каптын ичин текшерип атып, ак куйрук менен ак муруту көрөт.

– Эй, достор, ушул жашка келгенге чейин ун салынган каптан ак куйрук же ак мурут көргөн эмесмин. Бардыгыңар качкыла! -деп кыйкырат. Чычкандар тапырап качып жөнөшөт. Мышык бир да чычкан кармай албай калат. Ошентип бул жолкусунда тажрыйбалуу чычкан жакындарын мышыктан куткарып, аны ачка калтырышкан экен.

13-апрель

Хандын жомокчу кулу

Орус жомогу

Илгери өткөн заманда деңиздин ары жагында бир мамлекеттин ханы жомокту аябай жактырчу экен. Өзгөчө кулунун айткан жомокторун абдан жактырчу экен. Бирок кулга анын бул адаты жакпайт. Күнүтө ханга жомок айта берип, акыры айта турган жомок таппай калат. Аягында ханга бир оюн көрсөтүүнү ойлойт. Бир күнү дагы бир жомок айта баштайт.

– Урмагтуу ханым, биз экөөбүз жолго чыгып, билбеген бир мамлекетке жол алыптырбыз.

Хан тактысына кенен жайгашып отура калат.

– Кетип баратабыз, кетип баратабыз, кетип баратабыз, -деп жарым сааттай айтат. Хан ачуусу келип:

– Жетет, каякка чейин барыптырбыз? -деп сурайт.

– Азыр ханым, жол узун. Чыгып отуруп... чыгып отуруп... Аягында бир тоонун этегине келиптирбиз.

Хан чыдабай кетип:

– Жогол, эртең улантасың.

Кийинки күнү кечээ келген жерден жомогун улайт:

– Акыры бир тоонун чокусуна жетиптирбиз, кайра ылдыйга түшүптүрбүз, түшүп баратабыз, түшүп баратабыз, түшүп баратабыз...

Хан чыдай албай кууп жөнөйт.

Үчүнчү күнү хан:

– Кайра-кайра узун-узун айта көрбө, жомоктун өзүн айт. Анан эмне болду?

– Астыбыздан тозоктун сакчысы чыгыптыр. Анын көтөргөн бир куржунунда таштандылар, экинчи куржунунда бал бар экен. Сизди бал коюлганга, мени болсо таштанды коюлганга салышыптыр.

Хан бул сөздү жактырып:

– Туура кылган. Сенин ордуң таштандыда, меники болсо балдын арасында, -дейт.

Жомокчу сөзүн улайт:

– Биз ал жерде көпкө туруп калган соң шайтан келиптир. Экөөбүздү тең ал

жерден чыгарып, бири-биринердин үстүнөрдү тазалагыла, -дейт.

– Кантип тазаланышыбыз керек экендиги тууралуу так көрсөтмө бериптир.

Хан:

– Кантип?

– Мен сизди, сиз мени жалашыңыз керек экен.

Хан ачууланат, бирок кулунун куулутуна да таң калат.

– Ай, тозокко түшкүр десе, бул жүз алтынды ал да, кет. Мындан кийин сага жомок айттырбайм деген экен.

14-апрель

Эки бир тууган

Абхаз жомогу

Илгери өткөн заманда аскалуу тоодо эки бир тууган жашаган экен. Эр-телеп аңчылыкка чыгып, кечинде олжо менен үйлөрүнө кайтып, балдарын багышчу.

Бир күнү аңчылык кылып жүрүшүп кеч киргенин байкабай калышат. Бул тоодо караңгы киргенде айланада эчтеке көрүнбөй калчу экен. Тоодон түшүп келе жатып, улуусу эптеп өтүп кетсе кичүүсүнүн буту тайып кетип, илинип калат. Колун коё берсе жардан учат, бутуна эч нерсе илинбейт, айлана караңгы. Таң атканча асылып турууга мажбур болот.

Акыры алдан-күчтөн тая баштайт. Агасына:

– Ага, күчүм калган жок, эмне кыларымды билбейм. Анда агасы:

– Эң жакшы, - деп жооп берет. Инисинин кыжыры кайнап бул эмнеси деп чыйрала түшөт. Агасы сөзүн андан ары улайт:

– Сен өлүп калсаң, менин малым көбөйөт, -дейт.

Иниси ызырынып, дагы чымырканат. Агасы:

– Аялыңа да үйлөнүүгө туура келет, -деп инисинин абдан кыжырын кайнатат.

Иниси айбан агам бар экен, мен өлбөстөн, мунун жазасын беришим керек деп, таң атканча чымырканып чыдап турат. Жарык киргенде бутун коё турган жерди таап жардан чыгат да, агасын качырып кирет. Агасы:

– Сабыр кыл, өзүңдү колго ал. Сага түн бою күч берип турган ким болду? -дейт. Анда иниси:

– Өжөрлүк менен өч алуу болду.

– Мен сага мындай сөздөрдү сени чыйралтуу, кайраттандыруу үчүн айттым. Болбосо чыдай алмак эмессин. Кээде ачуулануу адамдарга күч берет. Сен да өжөрлүк жана ачууң менен өз өмүрүңдү сактап калдың, иничегим, -дейт.

Иниси баарын түшүнүп, агасына ыразычылыгын билдирген экен.

15-апрель

Акыркы бака

Африка жомогу

Африкада айбанаттардан бир эле илегилек калыптыр. Ал жалгыз бир кыштакта жашачу. Эч кимиси жок. Бака кармап жеп, күн көрчү.

Бакаларды жактырчу экен, баарын кармап жей берип, айланада бака калбай калат. Дарыяларда бакалар түгөнгөндө, көлдөргө барат. Ал жердеги бакалар да түгөнөт. Бир гана бака калат, ал өзүнө чуңкур казат, суу толтуруп жашынып аман калат.

Илегилек бака таппай айласы кетип, үйүнө келип, от жагып жылынып отурат. Сууктан үшүгөн бака алыстан илегилектин жаккан отун көрүп, мен да барып жылынайын, үшүп кеттим, ашып кетсе ал бир көзүмдү алаттыр деп, анын үйүнө келип, эшигин каккылайт.

– Мага да бир аз от бересиңби?

– Бул ким? -деп кыйкырат үйдүн ичинен илегилек.

Бака өзүнүн атын айткысы келбей:

– Мен жакшылыкты сүйгөн энемин, -дейт.

Илегилек:

– Жакшылыкты сүйгөн эне, мен отту жаңы эле күйгүздүм, чок боло элек. Кечке бака издеп жүрдүм, кеч келдим. Чок болгондо, сага сөзсүз берем, -дейт.

Бака бул сөздү угар замат:

– Менин бир көзүмдү эле эмес, өзүмдү толук жечүдөй түрү бар экен,- деп качкан бойдон кетет. Бака экенин ага айтпагандыгы үчүн аябай сүйүнөт.

Ошол бакадан улам бакалардын тукуму уланып, азыркыга чейин жашап келе жаткан имиш.

16-апрель

Садага берүү

Англис жомогу

Каардуу кыш күнүндө жол боюнда тилемчи кемпир өткөн кеткенден садага сурап уучун ачып отуруптур. Кар күчөп бетке чаап жаап жатыптыр.

Башын пальтосунун жакасы менен кардан коргоп келе жаткан бир жаш жигит кемпирди көрүп калат. Садага бергиси келет, бирок мээлейинен колун чыгаргысы келбейт. Анткен менен ушундай суукта тилемчилик кылып отурган кемпирге аябай боору ооруп:

– Байкуш кемпир, сенин ишиң татаал, жараткан жардамчың болсун! -дейт.

Кемпир садага албаса да, жигиттин сөзүнө ыраазы болуп, рахматын айтат.

Дагы бир аздан кийин машина менен бараткан бай адам кемпирди көрүп калат. Машинаны токтоттуруп, акча капчыгын ачканда суук ыркырап бетке уруп, акча колунан ыргып кетет. Шашылып чыгарылган алтын экенин кеч байкайт.

Ал эми жаш жигит үйүнө жетип, дасторконго отурганда да кемпирдин элеси, отурганы эстен чыкпай коёт. Акыры эшикке чыгып кемпирге жөнөйт. Кемпир бай адам ыргыткан алтынды кардан издеп жаткан экен. Жаш жигит кемпирди үйүнө алып келет да, чогуу тамактанышат.

Ал түнү дүйнө жакшылыктар күнүнө байдын ыргыткан алтыны жазылбаптыр. Бирок жаш жигиттин кылган жакшылыгы жазылган экен.

17-апрель

Таштандыга өрүк

Болгар жомогу

Бир бакчанын ортосунда жайгашкан жалгыз үйдө атасы менен уулу жашашчу экен. Убакыт өтүп уулу үй-бүлө кура турган куракка келет. Атасы тегеректен уулуна туура келе турган кыз таба албай убара болот. Балам өзүнө туура келе турган жарга үйлөнүп бактылуу болушу керек дегенде, ак эткенден так этет.

Күз келип калган маалда бакчасындагы бышып калган өрүктөрдөн үзүп, себетке салып айылга жөнөйт.

– Оо, эл, таштандыларыңарды мага бергиле, мен анын ордуна силерге өрүк берем, -деп кыйкырат.

Эл мындай сунушка таң калышып, суроолуу карашат. Айрымдар таштандыларын алып чыгып өрүккө алмаштыра башташат. Бир маалда бир бийкеч эки ууч таштанды көтөрүп чыгып, өрүккө алмашуусун өтүнгөндө:

– Сиздин таштандыларыңыз абдан эле аз экен. Өрүктү да аз аласыз, көбүрөөк таштанды топтогон жоксузбу? -дейт.

Кыз болсо:

– Үйдө таптакыр таштанды турбайт, муну кошунадан алдым, -дейт.

Адам “ушул кыз келин болууга татыктуу” деп, кыздын ата-энеси менен кудалашат. Үйүнө алып барып кырк күн, кырк түн той берет. Кыштактагылардын баары тойго катышат.

18-апрель

Бийиктикке секирүүнүн чемпиону

Дания жомогу

Бүргө, чегиртке жана пилдин тишинен жасалган библо бака өздөрүнчө: “Бийиктиктен секирүүдө чемпион ким болот?” -деп сүйлөшүп жатышыптыр. Алар талашып бир пикирге келе албай күч сынашып көрөлү дешет.

– Жигиттер сыйлыксыз жарышка, жеңген адам кызыма үйлөнөт, -дейт ал жердин падышасы.

Биринчи бүргө баштайт. Аябай маданияттуу экен. Чогулгандарга ийилип салам берип, аялдарга өзгөчө таазим этет.

Экинчи чегиртке чыгат. Бүргөгө караганда чоңураак, анысы аз келгенсип жашыл кийими өзүнө куп жарашыптыр. Уруусунун тарыхы Египетке чейин бара турганын айтып мактанат. Бүгүн деле ал жерлерде бизди абдан урматташат, сыйлуубуз, -деп сөзүн улайт.

Пилдин тишинен жасалган бака болсо эчтеке айтпаптыр. Ал “Сөз күмүшкө тете болсо, жымжырттык алтынга тете” деген сөздү абдан жактырчу экен. Анын мындай макалды жактыра тургандыгын тааныгандар жакшы билишчү.

Жарыш башталганда бүргө ушунчалык күч менен секирген экен, өзү ортодо көрүнбөй калыптыр. Кээ бирөөлөр көрбөй калып, секирген жок деп да чыгат. Чегиртке бүргөнүн секиргенинин жарымына араң жетет. Олдоксон кыймылдаган чегиртке падышанын бетине барып бир тиет. Падыша иренжип, көңүлү айлана түшөт. Бака болсо эң аз бийиктикке секиргени менен, жакын жерде отурган бийкечтин колуна келип түшөт. Падыша:

– Баарыңар көрүп тургандай, мелдештин жеңүүчүсү кызымдын колуна келип отурду, -деп жарыялайт. Ошентип бака мелдештин жеңүүчүсү болот.

Бүргө менен чегиртке ачууланышса да, бир нерсе деп унчуга алышпай, жеңилгендиктерин мойнуна алышыптыр.

19-апрель

Ажыдаарга айланган Чанын жомогу

Кытай жомогу

Ча деген жигит кыштактын эң жакыр жашаган адамы экен. Бирөөлөрдүн уюн багып, күнүн көрчү. Бир күнү Ча чөп оргонго барат. Коюу жашыл чөптөрдү оруп үйүнө алып келет да, эртеси күнү кайра ошол жерде дагы чөп чыгып калганын байкайт.

– Бул кантип мындай болду? Бир күндө кайра кантип өсүп чыкты? – деп, жерди текшерет. Ошол жерден жылтыраган бир бермет таап алат. Ча берметти алып үйүнө келет. Бай бирөөгө сатарбыз деп энеси күрүч салган капка салып коёт. Күндө күрүчтөн тамак жасаганына карабастан, каптагы күрүч көбөйө берет.

Берметти алып акча салган кесеге койсо, акча да түгөткөн сайын көбөйө берет. Ча байыган сайын ичи тар боло баштайт. Кампасы толо күрүч болгонуна карабастан, кайырчыларга бир ууч да күрүч бербейт.

Мурун кыштактагылар Чаны жакшы көрүшсө, эми элдин баары жек көрөт. Эч кимге кошулбай жалгыз жүрөт. Кайда жүрсө берметин колунан түшүрбөйт.

Бир күнү суу жээктеп эс алганы чыгат. Уктап ойгонуп бети колун жуугусу келет. Сууга энкейгенде ага тиктеп турган ажыдаарды көрөт. Ча ажыдаардын дал өзү экенин түшүнүп кемчиликтерин сезе баштайт, бирок кеч болуп калган. Ошентип ал ажыдаарга айланат. Ал аймактан мындан кийин эч ким Чаны жолуктурган эмес экен.

20-апрель

Кымбат мышыктар

Италия жомогу

Илгери Италиянын Венедик аймагында жакыр, бирок адамгерчиликтүү жигит жашаган экен. Бул жаш жигиттин үй-бүлөсү да жакыр жашачу эле. Мындан улам жакшы жашоо үчүн сапарга чыгат.

Дүйнөнү кыдырып, таанууну максат катары кабылдайт. Бир күнү суу жээк-

теп жүрүп, адаттан башкача кийинген адамды көрөт. Адам куржунунан эки мышык чыгарат. Аларды жыттагылагандан кийин, деңизге ыргытууга даярданып калат. Жаш жигит адамдын эмне кылгысы келгенин түшүнгөн соң дароо бир алтын акчасын сунат.

– Мындан башка акчам жок, муну ал да, мышыктарыңды мага бер, -дейт.

Адам алтынды алып, мышыктарды жаш жигитке берет. Жигит ошол күнү кемеге жумушчу болуп орношот. Бир канча күндөн кийин бейиштей кооз аралга келип токтошот. Жаш жигит жана анын үч досу аралга калып калышат. Аралды айланып жүрүп жергиликтүү калк менен таанышышат. Саз, камыштардан курулган тамдарда жашашат. Аралдын падышасы той берет. Ушунчалык бай дасторкон жасашат, анда куштун сүтүнөн башкасынын бардыгы бар. Тамакты алып келгенде чычкандар жабылып чуркашат.

– Ах, ах, ушул чычкандардын азабы өттү. Аранардан кимде-ким чыгып буларды жоготсо, байлыгымдын жарымын берет элем, -дейт падыша.

Жаш жигит дасторкондон тура калып эки мышыгын падышага сунат.

– Падышам, бул мышыктар сиздерди куткарат. Мен бул мышыктарды силерге белек кылам.

Чындап эле эки мышык он мүнөттө дасторкондогу чычкандарды жок кылып иет. Падыша сүйүнгөнүнөн байлыгынын жарымынан көбүн жаш жигитке берет.

Жаш жигит менен үч досу байлыкка туйтунушуп Италияга кайтышат.

Ал жердеги ичи тар соодагер окуяны угуп калып, бардык байлыгын сатып, асыл таштарды алып сапарга аттанат. Бул асыл таштарды падышага берсем, мага толтура байлык берет, анткени эки мышыкка ушунча байлык бергенине караганда, менин асыл таштарым үчүн андан көп берет деп ойлойт.

Аны да аралдын падышасы түркүн тамактар менен конок кылып, бири- бирине белек берүү аземи келгенде соодагер асыл таштарын сунат, ал эми падыша буга жооп кылып эмне берерин билбей, баркыттан жасалган жаздыктардын үстүндө отургузулган эки мышык алдырып:

– Бул аралдын эң чоң байлыгы ушулар. Сизге тартуулайм, -дейт.

Соодагер бардык байлыгынан кол жууп, эки мышык менен Италияга келген экен.

21-апрель

Куу суусар

Немец жомогу

Токойдогу чынар терек тынчтыктын символу экен. Чынар теректин үстүндө бүркүт уялап, жумурткалап, анын түбүндөгү тешикке жапайы доуз жайгашып, төлдөптүр. Бул экөө тынчтыкта, достукта жашашчу.

Үчүнчү болуп суусар келгенден баштап абал өзгөрөт. Анын чынар терекке келген күндөн тарта максаты бул терекке жалгыз ээлик кылуу эле.

Теректи ичинен тешип отуруп, үстүндөгү бүркүттүн уясына, түбүндөгү жапайы доузду үйүнө чейин бара тургандай жол салат. Суусар бүркүт менен доузду достугун көрө албайт. Бир күнү бүркүткө чыгып:

– Бүркүт досум, экөөбүз тең коркунучтабыз. Жапайы доуз күнүгө теректин түбүн казып жатат. Эгер сен жокто терек жыгылса балдарың оор абалда калат. Анан аларды жапайы доуз жалмап коёт, этият бололу, -дейт.

Андан соң теректин түбүндөгү жапайы доузга барып:

– Ах, досум, бул канга суусаган бүркүт экөөбүз үчүн чоң душман. Ал сенин балдарыңды жеш үчүн ыңгайлуу шартты эле күтүп турат. Экөөбүз тең коркунучтабыз, абайлайлы, -дейт.

Ошол күндөн баштап ийининен чыкпай, коркуп жаткандай оюн көрсөтөт. Түнү чыгып, олжосун таап курсагын тойгозуп жүрөт.

Тынчы кеткен бүркүт менен доуз уяларынан чыкпай бир-бирин андышат. Бул күтүү ушунчалык узак убакытка созулгандыктан, бүркүттүн да доузду да балдары өлүп калат.

Экөө тең ызаларына чыдабай, теректи калтырышып башка жакка көчүп кетишет. Алар бири-бирин күнөөлөшөт. Ишенчээктиктин курмандыгы болгондугун түшүнүшпөйт.

Суусар болсо максатына жетип, чынар терекке жалгыз ээлик кылып, жашап калган экен.

22-апрель

Жалкоо бала менен сагызган

Сибирь жомогу

Сибирь талааларында бир жалкоо бала жашаптыр. Ал аябай жалкоо болгондуктан, керели-кечке бутунун учун да кыймылдатпай, суу жээгинде асманды тиктеп жата берчү.

Жайдын ысык күнүндө дарыянын жээгинде жалкоолонуп жатыптыр. Сууга киргиси келет, бирок эринет.

– Күн аябай ысык. Суу болсо кандай серин, -деп карап отурат.

Айланада жүргөн сагызган аны угуп калып:

– Сен да сууга кирбейсинби. Чечин, серин сууга түш, -дейт.

– Сууга түш, сууга түш, -деп жалкоо бала сагызганды кайталайт да, андан ары сөзүн улайт:

– Сууга чөгүп өлсөмчү?

– Балырларды кармасан, чөкпөйсүн.

– Балырларды карма, балырларды карма, алар колумду кесип кетсечи?

– Мээлей кийсең, кеспейт.

– Мээлей кий деген оңой, мээлей суу болуп калсачы?

– Күнгө жайып кургатасың да.

– Кургатасың деген оңой, кургатканда жыртылып калсачы?

– Эчтеке болбойт. Жамайсың.

– Жамайсың деген оңой, колума ийне кирип кетсе эмне болот?

– Ийне кирбейт, колуңа оймок тагасың.

Жалкоо бала сагызгандын шакылдаганына жооп берип жетише албай, акыры таш менен кууп жиберет.

– Мага акыл айткыдай сен кимсін, акмак. Мен сага көрсөтөм акыл үйрөткөндү, -деп кыйкырат.

Сагызганды таш менен согом деп жатып тулку боюн башкара албай сууга түшүп кетет. Сагызган пырр деп учуп кетет.

Жалкоо бала суудан шалбырап чыгып жатканда, сагызган башка куштарга аны кантип кыймылга келтиргенин айтып берип күлүп жаткан экен.

23-апрель

Ким коёндон дагы коркогураак?

Италия жомогу

Токойдо коёндун үй-бүлөсү жашаган экен. Адатта, коёндор коркок болгондуктан, үйүр-үйүр болуп, бири-бирине жакын жашашат. А бул коёндун үй-бүлөсү аябай коркок эле. Жакын жерден элик өтсө демдерин чыгарбай жашына калышчу. Үлүл алдыларынан чыкса да, жүз метр ыраакка качып жөнөшөт. Ал тургай, күзүндө саргарып түшкөн жалбырактын дабышынан да коркуп, денелерин калтырак басчу.

Акыры башка жерге көчөлү деген чечим чыгарышат. Ал жерде коркунучтуу эч нерсе болбошу керек. Ошентип талаша башташат. Бири кайык жасап суунун аркы өйүзүнө өтүүнү сунуштаса, калгандары ал жакта сабиз жана ширин чөптөр жок -дешип, каршы чыгышат.

– Минтип коркуп отурсак ачка калып, коркуудан жүрөгүбүз жарылат, мындан ары минтип жашаганга болбойт, -дейт карыя коён. Дагы бирөө:

– Жандуунун баары бизди кууйт: Адамдар! Иттер! Эликтер! Үлүлдөр! Жада калса саргайган жалбырактар! Баары бизге душман!

– Коркуп өлгөндөн көрө сууга секирели, миң жолу өлгөндөн көрө бир жолу өлөлү, -дейт бирөөсү.

Ошентип коён аттуунун баары көлдү көздөй чуркайт. Көлдүн жээгине жеткенде, күнгө кактанып жаткан бакалар алардан коркушуп, сууга секиришет.

– Токтогула!-деп кыйкырат картаң коён. Бир аз шашылдык окшойт. Бизден да коркоктор бар экен бул жашоодо. Кайра кайталы, келген жерибизге кетели. Көнгөн жерибизде билген душмандарыбыз менен чогуу жашайлы. Демек, жандыктын баары бири-биринен коркот тура. Эң күчтүү айбанаттын да корккону бар. Маанилүүсү ошону биле жүрүш керек турбайбы, -деген экен.

24-апрель

Токойдогу будильник

Немец жомогу

Токойго баргандардын биринин будильниги түшүп калат. Ал токойдун так ортосунда экен. Анын кызматы саат, минута, секунданы, кыскасы убакытты көрсөтүү эле.

Бир күнү эки чычкан будильникти көрүп калат.

– Кутмандуу күнүңүз менен шапкалуу байке!

– “Тик-так, тик-так” деп саат иштей берет.

Чычкандардын бири саатка жакындап:

-Сиз бир топчусузбу? -деп сурайт.

– “Тик-так, тик-так”. Экинчи чычкан:

– Жок бул топчу эмес, бир айбанатка окшош экен, -дейт.

Саат “тик -так” дей берет. Чычкан коркуп кетип:

– Бул айбанат чычкан жеши мүмкүнбү? -дейт.

Саат чычкандардын маңыздыгына чыдабай; “Зыrrrrrr!” - деп чырылдап кирет. Чычкандар коркуп качып жөнөшөт. Алдынан чыккан айбанаттарга мышыктан да коркунучтуу айбанатка жолуккандарын айтышат. Муну уккан эки шумкар сааттын жанына келет.

– Кутмандуу күнүңүз менен, мырза! Сиз эртең мененки тамакка чычкан жейсизби?

– “Тик-так, тик-так.”

Шумкарлар бири-бирин тиктеп кайра суроо узатат:

– Сиз уча аласызбы?

Саат тажап кетип; “Зыrrrrrr” деп чырылдап иет.

Шумкарлар дарактын башына уча качышат. Токойдогу айбанаттарга темир тоок көргөндөрүн айтышат.

Эки кирпич саат менен таанышууну чечет. Алар саатка жакындап келип:

– Сиз бир билерман окшойсуз?

Тажаган саат; “Зыrrrrrr” деп чырылдап иет.

Кирпилер качып барышып: “Токойго бир билерман келиптир,” - деп кабарлашат.

Дарактагы үкү баарын көрүп турган экен.

– Ушул болбогон будильник үчүн эмне мынча ызы-чуу болуп жатышат? -деп башка тарапка учуп кетет. Үкүнүн канаттарынын чыккан үндөн корккон саат бир жолу:

– “Тик “ -деп туруп калат.

Бул анын акыркы “тик - тагы” болгон экен. Ошондон баштап ал убакытты көрсөтпөй калган дешет.

25-апрель

Сыйкырдуу кетмен

Уйгур жомогу

Илгери бир падыша жана анын эгиз балдары болгон экен. Бул эки уул бой жетип, жигит болушат.

Күндөрдүн биринде эгиздер эч тамак жебей, бир жутум суу да ичпей калышат. Алар абдан арыктап кетишет. Падыша уулдарынын даргына даба таба ала турган адамды издетет.

Уулдары бир күнү келип:

– Ата, биз сапарга чыгалы, даргыбызга даба издейли, -дешет.

Эки жигит жолго чыгып, капыстан бир карыяга жолугушат. Карыя кетмен менен катып калган жерди чаап жумшартып жаткан экен. Алар өздөрүнүн чоо-жайын карыяга айтып беришет.

– Чоң ата, биздин даргыбызга даба таба аласыңбы?

– Бул дарттын дабасын мен билем, бирок алгач бул талааны кечке чейин казып, эртең эгинди себишим керек. Эгер силер мага жардам кылсаңар, мен дагы силерге жардам берем, -дейт.

Падышанын уулдары кийимдерин чечишип жерди казып киришет. Абышка кемпирине барып:

– Кечкиге таруудан паллоо бышыр! Көп жаса, баары желет, -дейт.

Эки жигит ишти батыраак бүтүрүп, дарттарына даба болгон нерсени алсак деп, шымаланып талаада иштешет. Түн кирип ай көтөрүлгөндө жерди казып бүтүрүшөт.

Дасторконго отурушат, абдан ачка болгондуктан, таруудан жасалган па-

лоонун бардыгын жегендерине карабастан, тойбой калгандай болушат.

– Чоң ата, бул палоого сыйкырдуу бир нерсе коштунарбы? -деп сурашат, -мындай даамдуу тамак такыр жей элек болчубуз.

– Кайдагы сыйкырдуулук. Мунун сыры эртеден кечке талаада иштеп, жумуш кылганыңарда, -дептир чал.

Шахзадалар дартка даба эмне экенин ошондо түшүнүшөт. Атасынын жанына барышып, бакчаларын өздөрү карап, багбанчылык кылып, ден-соолуктарын чыңашкан экен.

26-апрель

Семиз хан менен жаш жигит

Француз жомогу

Илгери өткөн заманда семиз, кабагы ачылбаган бир хан болгон экен. Ал дүйнөнүн эң чоң мамлекетинин биринин ханы болгонуна карабастан, кылаарга иш таппай, керээли кечке тамакка күчүн чыгарчу дешет.

Бир күнү сарайдын терезесине бир куш келип конот. Тумшугундагы бир тал сары чачты ханга берип:

– Бул бир сулуу кыздын чачы, ал сенин жарың болуусу керек. Эгер ага үйлөнсөң бактылуу болосуң, кабагың ачылат, -дейт да учуп кетет.

Хан ал сары чачты кармалап, аны таап бактылуу өмүр өткөргүсү келет. Хан чар тарапка адамдарын жөнөтүп кызды издетет. Бирок эч ким таба албайт. Хандын алтын чачтуу кызды издеп жүргөнүн айылда жашаган жакыр жигит да угат. Ал бир күнү баратып үңкүр көрөт, үңкүрдүн ичине кирсе адам баскан жол бар экен, ал жол менен баратып, бир кемпирге жолугат.

– Кайда баратасың? -дейт кемпир.

– Дүйнө сулуусун издеп жүрөм, -деп жооп берет ал. Кемпир:

– Бул татаал иш, бирок ушул жерге чейин келгениңе караганда коркпос жигит экенсиң. Мен сага жардам берем. Бул жол менен түз барсаң, сарайга туш болосуң. Ал сарайдын жетинчи кабатындагы жетимиш жетинчи бөлмөдө сулуу кыз уктап жатат. Сарайга кирүү кыйын, эшигинин алдында үч баштуу сакчы иттер бар. Алар жакын келгендин баарын жок кылат. Бул шишедеги майды ал. Сарайга түнү киресиң, кирерден мурун шишедеги майды денене сүртсөң иттер сени

көрбөй калат. Жетинчи кабаттын жетимиш жетинчи бөлмөсүнө кирип, уктап жаткан кыздын чачынан беш тал үзүп ал. Бул чач талдарын сол колуңдун бармактарына оро. Ошондо кыз ойгонуп, сенин артыңдан ээрчийт, -дейт.

Жигит кемпир айткандай кылат. Артынан кыз ээрчип жөнөйт.

Үңкүрдөн чыккан кезде түн мезгили экен. Кыздын чачтары эшикке нур чачып күндүзгүдөй жарык боло түшөт. Жигит кызды жактырып калат, бирок ханга алып баруусу керектигин билет.

Сарайга жакындаган кезде кыз ыйлай баштайт.

– Суранам? Мени ал семиз ханга алып барба! Мен сени менен калгым келет, сен мени куткардың, -деп жалбарат.

Жаш жигит өзү да кызды абдан жактырып калгандыктан, сарайга баруудан баш тартат. Алар башка мамлекетке кетишет да, бактылуу өмүр сүрүп жашап калышат.

Семиз хан болсо ачууланып, капаланып жатып дагы семирп кеткен экен.

27-апрель

Чабалекей менен жылан

Кыргыз жомогу

Эки чабалекей келди. Уя жасай башташты. Балчыкты күнгө, кылга аралаштырышты. Биринин үстүнө экинчисин кичинеден алып келип жатышты. Бир нече күндөн кийин чөйчөктөй болгон уя даяр болду. Уянын сырты быдыр ала. Ылайга аралаштырган жүн, кылдар самсаалап чыгып турду. Чабалекейдин бири күн-түн дебей уясында жатты. Экинчиси ага тамак ташып келет.

Бир нече күндөн кийин беш балапан чыгарды. Балапандар энеси жем алып келгенде, жандары калышчу эмес. Бардыгы тең оозун ачып ага умтулчу. Бир күнү түш мезгили. Чабалекей балапандарына жем берип болду. Уясында эс алып жаткан. Бир убакта устундун түбүндө жаткан жыланды көрүп коркуп кетти.

- Ой, сен ким болосуң, аты-жөнүңдү айтчы?
- Менин ким экенимди тааныбайсыңбы, кана, өзүң айтчы!
- Ким болмок элең. Жылансың!

– Мына айтпадымбы, бийик тургандыктан тааныбай жатасың. Бери түшүп келсең, сүйлөшөлү, -деп жылан тилин соймоңдотуп, башын көтөрдү.

– Тигини! Мени алдап жатканын көр. Сен жылансың. Жанына барсам чагып аласың. Жыландан корком, -деди чабалекей.

– Жыландан мен да корком. Анын тили узун. Тилинин учунда уусу болот. Менин тишим абдан майда. Тилим гана узун, -деп тилин соймоңдотуп койду.

– Жылан болбосоң, анан эмнесиң? -деди чабалекей таң калып.

– Кескелдирик болом!

– Кескелдириктин буттары болчу эле, сенин буттарың кана? -деди чабалекей.

– Сен кескелдириктин көбүн көргөн эмес турбайсыңбы. Кээ бир кескелдириктерде бут жок болот, -деди жылан.

– Жок ишенбейм, жылан элесиң! -деди.

– Мага ишенбейт экенсиң го, эмесе жаныңа барып ишендирейин. Жылан устунга оролуп, жогору сойлой баштады. Чабалекей балдарымды жылан жейт экен деп коркту. Уясынан учуп, тышка чыкты. Кайта уясына келди. Балдарынын оозун ачып жем сураганын көрдү.

– Шордуу, балдарым ай! Оозунарды ачып жем сурайсыңар. Өзүнөр бирөөгө жем болгону жатканыңарды билбейсиңер. Байкуштарым, ай! -деп чабалекей чырылдап жиберди. Жылан сойлоп чыгып келе жатты. Чабалекей чырылдап тышка учуп чыкты. Кайта учуп келип, балдарын коргомочу болду. Чырылдап учуп канаты менен жыланды чаап өттү. Жылан тоготуп койгон жок.

Үйдүн жанындагы жол менен өгүз минген абышка тоодон келе жаткан. Ал үйдүн жанына келди. Тамга кирип чыгып, чырылдап жүргөн чабалекейди көрүп, таң калды.

Тамдын эки жагын карап туруп, ичине кирди. Чабалекейдин уясына башын жаңы салып бара жаткан жыланды көрдү. Колундагы ыргай сабоосу менен жыланды бел талаштыра чаап-чаап жиберди. Жылан тоголоктошуп жерге түштү. Бирөөгө зордук кылам деген жылан ошентип өлүмгө дуушар болду. Чабалекей балдарынын аман калганына кубанды. Абышкага алкыш айтты.

28-апрель

Дүлөйлөрдүн кыштагы

Уйгур жомогу

Илгери бийик тоолордун арасында бир кыштак болгон экен. Кыштактагылардын баары дүлөй эле. Андыктан бири-бирин түшүнүү өтө кыйын. Бир күнү кыштакта жашаган бир дүлөйдүн эчкилери жоголуп кетет. Эчкилерин издеп жүрүп талаада иштеп жаткан адам менен учурашып:

– Үч эчки көргөн жоксунбу? -деп жаңсайт. Ал да дүлөй болгондуктан түшүнбөй:

– Эмне деп жатасың? -деп кыйкырат да, - бул талаа меники, тээтиги даракка чейин деп сөөмөйү менен көрсөтөт. Эчкилерин издеген адам суроосуна жооп алгандай, ал көрсөткөн тарапка бет алат. Айткандай эле ошол тараптан эчкилерин таап алат. Кайра келатып талаада иштеген жанагы кишини көрүп:

– Ыразычылык билдирип, ал таап бергендиги үчүн чолок улакты ага тартууларын айтат.

Дыйкан аны күнөөлөп жаткандай түшүнүп:

– Мен бул улактын бутуна тиймек тургай, сенин эчкилериңди көргөн да жокмун, мени жөн жерден күнөөлөбө - деп жаңсайт.

Акыры экөө тең бири - бирин түшүнө албаган соң, атчан адамдын өтүп баратканын көрүп, калыстык кылуусун өтүнүшөт. Окуя мындай болду деп эчкилердин ээси сөз баштайт:

– Мен эчкилеримди издеп бараткам. Бул киши эчкилеримдин кайда экенин айтты. Мен ага бул жакшылыгы үчүн бир улак берейин десем, аз көрүп жатат, -дейт. Дыйкан:

– Мен бул жерде талаамды айдап жатсам, бул адам пайда болду. Бул талаа кимдики деп сураганда, меники дедим, анан ал кетип калып, кайтып келатканда үч эчкини айдап алыптыр. Бирөөнүн буту чолок экен. Мен анын бутун сындырган эмесмин, бул адамга түшүндүрчү деп аттын тизгинин кармап туруп алат. Ат кишенеп жиберет. Аттын ээси ачууланып:

– Бул менин атым, эмне себептен менин атымды талашып жатасың, мен муну тай кезинде сатып алгам. Сага эмнеге бермек элем, -деп кыйкырат.

Үчөө талашып жатып, акыры казыга барышат. Үчөө тең кезеги менен окуяны

казыга түшүндүрүшөт. Казы:

– Айдын жаңырганын айтып жатасыңар, демек, эртең майрам кылсак болот экен, -дейт. Үч урушчаак бири-бирин тиктешет.

Биз элдешпесек, казы бизди түрмөгө салчудай деп, үн чыгарбастан тарап кетишет.

29-апрель

Тоолук Лангамуд

Норвегия жомогу

Тоо этегинде Лангамуд деген бирөө жашаган экен. Анын үйү тоо этегинде болгондуктан, тоолук Лангамуд деген ат менен таанымал болот. Аябай жакшы ниеттүү адам болгондуктан, аны аялы да жакшы көрчү экен.

Бир күнү аялы ага:

– Акчабыз жок, бирок эки уюбуз бар. Алып барып бирөөсүн базарга сат! Ага бир нерселер сатып аларбыз, -дейт.

Макул, -деп Лангамуд бир уюн алып базарга барат. Кечке отурат, уюна бир да кардар чыкпайт. Кеч киргенде кыштагына кайра кайтат. Жолдо баратып эшекчен адамга жолугат.

– Ушул эшек менен сенин уюңду алмаштыралыбы, -дейт жолоочу.

– Болот, -деп Лангамуд уюн эшекке алмаштырып иет. Андан ары жолун улап баратып, бир аялга жолугат. Аял Лангамудка:

– Сен эшекти эмне кыласың? Менин эчкимди алсаң боло, жок дегенде сүтүн ичесин, -дейт. Ошентип эшекке эчкини алмаштырып иет. Дагы жолун улап баратса алдынан бир бала чыгат. Ал Лангамудка:

– Эчкини багуу кыйын, андан көрө сен тоокту ал. Сен муну багып да кыйналбайсың, жумурткасын алып жейсиң, - дейт. Ага да макул болот.

Кеч кирип калган кезде, ханга жолугуп калат. Анын курсагы ачып келе жаткан экен, ага тоокту бышырып берип курсагын тойгузат.

Үйүнө жакындаганда кошунасы жолугуп калып, уюнун чоо-жайын сурайт, ага болгон окуяны төкпөй чачпай айтып берет.

– Эми аялың сени шыпыргы менен тосуп алат, -дейт кошунасы.

– Мен аялым менен жакшымын, эчтеке дебейт,-дейт ал. Кошунасы экөө мел-
деше кетишет. Үйүнө барганда аялына:

- Уйду бир эшек менен алмаштырдым, -десе.
- Туура кылыптырсың, эшек бизге керек, -дейт.
- Бирок эшекти эчкиге алмаштырдым.
- Макул эчки деле пайдалуу.
- Эчкини бир тоокко алмаштырдым.
- Тооктон жумуртка алабыз, туура кылыптырсың, -деп аялы колдойт.
- Тоокту курсагым ачканда тамакка алмаштырдым, -дейт.
- Мейли, сен аман болсоң болду, – дейт аялы камырабай.

Кошунасы макулдашкан боюнча Лангамудка жүз алтын берүүгө аргасыз бо-
лот.

30-апрель

Апенди казан сатып алганда

Кыргыз жомогу

Илгери апенди казан сатып алайын деп базарга барган экен. Казанды алып келе жатса, жамгыр жаап, жол тайгак болуптур. Апенди асман-ды карап: “Оо, кудай, ушул белден аман-эсен чыксам, түлөө кылып, ушул казан менен бир атала кылып берейин” -деп жалынат.

Жонго чыккандан кийин: “Эми мындан баягы эңкейиш эмеспи, түлөө кылуунун эмне кереги бар,” - деп кетип баратса, тайгаланып жыгылып кетип, казаны сынып калат, анда апенди ордуна турбастан: “Оо, кудай, мен тамаша кылсам, сиз чыны менен эле жыгып, казанымды сындырдыңызбы? -деп кете берген экен.

Май

Май

- 1-май. Санаачыл кыз. Норвегия жомогу.
- 2-май. Түлкү менен карышкыр. Норвегия жомогу.
- 3-май. Карынын сөзүн капка сал. Кыргыз жомогу.
- 4-май. Багбан менен чептин кароолчусу. Немец жомогу.
- 5-май. Үйрөнчүк бала менен падышанын кызы. Венгр жомогу.
- 6-май. Түлкү менен карышкыр конгуроодон эмне үчүн коркушат? Белорус жомогу.
- 7-май. Ит менен мышык эмне үчүн өч? Кытай жомогу.
- 8-май. Көк чөө. Индус жомогу.
- 9-май. Өтүкчүлүк да кесиппи? Эстон жомогу.
- 10-май. Аюу, маймыл жана доуз. Немец жомогу.
- 11-май. Даугава дарыясы кантип пайда болду? Литва жомогу.
- 12-май. Апендинин эшенди алдаганы. Кыргыз жомогу.
- 13-май. Жоогазын гүлүнө айланган шахзада. Венгр жомогу.
- 14-май. Сага жараша болом. Литва жомогу.
- 15-май. Падыша арстандын үнкүрү. Француз жомогу.
- 16-май. Аты жок чоң ата. Француз жомогу.
- 17-май. Күзгү каранган Каталин. Венгр жомогу.
- 18-май. Кичинекей чабалекей менен чон эне. Япон жомогу.
- 19-май. Арстан менен чабан. Италия жомогу.
- 20-май. Шамалдуу жомок. Немец жомогу.
- 21-май. Байдын жакырдыгы. Немец жомогу.
- 22-май. Акылман карыя менен падыша. Абхаз жомогу.
- 23-май. Торгой. Кыргыз жомогу.
- 24-май. Баланын жаткан төшөгү. Немец жомогу.
- 25-май. Отунчунун уулу, капчык, мүштөк жана калпак. Француз жомогу.
- 26-май. Аюу менен карыя дыйкандын достугу. Чех жомогу.
- 27-май. Үкүлөр ырдаганды кантип үйрөнүштү? Эстон жомогу.
- 28-май. Ат, түлкү жана арстан. Грек жомогу.
- 29-май. Жылдыз көйнөктүү кыз. Немец жомогу.
- 30-май. Ысык– Көл. Кыргыз жомогу.
- 31-май. Карга мурун бала. Румын жомогу.

1-май

Санаачыл кыз

Норвегия жомогу

Түндүктүн кооз мамлекеттеринин бири болгон Норвегиянын кыштактарынын биринде атасы, энеси жана кызы болуп бир үй-бүлө бири-бирин сүйүп, урматтап жашашчу экен. Кыз бойго жетип калса да кардар жок же кыздын жактырганы жок. Бир күнү коңшу кыштактан бир жигит келет.

– Мен кызыңызга үйлөнүү үчүн анын колун сурап келдим, -дейт.

Ата-энеси, атүгүл, кызы абдан сүйүнөт. Апасы жигитке торт, нан бышырат. Тамак жеп жатып суусашат. Атасы кызына чоң жыгач челектен суусундук алып келүүсүн суранат.

Жаш кыз жыгач челектин оозун ачып, кыялданып чөйчөктү кармаган бойдон туруп калат. Бул жаш жигит мага үйлөнсө, бир балалуу болсок, аны чоңойтсом, бирок башы ооруп калса эмне кылам? -деп жатып чөйчөк толуп ташып жатканын байкабайт.

Кыз көпкө жоголуп кеткендиктен, энеси эмне кеч калды деп барып карап, кызына суроо салат:

– Эмне кылып жатасың?

– Бул жигит менен баш кошсом, бир уулдуу болсок, анан анын башы оорулуу болуп калса эмне кылам?

– Чын эле, -деп энеси кошо баш катырып кирет.

Атасы алардын артынан барат. Суу ташып жатыптыр. Атасы келер замат кызы:

– Ата, мен бул жигитке турмушка чыксам, балабыз болсо анын да башы ооруй берсе, мен эмне кылам? -деп сурайт. Атасы да аларга кошулуп баш катырып кирет.

Жаш жигит күтө берип, белгилүү бир убакыт өткөн соң тынчсызданып барып караса, үчөө тең ойлонуп турган болот.

Жигитти көргөн кыздын атасы:

– Уулум, сен биздин кызыбызга үйлөнсөң, бир уулдуу болсоңор, анын башы ооруса эмне кылабыз?

Жигит мындай ыксыз санаа тарткан үй-бүлөнүн абалына абдан таң калуу менен шапкасын да албай качып кеткен экен.

2-май

Түлкү менен карышкыр

Норвегия жомогу

Түлкү куулугу менен айланасындагыларга абдан таанымал болот. Чынында эле куулугунун чеги жок эле. Кечке жуук кыштакка барып кайсы үйдө ит бар-жок экендигин аныктап, бар болсо жаткан жерин тактап алгандан кийин гана тоокторго уурулук кылчу экен. Жылдар бою уурулук менен алектенгендигине карабастан, бир да жолу колго түшкөн эмес.

Бир күнү адаттагыдай эле кыштакка барат. Иттер уктай элек, тооккана бекем жабылган. Эч бир арга таба албастан артка кайтат. Жолдон бир кудукка туш болот.

Эки жутум суу уурттайын, ашказаным аз да болсо өзөк жалгасын деп ойлонот. Кудукка башын салса абдан терең казылган экен. Суунун түбүндө чоң быштактын жатканын көрөт.

Өзүнүн жолдуулугуна ичи-ичине батпай кубанат. Кудукка байланган чаканы алып, ичине түшөт да ылдыйлай баштайт. Күтүүсүздөн экинчи бир чаканын жогору тартылып баратканын байкайт. Бул кудук эки чакалуу эле. Бир чаканы ылдый түшүрсөң экинчиси жогору көтөрүлөт.

Түлкү дагы ылдый төмөндөп баратып, суунун түбүндөгү быштак эмес эле айдын сууга чагылышы экенин аңдайт.

Түлкү кудуктан кантип чыгам деп айласы кетип отурганда карышкыр олжо издеп жүрүп, аны көрүп калат.

– Түлкү досум, ал жерде эмне кылып жатасың?

– Бирөө жарым келип калаар деп күтүп жаткам, мынча чоң быштакты жалгыз бүтүрө турган эмесмин, кел сен да же, -дейт.

– Жегим келет, бирок кантип түшөм, -деп карышкырдын көзү чачырап кетет. Түлкү чакага отуруп ылдый түшө тургандыгын түшүндүрүп берет. Карышкыр түшүп баштаганда, түлкү экинчи чака менен жогору көтөрүлөт.

Карышкыр ачууланып:

– Мени куткар, -деп кыйкырат. Түлкү:

– Түнү бою сен же сага окшогон дарданбай келип калаар деп күттүм. Сен да күт, бирөө жарым келип калаар, -деп үнү ишенимдүү чыгат.

Ошентип ышкырган бойдон кудуктан алыстап өз жолуна түшөт.

3-май

Карынын сөзүн капка сал

Кыргыз жомогу

Илгери өткөн заманда өзүнүн байлыгына, бийлигине ишенген хан жашаптыр. Бир айылга баш болуп, элин башкарып туруптур. Анын бийлиги абдан күчтүү болгон экен. Бир күнү хан айылдагы кары-картаңдардын баарын жардан ыргытып өлтүрүүнү буйрук кылат. Желдеттери буйрукту так аткарышат.

Айылдагы бир жаш улан да атасын алып жарга карай бет алат. Атасын жардан ыргытаарда атасы ага тиктеп жылмаят. Бала атасынын жылмаюусунун себебин сураганда:

– Балам, сен да мендей болоорсун, мен да сендей кезимде атамды дал ушинтип жардан ыргыткам, -дейт. Аны уккан бала атасын жарга ыргытпай, үйүнө алып барып, ханга көрсөтпөй сандыкка салып багат.

Бир күнү хан калкына көлдүн түбүндө жаткан алтын салынган кумараны алууларын буйрук кылат. Эр азаматтардын баары алтынды алуу үчүн көлгө түшүшүп, кайра кайтпайт. Бул көрүнүш бир нече күнгө чейин созулат. Бул окуяларды жаш улан атасына айтып берет. Ким алтын салынган кумараны алып чыкса, ал адамдын бардык каалоосун орундатарын жарыялайт. Анда атасы баласына:

– Балам, бул кумара көлдүн түбүндө эмес, анын жээгинде өскөн бактын башында турат, анын көлөкөсү көлгө түшүп турат. Сен көлгө түшпөй бакка чык.

Жаш улан бакка чыгып, алтынды ханга алып келип берет. Таң калган хан баладан алтынды кантип алганын сурайт. Жаш улан атасынын айтканы боюнча көлдөн эмес, бактын башынан алганын айтып берет. Ошол күндөн тарта хан айылдагы кары - картаңдарды сыйлап, алардын кеп-кеңешин угуп, элдин башын бириктирип жашап калган экен.

4-май

Багбан менен чептин кароолчусу

Немец жомогу

Илгери өткөн заманда чептин жанында бир багбан жашаган экен. Багбандын курчалган бакчасы бейиштин төрүндөй кооз эле. Ал жерде таң аткандан баштап эмгектенип, жемиштерин сугарып, көчөттөрүнүн чонойгонуна суктанып карап отурчу.

Бир күнү бакчага келип абдан таң калыштуу окуяга күбө болот. Капусталары желген, гүлдөрү үзүлгөн, жашыл салаттык чөптөрүнүн тепселгенин көрөт. Муну коён кылды го деп ойлоп, ачууланып, чептин кароолчусуна арызданат:

– Мага жардам кыл, эмгегим текке кетиптир, маңдай теримди төккөн бакчама коён кирип, баарын тебелеп-тепсеп тамтыгын чыгарыптыр. Ал менден уруксат сурабастан, бакчама киргенге кандай акысы бар?

Кароолчу:

– Муну кылган коён экени так далилдендиби? -деп сурайт.

– Ооба, -дейт багбан.

– Эртең ал алаңкөздү кармайлы, таң заардан даяр бол, -дейт.

Таң атпай кароолчу баштаган топ багбанга барышат.

– Курсакты тойгузбастан маселе чечилбейт, сен биздин курсагыбызды тойгуз, -деп отуруп калышат. “Макул” - деп, нан, чучук чыгарат, бакчадан калемпир алып келет. Кароолчулар тамактанышат, бирок тоюшпайт. Түш оойт, кароолчулар да эле тойбойт, акыры багбан менен аялы жалгыз коюн союшат.

Кечке жуук коноктор тойгондон кийин эс алууну чечишет.

– Кеч кирди, коёнду эртең кармайлы, -деп уйкуга киришет.

Эртеси күнү коёнду издеп жөнөшөт. Алар коёнду издеп жүрүп бакчаны тебелеп-тепсеп салышат, атүгүл арыктар да бузулат.

Бир капустанын артынан коёндун чыкканын көрүп кубалашат. Чептин кароолчусу:

– Биз ишибизди бүтүрдүк, коёнду бакчадан кубаладык, -деп жолдошторун ээрчитип кетип калат.

Кароолчулар кеткен соң, багбан согуш майданындай абалга келген бакчасын карап:

-Эч кимди чакырбай эле койсом болмок экен, -деп ойлонот. Эки капустанын айынан кароолчуларды чакырдым. Алар болсо жүз коёндун жүз жылда тарттыра турган зыянын тарттырышты. Бул окуя мен үчүн абдан чоң сабак болду деп, - башын мыкчып кала берген экен.

5-май

Үйрөнчүк бала менен падышанын кызы

Венгр жомогу

Илгери өткөн заманда кедей бир бала дүйнө таануу үчүн сапарга чыгат. Жер кезип элдердин жашаган жерлерин көрүү, аларды таануу, салттарынын үйрөнүүнү каалады. Кеч киргенде дарактардын түбүндө уктайм, курсагым ачканда кыштактагылар тамак беришет, болбосо жол боюндагы мөмө-жемиштерден үзүп, кээде буудайларды, буурчактарды топтоп жейм, -деп ойлойт.

Күндөр өтө берди. Өз мамлекетинен алыстап жүрүп отуруп башка мамлекетке келди. Барган жерлеринде жергиликтүүлөр анын каяктан каякка баратканын билгилери келишет. Ал кыдырган жерлери, элдер тууралуу айтып бергенде абдан кызыгуу менен угушат. Тамак беришет, жатаарга келгенде эптеп түнөп чыгуу үчүн жупуну бир жай сурайт. Жатканга жер чыгаар дешип падышанын сарайына алып барышат.

Сарайдагылар жаш жигиттин өтө маалыматтуу адам экенин баамдап, куштун сүтүнөн башка бардык нерсени дасторконго кенен жайып, конок кылышат. Жигит бейтааныш бир бийкечтин жанына отурат. Эки жаш бири- бирине абдан жарашат экен.

- Падышам, -деп кайрылат ханыша. Бул жаш жигит биздин кызыбызды көргөнү келген болуп жүрбөсүн. Ага үйлөнгүсү келип жаткандай.

Падыша:

- Жок, андай болушу мүмкүн эмес, бул кедей, катардагы үйрөнчүк, -дейт.

Түнү уктаарга орун даярдашат. Жатаарда күтүүсүздөн талаадан топтогон майда дандын калдыктары чөнтөгүнөн төгүлүп кеткендиктен түн бою аларды топтоп убакыт өткөрөт. Падышанын адамдары таң аткыча жаш жигиттин уктабагандыгын байкашып, ханышага айтышат.

Ханыша:

– Көрдүңбү, бул мырза жигит, начар салынган төшөктө жата албады.

Кийинки күнү жигитке калың төшөк даярдашат. Көп күндөн бери уктай албаган жаш жигит кыймылдабай уктайт.

Эртең менен турганда падыша менен ханыша жигитти мырзадай кабыл алып, түшкө жуук “кызыбызды сага беребиз” деп кабарлашат. Жаш жигит кедей, эч-текеси жок экенин айтса да, ишенбей коюшат.

Мамлекетте кырк күн той болуп, падыша жаш жигитке байлыгынын жарымын берет. Жылдар өткөн соң, алар бала-бакыралуу болушат. Жаш жигит барган сайын падыша менен канышанын купулуна толот. Анын кайсы катмардан чыкканы унутулуп, эң кадырлуу ханзаада катарында жашап калган экен.

6-май

Түлкү менен карышкыр коңгуроодон эмне үчүн коркушат?

Белорус жомогу

Кыштактын аймактык укук кызматкери ошол аймактын эң куу түлкүсүн ишке сала турган. Бул экөөнүн кызматташуусу аябай майнаптуу болуп, үзүрүн көрүшчү. Түлкү жасаган иштеринен эч кынтык кетирчү эмес.

Бир күнү укук кызматкери:

– Досум, сен жасаган ишиндин устасысың. Сага эмне белек тартууласам, -деп суроо салат.

– Сен коңгуроолорундун бирин мага бер, анын үнүн уккандар узактан эле менин келе жатканымды билишсин.

– Макул берейин, бирок жогото турган болсоң, жазаланасың, -дейт. Түлкү бул шартка макул болот.

Ошентип түлкү коңгуроону алып мойнуна тагат. Ал келе жатканда укук кызматкери экен деп баары сый көрсөтүшөт. Мындан улам түлкүнүн көңүлү көтөрүлүп, маанайы куунак жүрөт.

Түлкү менен карышкыр эски достордон болгонуна карабастан, карышкыр түлкүнү жактыра берчү эмес. Бир күнү карышкыр эски достугуна салып түлкүгө:

– Конгуроонду бир саатка бере турасыңбы? -деп сурап калат.

Түлкү конгуроону берип жатып:

– Жогото көрбө, бул жоголсо укук кызматкери теримди тескерисинен сый-рыйт, -деп катуу табыштайт.

Карышкыр түлкүнүн бул сөзүнө маани бербейт. Ал түз эле чабандардын жайлоосуна барат да:

– Мени укук кызматкери жиберди. Бир кой бергиле, болбосо баарыңарды түрмөгө салам, -дейт.

Жайлоодогу чабандар карышкырдын калпын байкашат.

– Макул эмесе, сенин өтүнүчүңдү орундатагы, сен биз менен чогуу бар! -деп карышкырды иттердин арасына алып барып аябай токмоктошот. Моюнундагы конгуроону чыгарып алып өзүн кууп жиберешет.

Карышкыр түлкүнүн жанына барып, окуяны төкпөй-чачпай айтып берет. Эки дос укук кызматкеринен коркуп токойдун ичине жашынышат.

Ошол күндөн бери түлкү менен карышкыр конгуроонун үнүн укканда коркушуп, токойду көздөй жылт коюшат экен.

7-май

Ит менен мышык эмне үчүн өч?

Кытай жомогу

Илгери бир үй-бүлөнүн сыйкырдуу алтын шакеги болгон экен. Бирок шакектин сыйкырдуулугун ээси билбейт. Ошентип жүрүп оор абалда калган учурда шакекти сатып жиберешет. Андан кийин ал үй-бүлө дагы жакырланып, ачкачылыкты баштарынан өткөрүшөт. Алардын үй жандыктары ит менен мышык да алар көргөн кыйынчылыкты көрүшөт.

Мышык менен ит эң жакын достордон эле. Алар үй ээлеринин абалын кантип кайрадан жакшыртабыз деп ойго батышат. Ит шакектин сыйкырдуу экендигин сезип, аны кайра алып келишибиз керек, -дейт. Мышык:

– Айтканыңда калет жок, шакекти кайра алып келишибиз керек, бирок кантип муну ишке ашырабыз. Азыркы ээлери шакекти дайыма кутуда сакташат экен, -деп итке суроолуу карайт. Ит:

– Сен бир чычкан карма, ал кутуну кемирсин, андан кийин биз шакекти ала-

быз, -деген сунуш киргизет.

Чычкан кармап алып экөө жолго чыгышат. Алдыларынан бир дарыя чыгат. Ит мышык менен чычканды жонуна мингизип дарыядан өтүшөт. Болжолдонгон үйгө жеткенде ит чуңкур казат. Макулдашкандай чычкан кутуну кемирип, шаекти алып чыгып, мышыкка берет.

Мышык шаекти алар замат чуркап жөнөйт. Дарыядан кайрадан мышык менен чычкан иттин жонуна минип өтүшөт. Дубалдарды ит айланып өтсө, мышык дубалдардын үстүнөн өтөт. Үйгө жакындап калганда мышык алдыга чуркап кетет. Мышык иттен мурунураак келип, шаекти үй ээлерине кармата салат.

Алар кубанышып, мышыкка ыраазычылык билдиришет. Үйгө жашаганга уруксат беришип, очоктун жанына атайын мышык үчүн орундук даярдашат.

Ит келгенде аны жемеге алышат:

– Мышык иш менен алектенип, биздин көйгөйүбүздү чечип жүрсө, сен сайрандап каякта жүрөсүн. Сага үйгө кирүүгө таптакыр тыюу салынат. Эшикте гана жашаганга уруксат беребиз, - дешет алар.

Ушул окуядан кийин ысык-суукка карабай ит байкуш эшикте жатчу болот. Ал эми мышык жылуу-жумшак үйдөн орун алат. Ит мышыктын мындай эки жүздүүлүгүнө аябай ачууланат. Ошол күндөн бери ит мышыкты көрсө кыжыры кайнап, душманын көргөндөй атырылат. Артынан сая түшүп кубалап жөнөйт. Мышык болсо эски күнөөсүн сезип, иттин бетин карабай качып жөнөйт экен.

8-май

Көк чөө

Индус жомогу

Индиянын алыскы бөлүгүндө жайгашкан токойдо бир чөө жашаган экен. Ачкачылыктын айынан шаарга барып, жээрге бир нерсе табын деп ойлойт.

Шаардын кире беришинде төрт итке жолугат. Иттер чөөнүн жытын сезип, аны кууй башташат. Куйругун буттарынын арасына кыстарып алып шаарга кирип кетет. Абдан тез чуркагандыктан, иттер ага жетпей калат.

Коркуп катуу чуркап бараткан чөө сүрөтчүнүн бакчасындагы боёкко малынып калат. Сүрөтчү көк асмандын сүрөтүн тартып жаткан экен. Чөө ал жерден

көпкөк түскө боёлуп чыгат. Көчөгө чыкканда кайра эле иттерге жолугат, бирок иттер ийилип, этгин мыктысын ага беришет. Алар аны Гималайдын ит тенири “көк ит” деп ойлошот.

Чөө жымындап сүйүнөт да токойго барып, айбанаттардын падышасы экендигин жар салат.

Арстан, жолборс, карышкыр ийилип көк чөөгө жакындашат. Баары анын падышалыгын таанышат. Чөө арстанды министр, жолборсту эшигинин астына кароолчу, жапайы мышыкты ашпоз, карышкырды элчи кылып дайындайт. Чөө башка чөөлөргө кызмат бермек турсун аларды эстеп да койбойт.

Арстан алып келген олжолорду бөлүштүрүп, эң жакшысын өзүнө алат. Чөөнүн иши абдан жүрүшүп жаткан кезде, бир күнү башка бир чөөнүн улуганын угуп калат. Уйкусу жакшы ачыла элек болгондуктан, улуп кирет.

Арстан, жолборс жана карышкырлар падыша деп ойлоп жүрүшкөн бул жандык, кадимки эле чөө экенин сезип калышып, жазасын бермек болушканда, бардык күчү менен качып кутулат. Эптеп токойдон алыстайт. Ошол маалда жаан жаап, боёкторунун бардыгы жуулуп, кадимки чөө абалына келген экен.

9-май

Өтүкчүлүк да кесиппи?

Эстон жомогу

Илгери өткөн заманда бир кедей дыйкан болгон экен. Ал айылдын попунан абдан көп акча карыз алып, кайрып бере албай шаарга барып иштегени жөнөйт. Ал жерде кыска убакытта өтүкчүлүк өнөрдү үйрөнөт. Өтүкчүлүк кылып, акча таап айылына кайтат. Попко карыздарын төлөгөндөн сырткары өздүк дүкөнүн да ачып иет.

Поп абдан таң калат. Өтүкчү болуп эле ушунча көп акча тапса, анда мен дагы өтүкчүлүк менен алектенейин, -деп ойлонот. Акыры керектүү буюмдарды алып өтүкчүлүккө киришет. Айылдагы адамдар попко таптакыр бут кийим оңдотушпайт. Анткени анын бут кийим оңдой ала турганына ишенишпейт.

Бир күнү айылга бейтааныш бирөө келет. Өтүгүнүн таманы тешилип калгандыктан, өтүкчүнүн күркөсүн көрүп сүйүнүп кетет. Поп анын бут кийимин алып калып, кечке чейин ордуна өзүнүн бут кийимин бере турат.

Поп бут кийимдин таманын чыгарат, бирок тешикти жамай албайт. Колу тешикке батпайт. Бут кийим тар болгондуктан, ушундай болуп жатат деп ойлоп тешикти бир аз чоңойтот. Кайра-кайра кесе берип, өтүктөн эчтеке калбайт. Поп өтүктүн ээсинен абдан коркуп, бут кийимин бир сумкага салып, аялына берип жатып:

– Өтүктүн ээси келгенде, менин бул жерде жок экенимди айт, -дейт.

Өтүктүн ээси келгенде поптун аялы эшикти ачып, жолдошум үйдө жок эле деп, бут кийим салынган сумканы колуна карматат.

Кардар поптун берген бут кийимин чечип, акысы канча деп сураганда поп чыга калып колун узатып иет.

Аңгыча сумканы ачып, бут кийимин көргөндө, попко акча бермек турсун, ачууланып, аны токмоктоп кирет. Кардар поптун берген өтүктүн кийип алып айылдан алыстайт.

Поп оной көрүнгөнү менен ар бир кесип тажрыйба, эмгек талап кыларын түшүнөт. Поп күркөсүн жаап, чиркөөдөгү ишин улантат.

10-май

Аюу, маймыл жана доңуз

Немец жомогу

ПиEMONTE Италиянын бир аймагы. Бул аймактын калкы аюуну ойно-тууда чебер келишет. Бул тууралуу эл оозунда төмөндөгүдөй уламыш бар.

Күндөрдүн биринде ПиEMONTE аймагында жашаган бир киши аюу кармап алат. Аны багып чоңойтуп, музыканын ыргагы менен бийлегенди үйрөтөт. Андан соң Италия аймактарын кыдырып, чоор чалып аюусун бийлетип, оокатын өткөрөт. Аюусу абдан жакшы бийлегендиктен, көрүүчүлөрдүн купулуна толуп чогулган акча барган сайын көбөйөт. Аюу токойдон алыс, тамак табам деп убара тартпайт, көңүлү көтөрүңкү, жашоосу керемет экен.

Адатта, аюулар башка жандыктарга салыштырмалуу тез үйрөнөт. Ал аюу өзгөчө жөндөмдүүлүктөрү, сезгичтиги менен айырмаланып турчу. Анын бул сапаты көрүүчүлөргө абдан жакчу. Бир жолу бийлеп жатып көрүүчүлөрдүн арасынан маймылды байкап калат.

- Жакшы бийледимби, маймыл, өз оюнду айтчы, -деп сурайт.
- Чынын айтсам, сенден дагы жакшы бийлегендер бар, -деп жооп берет маймыл.
- Жок, сен мага менин кандай бийлегендигим тууралуу айт, башкалардан сөз кылбай эле кой. Маймыл:
- Чынын айтсам, теректей түптүзсүң, начар бийлейсиң, бийлеген жандык ийкемдүү болушу керек, -дейт.
- Сен бий эмне экенин билбейт турбайсыңбы. Буга чейин дайыма алкоолорго ээ болуп келдим. Мен көпөлөктөй эркин бийлейм. Менин бийимди көргөндөр эргишет.
- Маймыл унчукпайт, аюу сүйлөп жатып экөөнү тиктеп турган доңузду көрүп:
- Сенин оюң кандай? -деп сурайт.
- Укмуш болду. Бир да айбанат мындан жакшы бийлеши мүмкүн эмес, -дейт доңуз.
- Доңуз туура айтат, -деп аюу кубанган бойдон дарактын көлөкөсүнө барып, - доңуз мени мактады, бирок доңуздун акылын элдин баары билет. Маймылды болсо бир аз акылдуу десе болот. Менимче доңузга караганда, маймылга ишенүү керек го. Анткени акылдуунун сыңдоосу келесоонун мактоосунан дагы жакшы деген сөз бар эмеспи, -деп ойлонуп жатты...

11-май

Даугава дарыясы кантип пайда болду?

Литва жомогу

Бул жомок илгерки бир окуяны баяндайт. Ал кез абдан бардарчылык мезгил эле. Айбанаттар тамак издеп табуу, үй салуу сыяктуу убаракерчиликтерди тартчу эмес. Каалаган нерселери кол алдыларында даяр болгондуктан, бекерчиликтин айынан бири-бири менен урушуп, убакыт өткөрүшчү экен.

Бир күнү пайдалуу иш кылуу, ынтымакташып жашоо максатында Даугава дарыясынан шаркыратма чыгарууну пландашат.

Токойдо жашаган кара тоок жамгырды жакшы көргөндүктөн, сууга муктаж-

дыгы жок, жамгырдын суусу мага жетишет деп кошулбай коёт. Башка бардык айбанаттар жапа тырмак ишке киришишет. Коён демилгени колго алып, шаркыратма боло турган жерди аныктоого киришет. Баарыбызга белгилүү болгондой, коён түз чуркай албайт. Астынан чыккан тоскоолдуктарды айланып өтөт. Ушундан улам Даугава дарыясы ийри-буйру агып калган экен.

Коёндон кийин түлкү куйругу менен дарыянын эки тарабын бекемдеп, бычымга салат. Ал эми дарыяны тереңдетүүдө момолойдун ролу чоң болгон. Кундуздун эмгеги дарыянын эндүүлүгүндө зор болуптур. Алардын ичинде эң күчтүү айбанат аюу болсо жерди казганда, чыккан топурактарды ташыптыр. Даугава дарыясынын эки тарабындагы чоң, кичине дөбөлөр ошол аюу ташыган топурактарынан пайда болуптур.

Акыры дарыя калыпка келет. Кандай эмгек кылгандарын көргүлөрү келип топтолушат. Кундуз менен аюу чаң болушуптур. Аны көргөн айбанаттар:

– Эң кыйын ишти силер кылдыңар. Иш кийиминер ошол бойдон үстүнөрдө кала берсин дешет. Ошол күндөн бери аюу менен кундуз топурак түсүндөгү кийимдерин кубанычта дайыма кийип жүрүшөт.

Оозу жана манжалары менен топуракты казган карышкырдын да ооз, манжаларынын учу кара бойдон калат. Жапайы каздар менен жапайы өрдөктөрдүн салымы чоң болгондуктан, сууда өмүр бою сүзүү укугуна ээ болушат. Алардан башка көп эмгек кылбаган куштарга суусаганда гана сууга конуп ичүү укугу берилет. Сары киймин булгагысы келбеген токойдун кара тоогу болсо, дарыяга келип эч качан суу иче албайт. Суусаса жамгырдын суусун ичсин, эрте мененки шүүдүрүмдүн тамчылары менен суусундугун кандырсын дешет.

Мындан улам кара тоок дарыя жана көлдүн сууларын иче албас болот. Чаңкаган кезде жамгырды чакыруу менен алек болот.

Бирок жалкоолук кылган жападан жалгыз кара тоок эмес экен. Ал мезгилдеги түктөрү аппак болгон карга да эч жардам бербептир. Иш бүткөндө баткакка оонап түсүн капкара кылып алыптыр. Максаты-иштеген болуп көрүнүү эле. Аябай иштеген болуп көрүнүп, айланасындагылардан мактоо алгысы келет. Айбанаттар анын куулугун аңдашат. Ага сууга кирип жуунууга уруксат бербей коюшат. Карга ошол күндөн бери капкара бойдон кала берген экен.

12-май

Апендинин эшенди алдаганы

Кыргыз жомогу

Апенди үйүнүн жанында отуруп калып: “Оо кудай, жүз дилде бер. Эгер андан бир дилде ашык болсо да албайм, кем болсо да албайм”, - деп айта берчү экен. Аны кошунасы болгон эшен угуп эле жүрөт. Бир күнү эшен: “Чын айтабы, же жалган айтабы,” - деп апендини сынамакчы болот да, токсон тогуз дилдени баштыкка салып, үйүнүн үстүнөн таштап жиберет. Апенди аны алып санаса токсон тогуз. “Мына бул баштыгы менен жүз экен,” - деп катып алат.

Эшен жүгүрүп келип: “бул дилдени кудай эмес, мен эле сени сынап таштагам. Сен токсон тогуз дилдени албайм дечү эмес белең”, -десе, “Жок, муну мага кудай тилегиме тууралап туруп баштык менен туттуура жүз кылып бериптир. Ишенбесең кудайдан сура”- деп, апенди эшенге бербей койгон экен.

13-май

Жоогазын гүлүнө айланган шахзада

Венгр жомогу

Бар экен жок экен илгери өткөн заманда бир падыша жана анын уулу болгон экен. Бир күнү уулу атасына:

– Ата, мен сарайдан чыгып дүйнөнүн эң сулуу кызын тапмайын, кайра келбейм, -дейт. Атасы болбой жатып акыры макулдугун берет.

Ошентип, шахзада жолго чыгат. Бир күнү чытырман токойдон бутакка кыпчылып калган карганы көрөт. Аны куткарган кезде:

– Түктөрүмөн бирин жулуп алып сактап кой. Эгер мага муктаждыгың болуп калса, аны асманга ыргытасың, кайда болсом да сага жардамга келем, -дейт.

Ал карганын түгүн куржунуна салып сапарын улантат. Дагы бир күнү соолуп калган көлгө туш келет. Көлдүн ортосунда эки уучка толо тургандай суунун

ичинде бир балык тыбырчылап жаткан болот. Балыкты алып бир дарыяга коё берет. Балык:

– Сен мени өлүмдөн куткардын. Мага муктаждыгың болгондо, сага жардам берем. Жонуман бир үзүм тери жулуп ал, менин жардамым керек болгондо, аны асманга ыргытсаң келем, -дейт.

Андан ары жолун улап баратып ачкачылыктан арандан зорго отурган ак сакалдуу карыяга жолугат. Күлазыгынан чыгарып берет. Жардамы үчүн карыя:

– Уулум, сен мени куткардың. Бул бир тал ак чачты ал, жардам керек болгондо шамал болгон тарапка ыргытып ий, мен сага дароо жардамга келем, -дейт.

Үч күндүк сапардан кийин шахзада бир падышачылыкка туш келет. Ал жердин падышасынын сулуу кызы бар экен. Бул кыз менен үйлөнгүсү келген адам кыз таба алгыс үч жерге жашынышы керек экендигин айтышат. Буга чейин шарт боюнча жашынгандарды кыз дароо эле тапчу экен. Шахзада аны менен үйлөнгүсү келгенин билдиргенде, анын да жашынышы керектигин айтышат.

Шахзада карганын түтүн асманга ыргытканда, карга миңдеген каргалар менен учуп келди. Шахзаданы алып башка мамлекеттерге кетишти. Кыз ал мамлекетке барып оңой эле таап алат. Экинчисинде балыктын терисин асманга ыргытат. Чоң бир балык келет да, шахзаданы жутуп алат. Кыз колундагы буюму менен балыкты да, шахзаданы да таап алат.

Үчүнчү күнү шахзада карыянын ак буурул чачын ыргытканда, ал келип шахзаданы жоогазын гүлүнө айлантып, тебетейине кыстарып алды. Кыз кечке чейин издеп таба албай коёт, акыры жеңилгендигин айтты. Карыя кызга келип жоогазын гүлүн берет. Кыз жоогазын гүлүн өпкөндө, ал жигитке айланды.

Экөөнүн тою жарыя кылынып, падышачылыкта жашагандар кубанычка батышыптыр.

14-май

Сага жараша болом

Литва жомогу

Жакыр адам бай адамдыкына барып:
 – Мырзам, курсагым ачты, жараткандын ыраазычылыгы үчүн
 мага тамак бер, -дейт.

Бай кызматчыларына нан, сорпо алып келүүлөрүн буюрат. Кедей өзөк жалгаган соң, бай:

– Дагы каалайсынбы? -деп сурайт.

– Ырахмат, тойдум, -дейт.

Ага карабай бай кызартылып бышырылган эт тарттырат. Тойдум дегенине карабастан, бир табак таттуу бердирет. Кедей тойдум дегени менен алдына келген нерселерди жеп бүтүрөт. Бай ачууланып тура калып, кедейди жаакка тартып жиберет:

– Силер, кедейлер, ушундай калпычысыңар. Тойдум деп коюп, астыңа коюлган нерсенин баарын жедин.

Кедей ачууланып байды бакчада жаткан сандыкка алып барат. Кедей сандыкты оозуна чейин таш менен толтурат да:

– Бул сандык толдубу? -деп сурайт. Бай:

– Ооба, -деп жооп берет.

Кедей бир чака кумду сандыктын үстүнө себет. Кум таштардын арасындагы ачык жерлерге кирип кетет.

– Эми толдубу? -деп сурайт.

– Ооба, -дейт бай. Анын артынан кедей бир чака суу куят. Суу да сандыкка батып кетет.

Кедей байды жаактан ары бир тартат.

– Мен курсагымдын тойгонун кандай биле албасам, сен да бул сандыктын толуп-толбогонун биле алган жоксуң. Бардык нерсени билем деп ойлобо! -деген экен.

15-май

Падыша арстандын үңкүрү

Француз жомогу

Бир күнү падыша арстан тонун кийип, мамлекетинде жашаган айбанаттардын баарын топтойт. Ал жашаган үңкүр чындап эле кооз экен. Бирок сарайдай болгон үңкүр арстан жегенден калган калдыктарга толуп, сасып кетиптир.

Тоолордун таза абасына көнгөн аюу мурдун чүйрүп коёт. Арстан муну баамдап калып, аюуну бир чапчып жыгытат.

Аюунун катасын кайталагысы келбеген маймыл болсо, астыга чыга калып:

– Азамат, жашасын арстан падышабыз! Ал ааламдын эң күчтүү падышасы! Арстандын сарайы аябай жагымдуу, жыттуу,- деп кыйкырат.

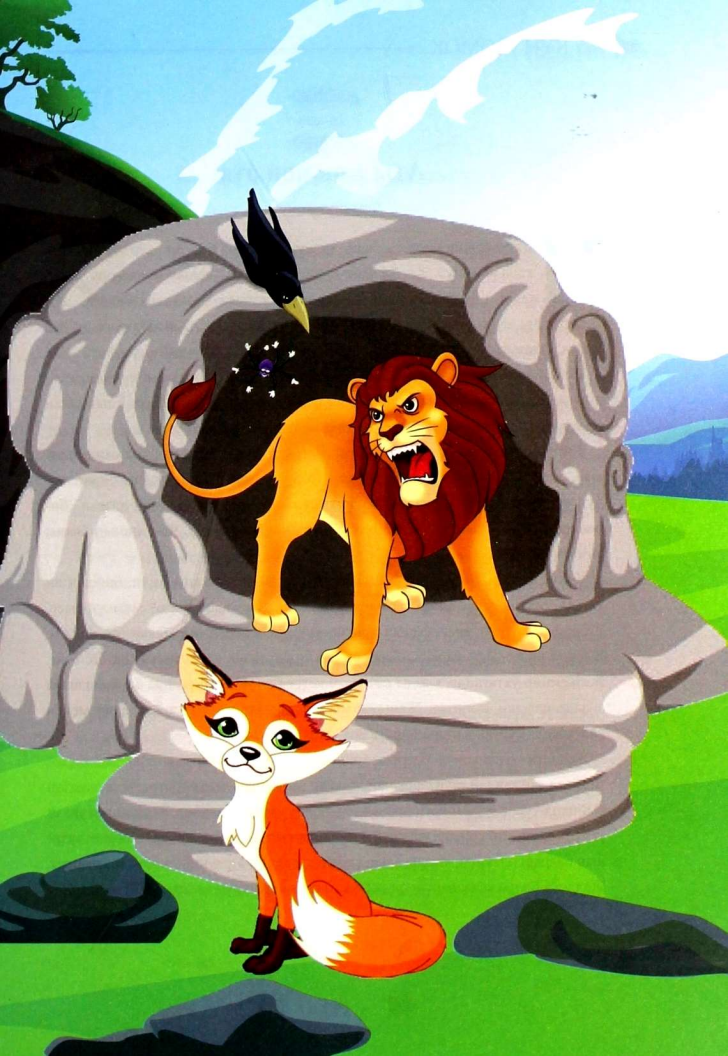
Арстан аны да манжалары менен мыкчып иет. Арстан жаман жыгттанганын сезип турат, мындан улам жактырбаган аюуну жана жагалданган маймылды жазалайт.

– Мен чындыкты билгим келет, ким мага чындыкты айтат, – деп айбанаттардын арасынан түлкүнү издейт.

Түлкү арстандын издеп жатканын сезе калып:

– Арстаным, билсеңиз канча күндөн бери сасык тумоо менен ооруп жүрөм. Мурунум жыт сезбей калды. Оорубаганда, өзүмдүн оюмду айтмакмын, -деп куулугу менен арстандан кутулуп кеткен экен.

16-май

АТЫ ЖОК ЧОҢ АТА

Француз жомогу

Илгери өткөн заманда жаш, эр жүрөк жигит болгон экен. Ал күчтүү жана акылдуу эле. Ал жаш кезинде эле падышанын мураскору болуп калат. Үйлөнө турган болгондо өзүнө татыктуу кыз таба албайт.

Бир күнү жаш кыздын сүрөтүн көрүп жактырып калат. Эмне болсо да бул кызга үйлөнөм деп ойлоп, сүрөтчүдөн кыздын дайынын сурайт.

Кызды адам баласы батынып бара албаган жайда бир жезкемпир абакка салып койгонун, анын айланасында ажыдаарлары бар экенин айтат. Канчалаган эр жүрөк жигиттер барганы менен, бир майнап чыккан эмес.

Жигит желдетин алып жолго чыгат. Чоң чытырман токойлордон өтүп баратып, эс алуу үчүн уйкуга кирет. Желдети болсо токойдон белгисиз бирөөлөрдүн сүйлөшкөнүн угуп калат. Жакшылап тынчаса “аты жок чоң атадан” бирөөлөр бир нерселер айтып берүүсүн суранып жатыптыр. Чоң атанын баяны төмөнкүчө экен:

“Билесинерби, бүгүн түнү жаш канзада кызды куткарганы барат. Бирок иши татаал. Бир аздан соң бир дарыяга туш келет. Дарыядан өтүшү мүмкүн эмес. Ак таштан өзүнө, арабасынын дөңгөлөгүнө сүйкөбөсө, дарыядан өтө албайт. Жезкемпирге уйку дарысы бербесе, кызды куткара албастыгын да билбейт. Жезкемпир уктаганда, кызды качырып кетсе болот. Ал турганда байкап калып ажыдаарларын жөнөтөт. Жаш жигит ажыдаарларга жолугарын, алар менен салгылаша тургандыгынан да кабары жок”.

Желдети укканынын баарын төкпой-чачпай жаш канзадага айтып берет. Чоң ата айткандай алдыларынан чыккан дарыядан дөңгөлөктөргө ак таштан сыйпап өтүп, жезкемпирге жеткенде уйку дарысын беришет. Жезкемпир уктап калып, ойгонгон соң канзаданын артынан ажыдаарларын жиберет. Бирок алардын баарын өлтүрүп, кызды алып сарайына келет. Укмуштуудай той кылышат. Желдети болсо канзаданын оң колу катары өмүр сүрүп калат.

17-май

Күзгү каранган Каталин

Венгр жомогу

Күзгү каранган Каталин аттуу кыздын көздөрү деңиздин түсүндөй көк, чачтары жибектей жумшак болгон экен.

Каталин деп аталып калганынын себеби, ал керели кечке күзгүнүн жанынан чыкчу эмес. Ал тургай эртең менен терезени ачканда көк бантиктерим чачтарыма жараштыбы деп өзүн тиктечү экен. Сүттү бышырарда сүттү эмес, табактан өзүнүн бетин карачу.

Жаз келгенде апасы жаңы топу сатып берет. Кийип алып күзгүнүн жанынан такыр кетпей коёт. Топуга тагылган гүлдөр абдан жарашыктуу эле. Аарылар шапканын гүлдөрүн көрүп, жаз келиптир, карагылачы, гүлдөр кандай сонун ачылыптыр, -деп бири-бирине кабар беришет.

Бирок Каталин шапкадагы гүлдөрдү эмес, шапканын ага жарашып, жарашпагандыгын карайт. Күзгүгө барып:

– Күзгү, чынын айтчы, дүйнөдө менден да сулуу барбы? -деп сурайт.

Чоң, кичине, дубалда илинген, чөнтөк күзгү - баары бир эле жоопту беришет:

– Жок, Каталин, сен дүйнөдөгү эң сулуу кызсың, -дешет алар.

Каталин ашканадан бакчага чыга калса каздар какылдап, короздор кыйкырып, тооктор кукулуктап жаткан экен. Алардын эч бирине көңүл бурбастан күзгү издеп баштайт. Итти көрүп калып:

– Көздөрүңдү чоң ач! Өзүмдү сенин көздөрүңдүн ичинен көрөйүн, -дейт. Ит:

– Бул кыз эмне үчүн өзүн мынча жактырат? Менин ишим үйдү кайтаруу, -деп басып кетет.

Сарман аттуу мышык да Каталин сымал өзүн абдан жактырчу экен. Сууга түшкөн элесине карап, өзүнүн сулуулугуна суктанып отурган болот.

Дал ошол мезгилде Каталин: “Мен дагы каранайын, мен дагы каранайын”, - деп эңкейгенде, топусу менен баткак сууга түшүп кетет.

Каталинди карап турган жаныбарлар күлө башташат. Силер дагы күзгүгө көп карангандан абайлагыла.

18-май

Кичинекей чабалекей менен чоң эне

Япон жомогу

Бир кыштактын четинде кемпир-чал жалгыз жашашчу экен. Абышка кечке токойдо отун терип күн өткөрсө, кемпири үй иштери менен алектенчү. Бир күнү абышка чабалекей кармап алып, үйүнө алып келет.

Чабалекей акылдуу, өнөрлүү болгондуктан, ар кыл жоруктарды көрсөтүп, ал экөөнү кубанычка бөлөйт. Анын кылыктары абышкага жакканы менен кемпирине жага бербейт. Үйдү чаңдатып тынчтык бербегендиги үчүн чабалекейди үйдөн кууп чыгууну ойлойт.

Бир күнү чабалекей байкоосуздан шишедеги майды төгүп салганда, кемпирдин ачуусу келип, канатынан кармап туруп, терезеден ыргытып жиберет. Абышка кечинде үйгө келип чабалекейди таппайт, кемпирге ачуусу келгени менен чабалекейди келтире албай, кол куушуруп отуруп калат. Чабалекей аргасыздыктан көнүмүш жашоосуна кайтат.

Бир күнү абышка айылдан чабалекейди жолуктурат. Экөө абдан кубанышып, бири-биринен ажырагылары келишпейт. Чабалекей абышканын алаканына конуп, ээрчитип барып, балапандары менен тааныштырат. Абышка үйгө кайтаарда ага алтын алып келип берет.

Бул кабарды уккан кемпир аябай сүйүнөт. Эртеси күнү ал да чабалекейге барат, аны да сүйүнтүп бир сандык колуна карматат.

Сандык абдан оор эле. Кемпир үйүнө келгенде сандыкты ачса, ичинен беш жүз элүү чабалекей учуп чыгып, бөлмөнү каптайт. Байлыкты жакшы көргөнү менен чабалекейди жактырбаган кемпир ушундайча жооп алган экен.

19-май

Арстан менен чабан

Италия жомогу

Арстан анчылыкка чыгат. Койлорду көрүп кубанганынан батыраак жесем деп чуркап баратып бутуна тикенек киргизип алат.

Кечке жуук тикенек кирген буту ириңдеп, оорусу чыдатпай баштайт. Тиштери менен тикенди чыгарууга аракет кылат, майнап чыкпайт. Акыры кой багып жүргөн чабандан жардам күтөт. Арстан чолондоп чабандын жанына барса, койчу коркуп кетип бир койду арстанга тартуу кылмакчы болгондо, анын маселеси башка экенин байкап калат.

Чабан тикенекти колу менен чыгара албай, кычкач, бычак алып келип, убараланып жатып араңдан зорго чыгарат. Дары чөптү коюп таңып койгон соң, арстандын бутундагы шишик кайта баштайт.

Чабан баккан койлор падышага тиешелүү эле. Бир күнү карышкырлар койлорго тийип, жарымын кырып салат. Падыша чабанга абдан ачууланып, колу бутун байлап арстандардын суу ичкен дарыясына салдырат. Ал убакта өлүм жазасына тартылгандар арстандарга жем катары ташталчу эле. Чабан окуянын жөн жайын түшүндүрүп, жан соогаласа да укпай коет.

Чабанды дарыянын жээгине алып барганда ары жактан бир арстан көрүнөт. Арстан чабанды таанып калып, колу бутун бошотуп, падышага асылганын көрүп таң калышат. Атүгүл арстан чабандын бетин жалап кирет. Падышага зыян келтирбесин деп чабан аны кармап калат да:

– Падышам, мен арстанга жакшылык кылдым эле, анын акыбети кайтып, арстан мага кол салуудан баш тартты. Сенин өмүрүңдү куткарып калайын сен дагы башкаларга жакшылык кыл, мындан кийин адилеттүү бол,-дейт. Андан кийин арстан менен белгисиз тарапка жол тартып кеткен бойдон кайтып келбептир.

20-май

Шамалдуу жомок

Немец жомогу

Бир мезгилдерде шамалдын түрлөрү чогуу бир жерде жашашчу экен. Каф тоосунун ары жагындагы деңиздердин ортосунда үйлөрү бар эле. Ал жер алыс болгондуктан, куш да учуп бара алчу эмес. Ал жылдары шамал тууралуу адамзаттын кабары жок. Мындан улам деңиздерде жел кайык да жок болчу.

Алыскы мамлекеттерден баалуу таш, жибек жана башка буюмдарды ташыган соодагерлер шамал тууралуу кабардар болушат. Биз аны менен жолукканга даяр болушубуз керек дешет алар. Керек болсо алардын күчүн колдонобуз! -деп ойлошот. Бир жолу кемелерине баалуу асыл таштарды, ширелүү тамак-аштарды жүктөп, шамалдар жашаган аралга жөнөшөт. Аралга баруу үчүн жетимиш түн, жетимиш күн кайыктын калактары менен сууну жирешет. Жээкке жеткенде ар кыл ылдамдыктагы шамалдар жарышып ойноп жатышкан экен.

Соодагерлер жээкке чыгып шамалдардын башчыларына белектерди беришип, дасторкон жайышат. Шамалдардын башчылары тамак жеп жатканда, жаш шамалдар бийлеп турушат. Убакыттын кандай өткөнү билинбейт. Шамалдар аларды коё бергилери келишпейт. Кемечилер аларга байкатпай кайыктарына түшүп, кайра жол тартышат.

Алардын кеткенине капаланып, шамал катуу сого баштайт. Катуу шамалдан кеме бөлүнүп деңизге чөгүп кетсе да басылбастан, жолун улайт. Ошентип алар алыскы жерлерге чейин кетип, өздөрү жашаган аралды таппай калышат. Шамалдар азырга чейин аралын издеп жүрүшүптүр. Далек соккондоруна караганда, аралдарын табыша элек сыяктанат.

21-май

Байдын жакырдыгы

Немец жомогу

Чоң аталарыбыздын чоң аталары да туула элек мезгилде жакыр адам өмүр сүрүп, байысам деген үмүттө жашаган экен. Таң аткандан кечке чейин кантип байысам? - деген бир гана мүдөөсү бар эле.

Бир күнү ушинтип ойлонуп отурса эле, маңдайындагы эшик ачылат. Анын ичинен ийри баш кийимчен эргежел чыга келет. Адам аябай коркот.

Эргежел сүйлөп баштайт:

“Мен бул үйдүн жинимин. Сен көптөн бери байыгың келип жүрөт, бул капчыкты сага берем. Мунун ичинде алтын бар. Бул алтынды ичинен чыгарып алаарың менен, дагы бир алтын чыга келет. Капчыктагы алтын такыр түгөнбөйт. Эми сен байсың. Каалаганыңдай жашай бер”.

Ангыча эргежел көздөн кайым болот. Жакыр адам коркконунан рахмат да айта албай калат. Түш көрдүм деп ойлойт, бирок караса, колунда капчык турат. Титиреген бармактары менен капчыкты ачат. Анда сапсары алтын бар экен. Алтынды алып капчыкты жаап, кайра ачса, дагы бир алтын пайда болот. Бул акчалар менен эмне кылам деп ойлоно баштайт.

“Алгач бир ат араба алам. Үйдү оңдотом, суу аккан тамдын чатырын оңдойм. Бакчанын дубалын жаңылайм. Челектерди сары май, сыр, чучук, сүрсүгөн эт, ун, шекер, жемиш жана мөмөлөр менен толтурам. Кымбат шараптарды сатып алам. Бирок булар үчүн көп акча, колумдагыдан да көп акча керек го” деп ойлонот.

Ошентип күн сайын, жума сайын, ай бою капчыкты ачып-жаап акча топтоо менен алек болот. Үйдүн ичи, айланасы алтынга толуп кетет. Убакыт өткөн сайын алтын топтоону көндүмгө айландырып алат. Карыса да, алтын топтоону улантат. Жада калса, тамак сатып алганга да акча короткусу келбейт. Акыры арыктап отуруп сөөгү эле калат.

Ошентип отуруп алтынга көмүлүп өлөт. Кошуналары келип жагдайды аңдашат. Үйдөгү толтура алтындар заматта топуракка айланып калат. Кошуналары алтынды колдоно албаган кошунасына абдан кейишет. Байлыгынын пайдасы өзүнө да тийбептир, байлык топтогон менен, жакырчылыкта өткөн кандай жаман.

22-май

Акылман карыя менен падыша

Абхаз жомогу

Илгери бир падыша сырткы душмандардан мамлекетин коргоодо жана башкарууда өзүнүн жетиктиги менен айырмаланып атагы чыккан экен. Ар кыл акыл таймаштарын уюштуруп, акылман, адилеттүү адамдарга таянуу менен иш кылчу.

Бир күнү падышага акылман карыялардан бири келип:

– Урматтуу падышам, сиз улуксуз. Балким, эң акылман падышасыз. Бирок сиздин мамлекетиңизде сизден да билерман карыя жашайт, -дейт.

Падыша дароо анын ким экенин билгиси, ага жоолуккусу келгенин айтат. Ошентип ага жолугуу үчүн сапар тартат. Куш учпаган, кербендер өтпөгөн тоонун чокусуна барышат. Тоонун кырында бир там, анын жанында жалгыз карыя койлорду жайып жүргөн болот.

Падыша карыяга:

– Мен сени издеп жүрөм. Сени дүйнөнүн акылманы деп уктум. Сага суроолорум бар.

Карыя:

– Сура, -деп жооп берет.

Падыша бул мезгилге чейин уккан эң татаал суроолорду бере баштайт. Карыя буйдалбастан, жоопторду так-так табат. Падыша таң калып, дагы эмне сурасам? -деп отурганда карыя падышага суроо салат.

– Чындык менен калптын ортосундагы аралык канча?

Падыша ойлонуп жооп таба албаган соң, акылман карыя:

– Колдун манжалары. Колунду бетине кой, көзүң менен кулагыңдын ортосу беш манжа. Кулагың менен уккан нерсең жаңылыш, калп болушу мүмкүн, көзүң менен көргөндөрүң калп болбойт. Калп менен чындыктын ортосу беш манжа.

Падыша акылман карыянын берген жообуна абдан таң калып:

– Сен дүйнөнүн эң акылман адамы экениңе көзүм жетти, -дейт да, аны сарайына алып келип баалуу белектерди берип, сый-урматын көрсөтүп жөнөтөт.

23-май

Торгой

Кыргыз жомогу

Бир торгой учуп келе жатып эрмендин арасына топусун түшүрүп жиберип: “Эрмен, топумду алып бер”, -десе, эрмен: “Топунду алып бермек түгүл, бүрүмдү көтөрө албай араң турам”, -деп болбой коет. Анда торгой: “Сени эчкиге барып айтпасамбы” -деп, эчкиге келип: “Ой, эчки, тетиги жерде бүрүн көтөрө албай турган эрменди барып жесең болбойбу?” -дейт.

Эчки: “Эрменди жемек түгүл, эгиз улагымды көтөрө албай жатам”, -деди. Анда торгой: “Сени карышкырга айтып жедирбесемби” -деп, карышкырга барып айтты эле, карышкыр: “Байдын эчкисин жемек түгүл, ийинимди каза албай жатамын”, -деди. “Сени жылкычыга барып чаптырбасамбы”, -деп жылкычыга барып айтты эле, жылкычы: “Карышкырды чапмак түгүл, байдын жылкысын жоготуп таба албай жүрөмүн”, -деп койду. “Анда сени байга барып айтпасамбы”, -деп байга келип: “Ой, бай, жылкычың жылкыңды жоготуп, ары-бери чапкылап жүрөт, жылкычыга жакшылап көз сал десең болбойбу”, -деди. Анда бай: “Ой, айланайын, жылкымды теске салмак түгүл, өз казымды көтөрө албай араң жатам”, -деди.

“Сени чычканга барып айтпасамбы”, -деп чычканга барып айтты эле, чычкан: “Байдын казысын тешмек түгүл, ийинимди каза албай жатам”, -деди. “Сени балдарга айтып ийиниңе суу куйдурбасамбы”, -деп, балдарга барып айтса: “Чычкандын ийинине суу куймак түгүл, музоомду кайтара албай эмизип, чүкөмдү уттуруп, даакымды тыгтырып, араң жүрөм”, -дейт. “Ой, балдар, силерди энеңерге барып урдурбасамбы”, -деп энесине барып айтса, энеси: “Балдарымды сабамак түгүл, жүнүмдү сабай албай жатам”, -дейт. “Сени куюнга барып айтып жүнүңдү учуртпасамбы?” -деп куюнга барып айтса, анын колу бош экен, куюн коктудан уюлгуп келип аялдардын жүнүн учуруп, аялдар балдарын уруптур. Ошону менен балдар чычкандын ийинине суу куюп, чычкан байдын казысын тешип, бай жылкычысын уруп, жылкычы карышкырды кууп, карышкыр эчкини кууп, эчки эрменди жеп, эрмен торгойдун топусун алып берип, ошондон кийин торгой топусун башынан түшүрбөй кийип жүрөт дейт.

24-май

Баланын жаткан төшөгү

Немец жомогу

Илгери өткөн заманда өзүнүн төшөгүн жактырган бир бала болгон экен. Адатта, балдар жаткан жерин абдан жакшы көрүшөт эмеспи, бул бала да ошентип эртең менен ысык төшөгүнөн тургусу келчү эмес.

Бир күнү бала досунун үйүнө барып, жаткан жерин көрүп абдан таң калат. Досунун жаткан жери кенен, жуурканы самандан эмес, куштун канатынан жасалыптыр. Отурганда да жумшак экен. Абдан жактырат, бир нече күндөн кийин өзүнүн төшөгүнө жатканда мурункудай болбой калат. Досунун жаткан жери оюнан кетпейт.

Ошол күндөн тартып, уктаарда ыйлай турган болот. Уйку периси анын абалын көрүп боор ооруп, жаткан жерин өзгөртөт. Бала жатаарда төшөгүнө барып, көргөн көзүнө ишенбейт. Ал жерде жалтыраган боёктор менен кооздолгон бешик турат. Бала суктанып карайт. Бешикке жатып термелгенде өзүн кемеде, саякатта жүргөндөй сезет. Ошентип уйкуга кетет. Түшүндө таштай муздак сууга түшүп жаткан болот. Абдан коркуп кетип бакырып ойгонот. Уйку периси анын бешикте жакшы жата албаганын аңдайт. Эртеси күнү хандардын керебетиндей шартты түзөт. Айланасы алтын жана баркыт пардалар менен кооздолгон болот. Алгач жатакты бала жактырат, бирок түнү уктап жатып албарсты баскандай болуп, тура албай кыйналат.

Уйку периси кийинки күнү башка жаш баланын жаткан керебетин коёт. Анда куштун канатынан жасалган жууркан, жаздык болот. Бирок анын ушунчалык жумшактыгынан ичине кирип кетип, мурду эле көрүнүп уктай албай кыйналат.

Уйку периси тажап, анын эски керебетин алып келип коёт, ал түнү өмүрүндө уктабагандай терең уйкуга кирет. Ошондон баштап бала жаткан жерин мурдагыдан дагы көбүрөөк жактырып, ырахаттана уктап жүрөт дейт.

25-май

Отунчунун уулу, капчык, мүштөк жана тумак

Француз жомогу

Чытырман токойлордун биринде бир отунчу жана анын уулу жашачу. Алар кечке отун топтосо, кечинде чогуу тамак даярдашат. Андан тышкары кезек менен кароолчулукка турушчу.

Бир күнү бала кароолчулукта от жагып карта ойноп отурса, жанына бир кемпир келет. Үшүп калган кемпир отко жылынып алууну суранат. Бала кемпирди жылынуусу үчүн очокко эң жакын жерге отургузуп, ага ысык чай берет.

Кемпир: “Жакшылык кылган жакшылык табат”, -деп балага капчык, мүштөк жана тумак берет.

– Ай, энекебай, акчам жок эле, капчыкты, тумакты алайын. Чылым чекпейм мүштөктүн кереги жок, -деп кайра сунаат. Кемпир:

– Уулум, булар сен айткандай эмес, капчыгыңан алтын кем болбойт. Мүштөк тартып баштасаң хандын аскеринен дагы көп аскерге ээ болосун. Тумакты кие-риң менен кайда баргың келсе, ошол жакка алып барат - деп айтып, көздөн кайым болот.

Кийинки күнү байдын кызы жолдо баратып карта ойногон отунчунун уулун көрүп калат. Карта ойногонду жакшы көргөндүктөн, үйүнө конокко чакырып, аны менен карта ойноп, артындагы күзгүдөн карталарды көрүп алып жеңип алат. Бала кызга капчыгын, мүштөгүн жана тумагын алдырып иет.

Бардык нерселеримди жоготтум, эми эмне кылам деп башын мыкчып отуруп калат. Ангыча кемпир кайра чыга калганда, окуяны төкпөй-чачпай айтып берет. Кемпир ага беш алма, бир шише сыйкырдуу суу берип алдырып ийген буюмдарын кантип алаарын айтып берет.

Жигит сатуучу болуп сарайга кайра келет. Эки алманы кызматчыларга, үчөөнү байдын кызына сатат. Канча алма жешкен болсо, ошончо мүйүз баштарына чыгат. Элдин баары корко баштайт. Дарыгерлер келип кызды айыктыра албайт. Отунчунун уулу гана дарыгердин кийимин кийип, сыйкырдуу суудан сүртүп айыктырат. Акысына капчыкты алат, экинчи мүйүздү жоготкондо мүштөктү алат, анын арты-

нан тумакты алып, ал жерден кетип калат. Ал эми байдын кызы болсо өмүр бою маңдайындагы бир мүйүз менен жашап кала берген экен.

26-май

Аюу менен карыя дыйкандын достугу

Чех жомогу

Аюу тоолордун тескейиндеги жапайы токойдо жашачу. Жалгыз жашагандыктан, эч ким менен байланышпай жүрүп, сүйлөгөндү да унутуп калган экен. Бара-бара ойлонгусу да келбей, мээси да керектен чыга баштайт. Ага карабастан, абалы жакшы, көңүлү көтөрүңкү экен.

Тоонун күнгөйүндө болсо улгайып калган бир дыйкан жашачу. Бул дыйкан адамдар менен жакшы мамиле түзө албагандыктан, тоого көчүп келген эле. Үйүнүн жанына бир бакча өстүрүп, өзүнө жете тургандай мөмө-жемиш топтоп, жашоосун мыкты өткөрүп аткан.

Бир күнү аюу да, дыйкан да жалгыздыктан тажашат. Алар бири-бири менен жолугушушат. Алгач дыйкан аюуну көргөндө коркуп кетет. Аюу болсо сүйүнүп:

– Жүрү мени менен, -дейт.

Бирок дыйкан тааныбаган аюу менен бир жерге баргандан коркуп:

– Аюу, сени үйүмө чакырайын. Сага тамак берейин. Эмне болсо бөлүшүп жейли. Анан эс алалы, -деп сунуш киргизет.

Аюу макул болуп, дыйкандын артынан жөнөйт. Дыйкан аюуга эт бышырат. Эттин артынан аюунун топтоп келген бүлдүркөнүн жешет. Бири-бирин тиктеп, көп деле сүйлөшпөй отуруп калышат. Акыры аюу ийинине кетет.

Ошол күндөн баштап дыйкан менен аюу дос болуп калышат. Аюу күнүгө дыйкандын үйүнө келет, экөө чогуу тамак жешет. Аюу таап келген олжолорду дыйкан бышырат, жемиштерден салат жасайт, чогуу ушинтип күн көрүшөт.

Тамак жегенден кийин карыя дыйкан бир аз уктачу экен. Аюу болсо досу-нун жанына отуруп, чымындан коруйт.

Бир күнү айдаса болбой эле кайра келип конгон чымындын сазайын берем деп, таш ала калып карыянын чекесине конуп турган чымынга катуу урган экен, чымын өлүп калат. Таш катуу тийгендиктен, карыя дыйкан да бул жашоо

менен кош айтышат.

Ошондон кийин “Келесоо достон көрө акылдуу душман артык” деген сөз калган экен.

27-май

Үкүлөр ырдаганды кантип үйрөнүштү?

Эстон жомогу

Илгери куштардын баары бирдей сайрачу экен. Көгүчкөн сүйгөнүм мени чакырып жатат деп учуп барса, бүркүт сайрап жаткан болот, байкабастан барып алып анын тырмагынын алдында калат.

Куштар мындай баш аламандыктан тажашып, бул маселени чечели дешет. Миңдеген дарактын жалбырактарына миң түрлүү куштун сайроо ноталарын жазышат. Ар бир куш бирден жалбырак сууруп алат. Ким кандай нота жазылган жалбыракты алса, мындан кийин ал куш жана алардын кийинки муундары дал ошондой сайроосу керек деген эреже киргизишет.

Бул чогулушка бардык куштар келип, бир гана күндүзү уктаган үкү келбей калат. Үкүлөр бир аз уктап алалы, кантсе дагы бизге бир жалбырак алып коюшар деп ойлошот. Кечке жуук үкүлөр барса, сандыкта жалбырак калбай калган болот. Ар бир куш өзүнүн нотасын алып, сайрай башташат. Үкүлөр таарынышып отуруп калышканда, алардын эң картаңы:

– Капаланбагыла, биз да өз энчибизди алабыз, өзүбүз үчүн ыргак табабыз, -дейт. Эч ким негиздүү сунуш айтпагандыктан, үкүлөрдүн улуусу:

– Биз сайраганды адамдардан үйрөнөлү. Алар бизден дагы акылдуу, кыштактарына баралы, -деп сунуш киргизет.

Кечинде кыштакта той бар экен. Үкүлөр дарактарга конуп карап турушса, күйөө бала ичимдик ичип ырдай баштайт. Арасында сүйүнгөнүнөн “ха ха ху ху” деп кыйкырат.

Үкүлөр ошол күндөн бери аны туурап, “ха-ха, ху-ху” деп сайрап калышкан экен.

28-май

Ат, түлкү жана арстан

Грек жомогу

Ат аябай карып калган кезде ээси аны бош коюп:
 – Мага жардамың тийбеген соң сени эмне кылайын, каалаганыңдай жаша. Эгер арстан алып келсең сени багам, болбосо капа болбо, -деп сыртка чыгарып иет. Ат мындай жагдайга капа болуп, токойго барат. Токойдо жүрсө, алдынан түлкү чыгып:

– Досум, эмнеге ыйлап жатасың? -деп сурайт. Анда ат:

– Мен ыйлабаганда ким ыйлайт, -деп арманын түлкүгө айтып берет.

-Сен бул ишти мага кой, тээтиги дарактын түбүнө барып өлүмүш болуп уктап кал, -дейт.

Түлкү арстанга барып:

– Ырыскы жаныңызга келиптир, бир ат өлүп жагат, бир буту эле бир жумага жетет, -дейт.

Арстан атты шыр эле жемек болот. Бирок түлкү аны токтотуп:

– Арстан падышам, токойдун ортосунда жеп кирсек, башкалар да жетип келет, үйүңүзгө алып барып жейли, -дейт.

– Килейген немени кантип алып барабыз? -деп түлкүнү суроолуу карайт.

– Атты куйругуна байлап сүйрөп барсак кандай болот? -деп, атты арстандын куйругуна бекем байлап жатып аттын кулагына шыбырайт:

– Эми калган ишти өзүң кыл!

Ат секирип туруп чуркап жөнөйт. Арстан анын артынан сүйрөлгөн бойдон кетет. Ээси аттын мындай эрдигин көрүп, эмне дээрин билбей туруп калат. Өзүнүн туура эмес айтканын эстеп, ыңгайсыз боло түшөт. Ошол күндөн тартып ат ээсинин эң жакшы көргөн жандыгына айланган экен.

29-май

ЖЫЛДЫЗ КӨЙНӨКТҮҮ КЫЗ

Немец жомогу

Илгери бир жетик кыз болгон экен. Ата-энеси өлгөн соң колунда бир сындырым наны менен үстүндөгү кийиминен башка эчтекеси жок эле. Кыштакта эчтекем болбогон соң, эмне кылам деп, колунда бир сындырым наны менен жолго чыгат. Баратып чарчаңкы, оорукчан бир карыяга жолугат. Ал карыя:

– Балам, аябай ачкамын. Үч күндөн бери эчтеке жебедим. Бир сындырым нан берчи, -дейт.

Кыз боору ооруп, колундагы бир сындырым нанды карыяга кармата салат. Андан ары жолун улап баратып үшүп калган бир кызды көрүп, башындагы топсун бере салат. Баратса, бир кемпир астынан чыгып:

– Мени сыртка кууп чыгышты, мага көйнөгүңдү бер, үшүп жатам, -дейт. Өзү үшүгөнүнө карабай, мен жашмын чыдайм деп, көйнөгүн чечип берет. Андан кийин бут кийими жок тилемчи чыга калса, бут кийимин чечип берет.

Караңгы кирип калганда бир үн:

– Мага кийим бергилечи, жылаңачмын, -деп кыйкырып жатыптыр. Кыз ага карабай акыркы көйнөгүн чечип ыргытат да, караңгыда мени ким көрөт эле деп жолун улантат.

Асманды караса, жылдыздар жылтырайт, бир жылдыз асмандан түшөт, артынан дагы бири, ошентип отуруп жылдыздар жамгырдай жаай баштайт.

Алар гүлдөй болуп кызды ороп калышат да ага көйнөк болушат. Жакыр кыз ачка калбай, жылдыздардын белектери менен бардарчылыкта жашап, өмүрүн өткөрүштүр.

30-май

Ысык-Көл

Кыргыз жомогу

Азыркы Ысык-Көл турган жерде ырайымсыз хан жашап туруптур. Ал элди катуу эзип, бей-бечара, кембагалдарга зулумдук кылчу. Аларга чексиз чыгым салып, күнөөсүздөрдү жазалап туруучу экен. Ошондо колунда малы жок, үйүндө дүнүйөсү жок бир кедей чал кандын алдына барып: “Ханым, эмириң адилетсиз, бийлигин катуу, өзүңдө ырайым жок, элдин убал-сообу болот. Элге жеңилдик бер, эмириңди жумшарт”, -деген экен. Анда кан: “Бир жолкуңду кечирдим, эгер экинчи ирет дагы ушинтип келе турган болсоң, башыңды алам!” -деп каарданып кубалап чыгыптыр.

Элдин акыбалы ого бетер начарлап, кан өзүнүн ырайымсыздыгынан баш тартпаган соң, алиги адам чыдап тура албай, кандын алдына барып жогорку сөзүн экинчи ирет айтыптыр. Калмактын ханы тактысында наша чегип отуруп: “өзү эртең даргага асылсын, аял-балдарын кескилеп өлтүргүлө”, -деп буйрук берип, ал кишинин бир көзүн чукуп салат. Хандан чыгып мусапыр чал үйүнө келип, аялы менен баласына: “Бүгүн түндөн калбай качуубуз керек. Силер эки шүдүңгүт тапкыла да, бала-бакыраны мингизип, тоону өрдөп чыга бергиле, мен шаарга сел каптатып, адилетсиз хандын өзүн да, шаарын да жок кылам”, -дептир.

Баласы атасы айткандай, эки шүдүңгүттү даярдап, бардык кедей-кембагалдарга кабарлап, тоого качып чыгып кетишет. Чал болсо ошол шаардагы бир чоң кудукка келет да, тулпарын байлап коюп, колуна кетменин алып, кудуктун түбүнө акырындап түшүп барат. Издеп жүрүп каканактай болуп чанач кейиптенген бир нерсени таап алат. Көрсө ошол кудуктун суусун тосуп турган нерсе экен. Эгер шаардын каны адилетсиздигин күчөтө берсе, бир күнү өзүнөн-өзү жарылып, шаарды каптап кетчү селдин кабыгы экен. Чал селдин кабыгын кетмени менен бир чаап жарат да, өзү канаттуу тулпарга минип, алыс тоону карай качып кетет. Ошентип, калмактын ханы бүтүндөй шаары, малы-жаны, байлыгы менен жердин түбүнө кетет. Кудуктун суусу ашып-ташып селге айланып, шаарды каптап, Ысык-Көл деген көл ошондон пайда болгон экен.

31-май

Карга мурун бала

Румын жомогу

Адам женил, желпи жашай албаган жерде бир кедей өз үй-бүлөсү менен күн өткөрчү. Анын үч кызы жана уулу бар эле. Баласынын мурду узун жана ийри болгондуктан, балдар ага “Карга мурун” деген ат коюшкан. Ал абдан акылдуулугу менен башкалардан айырмаланып турчу.

Бир күнү алардын үйүнүн жанында “тык-тык” деген үн угулат. Эң улуу кызы ким деп эшикти ача салганда, көздөн кайым болуп кетет. Экинчи кызы эмне болуп кетти деп терезенин жанына барып, ал да жоголот. Үчүнчү кыз да ушундай окуяга туш келет. Карга мурун терезеден карабастан, ылдамдык менен сыртка аттайт. Ал эжелерин сүйрөп бараткан үч ажыдаардын алыстап баратканын көрөт. Бул ажыдаарлар үч, жети жана тогуз баштуу жырткычтар эле.

Карга мурун ажыдаарлардын артынан түшөт. Алдыңкы экөө алыстап көрүнбөй калат. Ал эми үч баштуу ажыдаарды өзү жердеген жез токоюнда кармайт. Ал карга мурунга курч канжарын ыргытат, карга мурун сабынан тосуп алып, чебердик менен өзүнө карай ыргытканда, айланып ажыдаардын үч башын тең бирдей кесип кетет. Ошентип, эң улуу эжесин ажыдаардын ченгелинен куткарат.

Жети баштуу ажыдаарды жети күндөн кийин күмүш токоюнда жолуктурат. Экөө беттешкенде Карга мурун анын ортонку башын кармап жулуп алат. Анын жети башы тең топуракка көмүлүп калат. Ортончу эжесин ушинтип куткарат.

Тогуз баштуу ажыдаарды тогуз күндөн кийин алтын токойдон издеп табат. Ажыдаар Карга мурунга:

– Дөңгөлөк бололу да жарышалы, сүзүшөлү, ким сынса, ошол женилет, -дейт. Ажыдаар темир дөңгөлөк болуп кубулса, Карга мурун болот дөңгөлөккө айланат. Экөө сүзүшкөн мезгилде темир дөңгөлөк чорт сынат. Карга мурундун мурду бир аз кыйшай түшөт.

Эң кичинекей бир тууганы менен үйүнө кайтышат. Эжелеринин баары турмушка чыгат. Карга мурун да сүйгөнү менен баш кошуп, бактылуу өмүр сүрөт. Карга мурун тынчтык жашоого өтүп, балык уулоочулук менен алектенет. Ал мезгилден бери ажыдаарлар көрүнбөйт, а балким, алар таптакыр жашаган эместир.

Июнь

Июнь

- 1-июнь. Мышык ашпоз болгондо. Немец жомогу.
- 2-июнь. Кара куш. Немец жомогу.
- 3-июнь. Кутуда эмне бар? Венгр жомогу.
- 4-июнь. Арстан менен адам. Италия жомогу.
- 5-июнь. Түркүн үйлөр. Венгр жомогу.
- 6-июнь. Арстандын ырахматы. Африка жомогу.
- 7-июнь. Ойнобоймун. Англис жомогу.
- 8-июнь. Арстан адилеттикти кантип орнотту. Француз жомогу.
- 9-июнь. Шкафтын түшү. Венгр жомогу.
- 10-июнь. Мышык менен чычкандар. Кыргыз жомогу.
- 11-июнь. Тозокко кетчү казы. Норвегия жомогу.
- 12-июнь. Бир столдун жомогу. Венгр жомогу.
- 13-июнь. Арстан менен чымын. Француз жомогу.
- 14-июнь. Пальма менен лилия. Португалия жомогу.
- 15-июнь. Кичи пейил булбул. Немец жомогу.
- 16-июнь. Алтын. Венгр жомогу.
- 17-июнь. Он эки ай. Грек жомогу.
- 18-июнь. Каркыра менен түлкү. Кыргыз жомогу.
- 19-июнь. Элик. Венгр жомогу.
- 20-июнь. Мышык, түлкү, аюу жана карышкыр. Кыргыз жомогу.
- 21-июнь. Арстан күчүгүн асыраган мышык. Африка жомогу.
- 22-июнь. Түлкү менен карышкыр. Кыргыз жомогу.
- 23-июнь. Куу түлкү. Венгр жомогу.
- 24-июнь. Чечен келин. Кыргыз жомогу.
- 25-июнь. Калдуу доңуз. Фин жомогу.
- 26-июнь. Суусар менен тыйын чычкан. Африка жомогу.
- 27-июнь. Үлүл менен карышкырдын жарышы. Венгр жомогу.
- 28-июнь. Кедейдин ун мүшөгү. Румын жомогу.
- 29-июнь. Чиркей, чабалекей жана жылай. Кыргыз жомогу.
- 30-июнь. Балыктар жана караңгылык. Африка жомогу.

1-июнь

Мышык ашпоз болгондо

Немец жомогу

Айбанаттардын падышасы арстандын ашпозу кетип калат. Арстан оор абалда калат. Айбанаттар ага ашпоз болуудан коркушат, ал тургай жанына батынып бара да алышпайт. Акыры арстан мышыкка барып:

- Тууганым, мага ашпоз боло аласыңбы? -деп аялуу карайт.
- Кандай кызмат кылышым керек?
- Түштө жана кечинде мага тамак жасайсың.
- Керектүү каражаттарды кайдан алам?
- Сага эмне керек болсо, мага айт, кызматчыларыма алдыртам, -дейт арстан.

Мышык сунушка макул болот.

Кийинки күнү карышкыр келип мышыктан эмне алыш керек деп сураганда:

- Боор, боор! -дейт мышык.

Карышкыр барып жаш козунун боорун көтөрүп келет. Мышык фартукту тагынып, баш кийимин кийип ишке киришет. Карышкырды: "Бутка чалынбай, бул жерден кеткиңиң," - деп кууп жиберет.

Бир аздан соң, даярдаган тамагын арстанга алып барат. Арстан тамакты анча жактыра бербей:

- Бул эмне?-дейт.
- Куурулган боор.
- Кызык. Картошка даамданган боорду таптакыр жеп көрө элек элем.

Кийинки күнү карышкыр мышыкка дагы боор алып келип берет. Алып келген таза жаңы боордон дагы тамак бышырып алып барса, арстан дагы тамакты жактырбай коёт, бирок мышыкка да бир нерсе дей албайт. Анткени мышык ашпоздукту таштап кетип калса эмне кылам, деп коркот.

Үчүнчү күнү да эч боорго окшобогон башка тамак алып келгенде, арстандын ачуусу келет. Тамак жасап жатканда ашканага кире калса, мышык отуруп алып карышкыр алып келген боорлорду тамшанып жеп жаткан экен. Оттун үстүндө болсо чөптөр кайнап жатыптыр. Арстан ачууланып, мышыкка карай жулунат. Мышык ачык турган терезеден секирген бойдон качып жоголгон экен.

2-июнь

Кара куш

Немец жомогу

Илгери өткөн заманда жакыр кемпир-чал болгон экен. Үйү, бакчасы, атүгүл кепеси да жок. Жайында сыртта, кышында карда калып жүрдөшчү. Акыры бир бош кепе таап жашап калышат. Бир күнү кара куш келип конуп калат. Ал бүркүттөн качып жүргөн экен. Бүркүт кеткен соң, кара кушка жем беришет.

Кара куш кетип баратып: “Силер мага жакшылык кылдыңар, эгер жардамга муктаж болсоңор, үч жолу алаканыңарды чапкыла, келе калам”, -деп учуп кетет.

Кара куштан эмне сурасак деп ойлонушат. Алгач: Короо-жайы, бакчасы менен үйүбүз болсун, - дешет.

Алакан чапканда кара куш жетип келип, алардын каалаган тилегин ишке ашырат. Үйлүү болуп кубанышат. Бирок күн өткөн сайын кемпири бул үйдөн тажай баштайт.

Чалына:

– Чоң сарайда жашасак, алдыбызда кызматчыларыбыз болсо, жибек кийимдерди кийип, баалуу таштарды тагынып конокко барсам, -дейт.

Чал колун үч жолу чаап, кара кушту чакырат. Жомоктогудай сарайда жашап калышат. Бирок кемпири дагы тажап, башка нерселерди самай баштайт. Мен ханыша, сен хан бол, -дейт.

Колдорун чапкылашса, кара куш учуп келет. Алар каалоолорун айтып бүткүчө сарайдын үстүн кара булут каптайт. Кара куш:

– Силер кепеге ылайык экенсиңер, -деп белги берет. Кемпир-чал баарынан кол жууп, кайра эле кепелеринде жашап калышкан экен.

3-июнь

Кутуда эмне бар?

Венгр жомогу

Бир бала жолдо баратып кичинекей кутуча таап алат. Ал ачкыч менен бекитилген, кооз кутуча экен. Бала аны мык, учтуу нерселер менен ачууга аракет кылат, майнап чыкпайт. “Бул кутучанын ичинде эмне болушу мүмкүн, мындай кооз кутуда баалуу нерсе катылган болуш керек” деп ойлонот. “Балким, ичинде азем буюмдар, алтын, күмүш бардыр, алмаздан жасалган билерик, таажы болушу да мүмкүн. Дүйнөдө жок эгиндин уруктары болуп жүрбөсүн? А балким, дүйнөдөгү эң сулуу кыздын сүрөтү болсочу. Эч кимге белгисиз, мөөр коюлган таасирдүү кат, же кен байлык катылган алтын кенинин кире турган эшигинин картасы болушу да мүмкүн. Бала андан ары оюн улантат. А бул кутунун ичинде жин бар болсочу? Ал чыга калып мени белгисиз дүйнөгө алып кетип калсачы... Абайлашым керек.”

Мунун ачкычын табуу керек, кутуча бул жерден табылганына караганда, ачкычы да ушул тегеректе болушу мүмкүн деп издеп баштайт.

Бала топуракты ары-бери сыдырып, чукулап баштайт. Ошентип атып ачкычтардын топтомун таап алат. Ал ачкычтардын ичинен болжолдоп бирөөнү салып көрсө, дал өзү болуп чыгат. Акырын ачып жатып колун салып, сыдырып көрөт. Коркунучтуу эч нерсе сезилбегендиктен кутунун оозун толугу менен ачат. Ачаар-ачпас “мени ким сынады, акмактар” деп, кыйкырып, кутуну ыргатып жиберет. Көрсө, кутунун ичинде чычкан салыныптыр.

Чычкандын куйругу абдан кыска экен, бир аз узун болгондо, биздин жомогу-буз да бир аз узунураак болмок беле...

4-июнь

Арстан менен адам

Италия жомогу

Анчы токойдо мергенчилик кылып күн көрчү экен. Эч качан колу куру кайтчу эмес. Бир күнү элик, бир күнү жапайы доуз, болбоду дегенде бир өрдөк менен кайтчу.

Бир күнү дагы токойго барат. Аңчылык кылып жатып, курал жарактарын жерге коюп, өзү обочороок барып турат. Андан бир аз мурун капканын коюп жатканда арстан анын кыймылына көз салып байкап турган. Бир маалда артынан келип, арстан алдыңкы бутун аңчынын жонуна коюп:

– Колума түштүң, адам, өзүңдү султанмын деп ойлойсун, кана, көрөлүчү ким айбанаттардын падышасы экен, -дейт.

Арстан буларды айтып жатып, алдыңкы буттары менен чаап жиберет. Адам күү менен бадалдардын арасына кирип кетет, көздөрүнөн от чыгып, жаны көзүнө көрүнө түшөт. Бир нерсе ойлоп таппаса, арстандан кутула алчудай эмес.

– Сен менден өзүңдү дагы да күчтүүмүн деп ойлоп жүрөсүң, а чын чынына келгенде, мен сенден билегим менен эмес, акылым менен күчтүүмүн.

Арстан бул сөздөрдү уккан соң, манжасы жумшара түшөт.

– Эмне дегин келип жатат?

– Мобул кайырмакты көрдүңбү, кандай ичке. Сен анын ичинен өтө албайсың. А мен болсо бул кайырмактын ичинен өтө алам. Эгер буга ишенбесең алгач мен өтөйүн.

Арстан макул дээр замат, аңчы жипти жогору көтөрүп, астынан өтүп кетет.

– Эми кезек сенде.

Арстан дагы кайырмакка карай чуркайт. Жип ичке болгон менен абдан бекем экен, арстан жулунган сайын ороло берет.

– Көрдүңбү, ким күчтүү? Мен сени көтөрө албайм, бирок досумду чакырып капаска сала алам. Анан сени циркке алып барып сатабыз. Сенин эң чоң кемчилигин - күчтү акылдан жогору койгондугунда, -деген экен.

5-июнь

Түркүн үйлөр

Венгр жомогу

Кошуна бакчасында ойноп жаткан Палкого:

– Палко, бери келчи, сага бир нерсе айтайын дедим эле, -деп чакырат. Чөптөрдүн арасынан бир нерсе издемиш болуп жаткан Палко жок дегенсип, башын чайкап коёт.

– Эмнеге келбейсиң?

– Мен үлүлдөрдөн трамвай жасадым. Трамвайды айдап баратам, айдоочу жүргүнчү менен сүйлөшкөнгө болбойт,-дейт.

– Айдоочу жангак жегенге да болбойбу?

Палко сүйүнүп кетип, чуркап келе калат да:

– Жок, айдоочу жангак жесе болот деп, колун сунат.

– Токто, анчалык шашылба, алгач бул жерде канча үй бар экен, ошону айтчы, канча үйдү санасаң, ошончо жангак берем.

Ушул биринчи бөлмө, бул экинчи бөлмө деп, колдору менен санай баштайт.

– Токто, мен бөлмөлөрдүн санын эмес, үйлөрдүн санын сурап жатам.

– Үй бирөө эле экен, -деп капаланат Палко.

– Туура эмес, карачы, тамдын башында канча чабалекейдин уясы бар? Төрт бурчта төрт уя бар экен.

– Мына сага төрт жангак. Анткени чабалекейдин уясы да бир үй болуп саналат.

Палконун көздөрү ойноп кетти.

– Анда чычкандын уясы да үй, баканын турган жери да үй болот да, ээ?

– Ооба, ал айткандарың да үй болот.

Палко уучун эмес, шапкасын аңтарып апасына сунат. Анткени шапкасына көп жангак батаарын билчү.

– Муну толтурушун керек,

– Эмнеге?

– Анткени, айлана үлүлдөргө толгон. Үлүлдөр үйлөрүн дайыма көтөрүп жүрүшөт.

– Жангактардын баарын Палкого беришим керек болуп калды. Ойлонуп, мени жеңип алды, -дейт апасы.

6-июнь

Арстандын ырахматы

Африка жомогу

Бир мезгилдерде машина, кеме, самолёт, поезд болгон эмес. Адамдар үчүн зарыл нерселерди кербендер ары-бери ташышчу. Ошол мезгилде тайманбас бир кербенчи жашаган экен. Куш уча алгыс, кербендер өтө алгыс жерлерден өз кербенин эң кыска убакытта алып өтүп, бара турган жерине жеткирип турчу.

Бир күнү бийик тоодогу кыя жолдун ортосунда жаткан арстанга жолугат. Арстан бир бутун жалап жаткан экен.

Кербенчи арстандын жанына жакындап:

– Сага эмне болгон? -деп сурайт.

– Бутума бир тикен кирип кетти. Ириңдеп, баса албай жатам.

Мен сага жардам берем дейт да, төөнүн үстүндөгү куржунун чыгарып, май алып чыгып сүйкөп, байлап коёт.

Андан соң кербенчи азыгын ачып, нанын чыгарып арстан менен чогуу жейт.

– Мен кетишим керек, өзүнө жакшы кара, арстан!

– Жолуң ачык болсун, кербенчи, -дейт арстан.

Кербенчи жолуна түшөт, кайра тартып келатып, дал ошол жерден эс алып калат. Караса, маңдайынан бир арстан чуркап келаткан болот. Бул баягы арстан болуп чыгат.

– Сен эмнеге мени карап чуркап келе жатасың? Мен сага жардам берген кербенчимин.

– Анда менин артыман кел, чокуда менин үңкүрүм бар, -дейт.

Чогуу жогору чыгышат. Арстандын үңкүрү абдан кенен экен. Ичи толтура баалуу таш. Арстан:

– Бул мүлктүн баары мага тиешелүү, сен төөлөрүңдү бул жерге алып кел. Алып кетишиңче жүктө!

Кербенчи төөлөрүнө казынадан жүктөп мамлекетине келет. Ушул окуядан кийин кербенчилик кылуудан баш тартат. Арстандан алган байлыгы өзүнө эле эмес, укум - тукумуна жетээрлик болгон экен.

7-июнь

Ойнобоймун

Англис жомогу

Бир үйдүн бакчасында күрөң күчүк, ак мышык, боз коён жана түктөрү жаңы эле чыга баштаган бир карганын балапаны достукта жашашчу. Бул төрт дос күнүгө чогуу ойношуп, кеч киргенде өздөрүнүн үйлөрүнө кайтышчу.

Күчүк үйдүн кире беришиндеги кичинекей кутуда очоктогу отундардын тырсылдаган үнүн угуп уктачу экен. Мышык отун жыйылган жердеги самандардын арасына кирип кетчү. Коён болсо нымдуу топурактан өзүнө ийин казып алган. Топурактын жытын абдан жактыргандыктан, таң аткыча топурак жыттап уктачу. Карганын балапаны дарактагы уясында жалбырактардын желбирегенин көрүп жатчу.

Күчүк бир нерсе таап ыргытса, мышык барып кармап келет. Карганын балапаны жалбырактарды жыйнап топ жасачу. Алар бири-бири менен кубалашмай ойношчу. Бир күнү:

– Эми жаңы оюн табалы,-дейт күчүк.

– Эмне оюн табабыз? -деп мышык жамбаштап отуруп суроолуу карайт. Коён да ага кошулат.

– Бир аз ойлонолу, -дейт балапан.

Күчүк:

– Таптым, бүгүн түнү ар бирибиз жата турган жерлерибизди алмаштырып уктайбыз.

Күчүк айткандай, мышык карганын уясына, күчүк коёндун жердин астындагы ийинине, коён болсо очоктун жанындагы күчүктүн ордуна барып жатат. Карга самандын арасына сойлоп кирип кетет. Түн кирип, шамал башталат, андан кийин жаан жаайт. Күчүк уктай албай коёт. Жердин алды абдан эле нымдуу экен. Жамгырдын добушу да тынчтык бербейт. Коён корккондон тышкары, үшүп такыр уктай албай коет. Мышык да уктай албайт. Ага дарактын ары-бери термелгени аз келгенсип, жалбырактар да тынчтык бербейт.

Карганын балапаны болсо, самандардын ичинде дем ала албай кыйналат.

Түн ортосунда төртөө тең бир ооздон “Ойнобоймун!”- деп кыйкырышат.

Баары ордуларынан туруп бакчага чыгышат да, ар кимиси өз үйлөрүнө чуркап жөнөшөт да ар кимиси өз ордуларына барып, жыргап уйкуга киришет.

8-июнь

Арстан адилеттикти кантип орнотту

Француз жомогу

Токойлордун падышасы арстан бир күнү айбанаттардын баарысын чакырат. “Силердин эки жүздүүлүгүңөргө эми чыдай албайм. Киминерге жакындасам биринер ийинге качып, биринер даракка чыгып, дагы бирөөнөр жердин алдына кире качат экенсиңер. Мен силердин адилеттүү падышанар катары калыс башкаргым келет. Ошондуктан келе жаткан жумада жыйын өткөрөбүз. Ар киминер сунуш, арман жана даттанууларыңарды ошол жерде айтасыңар.” - деп айтат.

Бир жума өткөн соң, айбанаттардын баары топтолот. Арстанды ортосуна алышып, калгандары уй мүйүз тартып отурушат. Арстан чогулушту ачкандан кийин, баары эле абал жакшы деп сөз кылышат. Эч бир даттануу жок. Түлкү, карышкыр, чөө, бүркүт сыяктуу жандыктар да ой бөлүшүп, абалдары жакшы экендерин айтып өтүшөт.

Акырында эчки сөз алат.

– Мен да, жалпысынан, абалдын дурус экендигин айтамын. Бирок, арстан курсагы ачса эле бизге келет. Мезгил-мезгили менен башка жактарга да барып турса - деген сунуш киргизет.

Андан соң сөздү кой алат.

– Чындыгында, мен да кубанычтамын. Бир гана жери арстаныбыз эмнегедир койдун этин ашыкча жакшы көрөт. Бул өтө жакшы көрүнүш эмес.

Анын артынан музоо улантат:

– Бул токойдо баары жайында, бирок арстан менин апамдын кайсы күнөөсү үчүн жок кылды? Ошону билгим келет, -деп сөзүн бүтүрөт.

Ушундай жалпы пикирлерди уккандан кийин, “жыйын жабык” деп жарыяланат. Бир жума өткөн соң кайрадан жыйын уюштурулат. Арстан сөз алып:

– Өткөн жумада силердин даттанууларыңарды уктум, эми меникин уккула.

Ар бир нерсе адилеттүү болушу керек. Козу бакчамдагы чөптөрдү тебеледи,

музоо болсо бүлдүркөндөргө зыян келтирди. Мен бул токойдун падышасы катары мындай адепсиздикке жол бербейм. Булардын жазалары силердин оюңарча эмне болушу мүмкүн?

– Буларга эң оор жаза берилиш керек, -деп кыйкырат жолборс.

Козу, эчки, музоо өлүм жазасына тартылат. Алардын кандай жазалангандыгына токойдогулардын бардыгы күбө болушат. Алар чындыкты айтып, акыйкат издегендиги үчүн өмүрлөрүнөн айрылган экен.

9-июнь

Шкафтын түшү

Венгр жомогу

Үйдө элдин баары уктап жаткан эле. Болгону дубал саатынын үнү угулуп жаткан. Шкафтардын уктаганын уккан жок белеңиз? Шкафтар да укташат, алар да түш көрүшөт. Мен сизге бул үйдөгү шкафтын көргөн түшүн айтып берейин:

“Кызыл тумшуктуу сары буттуу куш учуп бараткан эле. Үстүндө булуттар, астында шамалга оролгон жалбырактар бар экен. Куш айланасына карап, эс алуу үчүн эч бир дарак таппайт. Куш аябай чарчайт. Эртеден бери тогуз дарыя, үч чоку, токсон үч суунун үстүнөн өтүптүр. Канаттарын бир аз эс алдыргысы келет. Бирок айланада коно турган эч нерсе көрүнбөйт.

Ал жаңгак дарагын издеп жаткан эле. Дүйнөнүн эң кооз жаңгак дарагына жетип конууну кыялданат. Бир маалда жаңгактын жалбырагын көрүп калат:

– Кайда баратасың, жалбырак?

– Коңшу аймактагы жаңгак дарагына.

– Ал жакта эмне жумушң бар?

– Кожоюнум жөнөттү, ага салам айтып жиберди.

– Сенин кожоюнуң ким?

– Менин кожоюнумду билбейсиңби, ал дүйнөнүн эң чоң жаңгагы.

– Анда сен мен издеп жүргөн жаңгак дарагынын жалбырагы турбайсыңбы.

Аны кантип тапсам болот?

– Бул жерден сол жакка карай уч. Эч токтобо. Бир аздан кийин ага жетесиң.

Тогуз жүз токсон тогузга чейин сана. Миң дегенде ошол жерде болуп каласың.

Жалбырактын айтканындай болот. Куш атактуу жаңгак дарагына жетип келет. Куштардын падышасы дагы мындай кооз дарак көрбөсө керек”?

Шкаф түшүнүн так ушул жерине келгенде күлүмсүрөйт. Анткени бул шкаф жаңгак дарагынын бир бөлүгү эле.

10-июнь

Мышык менен чычкандар

Кыргыз жомогу

Мышыктын карылыгы жетип, чычкан кармап жешке кудурети келбей калды. Бир күнү ойлонуп отуруп, чычкандарга барды да:

– Кымбаттуу туугандар, мен карыдым, арыдым. Өткөн-кеткен күнөөм болсо кечирип койгула. Жаш кезде түшүнбөстүктөр болот экен, эми таттуулашалай, тууган болуп жүрөлү. Бири-бирибизге чоңдук, зордук кылбай тынч жашайлы. Кай бир иштеримди эстеп, өзүм да уялчу болдум. Мындан ары силерге тийбейм. Сопулукка баш койдум. Эгер ынтымакка келсеңер, күндө үч маал жанымдан чубап өтүп, алымды сурап тургула. Мен да силерге жардамдашып турайын, -деди.

Чычкандар мышыктын бул сөзүнө кубанышып, күндө чубап өтүп алын сурап турушту. Мышыктын амалын чычкандар эч бир сезишкен жок. Ал бурчка тынч отуруп алып, чычкандарды чубатып өткөрүп жиберет да, эң акыркы чычканды басып алып жеп коет. Күндө үч маал үч чычкан жеп, өз ишине ыраазы болуп жата берет.

Күндөрдүн биринде чычкандардын мыктысы Шылк-мурун менен Былк-мурун өздөрүнүн көбөйбөй эле азайып баратканын сезип, мышыктан шек санашып аңдып калышат. Бир күнү Шылк-мурун алдыга, Былк-мурун артка түшүп, бардыгы өтүп бүткөндө бири-бирине үн чыгарууга убада кылышып, мышыктын алдынан чубашты. Өтүп бүткөн кезде алдыдагы Шылк-мурун:

– Барсыңбы, Былк-мурун? -деп кыйкырды.

– Мен барагам, түгөлбүз! -деп Былк-мурун жооп берди. Мышык Былк-мурунду жей албай калды. Арадан дагы көп күндөр өттү. Мышык бир да чычкан кармап албай, ачкадан өлмөй болду. Акыры анын ачуусу келди да, эң артта келаткан Шылк-мурунду качырып сала берди. Алды-артын абайлап жүргөн Шылк-мурун булт берип, ийинге кире качты. Аны көргөн чычкандар мышык-

тын алдамчы экендигин билишти. Ошондон кийин чычкандар жолобой коюп, мышык ачкадан өлгөн экен.

11-июнь

Тозокко кетчү казы

Норвегия жомогу

Илгери өткөн заманда адилетсиз казы жашаган экен. Ал жакыр адамдардын жашоосун ого бетер оордоткон казы болгон дешет. Ага калыстык сурап баргандардын маселесин чечүүдөн мурун, алардын жашоо абалын билгенге аракет кылчу. Калыстыгы эмес, паракорлугу менен элге таанылган адам эле. Эгер даттанып келгендердин экөө тең кедей үй-бүлөлөрдөн болсо, аларды ишке салып, кандай гана болбосун пайдаланып калуунун амалын жасачу.

Казынын паракорлугун ал аймакта жашоочулардын бардыгы жакшы билишсе да, казыны көргөндө көрккандорунан ага ийилип салам беришчү. Аны көргөндө:

– Тозоктун жолундасың, шайтандын досусун, -деп ага угузбай сүйлөнүп калышчу.

Калктын нааразычылыгы абдан күчөгөндүктөн, алардын үндөрү шайтанга жетет. Шайтан чындап эле бул казыны көрөйүнчү деп ылдыйга түшөт. Аны көргөн соң алып кетүүнү чечет.

– Кана, казы мени менен тозокко барасыңбы?

Казынын байлыгынан ажырагысы жок. Шайтан менен содалаша баштайт. Акыры шайтан казыга бир күн убакыт берет. Эгер бул күнү кыштакта бирөө экинчисин тозокко кет деп, жан-дили менен айтса, ошону алып кете турган болуп макулдашышат. Чогуу айылды айланып жүрүшөт. Кыштактын чаң жолдорунан бир үн чыгат.

– “Эй, тозокко кеткир десе” бул кой каякка жоголуп кетти.

– Ах,- дейт казы. -Менин ордуна ушул койду алып кет,- деп шайтанга карайт.

– Болбойт,- дейт шайтан. Аял коюн издеп жүрүп, чарчагандыгын айтты.

Анын коюн тозокко алып кетсем, абдан капаланат.

Дагы бир аз жүргөндөн кийин, бир аялдын баласына ачууланып урушуп жат-

канын угушат:

– “Тозокко кеткир десе, мен сага канча жолу гүлдөрдү аралап ойнобо” деп айтам!

Казы шайтанга “ошол баланы алып кет” дейт.

– Жоок, апасы бул сөздү айтып көнүп калгандыктан айтып атат. Ал бул сөздү чын-дили менен айткан жок.

Алыстан айылдык бирөө казы менен шайтанды көрүп калып:

– “Бул адилетсиз, арам ойлуу казы, шайтандан дагы жаман ниеттеги адам. Анын жайы - тозокто” -деп акырын сүйлөнөт.

– Бул чыныгы каргыш. Эми жолубузга түшөлү - деп, шайтан казыны алып жөнөгөн экен.

12-июнь

Бир столдун жомогу

Венгр жомогу

Бир үйдө бөлмөнүн так ортосунда кооз оймо салынган стол турчу экен. Бул столдо он эки киши тамактанчу. Анын үстүндөгү жибек кездемеси столго өзгөчө көрк берип турар эле. Стол дубалга тагылган күзгүдөн өзүн карап, суктанып бүтчү эмес. Кечинде он эки адамдын баары чогулуп, алтындан жасалган баалуу идиштерден тамактаныша турган. Ар кыл суусундуктар хрусталь идиштерге куюлчу.

Убакыт зымырап учуп, столдун эскилиги жетет, боёктору кетет. Стол өзүн абдан жакшы көргөндүктөн, мындай өзгөрүүлөрдүн болуп кеткендигин да сезбей калат. Бир күнү кечинде өзүнүн карыганын байкайт. Түш көрүп жатам го деп ойлойт. Бирок бул түш эмес, чындык эле. Бир нече күндөн кийин жупуну кийинген кемпир-чал столду үйүнө алып барышат. Алар столго жабуу жабышпайт, чопо идиштерде тамак ичишет экен. Бара- бара жээрге тамак жок, стол пайдаланылбай туруп калат.

Бир күнү бир адам келип, столду кесип кирет. Стол алгач эмнеге мындай кылып жатканын түшүнбөйт. Бир кылка кесилип очоктун жанына алынып келинет. Таптакыр колдонулбай калгандан көрө жардылардын керегине жарап, аларга жылуулук бере тургандыгына кубанат.

13-июнь

Арстан менен чымын

Француз жомогу

Арстан курсакты тойгузгандан кийин үңкүрүндө жатса бир чымын учуп келет. Чымын айланып учуп жүрүп, арстандын мурдуна конот.

Арстан:

– Жогол, балит чымын! -деп кыйкырат.

Чымын мындай сөзгө чычалай түшөт. Арстандын аны “балит” дегени намысына тийет.

– Мени менен минтип сүйлөшө албайсың! Мен сенден кичинекеймин, бирок сага согуш ача алам, -дейт чымын.

Арстан мыйыгынан күлүп коёт. Жаткан жеринен козголуп да койбойт. Чымын болсо жогору көтөрүлүп, канаттарын чырпып даярдана баштайт. Арстандын башына бир эки жолу катуу тээп, терисинин ичке жерин тиштегилеп, кытыгылап кирет.

Арстан ачууланып ордунан тура калат.

– Жетишет! -деп кыйкырат арстан.

Чымын укпай учуп-конуп, тиштегилеп, арстанды жүдөтө берет. Арстан чыдабай кыйкырып кирет. Чымынды кармоого аракет кылат. Ал бир жерге турбай, ары-бери секирип карматпайт. Бир маалда арстандын мурдунан тиштеп алат. Арстандын жаны кашайып катуу кыйкыргандыктан, токойдогу бардык айбанаттар өз ийиндерине кире качышат.

Күрөш ушинтип бир топко уланат. Арстан чымынды кармайм деп ары-бери чуркап жатып чарчайт. Кичинекей чымындын аны ушунчалык убара кылгандыгына ачуусу келет. Бир маалда чымын арстандын кулагына кирет да ызылдап баштайт, анысы аз келгенсип, кулагынын ичин тиштеп алат. Арстан эмне кылаарын билбей, ары-бери жулкунуп, астыңкы буту менен тырмана баштайт. Чымын кулактан чыккан соң, арстандын мурдуна кирет. Арстандын ачуусу күчөп, чымын өлсүн деп дубалга урунуп атып, башы жарылып, жатып калат.

Айбанаттардын падышасын өлтүрдүм, эми айбанаттардын падышасы менмин деп, кыйкырып жар салып кирет. Ошентип дардалаңдап атып, жөргөмүштүн желесине илинип калат. Арстан жайлай албаган чымындын түбүнө жөргөмүш жеткен экен.

14-июнь

Пальма менен лилия

Португалия жомогу

Португалия тоолорунун башында бүркүт уясы сымал бир чеп бар экен. Ал Шовельер Барконун жери экен. Көргөндөр таң калып, бул чептин кантип курулганына баштары жетпей коёт.

Барконун эки кызы болот. Алардын аттары Пальмие менен Лилия. Пальмие атасынын абдан сүймөнчүктүү кызы эле. Таанымал жигиттер андан көзүн албайт. Ал атка ээрсиз минет, кылыч колдонуунун чебери, ок атууда да алдына киши салбайт экен.

Кичинекей Лилия болсо, тескерисинче, пахтадай жумшак, назик жан эле. Токойдо сейилдегенди жактырат, дарактар, гүлдөр жана айбанаттар менен достук куруп, алардын тилинде сүйлөшө алат. Ичке тулку бойлуу Лилияны эжеси менен достору шылдыңдай берчү.

Барко улуу кызы Пальмиени мамлекеттеги мыкты мырзага күйөөгө берүүнү ойлойт. Кызыма үйлөнө турган адам, кызымдан да күчтүү жоокер болушу керек деген талапты коёт. Күйөө балдары Пальмие менен беттешип, жекеме-жеке чыгышат. Кызына үйлөнгүсү келгендердин бардыгы ар кыл жоокерлик өнөрдөн жеңилип калышат.

Бир күнү мамлекеттеги эң таанылган чыгаан адам, уулун ээрчитип келет. Барко кызын ага бергиси келет. Ал күнгө эч нерсе тоскоолдук кылбасын, баары ойдогудай болсун деп, Лилияны да бир жакка жөнөтүп иет.

-Тиякка, биякка басып жүрө бербе, кечинде келээрсин, - дейт.

Лилия абдан капаланат. Эч ким мени жактырбайт- деп, ыйлап токойго барат. Токойдогу бардык достору анын айланасына топтолот.

Элик, козу, көгүчкөн, коён Лилиянын көңүлүн ачуу үчүн ар кыл кызыктуу оюндарды көрсөтүшөт. Аларды карап көңүлүн ачып отурса, дагы бир адам келип алардын катарына кошулат. Ал Пальмиеге келген даңктуу мырза болуп чыгат.

Түштөн кийин кезек беттешүүгө келет. Мырза Пальмиени жеңет. Бирок Баркондон өтүнөт:

“Кызыңыз Пальмиени жеңдим, бирок мен ага ылайык эмесмин. Мен дүйнө-

нү жүрөгүнө батыра алган Лилияга үйлөнгүм келет”, - дейт.

Ошентип мырза Лилияга үйлөнөт.

15-июнь

Кичи пейил булбул

Немец жомогу

Эске түшүшү кыйын илгерки убактарда дүйнөнүн бардык айбанаттары достукта жашашып, эч ким эч кимге зыян алып келчү эмес экен. Балыктар сууда, калган айбанаттар кургакта, куштар асманда жашачу. Акыры бул аймакта терс көрүнүштөр орун алып, адамдар бири-бирине ор казчу болот.

Куштар, кимибиз эң жакшы сайрайбыз деп чырлаша башташат. Аны тактоо үчүн токойдо мелдеш өткөрүүнү чечишет. Кайсы куш эң көп добуш алса, ошол эң жакшы сайраган болуп кабылдансын. Ар ким өзүн жакшы сайрайм, -деп аттарын кагазга жазышат.

Куштардын ичинде менин үнүм жагымдуу эмес деп ойлогон кичи пейил бир куш болгон экен. Ал өзүнүн атын да, башка куштун атын да жазбай кагазды бош берет.

Акырында жыйынтыкты айтуу үчүн тонкулдак менен кара тоок ортого чыгат. Эмне болуптур дебейсинерби? Куштардын ар бири: чабалекей, талаа кушу, каргабаары бирден гана добушка ээ болушат.

Куштардын баары бирден добуш алышты, арабызда такыр добуш албаган бирөө бар. Демек, биздин арабызда эң жаман сайраган сенсин. Мындан кийин сен такыр сайрабайсың. Сага тыюу салабыз, - деп булбулга жабылышат.

Булбул аябай таарынып, үйүнө кетип калат. Кеч кирип, бардык айбанаттар уйкуга киришет. Бирок булбул уктабайт. Уясында жатып алып тынчы кетет. Бир маалда жылдыздар чыккан мезгилде сайрай баштайт.

Булбулдун сайраганы жылдар бою уланат. Күн тоолордун артына жашынып, ай асманга көтөрүлгөндө, жылдыздар асмандан жылтырап көрүнгөн кезде сайрай баштайт. Булбулдун сайраганын уккандар таң калат.

Үкү сымал түнкү куштар булбулга туура эмес чечим чыгарылгандыгын сезишет. Бирок чечим бир гана жолу чыккан. Эч ким аны кайра өзгөртө албайт.

Булбул да эч чара көрө албайт. Ушундан улам булбулдар күндүз сайрабастан, түнү гана сайрап калышкан экен.

16-июнь

АЛТЫН

Венгр жомогу

Катика кичинекей айнек чөйчөгүн колуна алып, акырын бөлмөсүнөн чыкты. Аябай эттияттап баскандыгы үчүн тилин сыртка чыгарып алганын байкаган жок. Колундагы жөнөкөй чөйчөк эмес. Бул идиште Катиканын эң жакшы көргөн кичинекей балыгы бар эле, анын аты-Алтын.

Аны Катикага атасы жети жашка чыкканда белек кылган. Ал күндөн бери Катика кайда барса, Алтынды кошо ташып жүрчү. Кечинде уктаарда да төшөгүнүн жанындагы столго койчу.

Буга чейин Алтын башка балыктар менен чогуу чоң көлмөдө жашачу. Ал жер кооз жана ыңгайлуу эле. Бирок Катикага келгенден бери ал анын сүймөнчүктүү балыгына айланган.

Катика балыгы менен Марикага баратты. Ал анын классташы эле. Алар бир партада отургандыктан, Марикага күнүгө айта берип, бүтүн аны көрсөткөнү баратты. Марика суук тийип калгандыктан, үйүндө жаткан. Катика менен анын балыгын көрүп абдан кубанды. Айнек чөйчөктү алып бир топко дейре тиктеди. Балыкты жакшы көрүп, мыкты сыпаттарды айтты. Катиканын үйүнө кайта турган убагы жакындады. Кеч кирип баратат, анын үстүнө апасынан бир саатка гана суранып келген эле. Марика алтынды бир түнгө таштап кетүүсүн суранды. Катика укмаксан болуп койдү, себеби алтындан бир күн да айрылгысы келген жок.

Катика көчөгө чыкканда каар жаап жаткандыктан, жолдор ным, суу болуп турган. Сууну жээктеп басып баратып, бир баланы көрүп калды. Баланын желкесинде кооз тоту куш кондурулган экен. Ал:

– Аба суук, аба суук, -деп сүйлөп жатыптыр.

Катика тоту кушту тиктеп таң калды. Балыгымдан көрө ушундай сүйлөгөн тоту кушум болсо деп ойлоп койдү. Баланын тоту кушунун өнөрүн дагы көрүү үчүн алардын артынан түштү. Дал ошол мезгилде буту тайып кетти. Колундагы айнек чөйчөгү жерге кулап түштү. Алтын кардын үстүндө секирип жатты. Ал эки үч секундада дарыянын сууларына кошулду.

Балыкты жоготкон Катика аябай капаланды. Мунун ордуна тоту кушум бол-

со деп ойлогону үчүн да уялды. Бүгүн балыгымды Марикага эле таштап койсом болмок экен деп өкүнүп калды. Бирок эми кеч болуп калган эле.

17-июнь

Он эки ай

Грек жомогу

Илгери өткөн заманда эч кимиси жок жалгыз бой кемпир жашаптыр. Күндүзү токойдо дары өсүмдүктөрдү топтоп, аларды кыштакка алып барып сатып, күнүн көрчү. Ал токойду, өсүмдүктөрдү жана айбанаттарды жакшы көргөндүктөн, аларга зыян кылчу эмес.

Бир күнү токойдо чөп топтоп жүрүп үнкүр көрүп калат, ичинде эмне бар болду экен деп караса, он эки бала отуруптур. Алар жылдын айлары экен. Он эки жаш бала. Биринин кийими ак болсо, экинчисиники сары, үчүнчүсүнүкү жашыл экен. Балдар кемпирге:

– Биздин кимибиз сулуу экенибизди айтасынбы? -деп кайрылышат.

– Январда кар жаайт, февралда жамгыр, мартта дарактар бүчүр алат, менимче, баарыңар сулуусунар.

Балдар бул жооптон улам ордуларынан турушат.

– Чоң эне, ичкериге кир, - дешет.

Чоң эненин колундагы себетин алып, ичине бир нерселерди салып жөнөтүшөт. Кемпир үнкүрдөн чыкканда себетин караса алтын, күмүш жана баалуу таштар салыныптыр. Сүйүнгөн бойдон үйүнө барат. Жакырчылыктан кутула тургандыгын ойлоп, көңүлү абдан жайдары.

Үйүнө жакын калганда урушчаак кошунасына жолугуп калып, ага окуяны төкпөй - чачпай айтып берет. Ал да шыр эле токойду көздөй бет алат. Үнкүргө киргенде он эки бала айлардын кайсынысы жакшы деп сурашса:

– Мен кайдан билейин. Январда суукка тоңобуз, июлдун ысыгында күйөбүз. Февралда отун-көмүрүбүз түгөнөт. Мартта жамгыр жаайт, үйлөрдү сел каптайт, апрелде күн күркүрөйт. Менимче, эч бирин жакшы деп айтууга болбойт -дейт.

Балдар аны үнкүргө чакырып сумкасына бир нерселерди салышат.

Кемпир чыгаары менен сумкасын ачып караса, толтура тикенек жана чалкан толтуруп коюшуптур. Балдардын эмне үчүн анын сумкасына алтын салбаганды-

гын түшүнө албаптыр.

А чын-чынына келгенде, жакшылык жана сүйүү эки тараптуу болот экен. Балдар, силер кандай ойлойсунар?

18-июнь

Каркыра менен түлкү

Кыргыз жомогу

Каркыра менен түлкү дос болушту. Алар бири-бирине жакын конушту. Каркыра жумурткасын басып, балапандарын чыгаргандан кийин түлкүгө келип:

– Түлкү дос, мен балапандарыма жем таап келейин. Сенин убактың болсо, аларга көз салып турсаң, -деп суранат.

– Каркыра досум, эч нерседен кам санабай бара бергин. Мен сенин балапандарыңды өзүмдүн балдарымдай эле карап турам, -деп макул болот.

Каркыра кеткенден кийин, анын бир балапанын жеп, анан калп эле ыйламысырап отуруп калат. Бир убакта каркыра келип:

– Түлкү дос, эмне ыйлап отурасың? -деп сурайт.

– Кара көзүм кашайып, бир балапаныңды айрыкуйрукка алдырып жибердим, -деп ого бетер өңгүрөп ыйлайт.

Алгач каркыра түлкүгө ишенет. Балапанынын жоголгонуна кейип, бирок түлкүнү сооротуп:

– Буйрукка айла барбы, түлкү дос. Калган балапандарым аман болсун. Эми ыйлаба, -деп тигинин ыйын басат.

Дагы бир күнү каркыра адатынча балапандарын түлкүгө каратып коюп, жем издеп кетет. Бул жолу дагы түлкү бир балапанын жеп, адатынча жолун тосуп ыйлап отурган болот.

– Кара көзүм кашайып, дагы көрбөй калыптырмын. Узун моюн балапандарыңдын бири жок, -деп адатынча өңгүрөп ыйлап кирет.

Ошондон кийин каркыра түлкүдөн шектенип, калган балапандарын алып, башка жакка көчүп кетиптир.

19-июнь

Элик

Венгр жомогу

Суу куюп ичкен чөйчөктөй чоңдуктагы элик көз жоосун алат. Чын-чынына келгенде, ал болгону фарфордон жасалган айкел эле.

Ал дүкөндүн текчесиндеги эң мыкты буюм катары турчу. Күндө бул жерден өткөн балдар бул эликти карап, суктанып өтүшчү. Андан тышкары дүкөндүн көчө жакты караган айнек терезесинен көрүнгөн текчеде китеп кармаган бир баланын айкели да бар эле, бирок ага эч ким көңүл бурчу эмес.

Элик да балдарды абдан жактырчу, алар келип анын келбетине суктанып карап турган маалда маашырканып, мактангысы келет, бирок кыймылдай албайт.

Балдардын арасында көзү көк, сары бала эликтин жанына келип, кеткиси келбей күндө тиктейт, ал тургай кармагысы да келет. Бул бала абдан көңүл коюп карагандыктан, эликтин кыймылдагысы келгенин, буттарынын баскысы келгенин билчү.

Бара-бара сары бала келбей калды. Күн сууктап калган кез эле. Дарактардын жалбырактары саргайып, жерге түшө баштаган. Мурункуга салыштырмалуу эрте кеч кире баштагандыктан, текченин жанына турганга балдарда убакыт калчу эмес. Элик да үшүй баштады.

Бир күнү дүкөнгө сакалдуу адам келди. Ал дүкөндүн ээси менен сүйлөшүп, эликти алып кутучага салып, сынбасын деп кездеме менен ороду.

Элик сакалдуу адамдын чөнтөгүнөн чыккан кезде бир үйгө барып калганын байкады. Бурчтагы төшөктө отурган баланы көргөндө, досун көргөндөй сүйүнүп кетти.

Бала ооруп калган эле. Эликти такыр коё бергиси келген жок. Ошентип экөө күндөрдү, айларды чогуу өткөзүштү. Ноел жакындаганда, кар жаады. Бир күнү кечинде бала уктаганда элик дагы анын алаканында уктап кетти. Түшүндө досунун булуттардын үстүндө учуп жүргөнүн көрдү. Кичинекей досу аны кол булга-лап чакырып жаткан экен.

Элик асманга карай учту. Өзүн чыныгы элик катары сезді. Булчундуу, күчтүү буттары менен сүйүктүү досуна карай чуркады. Абдан кубангандыктан, жүрөгү тез-тез сокту.

20-июнь

Мышык, түлкү, аюу жана карышкыр

Кыргыз жомогу

Мышык бир күнү иттен качып бара жатса, алдынан түлкү чыкты. Мышык: “Мен азуулуу айбандардын падышасымын, сенин үйүң кайда, сага конокко келдим”, - деди. “Менин үйүм мына” - деп түлкү ар жагына бир чыгып, бер жагына бир чыгып, жылмандап бир ийинге ээрчитип барат экен. “Сен азуулуу айбандарга кабар кылгын, мени жакшылап конок кылышсын”, - деди мышык.

Түлкү жасоол болуп, азуулуу айбандарга бара жатса, алдынан карышкыр чыкты. Карышкыр: “Сен кайда бара жатасың?” - деп сурады. “Биздин үйгө азуулулардын падышасы мейманга келип калды, тамак камдагын деп жиберди”, - деди. Карышкыр бир кой жетелеп алды. Түлкү андан ары жүгүрүп бара жатса, алдынан аюу чыкты. “Түлкү, сен кайда чаап бара жатасың?” - деп сурады аюу. “Биздин үйгө азуулулардын падышасы мейманга келип калды. Тамак камдагын,” - деп түлкү аюуга айтты. Аюу бир торпогун жетелеп алды.

Аюу, карышкыр, түлкү үчөө мышыктын үстүнө келип: “Падышага көнө түшкөн сен тамак бергин,” - деп аюу менен карышкыр торпогун, коюн өлтүрүп түлкүгө беришти. “Падышаны ыраактан көрөмүн,” - деп аюу карагайдын башына чыгып кетти. “Мен мына бул жерден көрөмүн”, - деп карышкыр ийиндин оозундагы чөпкө жашынып жатты.

“Падыша аке, сыртка чыгып тамак жениз” - деп мышыкка түлкү кабар берди эле, ал ийинден чыгып тамакты кырылдап жей баштады.

Аюу карагайдын башында турса дагы коркуп отурду. Падышаны көрөйүн дегендей карышкыр чөптү кыймылдатып койду эле, мышык чычкан экен деп жутунуп калды. Карышкыр: “Мени көргөн экен”, - деп былк этпей калды. Карышкыр чыдай албай чөптү кыймылдатат. Мышык секирип барып басты эле, карышкыр тура качты. “Баягы мени кууган ит экен”, - деп мышык карагайды көздөй чыга качты. “Мени көрүп койгон экен” - деген ой менен карагайдагы аюу качам деп учуп өлдү.

21-июнь

Арстан күчүгүн асыраган мышык

Африка жомогу

Бир мышык каңгып жүрүп өлүп жаткан арстанды көрүп калат, жанындагы күчүгүн бооруна кысып, эмизип асырап алат. Убагы келип, күчүк азуулуу чоң арстан болуп чоңойот. Өз тамагын өзү таап жей баштайт. Бир күнү курсагы ачкан арстан өзүн асырап чоңойткон мышыкты жемек болот. Мышык тигинин жаман оюн сезип, талдын башына чыгып кетет. Ошондо арстан мышыкка:

– Ой, ак сүтүн эмизип асырап баккан энем, тууган энемден да ыйыксың. Болгон тажрыйбандын баарын үйрөттүң эле, эмне үчүн ушул тал башына чыкканды үйрөткөн жоксуң?–дейт.

Анда тал башында турган мышык:

– Алда айланайын, кайрымдуу балам. Сени кичинекейиңен боорума басып чоңойттым. Билген өнөрүмдүн баарын үйрөттүм. Бирок кулкунундан коркуп, бир өнөрүмдү үйрөткөн жок элем, туура кылганымды эми түшүндүм, - дептир.

Ошондон улам “кулкуну жаман кууратат” деген макал калыптыр.

22-июнь

Түлкү менен карышкыр

Кыргыз жомогу

Бир күнү түлкү куйругун булактатып, тилин салаңдатып келе жатып жалгыз аяк жолдун таманында жаткан койдун куйругун көрүп кубанып кетти. Аны тегерене карап, салып койгон капканды көрдү да, шилекейин чубуртуп, эмне кылаарын билбей туруп калды. Ангыча желип-жортуп карышкыр келди. Түлкү ага жагалданып:

– Каке, келиңиз, келиңиз, куйруктан көп жеп коюп сай кекирип турам. Тигини сизге деп алып койдум эле, -деди.

“Алдында капкан болбосун” деп шектенген карышкыр анчалык көңүлсүн-

бөй, тигиге мыкчыя тигилди.

– Кээде ушинтип кекирейип каласыз. Жебениз, өзүм үйгө алып кетейин, -деп түлкү баягы май куйрукка тап бергенде, карышкыр түлкүдөн мурда озунуп сугунмак болду эле, тумшугу капканга чабылып калды. Капкандагы куйрук четке ыргыды. Түлкү аны илип алды да:

– Жат, бөрү аке, жабышып,

Капкан менен кабышып!

Эртең эрте ушерден,

Ээси менен табышып! -деп шаттанып ырдап, желе-жорто жүрүп кетти.

23-июнь

Куу түлкү

Венгр жомогу

Жолборс бир түлкүнү кармап алат. Түлкү куйругун булаңдатып, тумшугун жогору көтөрүп:

– Мени жей албайсың! Мен мынабу калың токойдун кожоюну болуу үчүн келгенмин, -дейт. Жолборс ары карап, бери карап анын сөзүнө ишенбейт. Анда түлкү бир аз жумшагыраак:

– Жокө, ишенбесең мени менен бирге токойго баргын. Андагы бардык айбанаттардын менден кандай корко тургандыктарын өз көзүң менен көрөсүң! -дейт.

– Көрсө, көрөйүнчү, -деп жолборс түлкүнү ээрчип жөнөйт.

Түлкү анын алдына түшүп алып, абайлап жүрүп отурат. Жолборсту көргөн айбанаттардын жүрөктөрү түшүп, туш-тушка качып, бир заматта жым-жым жок болушат. Канаттуу куштар уяларынан уча качышат.

– Мына, Жокө, менден коркпой турган эч ким жок экендигине эми көзүң жеттиби? -деп жолборско карайт түлкү.

– Чындыгында, сен абдан барктуу экенсиң. Айбанаттардын баары сыйлап, абдан коркушат тура. Сени менен эрегишип, жаманчылыкка барууга болбойт – деп, түлкүдөн өзү да коркуп жолуна түшөт. Ошентип, куу түлкү куулугунан өлүмдөн кутулуп кетиптир.

24-июнь

Чечен келин

Кыргыз жомогу

Кайсы бир заманда көпкөлөң тарткан жигит жолоочу жүрүп келе жатып, кудайы конок болуп бир үйгө түшүп калат. Үйдөн сулуу келин чыга калып, коноктун атын алып, эшик ачып үйгө киришет. Мырза жигиттин колунда куржуну бар экен. Үйгө кирген мырза бой көтөргөн мүнөз менен келинге тийишкиси келип:

– Бул куржунду кайсы жерге илейин, келинчек? -деп сурап калат.

– Эгер сексен баштуу керегеден куржунуңуз илине турган башы калбаса, анда мойнуңузга эле илип алыңыз, -дейт келин да тийишип.

Жигит келиндин сөзүнө жыггылат да, таш тиштегендей болуп унчукпай калат. Үйдө кожоюну жок экен. Күйөөсүнүн жоктугун билгизбей коногун жакшылап сыйлап, эт бышырып алдына тартат. Мырза жигит бир жиликти алып, мүл-жүгөндөн кийин аны сындырмакчы болуп, макисинин сырты менен ургулай баштайт. Аны көргөн келин бир табак сары май алып келип, жигиттин алдына коет да:

– Издегениңиз май болсо, сөөктү ургулабай, мынабу даяр майдан жеңиз, -дейт. Жигит бул жолу да жооп кайтара албай, сөзгө сынат.

Эртеси келин конокторун атказат. Мырза жигит аттанып жөнөй берерде, ал үйдүн дөбөтү үрүп, жигиттин үзөңгүсүнө асылып кетет. Жигит аттан эңкейе түшүп, камчы менен дөбөттү тартып жиберет. Дөбөттүн башына камчы тийип, каңшылап четке чыга берет. Анда баягы келин каңшылап жаткан дөбөтүнүн башынан сылап:

– Кой, Мангызт, ыйлаба! Агасы инисин уруп эле койчу эзелтеден. Анын эмнесине капаланып ыйлайт элең? -деп жигитке карайт.

Мырза жигит уятынан атын катуу камчыланып чаап кеткен экен. Ошентип чечен келинден мырза жигит бир күндө үч жолу сөзгө жыгылып, сөз айтмак турсун, артын карабай качып кетиптир дейт.

25-июнь

Калдуу доңуз

Фин жомогу

Илгери ичи тар, өзүн аябай жактырган, бай адам болгон экен. Бардар болгону менен эч кимге жардам берчү эмес.

Бир күнү бай жер кыдырып жүрүп, астынан чыга калган доңузду көргөндө жерге жата калган бир дыйканга туш болот.

– Эмне болду, эчкилериңди жоготтубу? Доңуздун астына бүгүлүп жата калганыңа жол болсун, -дейт.

– Бул жөнөкөй доңуз эмес, мен эртең үйлөнөм, ошого муну да чакырып жаткам, -дейт дыйкан. Бай таң калат, бир чети сүйүнөт:

– Доңуздарым да дыйкандардын сыйына татыктуу болгон экен. Кайра алып келип бер, - деп доңузун дыйканга берет.

Бир нече күн өтөт, доңузунан кабар жок. Атына минип дыйкандын үйүнө бет алат.

– Байым, доңузду кайра бере алган жокмун, анткени кошуналарга абдан жакты, эми ал кошуналардын тойлорунда жүрөт. Кааласаңыз азыр алып келип берейин, - десе

– Алып кел, - дейт.

Дыйкан чыгып кетип, кайра келет.

– Жол алыс, ошон үчүн атыңызды бере турсаңыз, барып келе калайын, -дейт.

Макул болуп атын берсе, бир аз жол жүргөн соң кайра келип:

– Байым, ал жакта бүгүн той болуп атат, эски кийим менен барсам уят. Карызга үстүнүздөгү кийимиңизди бере турбайсызбы.

– Макул, ал, бирок тез келгин, -дейт бай.

Дыйкан кеткен бойдон кайра келбейт, бай күтүп отуруп акыры тажаганда үйүнө кетет. Карангыда арандан зорго үйүнө кирип барса кызматчылары аны ууру деп ойлоп, кармап алып төпөштөп киришет. “Мен силердин кожоюнуармын” деген сайын сабашат.

Чын-чынына келгенде, кызматчылары аны дароо эле таанышса да, буга чейинки орой мамилесинен улам буктарын чыгарып, өчтөрүн алып алышыптыр.

26-июнь

Суусар менен тыйын чычкан

Африка жомогу

Суусар адатта түнү анга чыгат. Анткени алар күндүзү уктайт, эс алат. Чычкан, тыйын чычкан, бака сымал кичинекей жандыктарды кармап жейт.

Бир күнү суусар күндүзү уйкусуна эрте ойгонот. Туруп караса, тыйын чычкан жаңгак топтоп, кыш үчүн даярдыктарды көрүп жүрүптүр. Жаңгактарды бир жерге чогулткандан кийин, кайра дарактын жогору жагындагы уясына ташууда. Аны кармап жеш үчүн акырындап жакындай баштайт. Жетейин деп калганда ал байкап калып, бакка чыга качат. Суусар да бакка жакшы чыккандыктан, бир топ жерге чейин чыгып барат. Тыйын чычкан улам жогорулап отуруп, башына чейин чыгып кетет. Суусардын башы айланып, жерге кулап түшөт. Ошентип тыйын чычкан шамдагайлыгы жана амалкөйлүгү менен аман калган экен.

27-июнь

Үлүл менен карышкырдын жарышы

Венгр жомогу

Үлүл туугандарын конокко чакырмакчы болот. Туугандары алыста жашагандыктан, аларды чакыруу да бир топ убакытты алчудай.

Ал туугандарына баруу үчүн үч башка токойдон, тогуз кечүүдөн өтүшү керек экен. Кантип барсам деп ойлонуп отуруп, эч жолун таппайт. Акыры токойдун мүдүрү карышкырга барат.

– Урмагтуу мүдүр, мен туугандарыма барайын дедим эле, бирок мындай ылдамдык менен аларга жете тургандай эмесмин. Сиздин мага жакын турганыңызга карабастан, жарым күндө араң келдим. Сиздин коёндоруңуз тарткан араба менен барып келсем болобу? Менин да сизге жардамым тийип калар.

Карышкыр күлүп:

– Мага сенин кандай жардамың тиймек эле, андан көрө менин сунушумду

ук. Экөөбүз жарышалы, эгер сен алдыда келсең, мүдүрлүктү сен аркалайсың, коёндор тарткан араба да сеники болот, -дейт.

Үлүл капаланып үйүнө келип, аялына окуяны айтып берет. Аялы:

– Сен эч капаланба, карышкыр менен жарыш, андан ашуунун жолу бар. Мен азыр жарыштын бүтө турган жерине жөнөйүн. Эртең менен ошол жерде болуп калам. Сен болсо карышкыр менен чогуу жарышка түш. Карышкыр жарыш бүткөн жерге барганда, мен ошол жерде болуп калган болом. Карышкыр экөөбүздү ажырата албайт. Биз жеңишке жетишкен болобуз, -дейт.

Үлүл жарышам деп карышкырга макулдугун берет. Эртең менен экөө жолугшат. Карышкырдын белги бериши менен жарышып башташат. Карышкыр эчтекеге карабай чуркап жөнөйт. Марага келип караса, үлүл ошол жерде турат. Карышкыр:

– Мындай болбойт. Эми кайрадан артка чуркайлы. Менден ашсаң, жеңген болосун. Ошентип кайра жарыш башталган жерге чуркап барса, үлүл ошол жерде турат. Карышкырдын башы жетпейт. Бирок амалы калбайт.

Токой мүдүрлүгүн үлүлгө тапшырат. Ошентип үлүл коёндор тарткан араба менен туугандарыныкына барып, конокко чакырып алган экен.

28-июнь

Кедейдин ун мүшөгү

Румын жомогу

Илгери өткөн заманда бир кедей өтө жакыр жашачу экен. Үйүндө бир аз уну болсо, андан бир аз камыр кылып, калганын сактап коёт, кээде ачка отурчу. Кедей болгондуктан, кол сааты да жок. Бир күнү талаадан кайтып келе жатса, пери кыздар ойноп жүрүшкөн болот. Салам бергиси келип, кутмандуу таңынар менен десемби же кутмандуу түнүнөр менен десемби деп, кайсы убакыт экендигин биле албайт. Акыры:

– Силердин маанайыңардын дайыма ачык болушун каалайм, -дейт.

– Тенирим сага да ыраазы болсун, унуң эч бөксөрбөсүн, -дейт пери кыздар жооп кылып.

Бул бир кедей үчүн эң жакшы тилек, анткени мүшөгүндөгү ун түгөнүп, жубайы акыркы ундан нан кылып аткан. Нан түгөнгөндө эки-үч күн ачка калуу

коркунучу бар эле. Үч күндөн кийин аялы:

- Нан жасаганга ун калган жок, -дейт.
- Мүшөктү карачы, -дейт күйөөсү.

Караса, чындап эле бир аз ун турат. Аялы нан жасайт, бирок ундун кантип пайда болгонун күйөөсүнөн сурай берет. Перилерге эч кимге айтпай тургандыгы тууралуу убада берген эле. Кедей чыдабай кетип, аялына сырды ачып коёт. Ошол күнү ун түгөнөт. Кедей сырды сактай албагандыктан, берекеттен, туруктуу олжодон куру жалак калат.

29-июнь

Чиркей, чабалекей жана жылан

Кыргыз жомогу

Илгери-илгери жер жүзүн топон суу каптаганда Нух пайгамбар: “жан-жаныбарлардын тукуму үзүлбөсүн”, -деп ар уруу жандыктын бир эркек, бир ургаачысын алып, кемеге салган дешет. Күндөрдүн биринде кемеде тешик пайда болуп, суу кире баштайт. Көрсө, аны чычкан тешкен экен. Нух пайгамбардын айласы кетип: “Ким бул тешиктен суу өткөрбөй жата алат?” -деп жар чакыртканда, жылан: “мен жата алам”, -дейт. Айтканындай топон суу токтолгончо даам татпай, бир тамчы суу өткөрбөй тосуп жатат. Ошентип, топон суу токтолуп, кургакка чыгышат. Нух пайгамбар жыланды чакырып: “Акыңа эмне аласың?” -деп сураганда, жылан: “Дүйнөдө эмне таттуу болсо ошону алам”, -дептир. Ага Нух пайгамбар макул болуп: “эмесе, ар бир жан-жаныбардын, жемиштин даамын татып, кайсынын таттуу экенин билип кел” -деп чиркейди жумшаптыр.

Чиркей ааламды бүт кыдырып, кайра кайтып келе жатканда анын алдынан чабалекей тосуп чыгып: “Чиркейим, эмне таттуу экен?” -дейт. Чиркей: “Адамдын каны таттуу экен”, -дептир. Анда чабалекей: “Тилиң кандай болуп калыптыр, тилиңди көрсөтчү?” -дейт да, чиркей тилин суна бергенде, анын тилин сууруп алып, кошо жөнөп, экөө Нух пайгамбарга келишет. Нух пайгамбар: “Кана, чиркейим, жер жүзүндө эмне таттуу экен?” -деп сурады эле, чиркей “кың-кың” этип, эчтеке айта албай койду. Анда чабалекей: “Баканын каны таттуу экен деп жатат”, -деди. Чабалекейдин сөзүнө жыландын ачуусу келип бир чапкан экен,

чабалекей учуп кетип, куйругу экиге бөлүнүп, ошондон улам эки ача болуп калыптыр.

Нух пайгамбар болсо чабалекейдин сөзүнө ишенип, баканы жыланга буюруптур. Ошондон улам жылан баканы соруп калат. Эгер чабалекей болбогондо, жылан адамдын канын соруп калмак экен. Жылан менен чабалекейдин өч болуп, адам менен чабалекейдин дос болуп калышы ошондон улам дешет.

30-июнь

Балыктар жана караңгылык

Африка жомогу

Азыркы мезгилде айдын айланасында жылдыздар кантип тегеректеп жүрүшсө, илгери күндүн да дал ошондой коштоочулары болгон дешет. Алардын баары кичинекей күнгө окшош болгондугу үчүн нурлары күндүн нурларына кошулганда аба аябай ысып кетчү.

Адамдар ысыктан үйлөрүнөн сыртка чыга албай, тамак жасай албай ачка калышчу экен. Ошондуктан адамдар арман кылышчу.

Ай бир күн адамдарга жардам бергиси келип, күнгө барат:

– Экөөбүздүн тең балдарыбыз көп, булар адамдар үчүн көйгөй жаратууда. Кааласаң аларды капка салып, сууга коё берели деген сунуш киргизет. Бирок ай күндү алдап капка таштарды толтуруп келет, күн чындап эле балдарын салып келген болот. Экөө тең каптарды сууга ташташат.

Кеч киргенде күн асманда айдын балдарынын аны тегеректеп жүргөнүн көрүп ачууланат. Эртең мен да балдарымды алып келем,- дейт. Бирок балдарына суу абдан жагып калган болот, алардын такыр суудан чыккысы келбейт, чыгарса кайра эле сууга качышат. Ошентип алар суудан чыкпай коюшат. Суудагы балыктар ошолордон пайда болушкан экен.

Июль

Июль

- 1-июль. Жашыл император. Румын жомогу.
- 2-июль. Алданган дөө. Немец жомогу.
- 3-июль. Буурчак менен бийкеч. Дания жомогу.
- 4-июль. Хамелеон түсүн кантип өзгөрттү? Африка жомогу.
- 5-июль. Бадыранды жакшы көргөн түлкү. Венгр жомогу.
- 6-июль. Акылдуу чабан. Немец жомогу.
- 7-июль. Карга менен бүркүт. Француз жомогу.
- 8-июль. Кеселиби же кеспейлиби? Япон жомогу.
- 9-июль. Табышмак катканды жактырган бийкеч. Норвегия жомогу.
- 10-июль. Акылдуу Мадрид. Италия жомогу.
- 11-июль. Карышкыр менен арык ит. Грек жомогу.
- 12-июль. От кантип табылган? Африка жомогу.
- 13-июль. Теңирлердин чатагы. Индус жомогу.
- 14-июль. Элик менен таш бака. Индус жомогу.
- 15-июль. Карыя менен небереси. Немец жомогу.
- 16-июль. Түлкү, таш бака жана чапкене. Кыргыз жомогу.
- 17-июль. Иштерман келин. Уйгур жомогу.
- 18-июль. Таруу машактарынын учу эмнеге кызыл? Япон жомогу.
- 19-июль. Төө кантип түрү суук болуп калды? Түркмөн жомогу.
- 20-июль. Аксал абышка менен хандын вазири. Казак жомогу.
- 21-июль. Алгач ким сүйлөдү? Япон жомогу.
- 22-июль. Түлкү менен кийиктин келишими. Чех жомогу.
- 23-июль. Кызыл шапкечен бакалар. Польша жомогу.
- 24-июль. Адамдар жыландарды эмнеге жек көрөт? Австрия жомогу.
- 25-июль. Мажүрүм талдагы уста. Венгр жомогу.
- 26-июль. Бакчасын бейиштей кылган багбан тууралуу жомок. Уйгур жомогу.
- 27-июль. Сулуу кыз менен падыша. Япон жомогу.
- 28-июль. Чатыр-Көл. Кыргыз жомогу.
- 29-июль. Жапайы каздар эмнеге катар-катар болуп учушат? Литва жомогу.
- 30-июль. Мактанчаак ат жана чарчаңкы эшек. Грек жомогу.
- 31-июль. Илегилек жана анын окуучулары. Орус жомогу.

1-июль

Жашыл император

Румын жомогу

Жашыл императордун сол көзү ыйлачу экен. Оң көзү болсо тынымсыз ачылып жабылып, ааламдагы абалга боору ооруган немедей карачу экен. Анын үч уулу болуптур. Бир күнү улуу баласы атасынын алдына келип:

– Атаке, сенин сол көзүң эмнеге дайыма ыйлап турат? -деп сурайт.

Император жооп бербестен тура калып, баласына канжар ыргытат. Баласы жанын куткаруу үчүн качкан бойдон кетет. Дале качып баратыптыр.

Ортончу уулу ошол эле суроону бир күнү атасына берет.

– Атаке, сенин сол көзүңөн эмнеге жаш агып турат?

Багы окуя кайра кайталанат. Дагы бир күнү кенже уулу:

– Атаке, сенин сол көзүңөн эмнеге жаш агып турат? -деп сураганда, атасы ага да ачууланып канжарды ыргытканда, ал канжарды тосуп алат да, алып келип кайра атасына тапшырат. Атасы:

– Сен көркөс жигитсиң, уулум. Алтын канаттуу булбулду көрө албагандыктан көзүңдөн жаш агат. Эгер аны көрсөм, сол көзүң күлөт, аны менен кошо оң көзүң да күлөт,- дейт атасы.

– Мен сага алтын канаттуу булбулду кармап келип бере алам, бирок анын кайда экенин билишим керек, -дейт кенжеси.

– Көк императордун сарайында туткун болуп жатат.

Ошентип кенжеси көк императорунун сарайына бет алат. Жети күн, жети түн жол жүрөт. Акыры көк императордун сарайына барат. Сарайдан алтын канаттуу булбулду алып чыгып бараткан кезде кызматчылары кармап алышат да, императорго алып барышат. Ал:

– Ууру! Айткының, сенден кырк камчыбы, же кырк таяк алышсынбы? – деп сурайт.

– Мендей жигитке убал болот! Урматтуу император! -деп жооп берет ал тартынбастан.

– Өзүңө абдан ишенет экенсиң. Менин сүйгөнүмдү сары император алып кетти. Эгер аны алып келсең сени коё берем, атүгүл, алтын канаттуу булбулду

да берем, -дейт.

Жаш жигит атка минип жол тартат. Жетимиш жети күн, жетимиш жети түн жол жүрөт. Сары императордун сарайына барып тыг дарагына чыгат. Бийкеч уктап жаткан бөлмөгө кирип, аны алып жөнөйт. Жигиттин минген аты эки киши менен токсон тогуз күн, токсон тогуз түн жол жүрөт. Бийкечти көк императорго тапшырат. Көк император убадасы боюнча жигитке алтын канаттуу булбулду берет. Жаш жигит булбулду атасына алып барат.

Ошол күндөн тарта жашыл императордун сол көзү каткырып, оң көзү болсо жылмая баштаган экен.

2-июль

Алданган дөө

Немец жомогу

Илгери өткөн заманда Ирландияда Фингел аттуу өзүнө ашыкча ишенген бир дөө жашаган экен. Шотландияда ага тең келе турган дөө бар экендиги тууралуу кептер айтылат. Ал бир күнү Фингел менен беттешейин деген максатта жолго чыгат.

Суулардан деңиздерден өтүп, Ирландияга келет. Фингел анын келе жатканынан кабардар болот. Анткени, шотландиялык дөөнүн абдан күчтүү экенин билчү. Мындан улам үйүнө келип, аялына төшөк салдырат. Ал:

– Шотландиялык дөө келгенде, төшөктө жаткан уулум деп айткын, -деп көрсөтмө берет.

Дөө Фингелдин үйүнө келгенде аялы аны көрүп таң калат, анткени ал сүйлөгөндө асман күркүрөгөндөй үн чыгып, шамал жүрүп турчу экен.

– Акырын, баламды ойготосун? -дейт Фингелдин аялы.

– Кайсы бала? -дейт ал суроолуу карап.

– Төшөктө Фингелдин кенже уулу уктап жатат.

Дөө төшөктөгү дөөнү тиктеп, эгер уулу ушунча болсо, өзү менден да алп болсо керек, -деп ойлонот да, үйдө Фингелдин жок экендигине сүйүнгөн бойдон жолуна түшөт. Фингел болсо аны алдаганына моокуму канып, каткырып кала берет. Азыркыга чейин каткырыгы басыла элек дешет.

3-июль

Буурчак менен бийкеч

Дания жомогу

Илгери өткөн заманда бай падышанын бир уулу болуптур. Жаш жигит үйлөнүү курагына келгенде, кыз издей баштайт. Көптөгөн мамлекеттерге, алыс жерлерге барып ойдогудай кызды таба албай коёт. Көптөгөн бийкечтер менен жолугуп, алардын кулк- мүнөзүнөн, сүйлөгөн сөзүнөн кынтык табат. Акыры ойдогудай кыз таппай сарайга кайтат.

Күндөрдүн биринде сарайдын эшигин кагып бирөө келет. Кызматчылар эшикти ачса, жаанда башынан ылдый суу болгон кыз турат. Ал алыс жерден келе жатканын, катуу шамалда жолун таба албай калганын айтат.

Падышанын аялы кыздын ханзаада болуп, болбогонун билүү үчүн жууркандардын астына бур буурчак коюп коёт.

– Эртең менен кызга кандай уктадын? -деп сурашканда:

– Таң аткыча уктай албай койдум, анткени астыма бир нерсе өтүп жатты, -деп жооп берет. Падышанын аялы кыздын чындап эле ханзаада экенин баамдайт. Анткени он жууркандын астына коюлган буурчакты катардагы адам сезе албайт.

Бийкеч менен жигит үйлөнүп, кырк күн той өткөрүшөт. Буурчак казынага салынып, жаш ханзаданын жубайы чыныгы бийкеч экенин тастыктаган буюм катары сакталып калган экен.

4-июль

Хамелеон түсүн кантип өзгөрттү?

Африка жомогу

Теңир Ниамже адамдарды, айбанаттарды чогултуп, ар кимдин каалоолорун орундатып жатты. Ал бардыгына:

– Ар биринер тилегиңерди айткыла. Тилекти бир жолу айткандан кийин өзгөрткөнгө болбойт! -деген эреже киргизди. Алгач адамзат:

– Мен айылда отурукташып жашагым келет. Талаа иштери менен алектенип, мөмө-жемиш эгейин, -деди.

– Тилегиң ишке ашсын!

Айбанаттар:

– Биз болсо токойлордо жашагыбыз келет. Адамдардан алысыраак болуп, алыбыз жеткен жандыктарды кармайлы, -дешет.

– Силердин да тилегиңер ишке ашсын!

Хамелеонго карап:

– Сенин кандай тилегиң бар?

– Мен бардык жерде, айылда да, токойдо да болгум келет.

– Макул, сенин да тилегиң орундалсын, -дейт жер жүзүнүн теңири Ниамже.

Ошол күндөн бери адамзат айылдарда отурукташса, айбанаттар токойлордо жашашат. Хамелеон болсо жашаган аймагындагы түскө карата түсүн өзгөртүп, токойдо жапжашыл, боз талаада боз түстө боло алат. Анткени Ниамже теңири анын тилегин да орундаткан экен.

5-июль

Бадыранды жакшы көргөн түлкү

Венгр жомогу

Бакчамда бадыраң өстүрчүмүн. Жай келгенде бышкан бадыранды кудуктан чыккан таза сууга жууп, туздан сээп жегенди абдан жакшы көрөм. Бул адамды аябай сергитет. Мунун ырахатын биз эле эмес, түлкү да билип алып, түн катып келип, бадыранды жеп кетчү болду.

Буга бир чара көрбөсөм болбойт деп, план түздүм. Бадыраңга жип байлап, анын бир учун чөптүн арасына бекиттим. Түлкү түнү келип, бадыранды жегенде жип тамагына бадыраң менен кирди. Түлкүнү өзүмдү карай тартып алдым.

Түлкүнү жетелеп алып шаарга жөнөдүм. Окуяны түшүндүрүү үчүн шаардын башчысына алып барууну чечтим. Башчы иттей байланган түлкүнү көрүп таң калды.

Ал:

– Муну кайдан таптың? Кантип колго үйрөгүп алдың? -деп сурады.

Мен бадыранымды уурдаганын, кандай жаза бериш керек экендигин сураганы алып келгенимди айттым. Башчы таңгалып:

– Мен түлкүлөрдүн бадыраң жегенин эч уккан эмесмин.

– Ооба, мен да уккан эмесмин. Бирок бул түлкү бадыраң жейт.

Ошол маалда түлкүнүн оозунан жип чыгып, ал качкан бойдон кетти.

Мен үйгө баратып, шаарга барбай эле койсом болмок экен деп ойлодум. Шаар башчысы да мага ишенген жок.

Бирок түлкү бул окуядан кийин бадыраңга келген жок.

6-июль

Акылдуу чабан

Немец жомогу

Илгери өткөн заманда Каф тоосунан алыс жерде акылдуу чабан жашаган экен. Ар бир суроонун жообун билгендиктен, атагы алыска угулат. Атактуу Жашыл дарыянын падышасына чейин ал тууралуу кабардар болот. Ал вазирлерин жана илимпоздорун топтоп, жаш чабандын акылдуулугу тууралуу сурайт. Алар:

– Айтылгандар куру сөз болсо керек, эчтекени билбеген, билимсиз, дайыма койдун артынан ээрчип жүргөн чабан кантип акылдуу болсун, -дейт падышанын даанышмандары.

Падыша чабанды сарайына чакыртып:

– Сага үч суроо берем, баарынын жообун тапсаң белек-бечкек тартуулайм, -деп убада берет.

– Туура жооп бергенге аракет кылайын, -дейт чабан.

Сарай жымжырт болуп, учкан чымындын үнү угула баштайт.

– Денизде канча тамчы суу бар?

– Эсептесе болот, бирок ал үчүн сиз денизге төккөн дарыялардын куймаларын токтотуңуз, мен санап баштайын.

– Асмандагы жылдыздарды санап бере аласыңбы?

– Жарайт, бирок бир кагаз менен калем бергиле, -дейт.

Алып келер замат кагаздын бетине сан жеткис чекиттерди коюп:

– Муну даанышмандарыңыз эсептесин, канча болсо жылдыздар да ошончо, -деп айткан экен.

– Чексиздик канча минутага барабар?

– Померания мамлекетинде бир тоо бар. Тоо жалаң алмаз таштан турат. Ага жылда бир куш келип, тумшугу менен чокуп кетет. Куш чокуп отуруп тоону түгөткөндө чексиздиктин бир минутасы толо түшөт, -деп жооп берет.

– Азаматсың! Сен даанышмандарыман да акылдуу экенсиң. Мамлекетимдин жарымын сага тартуулайм, мураскорум деп жарыялайм. Бүгүндөн баштап хандын сарайында жашайсың, мамлекетти чогуу башкарабыз, -деген экен.

7-июль

Карга менен бүркүт

Француз жомогу

Эзелтен карга бүркүттү көрө алчу эмес. Карганын ою боюнча бүркүттүн айбанаттар арасындагы кадыр-баркы көтөрмөлөнгөн. “Мен деле бүркүт сымал кушмун. Ал мага караганда бир аз чоң, канаттары олдоксон, тырмактары ийри, ушулар да артыкчылыкпы?”. Бүркүттүн тамак табуудагы чебердигин, олжосуна жетүүдөгү чагылгандай тездигин, ал тургай козуну да көтөрүп кете турган балбандыгын көрө алчу эмес. Өзү болсо башкалардан калган калдыктарды жейт, бул анын ачуусун келтирчү. Карга бүркүт кылган ишти мен да кыла алам деп, анын артынан сая түшүп, байкоо жүргүзөт.

Бүркүттү туурап, таза этти алып келип башкалар да мени көрүшсүн дейт. Бардык айбанаттар мени карашат деп кыялданат. Бүркүт козуну ала турган болсо, мен койго аңчылык кылайын деп чечим чыгарат.

Бүркүттөй асманга көкөлөп бийиктейт. Алыстан койлордун бирин тандап туруп, аны көздөй качырып сала берет. Тырмактарын окшуп окшуп, аны көтөрүп кетүүгө аракет кылат. Өзүнөн отуз эсе чоң койду кантип көтөрө алсын? Атүгүл, кой аны тоготуп да койбойт.

Карга койду таштап качууну ойлойт, бирок анын жүнүнө тырмактары оролушуп чыкпай калат. “Каак, каак” деп какылдаганда чабан келип карганы кармап, капаска салат.

Каргалар узун өмүрлүү болушат эмеспи. Ал карга дагы эле капаста “мен эмнеден жаңылдым?” - деп ойлонуп отурат дешет.

8-июль

Кеселиби же кеспейлиби?

Япон жомогу

Токойго жакын бир айылда отунчу карыя жашаган экен. Ал бир күнү токойго дарак кескенге баратып, үндөрдү угуп калат:

– Кеселиби же кеспейлиби? Кеселиби же кеспейлиби?

Отунчу айланасына карап эч кимди көрө албайт. Дарактардын арасындагы үндөр бара-бара катуу чыга баштайт.

– Жетишет, кесе турганыңды кес, кеспей турганыңды кеспе!

Муну айтып бүтөрү менен жогорудан алтын, баалуу таштар түшө баштайт. Алар күзгү жалбырактай төгүлөт. Отунчу үстүнө түшкөн алтындын оордугуна араңдан зорго чыдайт. Баштыктарын чыгарып, алтындарды топтоп үйүнө карай бет алат. Үйгө барып алтындарын төгүп, кемпири экөө бири-бирин кубанычтуу карайт. Дал ошол чакта кошунасы терезеден көрүп, угуп калат.

Кийинки күнү кошунасы да токойго барса, ар кандай үндөр чыга баштайт:

– Кеселиби же кеспейлиби? Кеселиби же кеспейлиби? Арам ойлуу кошуна:

– Кес, кес! Баарын кес, мен бул жердемин, -деп иет.

Чындап эле дарактардан бир нерселер түшө баштайт. Сүйүнгөн бойдон каптарга толтуруп үйүнө алып барат.

Бирок дарактардан түшкөн алтын жана баалуу таштар эмес, карагайдын тобурчактары экен. Очоктун жанына келип төгө калганда, от алоолонуп бардык мүлкү өргтөнүп кетет.

Көрсө, дарактар адамдардын ниетине карап кесилишет экен.

9-июль

Табышмак катканды жактырган бийкеч

Норвегия жомогу

Түндүк мамлекеттердин биринде табышмак катканды жактырган бир кыз болгон экен. Бирок ал бийкеч сулуу болгону менен, ою бузук эле. Үйлөнүү үчүн анын колун сурап келгендерге алгач табышмак каттырчу. Кимисинин табышмагынын жообун таппай калса, ошого турмушка чыгууну ойлойт. Эгер табышмактын жообун таап алса, анда ал жигитти өлүмгө тарттырат. Мындан улам бул мезгилге чейин келген токсон тогуз жигиттин башы алынган болот.

Кошуна мамлекеттин ханзадасы кыздын колун сурап баргысы келет. Апасы тоскоол болот. Бир күнү апасы ойлонуп бийкечтин билбеген табышмагы жок, анын колунда уулум өлгөндөн көрө сарайда өлсүн деп, уулунун тамагына уу коштурат.

Ханзада тамакты ичпей жерге төгүп салат. Уу ушунчалык күчтүү болгондуктан, атынын бутуна төгүлөөр замат аты өлөт. Ал аттын этин жеген эки карга да өлөт. Эки карганы салдырып, желдетин алып сапарга чыгат.

Карангыда баратып жалтыраган жарыкты көрүшөт. Көрсө, ал хайдуттар курган лагерь экен. Каргаларды аларга бергенде жеп алышып өлүшөт. Жанындагы желдети:

– Мырзам, кандай табышмак катууну таптым. Бир өлүмдөн эки, экиден он эки өлүм. Бул эмне? -деп сурайлы дейт.

Бийкечке барып табышмакты айтканда, жандырмагын табуу үчүн үч күн суранып, ойлонуп жатып, эч бир жооп айта албайт. Акыры бийкеч:

– Мени жеңдиң. Сага турмушка чыгууга макулмун, -дейт.

– Жок, мен сага үйлөнөйүн деген ниетим жок. Мен токсон тогуз жигиттин атынан өч алууга гана келдим, -дейт.

Бул табышмакты ойлоп тапкан дагы мен эмес, желдетим. Кааласаң ага турмушка чык, -дейт.

Бийкечтин ачуусу келет. Алар андан ары жолун улаган экен.

10-июль

Акылдуу Мадрид

Италия жомогу

Илгери Франциянын борбору Парижде жашаган италиялык менен испаниялык жигит дос болгон экен. Экөөнүн аттары абдан узун болгондуктан италиялыкка Рим, испаниялыкка Мадрид деп ат коюп алышыптыр.

Мадриддин картаң ак боз аты, Римдин болсо кара тулпары бар экен. Бир күнү эки дос жатарга жер таппай, көчөдө түнөп калышат. От жагып жылынып, бир идиш таап күрүч бышырып жешет. Жатарга келгенде аттарга ким кароолчулук кыла тургандыгын талаша башташат. Мадрид:

– Менин атым ак боз ат, уйкудан ойгонуп карасам эле көрүнөт, -дейт.

Уйкусу келген Рим атын Мадриддин атына алмаштырып жиберет. Мадрид макул болот. Рим эми уктайм деп атса:

– Менин атым караңгыда көрүнбөйт, асманда ай дагы жок. Сеники ак боз ат, ууру келсе, сенин атыңды көрөт, -деп башкача айтат.

Рим тулпарын кашаң атка алмаштырганы аз келгенсип, таң аткыча уктабай чыгат. Мадридке кантип алданып калганына башы жетпей түнү бою ойлонгон экен.

11-июль

Карышкыр менен арык ит

Грек жомогу

Ач карышкыр жээрге эч нерсе таппай бозуп жүрсө, алдынан арык ит чыгат. Ит ушунчалык арык эле, эки капталындагы кабыргалары бири-бирине жабышып калгандай.

Карышкыр колуна тийген жандыктын арык семизине карай тургандай абалда эмес эле, итти качырып кирет. Ит:

– Токто, досум, арыктыгымды көрбөй турасыңбы?

– Көрүп турам, бирок эмне кылайын? Курсагым ачка.

– Бүгүн эптеп курсагымды тойгузам деп эртенки сонун тамактан куру каласын, -дейт ит.

Карышкыр түшүнбөй токтоп калат.

– Биздин үйдө эртең той бар. Кожонумдун кызы күйөөгө чыгат. Тамак-аш жайнайт. Майлуу эттер, сөөктөр мага берилет. Онолуп, толо түшөм, кабыргаларым көрүнбөй, жаңы кийим кийгендей эле болом. Ошондо мени жесең, эки жума ток жүрөсүн.

– Эмне кылайын анда? -деп карышкыр иттен сурайт.

– Тойго катышып, жечүмдү жейин, андан соң экөөбүз жолугалы, анан билгениңди кыл, -дейт.

Карышкыр сүйүнүп кетет. Тыңшаса, үй тараптан бака-шака үндөр чыгып жаткан болот. Иттин көп тамак жеп семиргенин элестетип шилекеи ага түшөт. Ошентип макулдашышат.

Эки күндөн кийин карышкыр итке келип, чакырса:

– Келатам, жээним тайганды да өзүм менен кошо ээрчитип алдым, -дегенде, карышкыр токойду карай качып жөнөйт.

Эки күн мурун итти жебегенине өкүнсө да, бул жолу өзү кутулганына сүйүнөт.

12-июль

От кантип табылган?

Африка жомогу

Оттун эмне экенин адамзат биле элек кезде бардык нерсе чийки бойдон желчү экен. Айылдын балдары уйларын оттотуп жүрүп зээригишип, ок, жаа жасап ойношот. Балдардын бири окту даракка сүртүп, ысытат. Ысыган окту досторуна карай ыргытат.

Октун ысыгы кеткенде кайрадан даракка сүртсө, түтүн чыгат. Балдардын баары тегеренип карап турушат. Сүртүлүү абдан күчтүү болгондуктан, от пайда болуп, айланадагы кургак чөптөрдү күйгүзүп иет.

Балдар абдан коркушат. Буга чейин көрбөгөн жылтыраган, ысык нерсе алоолонуп баштайт. Табы ысыган сайын чытыр-чытыр үн да чыгарып баштайт. Балдар карап жатып “воо-воо-воо” деп калышат, оттун аты “во-во” деп аталып

калат.

Айылдагы адамдар буга чейин мындай нерсе көрбөгөндүктөн, ким ойлоп тапты деп сурашат. Балдар окуяны башынан баштап ирети менен айтып беришет. От алоолонуп жыйылган чөпкө чейин жайыла баштайт. Бул алоолонгон оттон тамактарын араңдан зорго куткарып калышат. Бир аз кызарып калган тамактардын даамын татып көрүшүп, жактырышат.

Адамзат отгун жоо болгонунан сырткары, тамакты даамдуу кылууда зор ролу болгонун аңдашат. Атүгүл, кечинде жарык кыла тургандыгын да түшүнүп, колдонушат.

13-июль

Теңирлердин чатагы

Индус жомогу

Жолдуулуктун теңири Лакшми менен жакшылыктын теңири Багхия бири-биринин өзгөчөлүгүн сурап жаткан экен. Экөө тең адамдарга пайдасын айтып бүтүрө албай жатышыптыр.

Акыры булардын мындай абалына теңирлердин теңири Индра чыдабай кетип:

– Өзүнөрдү сынагыла, киминер кыйын экенсинер? -деди.

Экөө барып кедей адамды тандашып, ага алгач жолдуулуктун теңири Лакшми алтындан кирпич карматып:

– Буга өзүнө үй, буюм, унаа ал, -деди.

Кедей абдан сүйүнүп, үйүнө келип жубайы менен базарга чыгууну пландашат. Кошуналары байкап калып, түнү уктап жатышканда, алтынды уурдап кетишет.

Кедей эртең менен алтындын уурдалганын көрүп абдан ызаланат. Лакшми экинчисинде чоң алмаз ташты карматат. Кедей сүйүнүп келе жатып алмазды дарыяга түшүрүп ийип, таппай калат.

-Эми кезек менде, -дейт жакшылык теңири. Ал кедейге:

– Адам, элге жакшылык кыл, кайтарымы болот, -дейт.

Кедей үйүнө баратып, жакшы көргөн досуна жолугуп калат. Чөнтөгүндөгү акыркы акчасына балык алып, досун тамакка чакырат. Үйгө кирип баратып кошунасын көрүп калат, аны да тамакка чакырат. Кечинде конок келерге аз кал-

ганда, тамак жасайын деп балыктын ичин жарса жоготкон алмазы чыгат. Сүз
йүнүп кетип:

– Алмаз ташымды таптым, эми жараткан мага алтынымды да таап берет, -деп
кыйкырганда, кошунасы коркуп кетип, алтынды алып чыгып берип, кечирим
сурайт.

Кедей алтынын, алмаз ташын таап сүйүнүп, кийинки күнү жакшылык теңи-
ринин астында ийилип:

– Эң улуу теңир сенсин, бул дүйнөдө адамга жакшылык кылбаган жакшылык
көрбөйт, жолдуулуктан көп пайда келе бербейт, -деген экен.

14-июль

Элик менен таш бака

Индус жомогу

Илгери таш бакалардын буттары түз, тырмактары курч болгондуктан, тез
жана түз басышчу экен. Эликтердин буттары ийри болгондуктан бат
чуркай албай арстандарга жем болушчу.

Бир күнү элик менен таш бака суу жээгинде жолугушуп калышат. Суусундукта-
рын кандырган соң, таш бака жактырган бут кийимин сууда жууп баштайт. Элик
ага:

– Кандай сонун бут кийимин бар экен, кийип көрсөм болобу?-дейт.

– Болот, кийип көргөндө эле эскирип калбайт, -деп жооп берет таш бака каамы-
рабай.

Элик анын бут кийимин кийип жатып, ийри бут кийимин таш бакага берет.

Элик таш баканын бут кийимин кийип алгандан кийин, качып кетип калат. Таш
бака алданганына такыр ишенбей, дале суунун жээгинде эликти күтүп отурат
имиш.

15-июль

Карыя менен небереси

Немец жомогу

Карыя абдан карып, көзү көрбөй, кулагы укпай, буту жакшы баспай калган экен. Ал тургай колдору да кашыкты кармаганга каруусу жок. Келининин алып келген тамагы сакалына, дасторконго жарымы жерге төгүлчү экен.

Уулу менен келини карыяга ачууланьшса да көтөрүшчү. Бир күнү келини:

– Сиз столдо тамактана албай калыптырсыз. Мындан кийин бакчада тамактанасыз, -дейт.

Ошол күндөн баштап сынык табакка бакчада тамак бериле баштайт. Тамактын көбүн төгүп салат деп азайтып бере башташат. Тамактанып атканда үйдөн чыккан шат-күлкүнү тыңшап, жалгыздыгы жанына багчу экен. Карыя бир күнү тамак салынган табакты сындырып алганда, келини ага жыгач табакты астына коюп:

– Мындан кийин ушул табакта тамак берем, муну ыргытсаң да сынбайт, -деди.

Бир күнү карыянын келини менен уулу тамактанып жаткан кезде төрт жаштагы баласы жыгачтарды топтоп, бир нерсе жасоо менен алек эле. Ата-энеси эмне оюн ойноп жатканын аңдай албаган соң, баласынан сурашат:

– Уулум, эмне ойноп атасың?

– Силерге кийин тамак бергенге идиш жасап жатам. Тоокторго да ушундай табакта суу беребиз го, атүгүл чоң атамдын табагы да ушундай, -деп жооп берет.

Жасаган иштерине аябай уялышып, атасынан кечирим сурашып, үйгө алып киришет. Ошол күндөн баштап карыянын төгүп-чачып жегени анчалык чоң маселеге айланбай калган экен.

16-июль

Түлкү, таш бака жана чапкене

Кыргыз жомогу

Түлкү, таш бака, чапкене үчөө шерик болуп эгин экмей болушту. Түлкү жайлоого чыгуучу, таш бака эгин багуучу, чапкене оруучу болду.

Түлкү аштык даяр болгондо жайлоодон түшүп келип: “Буларга эгиндин эмне кереги бар, эптеп алдап эгинди өзүмө алайын” деп ойлоп: “Шериктер, мунун несин бөлүп убара болобуз, жарышалы, ким биринчи келсе, эгинди бүт алалык”, - деди. Түлкү аксакалдын сөзүн таш бака менен чапкене макул көрүштү.

“Чуркайлы” деп убадалашкан жерге барышты да, үчөө катар турушту. Ал арада чапкене түлкүгө жабышып, кулагына чыгып алды. Чуркап жөнөштү.

Түлкү аштыктын жанына келип бир силкинди эле, чапкене түшүп, аштыктын так эле төбөсүнө чыгып алды. Эми эгин меники го деп түлкү аштыкты караса, анын үстүндө чапкене олтурат. Анын жүрөгү болк этип: “ Качан келдин?” - деди. “Мен келгенге бир далай болду, аштыктын үстүнө чыгып, силерди карап турбаймынбы?” - деп койдү. Ошентип, байгени кичинекей болсо да, чапкене алып кеткен экен.

17-июль

Иштерман келин

Уйгур жомогу

Илгери өткөн заманда тоолордун ары жагындагы белгисиз мамлекетте бир бай жашап, анын жалгыз уулу болгон экен. Уулу акылсыз чыгат. Бир нерсе айтса, араңдан зорго жасап, акылы көп нерсеге жете бербечү эмес. Уулун жакшы билген бай иштерман келин керек деп ойлонот. Андай кызды табуу оңой эмес. Бир күнү бай уулун чакырып, колуна үч тыйын берип:

– Уулум, шаарга барып бул тыйынга өзүбүзгө тамак-аш, тоок менен уйга жем алып кел - деп, сыноо үчүн жиберет.

Базарга барып бааларын карап көрүп колундагы тыйынга өздөрүнө гана тамак-ашка, же тоокко тарууга, же уйга жемге араң жеткидей экен. Көчөнүн ортосуна отуруп алып ойлоно баштайт. Бир кыз анын ойлуу отурганын көрүп:

– Сен эмне, кылар ишин жокпу? Башынды мыкчып отурганына караганда кемеңди жоготтунбу, же койлорунду жоготтунбу? -дейт.

– Мен атам берген үч тыйынга өзүбүзгө тамак-аш, тоокторго таруу жана уйга жем алуум керек. Эмне кыларымды билбей отурам, -деп жооп берет.

– Ушул да кыйынбы, дарбыз ал акчаңа, ичин жейсиңер. Данектерин тооктор, ал эми кабыктарын уй жейт. Атаңдын айтканындай болот.

Чоң дарбыз алып үйүнө барганда, атасы көрөр замат аябай сүйүнөт. Сураганда бир кыздын сунуштаганын айтат.

Кийинки күнү бай менин уулума ылайыктуу кыз экен деп шаарга түшүп кыздын атасына куда түшөт. Алардын макулдугун алып, кырк күн кырк түн той кылышат. Экөө абдан бактылуу жашап калышат. Балким, дале жашап жатышкан чыгаар.

18-июль

Таруу машактарынын учу эмнеге кызыл?

Япон жомогу

Илгери өткөн заманда кемпир-чал жашаган экен. Булар такыр балалуу болушпайт. Экөө жашоосун токойдогу дарактарды кыркуу, үй тиричилигин кылуу менен өткөрүшүптүр.

Бир күнү кемпир суунун жээгинде кир жууп жатып, агып бараткан дарбызды көрүп калат. Үйүнө алып барып так ортосунан бөлүп, чалын күтүп жатса, дарбыздын ортосунан бир кичинекей кыз чыгат. Экөө муну бизге жараткан жиберди деп сүйүнүп, багып алышат. Кыз бара-бара супеулуу болуп чоноёт.

Бир күнү майрамда кызын да көчөгө алып чыгуу үчүн камынышат. Салт боюнча кызды арабага салып чыгарышчу. Кемпир-чал кызын үйгө калтырып, эшикти эч кимге ачапагын деген көрсөтмө берип, базардан араба киреге алуу үчүн жөнөшөт.

Алар кетер замат үйгө жаман ойлуу Аманояку келет.

– Сага бир нерсе айтайын дедим эле, эшикти бир аз ач, -дейт. Ачаар замат үйгө кирип, кызды бакчага алып чыгып кийимдерин чечип, өзү кыздын кейпин

кийип алат.

Кемпир-чал кыз кейпиндеги Аманоякуну алып арабага отургузуп, жолго чыгышат. Чыгар замат кызынын кыйкырганын угуп калат. Арабада отурган кызы эмес экенин түшүнүп, үйүнө чуркап барып орогун алып келет. Талаа эгиндеринин жанынан өтүп баратышып Аманоякуну орок менен чапканда, анын каны таруу талаасына чачырайт. Ошол күндөн бери таруу машактарынын учу кызыл болуп калган экен.

19-июль

Төө кантип түрү суук болуп калды?

Түркмөн жомогу

Илгери өткөн заманда төө эң сулуу жаныбарлардын катарына кирчү. Анын сонун куйругу жана көрктүү, калың мүйүзү бар болчу. Бир күнү ал дарыядан суу ичкени келип, марал менен жолугуп калды.

– Биз тойго баратабыз - деп, ат куйругун, марал мүйүзүн сурап алды. Төө экөөнө тең макул болуп, мүйүзү менен куйругун берип койду. Ат менен марал качып кетишти. Төө күн батканга чейин дарыянын жээгинде экөөнү күттү. Экөө тең келген жок.

Марал тайгага биротоло жер которуп кетип калды. Ошентип мүйүзү маралда калды. Ал эми ат болсо төөнүн куйругун тагып жүргөндүктөн, аны көргөн сайын жанына жолобой качып кетчү болуптур. Ошол убакыттан бери төө түрү суук жана ачуусу чукул жандык болуп калыптыр.

20-июль

Аксал абышка менен хандын вазир

Казак жомогу

Илгери өткөн заманда Аксал деген карыя жашачу экен. Ал хандын вазир менен кошуна турчу. Бул вазир адамдарды шылдыңдаганды жакшы көрчү. Үйүнө келген ар бир адамга вазир табышмак катып, ким табышмактардын жандырмагын туура эмес тапса, аны камчы менен жазалачу.

– Ким табышмактын жандырмагын туура тапса, ал адам мени камчы менен сабайт деп, мыйыгынан күлчү экен. Бирок эч ким табышмактардын жандырмагын таба алчу эмес. Келген адам таяк жеп кетчү. Аксал абышка абдан акылдуу карыя. Бир күнү таяк жеген адамдарга боор ооруп, вазирдин үйүнө барат:

– Абышка, сен менин эрежелеримди билбейсиңби? Мен үйүмө келген ар бир адамга табышмак каттам, жообун тапса, мени камчы менен сабайт, таппаса, мен аны сабайм.

– Мен сени угуп жатам. Суроолоруна жооп бериш үчүн даярмын, -деди Аксал.

– Ошончолук кайраттуусунбу? Тиги тоону көрүп жатасыңбы? Анын чоку-сунда ак атчан бар. Барып ал атчандан кайсы жерден жана качан келгенин, кайсы жерге жана качан кетерин сура, -деди вазир.

– Болуптур, баарын билип беремин, -деди абышка.

Андан соң ал тоого барды. Бирок ал тоодо эч ким жок болчу. Абышка кайра вазирдин үйүнө келди. Вазирдин үйүнүн жанында эл чогулду, алар иш эмне менен бүтөрүн сабырдуулук менен күтүп жатышты. Вазир колуна камчы кармап үйүнөн чыкты да абышкага:

– Ии, билип келдиңби?

– Ооба, билип келдим.

– Ал сага айтып бердиби?

– Ооба, мага баарын айтып берди. Вазир коркуп кетип, сурады:

– Анан эмне деп айтты?

– Ак атчан күздө жогорку жактан келгенин жана жазында асманга учуп кетерин айтты.

Баары анын жандырмагын түшүнүштү. Вазирге жакындап башташты. Вазир

үйүнө качты, бирок адамдар аны кармап алышты. Абышка камчыны алып вазирди сабады. Ошону менен бардык кембагалдар үчүн өч алды.

Ушул окуядан баштап вазир табышмак катканын токтотту.

21-июль

Алгач ким сүйлөдү?

Япон жомогу

Илгери өткөн заманда эч кимге жамандыгы жок, жакшы ниеттүү төрт кечил бир үңкүрдө жашашчу. Алар эч кимге зыян алып келбей, адамзатка жардам берүү максатында үңкүргө келип жашап калышат. Үңкүр адамзаттын буту баспаган, куш учпаган, кербен өтпөгөн жерде экен.

Бир адам аларга күнүгө суу, тамак-аш алып келип, үңкүрдү тазалап кетип турчу.

Бир күнү төрт кечил бири-бири менен сүйлөшпөстөн, адамзатка кандай пайда алып келе алабыз деп ойлонушат. Үч күн сүйлөшпөй отурушуп, эң кенже кечил:

– Эй, тууган, карангы кирди, чыракты күйгүзүү кезеги сага келди, -дейт. Анда экинчиси:

– Карачы, эрежени буздун, эми кайрадан башташ керек, -дейт.

Үчүнчүсү болсо:

– Эмне мынча сүйлөөксүнөр. Оозунарды жапкыла! -деп аларды тыят. Анда эң улуусу:

– Менден өрнөк алсаңар боло. Мен эч сүйлөгөн жокмун, -деген экен.

22-июль

Түлкү менен кийиктин келишими

Чех жомогу

Түлкү токойдо баратып, кийикке жолугат. Кийик астынан чыккан жандыкты көрүп, тайган го деп чочуп кетет. Анын эң корккон душманы тайган эле.

– Ой, түлкү досум, сени тайган деп чочуп кетпедимби. Анда түлкү:

– Сен менден коркпой эле кой, а түгүл, тайгандан да коркпо. Бойлуу, салабаттуу жаныбарсың. Буттарың да суктанаарлык. Тайганды алдагы мүйүзүң менен бир сүзсөң, кабыргасы кайышып, үйүнө жеткенде араң дем албайбы, -дейт. Анда кийик:

– Мени тайгандарга айбат көрсөт деген турасыңбы? -дейт. Анда түлкү:

– Сен тайгандарды эле эмес, аңчыны да жеңе аласың. Аны бир чапчысаң, колундагы мылтык ыргып кетет, -деп акыл үйрөтөт.

– Чынын айтсам, бул мезгилге чейин ит менен аңчыны далай көрдүм, араңдан зорго качып кутулуп жүрөм, -дейт кийик. Түлкү:

– Сен келесоосун! Жараткан берген мүмкүнчүлүгүңдү колдонбойсуң.

Анда кийик:

– Досум, сен акылдуусун, мен күчтүүмүн! Кел экөөбүз биригип, ит менен аңчынын сазайын колуна берели, - дейт. Түлкү:

– Анда аңчылар корккондорунан мергенчиликке чыкканды токтотушат, - деп кыялданып калат.

Ошол маалда тайгандардын үргөнү угулат. Кийик убадалашкандай айбат бергенге даярданып калат. Аңгыча сөзмөр түлкү артын карабай качып жөнөйт. Аны байкаган кийик түлкүнүн сөзгө кыйын болгону менен иш жүзүндө коркок экенидигине көзү жетип, өзү да токойду карай качып жөнөгөн экен.

23-июль

Кызыл шапкечен бакалар

Польша жомогу

Жашыл талаалардын биринде эки кичинекей бака жашай турган. Экөө тең жашыл түстү жактырышчу эмес. “Токой, чөп, суу, ал тургай, өзүбүздүн көйнөктөрүбүз да жашыл болсо, анан кантип жакшы көрөбүз”, - дешет алар. Бул жашыл көйнөгүмдү абдан жаман көрөм, - деп улуусу кеп кылса, -мен дагы, бирок арга канча башка көйнөгүм жок, -деп кичүүсү аны улайт.

Бир күнү эки бир тууган ойлонуп отуруп, бир той уюштуралы да, кызыл көйнөктөрдүн бардыгын чакыралы деген чечимге келишет. Экөө мындай идея тапкандарына аябай сүйүнүшөт.

Өздөрү даярдаган кулактандырууну токойдун бардык жерине илишет. Улгайган бакыракай көз бакага алардын бул кылганы такыр жакпайт.

– Койсоңор болбойбу, балдарым. Убаракерчилик тартпагыла, -дейт ал. Бирок элирип алган балдары аны уккулары жок.

Той күнү биринчи тонкулдак, анын артынан айланкөчөктүн үй-бүлөсү келет. Көгүчкөн бир туугандары менен келсе, алардан кийин бал аарылары келип калышат. Той ойдогудай уланып атканда илегилек келет.

– Менин да буттарым кызыл, силерге кошулуп, даам татып, шаан-шөкөткө катышкым келди, -дейт. Бакалар илегилекти көрөөр замат корккондуктан сууга секирип киришет да, кайра чыгышпайт. Той ошону менен токтойт.

Бакалар кызыл түскө кызыгуусун улантып, кызыл түстөгү шапке тиге башташат. Шапкелери кыпкызыл жана кооз болгондугу үчүн алыстан көрүнүп турат. Илегилек суудагы кызыл түстү алыстан байкап, жетип келет. Бакалар жан соогалап оңго-солго качып жөнөшөт. Алардын ичинен кутула албай калгандар да болот. Карья бака:

– Кызыл шапкелериңди башыңардан чыгаргыла. Илегилекти чакырган силердин шапкелер, -деп кыйкырат.

Бала бакалар жашыл түс алардын негизги коргоочусу экендигин ошондо түшүнүшүп, кызыл түскө кызыкканын токтотушуптур.

24-июль

Адамдар жыландарды эмнеге жек көрөт?

Австрия жомогу

Асмандагы ай адамдар түнү уктаган кезде жерге түшүп жакшы көргөн жандыгы жыландар менен ойночу. Жыландардын ичинен эң жакын достору кара жылан, кара чаар жылан жана кобра экен. Булар эң уулуу жыландар. Бир күнү ай асмандан жерди карап турса, ден уруусунан он эки желдет суудан өтүп бараткан болот. Жыландар ошол маалда суунун аркы өйүзүнөн өтө албай жаткан экен. Ай:

– Ээй, желдеттер, менин жыландарымды аркы өйүзгө өткөрүп койсоңор, силердин каалаганыңарды аткарам, -дейт. Желдеттер:

– Ай, сен кантип бизден мындай нерсени суранасың. Булар уулуу, аркы өйүз-

гө өткөрүп жатканда бизди чагып алышат.

– Алар силерди чагышпайт. Силерди өлүмсүз кылам, кайрадан тирилтем, -дейт.

– Улуу ай, биз бул айтканыңды кыла албайбыз, - деп желдеттер айдын тилин укпай кетип калышат.

Ай өзү түшүп, жыландарын аркы өйүзгө өткөрүп, анан адамдардын жанына келип:

– Силер колунардан келе турган ишти жасабадынар. Мен да силерге жакшылык кыла албайм. Силер жашаган жерлерде жыландар да силердин жүрөгүнөрдүн үшүн алып коркутушат.

Ошол күндөн бери ай жерге такыр түшкөн эмес экен. Жыландар болсо адамдар жашаган жерлерде жашап, алардын жек көргөн жандыгына айланган имиш.

25-июль

Мажүрүм талдагы уста

Венгр жомогу

Уйбүздүн жанында мажүрүм тал бар эле. Ал үйгө жакын болгондуктан, терезеден колумду созуп, бутактарын кармап алчумун. Күнүгө даракты карап, кызыктуу нерселерге күбө болор элем.

Бир күнү мажүрүм талдын жалбырагынан жибек курту көрдүм. Ал оңго-солго бурулат, кээде башын көтөрүп “бул дарактын ээси менмин” дегендей түр көрсөтөт. Жибек курту суюктук чыгарып, жалбыракты үстүнөн байлады. Жалбырактын бир тиягына, бир биягына өтүп тиктеп коет, дасыккан устадай көрүнөт.

Барып карасам, жалбырактын ортосунан тешкен экен, таң калдым, өзү баскан жерди эмнеге тешти деп ойлодум. Жибек курту ал жалбырактан экинчи жалбыракка түшүп, аны да тешти. Андан кийинки жалбыракка өтүп, аны да тешкенде, соргок экен деген тыянакка келдим.

Бир - эки күндүн ичинде жибек курт абдан чоңойду, жашыл кийим кийинди. Эки жалбыракты бириктирип, өзү чыгарган жип менен байлады. Андан кийин арасына кирип, бир нерсени күткөндөй отуруп калды. Эмнени күтүп жатканын түшүнбөдүм.

Күндөр өтө берди. Бир күнү үстүнө жууркан камдап алганын байкадым. Дагы бир нече күндөн кийин жибек куртту таппай калдым. Анын ордуна башка жибек курту пайда болуп калыптыр. Ал кичинексей тыбыгтай көрүндү. Аны бөлмөнүн ичине алып келип койдум. Үч күндөн кийин карасам, андан көпөлөк пайда болуп, учууга аракет кылып жатыптыр. Ошентип көпөлөк тууралуу үйрөндүм.

26-июль

Бакчасын бейиштей кылган багбан тууралуу жомок

Уйгур жомогу

Бир багбан бакчасына түркүн-түркүн гүлдөрдү, чөптөрдү отургузуп, адам караганда суктана тургандай кылат. Бул бакчанын эң кооз жери гүлдөр болгон жер экен. Ар түрдүү гүлдөр ачылып, жыпар жыттар абага аңкып турчу.

Багбан өстүргөн гүлдөрүн тиктеп, кыялданып отуруп, булбулду көрүп калат. Булбул бир гүлгө конуп сайрап, кээде ал гүлдү чокуп коёт имиш. Багбан ага ачууланып, бир ууч буудай менен эптеп алдап булбулду кармап алат да, капаска салат. Булбул сайрап жатып, адамча сүйлөй баштайт.

– Эмнеге мени капаска салдың, эмнеге мага азап чектирип жатасың? Менин сайрагандан башка жамандыгым жок. Менин уям да бул бакчанын ичинде. Бул экөөбүздүн бакчабыз болушу керек. Бир бакчада отурган достор бололу, -дейт булбул. Эгер сага каршы бир туура эмес иш кылсам айт! Катамды оңдоюн.

– Демек, сен эмне ката кетиргениңди билбейсиң. Ачылып турган гүлүмдү чокудун.

– Сен бир гүлүң үчүн ушунча мени кыйнап жатасың. Мендей сезимтал жандыкты ушунчалык кыйнагандын жазасы эмне болушу мүмкүн?

– Булбул туура айтат – деп, багбан капастан чыгарат.

– Сен мага жакшылык кылдың, мен да сага жакшылык кылайын. Сен турган дарактын түбүн казсаң, бир сандык алтын бар, казып ал! -дейт.

Багбан казса, чындап эле бир сандык алтын чыгат. Булбулдун мынчалык маалыматтуу экенине багбан таң калат. Булбулга карап:

– Досум, топурактын астындагы нерселерди да баамдайт экенсиң, бирок сени оңой эле бир ууч буудайга кармап алганым таң калам, -дейт.

Булбул:

– Кээде эң маалыматтуу адам да кичинекей нерсени байкабай калышы мүмкүн, - деген экен.

27-июль

Сулуу кыз менен падыша

Япон жомогу

Илгери өткөн заманда Осунадагы Фудзияманын этектеринде бамбук камышын кыйып, базарга сатып күн көргөн бир кедей үй-бүлө жашачу. Бир күнү камыш чогултуп жатып, бир кыз таап алышат. Ал кыз күлгөндө, айланага кадимкидей нур чачырайт экен. Кемпир-чал абдан сүйүнүп аны багып алышат.

Кыз чоңойгон сайын сулуулугу артат. Бул сулуу кыз тууралуу аңыз кеп падышага да жетет. Жан-жөөкөрлөрүн аны алып келүүгө жиберет.

Алар болжонгон үйгө барышса, чырактын ордуна үйдүн ичин кыздын нуру жарык кылып турганын байкашат.

Кыз аларга макул болбой барбай коёт. Бир күнү падыша өзү келет. Бирок ал келгенге чейин ата-энесине кайрылып:

– Силер мага мээриминерди төктүңөр, бирок мен кетишим керек, менин жашаган жерим Фудзияманын эң чокусунда, -дейт.

Ата-энеси кетүүсүн каалабайт. Бирок кыз ыраазычылык билдирип, көздөн кайым болот.

Падыша кыздын кайда кеткенин билген соң, Фудзияманын чокусуна бет алат. Ага жеткен кезде кыз астынан чыгып:

– Мени менен бирге болгун келсе, артымдан ээрчи, -дейт. Бир маалда экөө тең көздөн кайым болушат, андан кийин алар эч кимге көрүнүшпөптүр.

28-июль

Чатыр-Көл

Кыргыз жомогу

Ак-Сай жайлоосунда Чатыр-Көл деген эң сулуу көл бар. Чатыр-Көл жер үстүндө жок эң кооз жана тунук көл. Анын суусу да ичимдүү, даамы да жакшы. Тоого чыгып карасаң, тиккен чатырдай болуп көрүнгөндүктөн, Чатыр-Көл аталса керек. Дүйнө жүзүндө канча түрдүү куш болсо, ошонун баары жайында ушул көлгө конот. Ошол көл жөнүндө мындай уламыш бар.

Илгери бир жолоочу Кытайга баратып, ушул көлгө туш болот. Кыш мезгили болгондуктан, көлдүн үстү тоңуп калыптыр. Ал киши жолду кыскартуу ниети менен, эшекчен муздун үстү менен өтүп кете берет. Аңгыча орто жерине барып калганда муз жарылып, эшеги көлгө түшүп кетет. Жолоочу өзү эптеп аман калат.

Арадан эки-үч жыл өтүп, баягы киши Ысык-Көлгө келет. Көлдү бойлоп баратса, бир аксакал карыя көлдүн жээгинен эшектин чомун таап алып, аны карап отурган болот. Жанагы өтүп бара жаткан жолоочу өзүнүн эшегинин чомун тааный коюп:

– Аксакал, алдагы менин эшегимдин чому экен. Мен муну мурдагы жылы Чатыр-Көлдөн жоготком. Эшегим кышында сууга түшүп кетти эле. Муну кайдан алдыңыз? -деп сурайт.

– Сен жинди болгон немесиң го. Чатыр-Көлдө чомун бул Ысык-Көлгө келип калгыдай канаты бар беле? -деп чунаңдап уруша кетет.

– Ишенбесеңиз, оң жаккы тигишин сөгүп көрүңүз. Эки жамбы алтын чыкса меники, -дейт жолоочу киши.

Аксакал карыя менен жолоочу эшектин чомунун оң жаккы тигишин сөгүп көрүшсө, чын эле эки жамбы алтын чыгат. Жолоочунун сөзүнө ишенген аксакал кандайча болгонун сурайт. Жолоочу кантип Чатыр-Көлгө барганын, эшеги чогул кеткенин айтып берет. Жакасын карманган экөө:

– Ой, тобоо, Чатыр-Көл менен Ысык-Көлдүн байланышы бар турбайбы. Ортосунда кошулуп турган агымы аркылуу эшектин чому Ысык-Көлдөн чыккан тура, -дешип таң калышат.

Мунун канчалык чындыгы бар экенин ким билет, бирок бул уламышка карап, чын эле экөөнүн ортосунда байланышы бардыр деген ойго келесиң.

29-июль

Жапайы каздар эмнеге бир катар болуп учушат?

Литва жомогу

Бир айылда көл жээгине буурчак эгишет. Түшүм жакшы болуп, калк токулукта жашачу экен.

Дыйкан бир күнү талаага келсе, белгисиз бирөөлөр талааны таптап, тебелеп кеткен болот. Издер кимдики экени белгисиз. Аны билүү үчүн дыйкан кечинде сазга жашынып күтүп отурат. Караңгы кирери менен жапайы каздар учуп келишет. Алар эгинди тебелеп-тепсеп, курсактарын тойгузушат. Дыйкан:

– Эмне кылсам? -деп бир саамга ойлонот. Таш менен соксом бирөөнө гана тиет. Калганы учуп кетет. Таяк менен куугандан пайда жок. Ошентип аларды ал күнү жайына коёт.

Эртеси күнү бакчасына бир шише ичимдик менен бир чөйчөк бал алып келет. Буурчактарды бир жерге топтоп туруп, бал менен ичимдик аралаштырып сээп чыгат.

Кеч киргенде жапайы каздар кайра учуп келишет. Алар топтолгон буурчакты чукуп жешет. Бир маалда баштары айланып, ар кайсы жерге жыгылып калышат.

Дыйкан ар биринин бутунан жип менен байлап чыгат да, бир учун өзүнүн бутуна байлап алат. Каздарды союу үчүн бычагын издейт. Ал бычагын таппай аткан мезгилде каздар соолуга түшүшөт. Баарысы бирдей талпынып, учуп жөнөшөт. Өздөрү менен кошо дыйканды да асманга көтөрүшөт. Токойлордун, көлдөрдүн үстүнөн өтүшөт. Дыйкан коркуп секиргенге ыңгайлуу жер издей баштайт. Бир маалда саман жыйылган жерге келгенде секирип түшөт.

Оордуктан кутулган жапайы каздар дагы бийиктешет. Бирок буттары бири-бирине байлануу болгондуктан ошол күндөн бери катар-катар тизилип учуп калышыптыр.

30-июль

Мактанчаак ат жана чарчаңкы эшек

Грек жомогу

Дыйкан жыйнаган мөмө - жемиштерин борбордогу базар ачылган күнү ат менен эшегине жүктөп алып барып сатчу экен. Дыйкан атын аягандыктан, жүктүн көбүн эшекке артчу. Эшектин бели ийилип базарга араң жетчү. Ат эшектин жүтүн бөлүшмөк тургай, аны тенине да алчу эмес. “Эшектер жүк ташуу үчүн жаратылган. А мен болсо жарыштарга катышам, кожоюнуңду үй-бүлөсү менен зарыл жерлерге алып барам. Кожоюн мени менен сыймыктанат. Эшекти мактап, эшеги менен сыймыктанган адам көрдүң беле? Эшек жүк ташыгыч, а мен болсо тулпармын”, -дейт ал мурдун көтөрүп.

Бир күнү базарга жүк ташып бараткан эшек абдан чарчап, дарманы кетет. Атка:

– Досум, калыстык кыл, жүгүмдүн жарымын көтөр. Көрүп турасың, абдан чарчадым, -деп жалбарат.

– Болбойт, дайыма ташып жүргөн жүгүңдү өзүн көтөр, -деп жооп берет ат.

Эшек айласыз жолун улайт. Бир маалда тайып жыгылат да, ошол бойдон турбайт. Кожоюн аргасыздыктан жүктүн баарын атка артат. Жүк аз келгенсип, эшектин терисин да кошо артат.

Ат болгон жүктү жалгыз ташып баратып:

– Эшекке жардам бергенимде мынчалык оор жүк үстүмө артылбайт эле, -деп кейийт.

Ошол күндөн баштап дыйкандын мөмө-жемиштерин базарга алып баруу милдети аттын моюнуна жүктөлгөн экен.

31-июль

Илегилек менен анын окуучулары

Орус жомогу

Окумуштуу илегилек токойдо мектеп ачмакчы болот. Айтканындай кичинекей жандыктарды чогултуп мектеп ачат. Алар парталардан орун алышып, талапчыл мугалимин карап отурушат. Илегилек борду алып, тактага сөз жазат.

– Эми, келгиле, бул кыска сөздү муун менен окуганды үйрөнөбүз. Менин артымдан кайталагыла: А-па... Баары оозуна суу толтуруп алгандай унчукпай отуруп калышат. Илегилек козуну тургузуп:

– Кана, сен айтчы.... Козу канчалык аракет кылбасын “Ме-ме” ден башка үн чыкпайт. Илегилек андан кийин улакка барат. Улак “Бе-бе” -деп үн салат.

Илегилек көз айнегин түздөп, бир аз коркуп отурган күчүктү тургузат:

– Кана, сен айтчы! Күчүк оозун ачып: “Вав вав”! -деп үрүп кирет. Мугалимдин кабагы бүркөлө түшөт:

– Э-э сенден да эчтеке чыкпайт, эч киминдики туура эмес!

Кезек балапанга жетет. Балапан: “Чыйп чыйп” деп чыйылдап кирет.

Таранчы “Чирик-чирик”!

Музоо “М-муу”!

Каздын балапаны “Га-га-га”!

Мышыктын баласы “Мяу”!

Чочконун баласы “Хрю-хрю”!

Окумуштуу илегилек башын тырмап, бир аз ойлоно түшөт да, бардыгына беш деген баа коёт. Анткени алардын бардыгы “Апа” деген сөздү туура айтышты. Бирок ар ким өз тилинде айтты.

АВГУСТ

Август

- 1-август. Коён менен таш баканын жарышы. Немец жомогу.
- 2-август. Үч пайдалуу кенеш. Кытай жомогу.
- 3-август. Кимибиз улуубуз? Кыргыз жомогу.
- 4-август. Суусаган козу менен карышкыр. Италия жомогу.
- 5-август. Урушчаак достор. Поляк жомогу.
- 6-август. Тартиптүү улак. Венгр жомогу.
- 7-август. Түлкү менен мышык. Немец жомогу.
- 8-август. Кедей менен коён. Орус жомогу.
- 9-август. Акылдуу дыйкан казды кантип бөлүштүрдү? Норвегия жомогу.
- 10-август. Кекиликтин эти эмнеге даамдуу? Япон жомогу.
- 11-август. Маймыл менен леопард. Африка жомогу.
- 12-август. Сыйкырдуу табак. Азия жомогу.
- 13-август. Үкү күндүзү эмне үчүн токойго жашынат? Япон жомогу.
- 14-август. Сүймөнчүктүү ит жана эшек. Венгр жомогу.
- 15-август. Тузакка түшкөн түлкү. Монгол жомогу.
- 16-август. Жыгачтан жасалган аял. Уйгур жомогу.
- 17-август. Түлкү менен илегилек. Француз жомогу.
- 18-август. Кыргый менен үкү. Кыргыз жомогу.
- 19-август. Короз менен күкүк. Венгр жомогу.
- 20-август. Ат менен камандын чыры. Грек жомогу.
- 21-август. Мураскор бака. Немец жомогу.
- 22-август. Кичинекей чабалекей учканды үйрөндү. Грузин жомогу.
- 23-август. Түлкү менен кене. Кыргыз жомогу.
- 24-август. Өгөй эненин жакшылыгы. Швед жомогу.
- 25-август. Форелдин кызганычы. Немец жомогу.
- 26-август. Тумардуу дөө. Норвегия жомогу.
- 27-август. Бакчанын эргежели менен кызыл алма. Польша жомогу.
- 28-август. Илегилек менен сүлүк. Француз жомогу.
- 29-август. Карыянын насааттары. Литва жомогу.
- 30-август. Сегизинчи небере. Япон жомогу.
- 31-август. Сыйкырдуу флейта. Фин жомогу.

1-август

Коён менен таш баканын жарышы

Немец жомогу

Эң катуу чуркаган коён экенин билебиз. Эң жай кыймылдаган жаныбар болсо таш бака. Бирок таш бака бир күнү коёндон ашып кетиптир. Ал окуя мындайча болуптур.

Таш бака бир күнү коёнго келип:

– Мен сенден ашып кетем, -дейт.

Коён уккан кулактарына ишенбейт. Таш баканы жаңылыш угуп алдым го деп ойлойт. Анын чын эле ошентип айткандыгына көзү жеткенден кийин боору эзилгиче каткырып күлөт.

– Сен келесоо болгонсуң го? Менден кантип ашасың?

Таш бака:

– Корксоң, корком, -деп айткының. Коркпосоң, кел, жарышалы, -дейт.

Коён макул болуп, жарыша турган жерди белгилешет. Жарыштын баштала турган жери менен бүткөн жерине калыс катары жаныбарларды коюшат. Кирпини башкы калыс кылып шайлашат.

Экөө “стартка” турушуп, кирпи: “баштагыла!” деген белгини берет.

Таш бака болгон күчү менен тайраңдап, чуркап жөнөйт. Коён болсо ордуна козголбойт.

– Сен чуркай бер, мен сага эки секирип эле жетем, -деп мыйыгынан күлүп коёт.

Коён таш бака узаганча курсакты тойгузуп алайын деп чечет. Бир маалда таш баканы караса анча узабаптыр. Коён:

– Мен азыр чуркасам, таш бакадан үч саат мурун жетип барам. Андан көрө бир аз уктап алайын, -деп жатып алат.

Ойгонуп айланасын карайт, өзү кайсы жерде экенин алгач түшүнө албайт. Эсине келип таш бакага көз салса, марага жетейин деп калган экен.

Коён болгон күчү менен чуркайт, бирок таш бакага жете албайт. Марага таш бака биринчи келет.

Таш бака:

– Көрдүңбү? Ар айтылган сөздүн баары ишке аша бербейт. Менсинүүнү

аягы жакшы болбойт.

Бирөөнү кемсинтүү жаңылыш экендигин түшүнгөн коён уялганынан башка жерге көчүп кетиптир.

2-август

Үч пайдалуу кеңеш

Кытай жомогу

Кытай кыштактарынын биринде жашаган кедей адам акча табуу үчүн сапарга чыгат. Барган мамлекетинде жылдар бою иштейт, акча чогултат. Кайта турган мезгили келгенде ошол жердин кадырлуу адамына барып, кеңеш сурайт. Ал адам: “Сага үч кеңеш берем. Эгер аларды аткарсан, азаптан кутуласың. Алар: биринчиден, көпчүлүк топтолгон жерден алыс бол. Экинчиден: жапыз өскөн бактардын дагы пайдалуу экендигин унутпа. Үчүнчүсү: ачууланган зыянга учурайт, бул сөздү дайыма көңүлүңө түй”, -дейт.

Ошентип, адам мекенине жол тартат. Жолдон адамдар чогулуп турганын көрөт. Баары жердин жаракасын кызыгып карап турушуптур. Кызыгып баргысы келет, бирок биринчи кеңеш эсине түшөт. Бир маалда баягы жердегилер жаракага түшүп кетишет. “Биринчи кеңеш ишке жарады”, -деп ойлоп коёт.

Дагы бир күнү, катуу шамалга туш болот. Бийик чынар теректин далдоосуна калкаланайын, -деп ойлоп аткан маалда экинчи кеңеш эсине түшөт. Анын жанындагы кичинекей мажүрүм талдын түбүнө барып отурат. Бир аздан кийин чынар даракка чагылган түшөт. Адам абдан коркот, бирок аман калганы үчүн сүйүнөт. Экинчи кеңеш сактап калды деген тыянак чыгарат. Акыры үйүнө барат. Кеч кирип калган. Терезеден аялын, балдарын көрүп абдан толкунданат. Жакшылап караса, аялы башы таз адам менен отурган болот. Демек, аялым мени күтпөстөн, башка бирөө менен жашап аткан экен деген ойго келет. Кирип, экөөнү тең сабагысы келет, бирок үчүнчү кеңешти эстейт. “Ачууланган зыянга учурайт”. Акырын эшикти ачып бөлмөгө кирсе, аялы тура калып, сүйүнгөнүнөн ыйлап жиберет. Корсо, таз баштуу адам өзүнүн апасы экен. Буддисттин кийимин кийип алып, кайыр сурап чыккан аткан экен. Кедей акылмандын айткан кеңештерин так аткарып, кырсыктардан кутулганына абдан сүйүнөт. Өз үй-бүлөсү менен бактылуу өмүр сүрүп, жашап калган экен.

3-август

Кимибиз улуубуз?

Кыргыз жомогу

А деп жер каймактап калган кезде сөзгө чечен адам болгон экен. Ал сөздөн такыр жеңилбептир. Бир күнү шайтандын атасы Малкум менен айтышып, аны да жеңип мөөрөй алат. Ал мындай болгон эле. “Ким улуу экенин айтышалы. Ким улуу болсо, ошол жаңылыкты көп билет. Улааманы көп угат” – дешет. Мына ошентип мелдеш чогулган элдин көзүнчө башталат.

- Сөз кезегин сен алгын, чеченим, – дейт шайтандын атасы.
- Болуптур, – деп, чечен сөз тизгинин алып кеп баштайт.
- Башканын баарын айтып баш оорутуп не кылалы, жер каймактаган кезде жети жашар бала экемин – деп, элди карады.

Анда эл:

– Оо, бул улуу турбайбы, мунун алдына киши чыкпайт! -деп сөзгө алып, дуулдап калышат.

Эмки кезек Малкумдуку деп, эл чыдамсыздык менен күтүп турушат. Сөздү баштабастан, чечендин оозунан сөз чыгаары менен эле Малкум ыйлап жиберди. Өпкө өпкөсүнө тийбейт, таптакыр басылбайт. Чеченди улам карап, буркурап көз жашын көлдөттү. Отурган элдер аны далыдан таптап, сабыр кылуусун өтүнүп жатышты. Себебин айтпай Малкум аябай көз жашын төктү. Отургандар:

– Ыйынды токтот, ыйлап кутула албайсың. Мөөрөйдөн айрылды! -деп жаалап калышты. Бир маалда Малкум чеченди кучактап:

– Жер каймактаган кезде менин жети жашар балам жоголуп кеткен, кулунум, ошол сен турбайсыңбы, жаш сурашканым сонун болбодубу! -деп каткырды.

Чечен эмне деп айтаарды билбей:

– Жеңилдим, өзүнө да, сөзүнө да баракелде, мыкты адам экенсиң! -деди. Отургандар:

– Антпесе азезил болобу, муну улуу кылалы, бирок азгырганын токтотсун, -деп калышты. Ошондон баштап азыткы кичине акылга кирип, өзүнө сын көз караш менен карап калган экен.

4-август

Суусаган козу менен карышкыр

Италия жомогу

Козу аябай суусап, өзөнгө карай бет алат. Өзөндүн суусу кандай сонун, муздак, -деп ойлонот. Өзөндүн бүткөн жеринде токой бар эле. Энеси:
– Үйүрдөн алыс кетпегин, өзөндүн жээгинде карышкыр бар, -деп далай жолу какшаган.

Козу асманды карап: Мындай күн чакчайып тийип турганда карышкыр кайдан болсун? Мен тез барып суу ичип алайын. Чоңдор кандай гана коркок, -деп ичинен ойлонуп коёт.

Сууну ичээрде жоон үндүү бирөөнүн сүйлөгөнү угулат:

– Менин ичкен суумду булгаганга кандай акың бар? Козу башын көтөрүп караса, жогоруда карышкыр турган экен.

– Оо, төрөм, мен сиздин төмөн жагыңыздан ичип атамын, -деп жооп берет козу. Карышкыр:

– Баары бир сууну ылайладың. Өткөн жылы да сен мага акарат кылгансың. Эсиндеби?

Анда козу:

– Өткөн жылы мен туула да элек болчумун.

Анда карышкыр:

– Сен болбосоң, сенин туугандарың, балким агаң?

Козу: Менин агам жок - деп жооп берсе, карышкыр башка күнөө койгонго эч нерсе таппай:

– Силерден тажадым, чабаныңар тынчымды алат, ал аз келгенсип итиңер үрүп, жанымды жай алдырбайт, -деп козуну качырат. Энесинин тилин албаган козу ушинтип карышкырга жем болгон экен.

5-август

Урушчаак достор

Поляк жомогу

Бул жомок кечээ жакында эле болуп өткөн окуя. Бир үйдө урушчаак Карабаш аттуу ит, наздуу Кебез аттуу мышык жана жез таңдай Мончок аттуу тоту куш чогуу жашашчу экен. Үй ээси аларга эмне тамак берсе, баарын чогуу жешчү.

Бир күнү алардын кожоюну үйгө күзгү алып келип, аны үйдүн кире беришине кое турат. Карабаш ит бул эмне деген нерсе деп кызыгып карап жатып, күзгүдөн бир итти көрүп калат.

– Эй, келесоо ит, сен эмне тиштеринди көрсөтүп мага үрүп жатасың? Кет, биздин үйдөн, бул биздин үйүбүз, -дейт да, чуркап барып досторуна жеткирет. “Үйүбүзгө киргиси келген бир ит бар”, -дейт ал.

Анда Кебез күзгүгө жакындап келип:

– Мен бул жерде түктөрү сонун мышыкты көрүп жатам. Абдан назик мышык экен. Мен аны менен дос болгум келип жатат, -дейт.

Мончок күзгүгө жакындап келип:

Бул жерде ит да, мышык да жок. Бул жерде сонун бир тоту куш бар, -деп ишенимдүү айтат.

Ошентип үчөө бири-бирине сөз бербей, талашып атып, уруша башташат. Акыры чарчашып, күзгүнүн астына чогуу келишет. Ит, мышык жана тоту куш аларды тиктеп турган болот. Иштин чоо-жайын ошондо түшүнүшөт. Болбогон жерден урушкандарын моюндарына алышып, ошондон кийин такыр урушпай калышыптыр.

6-август

Тартиптүү улак

Венгр жомогу

Эчки эки улагы менен мисте дарагынын астында жашачу. Эки улак аябай тартиптүү эле. Улактар мистени аябай жактыргандыктан улуусун Чоң мисте, кичүүсүн Кичине мисте деп чакырышчу. Апасы аларга күндө насаат айтчу:

– Конок келгенде ызы-чуу салбагыла, аларга сый мамиле кылгыла, жатаардан мурун “түнүчөр бейпил болсун”, тамактанганда “аш болсун”, -деш керектигин кулактарына куйчу.

Улактар бир жерге барганда эшикти такылдатып, ичкеридегилер “кир” демейин кирчү эмес. Аларга жакын жердеги жаңгактын алдында тыйын чычкандын үй-бүлөсү жашачу. Алардын да эки баласы бар экен. Алар жаңгакты жакшы көргөндүктөн аларды “Чоң жаңгак” жана “Кичине жаңгак” деп чакыра турган. Алар улактардан айырмаланып аябай тентек эле. Тыйын чычкандар улактардын тартиптүү боло бергендиктерин жактырчу эмес. Ошол эле мезгилде токойдогу жаныбарлар улактарды мисал келтирип, мактай беришчү. Тыйын чычкандар муну көтөрө алчу эмес.

Бир күнү тыйын чычкандар улактарды алдап, токойго алып барышат да, түнт жерге келгенде бутактан - бутакка секирип качып кетишет. Улактар токойду жакшы билбегендиктен, адашып кетишет. Кеч киргенде бир бактын көңдөйүн табышат. Улактар бирөөнү таптык деп сүйүнүшөт. Чоң улак:

– Эшикти как, тууган! -дейт. Кичүүсү эшикти тарсылдатканда:
– “Бул ким?” деген жоон үн чыгат. Бир туугандар бири-бирин карашат. Бул карышкырдын үнү эле. Экөө болгон күчтөрү менен качып жөнөшөт. Карышкыр эшикке чыккыча, түнт жерлерди аралап кетип калышкан болот.

Күтүүсүздөн, а балким, корккондуктан, үйлөрүн тез эле таап алышат. Болгон окуяны энесине айтып беришет. Энеси: “Азаматсыңар, балдарым! Силердин сылыктыгыңар өмүрүнөрдү сактап калды”, -деген экен.

7-август

Түлкү менен мышык

Немец жомогу

Түлкү менен мышык жакын дос эле. Бирок түлкү мышыкты тогоото берчү эмес. Бир күнү түлкү мышыкка:

– Досум, сен чычкан кармагандан башка эмне билесиң деги? -деп мыскылдуу карайт. Мышык ойлуу карап:

– Даракка чыга алам.

Анда түлкү:

– Даракка чыгуу да кеппи. Мына мен из менен бир нерсени бат табам. Аңчыга жеткизбей качып кете алам. Аңчы тузак салгандын канча ыкмасын билсе, мен андан кем эмес тузакка түшпөөнүн жолун билем, -дейт боюн көтөрүп.

Мышык:

– Сен чындыгында кыйынсың,- деп бир нерсени баамдагандай оңго– солго карап калат.

Түлкү:

– Мен сага эмне деп жатам? А сен болсо эки жакка каранып, көңүл бурбайсың.

Мышык:

– Жок, мен алыстан бир үн уктум, атчан адам менен эки тайган келаткандай.

Түлкү:

– Койсоңчу, балким түш көрүп жатасың. Түлкү өзүн жогору коюп, эч ким жок дегендей түр көрсөтөт. Сен мени укпай жатасың, эмне мынча тарбиясызсың!?-деп мышыкка асылып кирет. Мышык:

– Кечирип кой, чындап эле бирөөлөр келатат, -дейт да бакка секирип, жогору чыгып кетет.

Аңгыча эки тайган алар тарапка чуркап келе жаткан болот. Жүрөгү түшкөн түлкү куйругун кыпчып алып, качып жөнөйт, анын артынан тайгандар түшөт. Мышык коопсуз жерге отуруп алып:

– Досум, эми акылдуулугунду көрсөт,- деген экен.

8-август

Кедей менен коён

Орус жомогу

Бир күнү кедей чөптүн арасында эс алып жаткан чон коёнду көрөт.

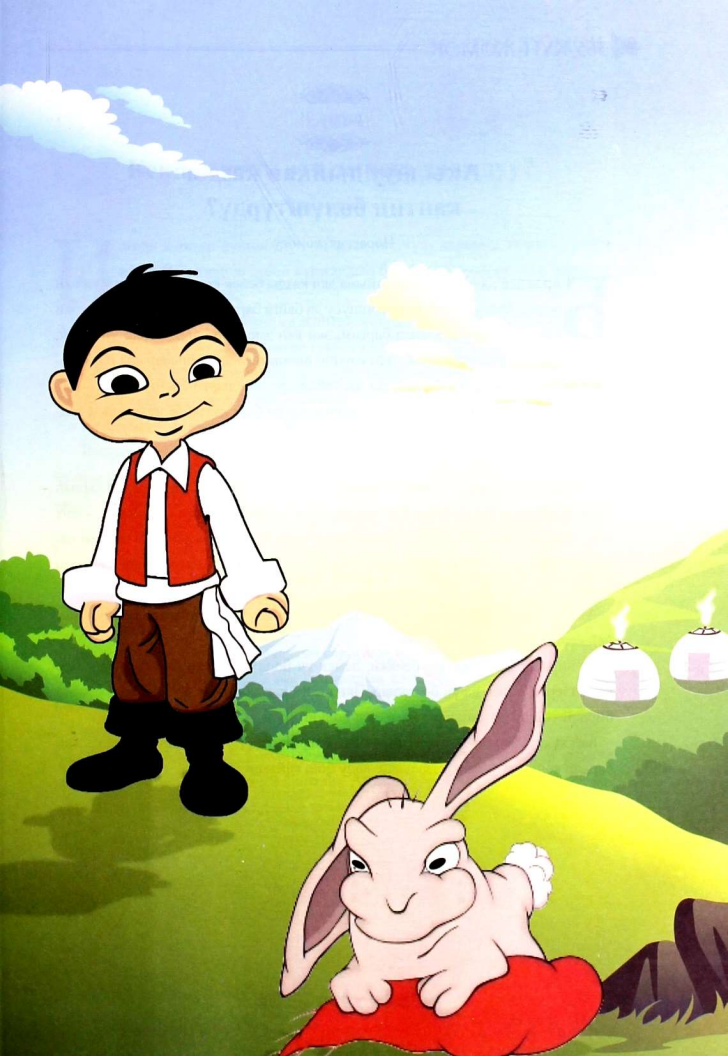
Кедей сүйүнүп:

“Кандай гана бактылуумун. Кара куурай топтойм. Андан аркан жасайм, коёнду муунбагандай кылып байлайм. Шаарга алып барып сатам. Анын акчасына чочконун торопойун сатып алам. Ал эки ай ичинде чоноёт да, он эки торопой тууйт. Дагы эки айдын ичинде алардын ар бири он эки торопой тууйт да, мал көбөйөт деп кубанат. Ушинтип малдуу болом. Булардын баарын сатып, акчага маарыйм. Анан үй салып, үй-бүлө күтөм. Сулуу жана иштерман кыз табышым керек. Эки уулум болот. Биринин аты Васька, экинчисиники Ванька болот. Алар чоңоюп, дыйкан болушат. Мен аларга каралашам”.

Кедей андан ары кыялын улантат: “Балдарымды үйлөнтөм. Экөөнүн тоюм бир күндө берем. Мен очоктун жанында чай ичип отурам. Келиндерим түш оогон кезде, алдыма сорпо алып келишет. Балдарым дыйканчылык кылса, келиндерим үй иштери менен алек болот. Тогуз ай өткөндө неберелерим төрөлөт. Аларды бешикке салып терметем, кучагыма алып эркелетем”.

Кедей кыялында “оопа, оопа” деп неберелерин эркелетип, кыйкырганда коён качып кетет. Аны менен бирге кыялдары да учуп кеткен экен.

9-август

Акылдуу дыйкан казды кантип бөлүштүрдү?

Норвегия жомогу

Бир кедей адам айылдын байына эки казды белек кылып, ордуна ун алып келет. Аны уккан бардар коншусу да байга барууну чечет. Мен байга эки каз эмес, беш каз алып барсам, эки кап эмес, бир араба толо ун берет, оной эле байлыкка туйтунам, -деп өзүнчө ойлонот. Жардамчыларына беш казды сойдуруп, кызартып бышыртат да, табактарга салдырып, байга барат.

– Сүйүктүү байым, сага кызарта бышырылган беш казды белекке алып келдим, -дейт.

Бай анын максатын түшүнүп:

– Биздин үй-бүлөдө алтообуз барбыз. Бул беш казыңдын этин бирдей кылып алтообузга бөлө алсаң белек тартуулайм, бөлө албасаң жазага тарттырам, -дейт бай. Пайда табам деп келген куупай коркуудан титиреп, алапайын таппай калат. Кантип беш казды алты адамга бирдей кылып бөлөм деп ойлонот. Эч бөлө албайт.

Акыры бай кедей адамды чакыртат. Ага да ошол эле тапшырманы берет. Кедей келип, бөлүштүрө баштайт:

– “Бир каз аялың менен сеники, демек үч болдунар. Эки балага карап: бир каз силерге, силер да үч болдунар. Эки кызга дагы бир каз. Каздар баарыңарга бирдей тийди. Калгандары мага, деп бөлүштүрөт.

Бай күлүп, кедейге башка белек-бечкектерди берет. Алапайын таппай калган бардар коншусу болсо жаза алып, колу бош кайткан экен.

10-август

Кекиликтин эти эмнеге даамдуу?

Япон жомогу

Илгери куштар дүйнөсүнүн эң асыл тектүүсү таранчы тузакка түшүп калат. Чоң кичине дебей куштардын баары аны куткаруунун чарасын издешет. Кекилик:

– Баарыбыз таранчы байланган жиптин үстүнө заңдайлы, ал бара-бара чирийт, анан таранчы бошонот, -деген сунуш киргизет.

Куштар муну туура көрүшпөйт, алар жип чиригенге чейин жүз жыл өтөт. Ага жетпей эле куш өлүп калат, -деп ойлошот.

– Башка эмне кылсак болот? Булбул:

– Баарыбыз жипти керген даракка чыгалы, алгач эң салмактуубуз, анан башкаларыбыз. Бутак ийилгенде таранчы байланган жип бошойт, -деген сунуш киргизет. Алар ошондой кылышат.

Чындап эле таранчы бошонуп кетет. Куштар сүйүнүп, канаттарын жайышат. Куштардын эң асыл тектүүсү ушинтип тузактан кутулат.

Кекилик айткан оюнан уялып калат. Аябай уялгандыктан көзүнүн айланасы кыпкызыл болуп калыптыр. Таранчы кекиликтин оюнун түз экендигинен улам:

– Башкалар сенин оюндун акылга сыйбай тургандыгын айтса да, аракетин маанилүү. Мындан кийин сенин этиң бардык куштардын ичинде эң даамдуусу болсун. Булбул сен болсо, бардык куштардын падышасындай сый-урматка ээ бол.

Ошол күндөн бери булбул бардык куштардын акылдуусу деп эсептелет. Кыштын ортосунда пайда болсо, демек, жакында күн жылыйт. Аябай ысыкта сайраса, жакында аба сериндей баштайт. Анткени, булбулдар бул иштерди абдан жакшы билишет экен.

11-август

Маймыл менен леопард

Африка жомогу

Токойдогу эң күчтүү айбанаттардын бири болгон леопард ачкалыктан эмне кылаарын билбей жаткан кези. Ал капысынан маймылга жолугуп калат. Курсагы аябай ачканын, ичи курулдап жээрге эчтеке таба албай жатканын айтат.

Маймыл:

– Сен мага кошул, мен алачык тигип, өткөн кеткенге цирк көрсөтүп күн көрөм, -дейт.

– Ал эмне, -деп таң калып леопард сурайт.

– Чатыр куруп, акылыбызды, жөндөмдүүлүктөрүбүздү элге көрсөтөбүз. Алар биздин өнөрдү көрүп, бизге акча, тамак-аш беришет. Ошентип күн көрөбүз, -дейт маймыл.

Алар чогуу кыштакка барышат. Леопард колундагы шыңгыракты чалып, элге карап: “Урматтуу коноктор, ааламда териси баалуу айбанат менмин. Мени көргөн таң калат. Өткөндө бир падыша көрүп, териме суктанды. Менин теримен мыкты кол кап жасалат. Урматтуу мырзалар, бектер, айымдар, усталар, аскерлер! Отургула. Оюн көргүлө”, - деп кыйкырды. Эч ким анын чатырына кирбей, леопардды карап коюп, кетип жатышкан.

Ал эми маймыл болсо: “Уктум, уктадым дебегиле. Курсактын камы менен гана жүрө бербегиле. Чебер маймыл кыштагыңарга чейин келди. Келгиле, көргүлө! Дүйнөнү айландым, баарын көрдүм, бир кеме менен келдим, артыман үч кеме менен өнөрүм, акылым келди. Көрүп калгыла. Түркүн өнөр менде, бул жакка киргиле. Жиптен басуу. Баасы арзан. Жактырбасанар, акчанар кайтарылып берилет”, -деп кыйкырып жатты.

Адамдар маймылдын чатырына эмне бар экен деп кызыгып атышты. Бир канча оюн көрсөттү. Адамдар толтура. А леопарддын чатырында кечке чейин бир эле оюн көрсөтүлдү.

Кечке жуук маймыл леопардга: “Досум, сен туура эмес кылып жатасың. Адамдарга сырткы сулуулугуң эмес, колундан эмне келет, ошолорду көрсөтүшүң керек. Акылыңды колдонгонду билбесең, келбетин жардам бербейт” -деген экен.

12-август

Сыйкырдуу табак

Азия жомогу

Илгери өткөн заманда бир жакыр адам болгон экен. Ал бир күнү Таро, Жиро жана Сабуро деген уулдарын чакырып:

– Силерге бир кеседен акча берем. Менин болгон байлыгым ушул, ар кимиңер өз алдыңарча жашагыла, өз жолуңарды тандагыла, -дейт.

Үч бир тууган үч башка жолго чыгат.

Жиро, Сабуро башка тарапка кетишет. Экөө дүкөн ачып иштеп калышат. Таро болсо тоолорду ашып, балта кирбеген чытырман токойго туш болот. Бир күнү астынан эски күркөнүн жанында отурган кемпирге туш болот.

Кемпир ага:

– Адамзаттын буту баспаган жерде эмне издеп жүрөсүң? -дейт.

Таро атасынын койгон шартын, ошондон улам сапарга чыкканын айтат. Кемпир Тарого: “Балам, анда мага жардамчы бол”, -деп кайрылат.

Таро макул болот. Үч жыл ага кызмат кылат, эртең менен отун топтойт, кечкиге тамак табат.

Үч жыл өткөндөн кийин кемпир:

– Сен мага кызмат кылдың. Күчүмө күч коштуң. Жараткан сени да кубандырсын. Сага бергенге асыл таштарым жок. Ушул сынык табакты ал, пайдасы тийип калар, -дейт.

Таро табакты алып кайра үйүнө кайтат.

-Атам менен бир туугандарым мени кантип тосуп алар экен,- деп ойлойт.

Жолдо баратып курсагы ачып, табакты карап, ушул толо тамак болсо деп коёт. Идишке ошол замат тамак толот.

Таро курсагын тойгузуп, табактын жөн табак эмес экендигин аңдайт.

Айылына кайтып барып, бардар турмушта, бакубат жашап калган экен.

13-август

Үкү күндүзү эмне үчүн токойго жашынат?

Япон жомогу

Илгери үкү колунан көөрү төгүлгөн уста болгон экен. Токойдогу жаныбарлардын баары кийимдерин ага боётушчу. Куштардын канаттарын, куйруктарын көркүнө чыгарчу.

Ал мезгилде каргалардын түктөрү кардай аппак экен. Карга өзүнүн кийимин абдан жактырчу. Үкүнүн чеберчилигине муктаждыгы жок. Бирок убакыттын өтүшү менен карга бир эле түстө жүрө бергенден тажайт. Үкүгө барып, ал үчүн да жаңы кийим жасап берүүсүн өтүнөт. Карга:

– Менин кийимим эч кимдикине окшош болбосун, -деген талапты коёт.

Үкү каргага кандай түс жарашаарын ойлоп таба албайт. Бардык түстөр бул мезгилге чейинки куштардын кийиминде колдонулган. Акыры үкү каргага кара түс жарашат деген чечимге келет. Каргага жолугуп:

– Сага эч кимде жок кийим даярдадым, -дейт.

Карга капкара кийимди кийгенде аябай ачууланат. Өзүн көмүрканадан жаңы чыккандай сезет. Башка киерге кийими жок. Ошол күндөн бери каргалар үкүлөрдү көргөн сайын ачууланып, артынан кууп жөнөшөт.

Ошондуктан үкүлөр күндүзү каргалардан коркуп, токойго жашынышат экен. Каргалар уктагандан кийин гана, түнүчүндө учуп чыгышат имиш.

14-август

Сүймөнчүктүү ит жана эшек

Венгр жомогу

Бир үйдүн эшеги итти аябай кызганчу экен. Анткени ит үйдүн сүймөнчүктүү жандыгы эле. Ал үйгө кире алат, кожоюн менен ойнойт, ал тургай кучактап алып эркелетишет. Тамактын да мыктысын ага беришет. Эшек үйгө киргенге болбойт, аны менен ойношпойт, оор жүктөрдү ага жүктөшөт. Жеген тамагы төө тикен.

Бир күнү эшек итке:

– Досум, айтчы, сени эмне мынча жакшы көрүшөт?

Анда ит:

– Анткени мен алардын тилин билем. Бир жактан келсе, куйругумду шыйпандатып тосуп алам. Бош кезде алар менен ойнойм. Чоочундарга үрүп, үйгө жолотпойм, -деп жооп берет.

Эшек да итке окшоп кожоюндарга жакын болгусу келет. Эртеси кожойке ашканада тамак жасап жаткан кезде үйгө кирип барат. Эки бутун көтөрүп куйругун шыйпандатат. Аларды жакшы көргөнүн билдирүү үчүн айкыра баштайт. Эшектин бул кылыктарынан чочуган кожойкенин колунан табактары жерге ыргып, бычырап сынат. Аял бир аздан кийин эсине келип, колуна шыпыргыны алып, эшекти сабап, ашканадан кууп чыгат. Ал бир жумадай өзүнө келе албай жүрөт.

Эшек болсо үй ээлерине жагалданса да, кожоюндар аны ит сымал кабыл албагандыгына таң калат.

15-август

Тузакка түшкөн түлкү

Монгол жомогу

Карышкыр бир күнү олжолуу болуп, короодон чыккан койду илип алып жөнөп калат. Эми жума бою эч жакка чыкпай ток жатам. Абдан жолдуу экенмин,-деп сүйүнөт.

Коншусу түлкү койдун жытын сезип:

– Карышкыр досум, сен кандай айкөл, эр жүрөк жаныбарсың, -деп мактап кирет. Карышкыр түлкүгө алдангысы келбей:

– Жогол, бул жерден. Эптеп койдун этинен жесем деген арам оюң бар, дагы тура бере турган болсоң, сени да жеп салам, -деп тап көрсөтөт.

Түлкү абдан арданат да, карышкырга көргүлүктү көрсөтүүнү ойлоп чабанга барат.

Чабан алыстан түлкүнү көрөөрү менен таягын колуна алат. Бирок түлкүнүн куйругун шыйпаңдатканынан туруп калат. Түлкү:

– Чабан мырза, Сизге жакшы кабарым бар. Бир үзүм эт берсениз айтамын.

Чабан бир аз эт берген соң, түлкү:

– Карышкыр аябай ооруп жатат. Кааласаныз, аны оной эле кармап аласыз,-дейт. Ошентип, чабанды ээрчитип, карышкырдын үңкүрүнө барат. Чабан карышкыр качайын дегенде узун таягы менен жыга чабат. Терисин сыйырып үйүнө кайтат. Түлкүнүн күткөнү орундалып, карышкырдын үңкүрүнө кирип эттин калдыгынан сугунуп кирет. Дал ушул маалда иттердин үргөнү угулат. Ээсинин аркасынан жолго чыккан тайгандар эле. Алар түлкүнүн жытын сезишип, үңкүргө жакындайт. Түлкү атып чыгып, качып жөнөйт. Иттер артынан калбайт. Качып баратып, акыры тузакка түшөт.

Түлкү өзүнө: “Мага чала болот. Бирөөгө аң каздым, акыры ага өзүм да түштүм” -деп арманда кала берген экен.

16-август

Жыгачтан жасалган аял

Уйгур жомогу

Илгери өткөн заманда төрт кедей жашап өткөн экен. Бирөөсү уста, экинчиси сүрөтчү, үчүнчүсү тикмечи, ал эми төртүнчүсү болсо шаман, сыйкырчы, ошол эле мезгилде дин адамы болгон экен. Бул төртөө жакын дос эле, бири-бири менен маектешип, айрым учурларда жумуш табылбай калса ач калган күндөрү да боло турган.

Жумуш таппай ачка калган күндөрдүн биринде акылдашып отуруп, башка аймактарга барып, иш табалы, -деп чечишет. Чөлдөрдөн өтүшүп, абдан кооз жерге туш болушат. Кечке жуук дарыянын жээгинде эс алып уктап калышат. Эртең менен адамдын келбетине окшош даракты көрүшөт.

Уста балтасы менен жонуп, аял кейпине келтирет. Сүрөтчү боёкторун чыгарып, аялга түс берет. Тикмечи болсо түркүн-түркүн кездемелер менен кийим типип, айкел аялды көркүнө чыгарат. Бул иштерди жасагыча кеч кирип кетет. Шаман болсо кеч киргенде дарактын жанына отуруп дубаларды окуп кирет. Эртең менен карашса, аялга жан кирип калган болот.

Жан кирген аялды көргөндө, төрт дос аны талаша башташат, алардын арасында уруш чыгат. Акыры ал мамлекеттин башчысына барышат. Уста бычымга салганын, сүрөтчү боёгонун, тикмечи кийим кийдиргенин, ал эми шаман болсо жан киргизгенин, ар бири аны менен баш кошкусу келгенин айтышат.

Башчы баарынын оюн уккан соң:

– Эч кимиңердики эмес, бул аймактагы бардык нерсе меники. Бул аялга мен үйлөнөм, -дейт.

Аял мындай бүтүмдү уккан соң терең-терең дем алып, бакчага карай басат. Ошол маалда үстүндөгү кийими төгүлүп түшүп, мурунку абалына келет. Сарайдын бакчасында тамырланып өскөн дарак бойдон кала берет, аны көргөндөр да эле ошол жерде турат деп айтышат. Эгер ал жерден өтүп калсаңар, силер да барып көргүлө.

17-август

Түлкү менен илегилек

Француз жомогу

Түлкү жашоосунда таптакыр илегилек көрбөптүр. Бир күнү маңдайынан ичке буттуу, кызыл тумшуктуу куш чыкса, шылдындай баштайт.

– Кудай сакта, мобу кушту кара, эки бутунан башка эчтекеси жок экен. Ал тургай тиши да жок экен. Жандык болгондон кийин мендей болуш керек. Жыйырма төрт тишим, жүз амалым, төрт бутум, эки кулагым, узун, жакшынакай куйругум бар.

Илегилек бул абалдан аябай ыңгайсызданат. Андан улам узун моюнун дагы бир аз созуп коёт. Ошол убакта бир адамдын жакындап келе жатканын байкайт.

– Урматтуу түлкүм, көңүл бур, бул адам бизге келатат.

Түлкү куйругун түйүп, бадалдардын арасына секирип кирип, жатып калат. Илегилек болсо анын артынан барат.

Бир маалда корккондорунан калтырай башташат, анткени адамдын добушу жакындап калган эле.

– Жаным, түлкүм, көзүм түлкүм, бир нерсе кыл. Сенин төрт бутун, кооз куйругун, жүздөгөн өнөрүң бар. Бул мергенчи бизди издеп жатат. Кутулта көр.

Анда түлкү:

– Аны айтыш оной. Коркконумдан элүү амалым учуп кетти, -дейт. Мергенчи дагы жакындай берет.

Илегилек:

-Түлкү жардам бер, бизге бир чара тап. Сенин элүү амалың бар, -деп жалынса. Түлкү:

– Мени жайыма кой. Коркконуман калган элүү амалым да жоголду, - деп кагып коёт. Мергенчи алардын жакын жерде экенин билгендиктен улам жакындайт. Биринчи илегилекти көрөт, илегилек абдан корккондуктан эс-учун жоготуп коёт. Мергенчи анын бутунан кармап, четке ыргытат. Андан кийин, жанатан бери көрө албай аткан түлкүнү көрөт. Анын издегени ушул эле. Бул кызыл түлкүнүн терисинен тон тиктирем деп жүргөн. Колундагы мылтыгын ага бурат.

Ошентип түлкүнү колуна алып, бир аз мурун таштаган илегилекти ка-

раса ал өзүнө келип, качып кеткен болот. Мергенчи үйүн көздөй жол тартканда түлкү анын кабында эле.

18-август

Кыргыз менен үкү

Кыргыз жомогу

Жем таап жээрге жарабай турган бир оорулуу үкү менен кыргыз тааныш болот. Кыргыз үкүнү өзүнөн артык кылып багат. Аягында экөө кучакташып, дос болушат. Алыска сапар жүрүшөт. Кыргыздын эстүүлүгү, алгырлыгы менен жакшы күн көрүшөт. Үкү оорусунан бат айыгып, өз тамагын табууга жарап калат.

Бир күнү: “Эми ар кимибиз өз күнүбүздү өзүбүз көрөлү,” - деп кыргыз менен үкү ууга чыгат. Нары учуп, бери учуп эчтеме таба албай калышат.

Анда үкү кыргызды акырын чакырып алып, кармайт да: “Мен сени жеймин,” - дейт. Кыргыз акыреттик достугун жана кылган көп кызматын айтып ыйлайт. Анда үкү: “Жакшылыкка жакшылык эшектин иши, жакшылыкка жамандык эшендин иши”. Дүнүйөдө жашамак – альшмак, күрөшмөк, алы жетишпесе ылдыйламак, айла кылмак, иши кылып, өзү жашамак”, - дейт да кыргызды чыркыратып баса калат. Темир айры өңдүү өткүр текөөрү менен кыргызды мыкчып өлтүрөт. Аны жеп тоюп алып, кагынып учуп кетет.

19-август

Короз менен күкүк

Венгр жомогу

Тооккананын жанындагы тыт дарагына күкүк келип конду. Күкүктүн маанайы жайдары эле. Шандуу ырдагысы келет, бирок күкүктүн сайраганынан башкача болушу мүмкүн эмес.

– Сенин үнүң кандай сонун! -дейт дарактын түбүндөгү короз. Короз буга чейин күкүктүн үнүн уккан эмес. Анын максаты өзүнүн үнүн ага уктуруу эле.

– Чындап элеби? -деп сурады күкүк.

– Ооба, сен мага сонун ырдап бердиң, эми мен да сага ырдап берейин, -дейт короз.

Короз терең дем алып, башын жогору көтөрүп, көздөрүн жумуп, көкүрөгүн керип, кыйкыра баштайт. Жакшы эле көздөрүн жумган экен. Ошол күкүктүн кулагын жаап алганын көрбөй калат. Короз кыйкырып бүткөн соң, күкүк кол чабат.

– Азаматсың, укмуштуудай бир ария болду. Эми мен да сага ырдап берейин.

Күкүк сайрап баштаганда, короз чыдабай кетип, өзү да кыйкыргысы келип:

– Азамат, азамат! Кандай сонун үнүң бар, эми мени ук, - деп ал сайрап бүтө электе күрөгүн керип, кыйкыра баштайт. Көздөрүн кайра дагы жумуп алгандыктан күкүктүн канаттары менен кулактарын жаап алганын көрбөй калат.

Короз бүтө электе күкүк:

– Укмуш, сары чымчыктыкындай үнүң бар. Азаматсың! Эми мени ук!

Күкүк менен короз ушинтип бирин-бири калп эле мактап бири сайрап, экинчиси кыйкырып жатканын дарактын башына отуруп алып байкап турган чабалакей чыдабай кетип:

– Жетишет, экөөңдүн тең үнүнөрдүн начар экендигин билип туруп, калп эле бири-биринерди кечке мактадыңар. Бирок муну менен өзүнөрдү алдап жатасыңар, -деп чабалакей айтаар сөзүн айтып, учуп кетип калган экен. Ал эми короз менен күкүктүн андан ары эмне кылышканы белгисиз.

20-август

Ат менен камандын чыры

Грек жомогу

Илгери өткөн заманда жылкылар жапайы кезде токойдун ортосунда бир көл болгон экен. Башка жаныбарлар сымал ат дагы суу ичкенге көлгө барчу.

Бир күнү каман ысыкта көлгө түшөт. Ал ага чейин баткакта жаткандыктан көлдүн суусу ылайланып калат. Дал ошол мезгилде ат суу ичкени келген. Көлдүн суусунун булганганын көрүп, ат каманга ачууланат. Каманды бир чапчып:

– Таза көлдү ылайладың, кир айбан! -дейт. Анда каман:

– Дагы бир жолу мага минтип айтпагын! Бул көл жалгыз сеники эмес, менин да акым бар. Сен суу ичсең, мен сууга түшөмүн. Дагы бир жолу чапчысаң сени тиштеп салам, -деп айбат көрсөтөт.

Ат эмне кылаарын билбей, адамдан жардам сурап барат. Адам:

– Ал көл абдан эле узакта, мен бара албайм, -дейт.

– Сен баспай эле кой, мага минип ал.

– Кантип?

– Жалымды кармап туруп үстүмө мингиниң.

Адам ат айткандай кылат. Көлгө тез эле жетип барышат. Каманды колундагы найза менен бир сайгандан кийин, аттын моюнуна бир жип байлайт.

– Эмне болду? -дейт ат.

– Бүтүн жолдуумун. Бул камандын терисин сыйырып, кийим тиктирем. Этин балдар менен бир топ күн жейбиз. Өзгөчө бүтүн сени минсе боло тургандыгын билдим. Мындан кийин мага кызмат кыласың, мен алыска жөө баспайм, жүгүмдү да сен көтөрөсүң, -деди ал.

Ат туйлап, канчалык бошонгонго аракет кылса да, адамдын коё бере тургандай түрү жок. Ат өзүнө-өзү: “Кичинекей нерседен өч алгым келди, бирок анын артынан өмүр бою кул болуу мажбурлугунда калдым” -деп арман кылган экен.

21-август

Мураскор бака

Немец жомогу

Илгери өткөн заманда бир падышанын айтканынын баары орундалган сулуу, эрке кызы болгон экен. Бир күнү кудуктун жанындагы шиберде ойноп жатса, алтын тобу кудукка түшүп кетет. Кыз кыйкырыкты салып кирет. Аны уккан бака:

– Эмнеге ыйлап жатасың? -деп сурайт.

– Алтын тобумду кудукка түшүрүп ийдим, ошондуктан ыйлап жатам.

– Мен сага жардам берейин. Бирок мени дагы сарайга алып барасың. Бир табактан тамак жеп, бир чөйчөктөн суу ичебиз. Чогуу уктайбыз, – дейт бака. Кыз тобун алуу үчүн аргасыздан макул болот.

Баканын жардамы менен топту алгандан кийин, андан кантип кутулсам деп

ойлонот. Экөө сарайга карай жөнөшөт. Бака артынан секирип секирип келе берет. Кыз аябай коркот. Атасына окуяны төкпөй-чачпай айтып берет. Ал:

– Бакага сөз берген болсоң, аткарышың керек, -дейт.

Кыз баканы бөлмөсүнө киргизип, бир табактан тамак жеп, бир чөйчөктөн суу ичишет. Чогуу жатаарда баканын муздак денеси ага тийип кеткенине ичиркенип, аны алып туруп терезеден ыргытып жиберет.

Бака кудукка баратып бир кыздын ыйлап турганын көрөт, ал кыз сарайдагы кызматчылардын бири эле.

– Эмнеге ыйлап жатасың?

– Апамдан калган шакекти кудукка тушүрүп ийдим.

– Мен сага шакегинди алып берсем, бир өптүрөсүңбү?

– Макул, -дейт кыз.

Бака сууга кирип, шакекти тиштеп чыгат. Кыз сүйүнүп, шакекти алат да, бакага бетин тосот. Ошол маалда бака жигит болуп кубула түшөт. Көрсө, ал башка бир мамлекеттин мураскору экен. Бир сыйкырчынын дубасы менен бакага айланып калыптыр. Жаш кыз денесине тийгенде сыйкыры тарап кетет. Жигит ал кызга үйлөнүп, өз мамлекетине кайтат да бакубат жашап калышат.

22-август

Кичинекей чабалекей учканды үйрөндү

Грузин жомогу

Кичинекей Никита атасы менен саякатка чыккан. Токойдо баратып, гүлдөргө үнүлүп карайт. Атасы ага гүлдөрдүн аттарын атап, эсине салат. Бир маалда чаңга оонап жаткан балапанды көрүшөт. Бул тумшугу ката элек чабалакейдин балапаны экен.

– Ата, бул чыныгы чабалекей эмес ээ? -деп Никита атасына карайт.

– Жок, балам, бул кадимки эле чабалакейдин балапаны. Учканды билбейт, уясынан түшүп калган турбайбы.

Ата-бала айланадан чабалакейдин уясын таба албай, балапанды үйгө алып келишет. Никита ага чымын кармап, нандын күкүмүн сүткө чылап берет. Убакыт өткөн сайын балапандын канаттары узара баштайт. Чабалекей канаттарын жайып, учкусу келет.

– Мен сага учканды үйрөтөм, -дейт Никита. Колдорун куштун канатындай кылып жайып, канаттарын кантип кыймылдатууну көрсөтөт. Балапан учканга аракет кылат, бирок бир аз көтөрүлгөндөн кийин кайра эле оюнчуктарга кулайт. Демек, учканды үйрөнүш үчүн дагы бир аз убакыт керек, -деп ойлойт ал.

Кийинки күнү чабалекей дагы бир аз алысыраак, дубалдын бул тарабынан экинчи тарабына чейин учат. Үчүнчү күнү Никита чабалекейди конок бөлмөсүнө алып барат. Ал жерден отургучтан отургучка чейин учуруп машыктырат. Төртүнчү күнү Никита чабалекейди бакчага алып чыгат. Никита учуу аралыгынын күн сайын узарганын байкайт. Эртең толугу менен үйрөнөт, -деп ойлойт. Бешинчи күнү чабалекей дубалды ашып, үйдүн үстүнөн айланып, даракка конуп, сайрай баштайт.

Чабалекей эркин жашаган куш. Бирок жөн эле кетип калбастан Никитага ыраазычылыгын билдирип, абдан алкагандан кийин гана алыска сапар тарткан экен.

23-август

Түлкү менен кене

Кыргыз жомогу

Түлкү менен кене шерик болуп буудай айдашты. Митаам түлкү: “Башым ооруйт, ичим ооруйт, кымыз ичип келбесем” -деп, күндө эле жайлоого кетип калат. Кене жалгыз өзү буудайды сугарып, оруп-жыйып бастырды. Бир күнү түлкү үйүлгөн кызылды көрүп ичинен кымындап, кенени алдап, эгинди бүт өзү алыш үчүн:

– Кене, муну бөлүп убара болбойлу. Андан көрө жарышалы да, кимибиз чыксак, ошонубуз буудайды бүт алалы. Артта калганыбыз куру калалы, -деди.

Кене ойлонуп туруп түлкүнүн айтканына көндү. Жарышчу жерге барып экөө катар турду. Түлкү “кеттик” деди да куйругун көтөрүп, кулагын жапырып, чуркаган бойдон жөнөдү. Ошол маалда кене түлкүнүн куйругуна чап жармашты.

Түлкү кырмандын четине келип, “кене кайда келе жатат?” деп артын жалт карап, анан токтой калып силкингенде, кене ыргып түшүп, үйүлгөн дандын үстүнө чыгып:

– Ой, сен эмнени карап турасың? -деп кыйкырды. Түлкү чочуп кетип:

– А сен качан келдиң? -деди.

– Менин келгеним качан! Сени күтө берип эригип кеттим, -деди кене.

Түлкү эми айласы жок, же тапкан пайдасы жок, жолго түштү. Кене өз эмгегине өзү ээ болуп, буудайын кампага ташып төктү да, жыргап-куунап жатып калды.

24-август

Өгөй эненин жакшылыгы

Швед жомогу

Бир кыштакта өгөй эненин колунда чоңойгон бир бала болгон экен. Өгөй баласын аябай жакшы көрүп, өз энесиндей карачу эле.

Бир күнү бала токойдон узун бойлуу, кызыл чачтуу аялга жолугат. Экөө отуруп карта ойноп башташат. Бала картаны абдан жакшы ойнойт экен. Жезкемпир балага жеңилип калып, аны каргай баштайт: “Он алты жашка толгондо токойго барасың. Сага ал жерден он эки жапайы мышык, он эки жырткыч куш, он эки азоо ат кол салат. Булардан кутулсаң, менин үнкүрүмө келесиң. Ошондо сени көрөм”, -дейт.

Бала он алты жашка толгондо өгөй энеси:

– Балам, тагдырдан качып кутула албайсың. Сен токойго барышың керек. Сага мышыктар үчүн эт, куштарга жем, аттарга арпа салып берейин, -дейт.

Чындап эле токойго барганда иттер асылып кирет. Аларга эт берет. Андан кийин жырткыч куштарга жем берет. Ал эми аттарга арпа берет. Акыры ал айбанаттардын баары муктаж учурда жардам берүүгө дайыма даяр экендиктерин билдиришет.

Токойдун ичи менен андан ары дагы тереңдеп барып, үнкүргө туш болот. Жезкемпир муну көрүп:

– Азаматсың, демек, эр жүрөк жана коркпос жигит экенсиң. Таң аткыча уктагың. Таң атканда сени жазалайм, -деп уйкуга кетет, жигит уктабастан эки-жагын каранат. Бир маалда алтын чачтуу сулуу кызга жолугат. Кыз:

– Жигит, мени көргөнүңдү жезкемпирге айтпагың. Анда экөөбүздү тең өлтүрөт. Жезкемпир эртең менен бир жакка кетсе, экөөбүз качып кетebиз, -дейт.

Жезкемпир ойгонуп:

– Кечке чейин таштуу жерден кудук казасың. Ал кудугуң казан бата тургандай чоң болушу керек. Казанды кармаганга жип өрөсүң. Болбосо өлөсүң, -дейт.

Жезкемпир кеткенден кийин кудукту казууга куштар жардамга келет. Алар тумшугу менен кудук казышат. Кыз аттардын куйруктарынан бекем жип өрөт. Жезкемпир келсе, кудук даяр экен. Ал жаш жигит менен кызды кудукка ыргыткысы келет. Бирок дал ошол кезде он эки ит келип, жезкемпирди талап кирет.

Кыз менен жаш жигит үйлөрүнө кайтышат. Бири-бирин жактырып баш кошушат. Бала-чакалуу болушуп бакубат жашап калышат.

25-август

Форелдин кызганычы

Немец жомогу

Илгери балыктар деңиздердин, дарыялардын түбүндө эркин жашашчу. Каалаган тарапка сүзүшүп, каалаган жеринде токтошуп, сүйлөшүп, тамак жешчү экен.

Убакыт өткөн сайын балыктар көбөйө баштаптыр. Балыктар суунун ичинде бири-бири менен түртүшүп-сүзүшүп калышат. Бир күнү билерман балыктардын бири:

- Бул көйгөйдү кеңешип, чечели -деген сунуш киргизет.
- Ооба, ооба, бир чара табалы! -деп кыйкырышат балыктар.
- Башчы шайлап алалы, ал суунун ичинде жүрүү эрежелерин аныктасын, -дешет. Ошентип ким падыша болот?-деген суроо туулат.

Бирөө: “Арабыздагы эң чоңубуз, улуубуз болсун,” - дейт. Экинчиси: “Эң чоң көздүүбүз болсун,” - деген сунуш киргизет. Дагы бирөө: “Ургаачылардан болсун,” -деп кыйкырат. Акыры: “Эң катуу сүзгөн балык болсун,” - деген чечим чыгарышат. Бардык балыктар жарышка камдана башташат. Деңиз таш бакасы аларга “башта!” деген белги берет. Балыктар октой тездик менен сүзүп жөнөшөт. Деңиз да мындай жарышты буга чейин кезиктире элек эле. Куштар да кызыгуу менен карап отурушат. Кайсы балык алдыда, кайсынысы артта экендигин бири-бирине айтып турушат.

- Лосось балыгы астында баратат!- деп чулдук кыйкырат.
- Ким, ким? -деп кыйкырышат.

Эң аркада келе жаткан форелдин кебетеси өзгөрүп, ачуулангандыктан оозу кыйшыя түшөт. Ошол жарыштан кийин форелдин оозу кыйшык болуп калган имиш.

26-август

Тумардуу дөө

Норвегия жомогу

Ингеборг аттуу ханзада Тритил деген жигитке ашык болуп калат. Тритил кыштактагы жакыр жигиттердин бири эле. Ингеборго кол сунуп келгендерге ар кандай шылтоолорду айтып, турмушка чыкпайт. Акыры падыша абалды түшүнүп, Тритилди чакырат. Падыша:

– Менин оюмду окуп айтып берсең, сага кызымды берем. Айта албасаң, өлүмгө дуушар болосун. Сага бир ай убакыт берем, -дейт.

Тритил эмне кылсам деп ойлоно баштайт. Падышанын эмнени ойлонгонун кайдан билсин? Акыры Нипу тоосундагы дөө менен акылдашуу үчүн жөнөйт.

Нипу тоосу аябай тик болгондуктан араңдан зорго чыгат. Барса дөө үңкүрдө жок экен. Үңкүрдүн бир бурчуна жашынып, дөөнүн келишин күтөт.

Кечинде дөө жан-жөкөрлөрү менен үңкүргө келет. Эшиктен кирери менен:

– Адамдын жытын сезип агам, -деп эки жакты карайт. Тритил жашынган жеринен чыгып келет.

– Сенин жаныңды кандайча алайын?-дейт. Тритил:

– Мен сенден коркпоймун, -деп жооп берет.

– Ха-ха-ха-ха, коркпойсунбу, анда эмесе эртеңкиге чейин жата бер, -деп каткырат.

Тритил коркмок тургай дөө көрсөткөн жерге жатып, эч нерсе билбей уктап калат. Эртең менен ойгонсо, маңдайында дөө карап туруптур. Ал:

– Азамат экенсиң, эми мага эмне үчүн келгениңди айт,-дейт.

Тритил окуяны төкпөй - чачпай айтып берет.

Дөө:

– Падыша сени менен сүйлөшүп жатып, бул эр жүрөк неме көрүнөт, кызыма үйлөнсө болот деп ойлоптур, -деген жоопту берет.

Тритил падышага келип, эмне деп ойлогонун айтат. Падыша чындап эле ошондой ойлонгонун эстеп, таң калат.

Падыша чоң үлпөт уюштуруп, Тритил менен кызын баш коштурат. Тойго дөө да чакырылат. Дөө аларды куттуктап, кызды бетинен өбөөр менен жаш жигит болуп кубула түшөт. Көрсө, коңшу мамлекеттин падышасынын мураскору

экен, аны жезкемпир сыйкырлап дөөгө айландырып салыптыр.

Ал экөө эң жакын дос болушат. Ошол күндөн баштап эки мамлекеттин достук мамилеси чыңдалган экен.

27-август

Бакчанын эргежели менен кызыл алма

Польша жомогу

Күн чыккан кезде жапайы каздар түштүккө карай учуп баратышкан. Аябай жапыз учкандыктан алма багындагы жалгыз алманы көрүп калышат. Ал жапжашыл алма экен.

– Сен дале бул жердесиңби? Биздин артыбыздан кар келет, суук түшөт, - дешти алар. Алма байкуш аябай коркту. Коркуудан келбети дагы да жапжашыл боло түштү. Ал дагы кызара элек эле.

– Шамал, мага жардам берчи. Күчүңдү көрсөтүп, мени үзчү, - деди.

– Менимче дагы кызара элексиң, эгер кааласаң, үзөйүн, - деди шамал.

Алма жерге түштү, ал жерде бакчанын эргежели бар эле. Жөргөмүштүн жасаган желесинен кийим тиктирип, башына шапка кийип алыптыр.

– Аа, сен дагы деле сырттасыңбы. Жапайы каздар каардуу кыш келе жаткандыгын билдиришти:

– Сен жашыңгыңың! - деп жабалакташты.

– Мен жашынайын, бирок дагы кызарып быша элекмин да!

– Ал маселе эмес. Азыр бир аз күткүнүң, - деди да, кургак чөптөрдөн топтоп, жангак кабыгынын ичине күн нурунун жылуулугун кошуп, чийлер менен аралаштырды. Укмуштуудай кызыл түс даярдады. Алма кызыл түскө боёлду.

– Чоң рахмат! Чон рахмат! - деди алма.

Бир аздан соң бакчага балдар келишти.

– Карагылачы, кызыл алма. Кандай жакшынакай. Алар кызыгышып, колдооруна алышты. Кампага алып барып, алмаларга кошушту. Эң чоң, эң жакшынакай алмалардын бири эле.

Алманын кубанычы менен сүйүнүчүндө чек жок. Эми кыш келе берсе болот!

28-август

Илегилек менен сүлүк

Француз жомогу

Илегилек ары-бери басып сазда балык уулап жүргөн. Күндүн тийгенинен улам түктөрү жалтырайт. Балыктар абдан көп, илегилектин курсагы ток. Чоң бир сазан балыгы анын эки бутунун ортосунан өтөт. Бул балык аябай майлуу экен. Анын үстүнө картаң да көрүнөт. Мен мындан да мыктыларын кармап жейм, -деп ойлонот.

Бир аз өтпөй дагы бир балык көзүнө урунат. Балык суудан секирип чыгып, кайра кирип ойнойт. Илегилек эгер кааласа аны оңой эле лып эттирип илип алаар эле. Бирок аны да жактыра бербейт. “Бул да картаң экен. Жашына турган жер издеп жүргөнүнө караганда, тажрыйбалуу көрүнөт. Мен өзүмө абдан даамдуу тамак табуум керек” -деп ойлонот.

Ушинтип отуруп, илегилек кечке чейин жүрөт, ар бир көргөн балыктан кемчилик табат. Кечке жуук илегилектин курсагы ача баштайт. Кеч кирип калгандыктан, балыктар көрүнбөй калат. Караңгы кирген сайын балыктар суунун түбүнө түшүшөт.

Илегилек курсагы ачкан сайын эртеден бери жактырбаган балыктарын көз алдына элестетет. Акыры жалбырактын түбүнөн бир сүлүк курт көрөт. Курсагы ачкандыктан, башка убакта карап да койбогон сүлүк куртту эң даамдуу тамакты тапкандай сугунуп жиберет.

29-август

Карыянын насааттары

Литва жомогу

Илгери өткөн заманда жаман бир адат болгон экен. Карыялар ишке жарабай калган кезде токойго алып барып, жапайы жырткыч айбанаттарга таштап салышчу.

Карыяларды үйүндө кармоого тыюу салынгандыктан, эч ким картаң ата-эне-

син үйдө жашырып кармай алчу эмес, кошуналары көрүп кабар берип салат деп коркушчу экен.

Бир күнү жаш жигит атасын токойго алып барып, таштамачы болот. Карыя, уулу, небереси чогуу токойго барышат. Карыянын колун таңып, таштап келе жатышса, небереси чоң атасынын жанында куурчагын унутуп калган болот. Артка кайталы деп атасынан суранса таптакыр көнбөйт.

– Куурчагымды алам, сен карыган кезде мен сени эмне менен алып барып таштайм? -деп жооп берет.

Уулу ошондо атасынын башына келген, өзүнүн башына келерин сезип, кайра кайтып, атасынын колун чечип, үйүнө алып келет. Эгин сактаган кампада багып жүрөт.

Бир күнү кыштакта малдын ылаңы жайылып, кырыла баштайт. Карыя баласына:

– Ооруган малдарды соолорунан бөл, ооругандарга чөптөн дары жасап бер! -дейт.

Атасынын кеңешинен улам анын малынын көбү аман калат.

Майрам жакындаганда кыштактагылар мал союшат. Карыя баласына:

– Кыштакта мал азайды, сен бул жылы мал сойбой эле кой, -дейт.

Кийинки жылы кыштакта талааны айдаганга мал таппай калышат. Атасынын насаатын уккан бала малын пайдаланат. Жазга жуук кыштакта нандык буудай калбай калат. Эккенге да буудай жок. Талаага эмне эгээрин билишпейт. Карыя баласына:

– Самандарды жакшылап силккиле, тукумдук буудай табылып калар, -дейт.

Баласы атасынын кеңеши менен буудай эккен айылдагы жалгыз адам болот. Кыштактагылар бул үйдө бир сыйкыр бар, эмне жамандык келсе, булар кутулат деп байкоо жүргүзүшүп, карыянын багылып аткандыгын билишет.

Падышага арызданышат. Падыша анын эрежени бузгандыгы пайдалуу болгондугун мойнуна алып, ал мыйзамдан баш тарткан экен. Улгайган адамдарга ар бирибиз урмат-сый менен мамиле кылабыз.

30-август

Сегизинчи небере

Япон жомогу

Суса-но деген эр жүрөк жигит бир күнү Идзумо аймагындагы Хи дарыясынын жээгинде сейилдеп жүрүп, бейтааныш үндөрдү угуп калат. Үн чыккан тарапка барса кемпир менен карыя ортолоруна бир кызды алып, өпкүлөп, андан ажырап калгандай ыйлап жатышыптыр. Каарман Суса-Но иштин чоо-жайын сурайт. Карыя:

“Мен жер жүзүндөгү теңирлердин биримин. Атым Аси-Надсужи. Бул аялым Тенасужи. Бул неберебиз Куси-нада-химе. Биздин сегиз неберебиз бар эле. Булардын жетөөсүн сегиз баштуу ажыдаар алып кетти. Бүтүн бул кызыбызды алып кетет, биздин ага күчүбүз жетпейт”, -деди.

Суса-но аларга боор ооруйт. Кызды да жактырып калат, анан аларга мындай дейт:

– Мен ажыдаар менен салгылашайын, аны жеңсем, небереңер менен баш кошууга уруксат бересиңерби?

Алар баталарын беришип:

– Неберибизди сендей жигитке кантип бербейли? Берибиз! -деп убада беришет.

Суса-но кызды жүз тиштүү таракка айландырат да, чачынын арасына катат. Карыялар менен бирге ачуу ичимдик даярдайт. Бул ичимдикти сегиз башка чөйчөккө куюп, ажыдаарды күтүп отуруп калышат.

Ажыдаар аябай чоң болгондуктан, сегиз башы сегиз кыштакты каптагандай. Көздөрү канталап, абдан үрөйдү учура турган көрүнүшү бар эле. Ал сегизинчи небереге келе жаткан.

Ага даярдалган ичимдиктерди идиштерге куюп коюшат. Жыландын сегиз башы ар бир чөйчөктөгү ичимдиктен ичип, мас болуп калат. Суса-но ушуну күтүп жаткан эле. Кылычын чыгарып жыландын баштарын кесип, каардуу душмандын үстүнөн жеңишке жетишет.

Куси-Нада-Химе менен баш кошуп, чоң той өткөрүшөт. Алар баш кошкондо кыштактын жашоочуларынын бардыгы майрамдашат.

31-август

Сыйкырдуу флейта

Фин жомогу

Илгери-илгери жетим койчу бала болгон экен. Ал кой кайтарып жүрүп, күнүгө апасынын мазарына барып турчу. Бир күнү башын жерге салып ыйлап отурса, апасынын үнү угулат. Ал:

– Ыйлаба, балам, айланаңа карасаң үч флейта бар, алардын бирин чертсен кусалыгың басылат, экинчисин черткенде күлкүң келет, үчүнчүсүндө бийлеп баштайсың, -дейт.

Апасы айткандай үч флейта таап алат. Биринчисинде көңүлү жай алса, музыканын шаңдуулугунан күлө баштайт, үчүнчүсүндө тулку бою өзүнөн- өзү бийлеп кирет.

Ушундан кийин койчу бала флейталарын колунан түшүрбөй күндө чертчү болот. Бир күнү падыша өтүп баратып, флейтанын жагымдуу үнүн угат. Барып караса, койлордун баары бийлеп жатыптыр. Падышанын минген аты да бийлей баштайт. Падыша баланы сарайына алып келет. Падыша баланы отургузуп алып, жалгыз кызын коңшу мамлекеттин ханы күндүккө алып кеткендигин айтат. Андан жардам сурап, эгер кызымды куткарасаң байлыгымдын жарымын берем, -дейт.

Ал мамлекетке барса, кыз капаланып ыйлап жаткан экен. Жан- жөкөрлөр ырчы-чоорчуларды издеп жүрүшкөн. Бала кыздын алдына барып, флейталарын ойнойт. Кыздын ыйы токтойт. Падыша буга таң калат.

Экинчи флейтасын ойногондо кыз каткырып күлө баштайт. Үчүнчү флейтаны черткенде сарайдагы элдин баары токтоно албай бийлеп киришет. Тынымсыз бийлей берип чарчашканда, падыша элдин көзүнчө кызды коё берем деп сөз берет.

Кызды атасына алып барат. Кыз менен бала бири-бирине ашык болуп баш кошушат. Бала кийинчерээк падышалык такка отуруп, толгон байлыкка ээ болот. Бирок эң чоң байлык катары үч флейтаны көзүнүн карегиндей сактачу экен.

Сентябрь

Сентябрь

- 1-сентябрь. Кызыктар чычкан менен мидия. Италия жомогу.
- 2-сентябрь. Чычкан менен мышык. Кыргыз жомогу.
- 3-сентябрь. Акылдуу дыйкан. Орус жомогу.
- 4-сентябрь. Филипок мектепке баргысы келет. Орус жомогу.
- 5-сентябрь. Алтын жамгыр. Япон жомогу.
- 6-сентябрь. Эр жүрөк айылдык жаш жигит. Норвегия жомогу.
- 7-сентябрь. Чыр шакирт. Венгр жомогу.
- 8-сентябрь. Жулия менен Катига. Француз жомогу.
- 9-сентябрь. Янчо менен Яно. Венгр жомогу.
- 10-сентябрь. Аппак эчкинин кайгылуу окуясы. Француз жомогу.
- 11-сентябрь. Эки бир туугандын чатагы. Литва жомогу.
- 12-сентябрь. Карагайдын тобурчагы. Орус жомогу.
- 13-сентябрь. Бүркүт менен тооктор. Орус жомогу.
- 14-сентябрь. Сарандык муздак сууга түшүрөт. Индус жомогу.
- 15-сентябрь. Булбул менен шумкарлар. Япон жомогу.
- 16-сентябрь. Хачиказуги. Япон жомогу.
- 17-сентябрь. Айды кармагысы келген эскимостор. Исландия жомогу.
- 18-сентябрь. Падыша менен шербет саткыч. Уйгур жомогу.
- 19-сентябрь. Данкуро менен Такуро. Япон жомогу.
- 20-сентябрь. Айбанаттардын чатагы. Чех жомогу.
- 21-сентябрь. Жигит акысын кантип алды? Өзбек жомогу.
- 22-сентябрь. Талаа чычканы менен үй чычканы. Грек жомогу.
- 23-сентябрь. Аюунун түшү. Азербайжан жомогу.
- 24-сентябрь. "Вызз, оңдогу кыз". Литва жомогу.
- 25-сентябрь. Коён, пил жана керик. Африка жомогу.
- 26-сентябрь. Бал аарылар менен жапайы аарылар. Монгол жомогу.
- 27-сентябрь. Булбул тууралуу жомок. Уйгур жомогу.
- 28-сентябрь. Акыл, илим жана бакыт. Казак жомогу.
- 29-сентябрь. Түлкү кантип карышкырга тон тикти? Орус жомогу.
- 30-сентябрь. Түлкү менен турна. Венгр жомогу.

1-сентябрь

Кызыктар чычкан менен мидия

Италия жомогу

Дениз жээгиндеги балыкчылардын кыштагында чычкан да өз күнүн көрүп жүрүптүр. Бул чычкан кудайдын эркеси эле, керели кечке каалаган нерсесин жейт, эч кимден коркпой ээн-эркин жүрөт.

Бир күнү кечинде балыкчы менен аялы тамактанып отуруп, мидиянын этин аябай макташат. Чычкан ушундан кийин мидиянын этин жесем дегенде эки көзү төрт. Башка чычкандардын тилин албай мидиянын этин жеш үчүн, ашканада бардык амалды кылып көрөт.

Бир күнү балыкчынын аялы мышыкты алып конокко кетет. Чычкан алар кетери менен мидия эти салынган себетке барат да:

- Эй, ким бар бул жерде?– деп мидиянын кабыгынын ичин карайт.
- Мен бармын, -дейт мидия.
- Кабыгынды ач, таанышалы.
- Жок, мен тааныбагандар менен сүйлөшпөйм.
- Кааласаң сени деңизге алып барам, -дейт чычкан.

Мидия аябай сүйүнүп кетип:

– Чындап эле алып барасыңбы? Эгер алып барсаң, мен сага толтура белек берем.

Мидия кабыгынын ичинен кыймылдай баштаганда чычкан чыдабай кетип кармап алайын деп жуткунат. Мидия кабыгын жаба коёт. Кызык тарабы чычкандын мурду анын ичинде калат. Мидия алдамчы чычкандын мурунун кечке чейин чыгарбай коёт. Балыкчынын аялы үйгө келгенде гана мидия чычкандын мурунун бошоткон экен.

2-сентябрь

Чычкан менен мышык

Кыргыз жомогу

Илгери-илгери өткөн бир убакта алгырлыгына сөз жетпес таргыл мышык болуптур. Мезгил өтүп, ал таргыл мышык да күч - кубаттан кетет, көзү жакшы көрбөйт. Ал буга аябай капа болот. Эмне кылаарын билбей ойго батат. Өзүнүн таш боор, мыкаачы кездерин эстеп, жини келип, анан кайра өзүн-өзү соорото баштайт. Эми чычкан менен сүйлөшөйүн деген чечимге келет. Таргыл мышык келип:

– Чыке! Аз айып, көп күнөөм болсо кечирип кой. Мен карыдым. Тынч жашаганды самайм. Көптөн-көп өтүнөөрүм такыр кек санашпайлы. Мен мындан ары карай силерге тийбегенге ант берейин. Уу жалап берейин. Мени өтө жакын адамынар катарында санагыла, итке айтып, тукура көрбөгүлө. Силер менин астыман үч жолу чубап өткүлө, силерге такыр тийбеймин. Мага ишенип койгула, -деп жалооруйт. Жалдырап, жашып да кетет.

Таргыл мышыктын ыйламырап айткан сөзүнө, берген убадасына бечара чычкандар ишенишет. Күнүгө убада боюнча катар катар тизилишип, мышыктын алдынан чуркап өтүп, анын көңүлүн ыраазы кылышат.

Таргыл мышык көзүн жумуп, комдонуп отуруп, өтө сабырдуулук менен чычкандардын баарын алдынан өткөрөт. Бирок эң аяккысын акырын жеп коёт. Ошентип карыган шайтан күнүнө үчтөн чычкан жеп, өзүнүн тапкан амалына ыраазы.

Бир күнү чычкандардын жалпы жыйналышы болот. Ошондо алардын эстүү башчысы мындай дейт:

– Биздин тукум күндөн күнгө азайып баратат. Таргыл мышык бизге убада бергени менен өзүнүн билгенин жасап жатса керек, бул абалга чыдап турганга мүмкүн эмес. Эми экөөбүз баарысын чубатып өткөрөбүз. Биз андан жазгырып, ийинге кире качабыз. Ошентип мышыктын абийирин кетирели, таргыл мышык ачкадан өзөрүп өлсүн, -дейт.

Чубап баратып, бир шылуун чычкан мышыктын көзүнө кум чачып өтөт. Мышык карай албай отуруп калат. Акыры ачкалыктан өлөт. А чычкандар болсо тынч жашап калышат.

3-сентябрь

Акылдуу дыйкан

Орус жомогу

Падыша кыштакты айланып жүрүп, арык казган дыйканга жолугат.

Ага кайрылып:

– Акчаны көп табасыңбы? -деп сурайт.

– Мага жете турганчалык табам, улуу падышам,— деп жооп берет, дыйкан.

– Канча?

– Карыздарымдан кутулам. Кийинки жылга бир бөлүгүн калтырам. Күнгө бир кесе ысык тамак жейм.

Падыша катардагы дыйкандын акчаны бир канча багытта пайдаланганына таңыркап:

– Акчаны кантип бөлүштүрөсүң? -деп сурайт.

– Атамды карайм, бул эски карыздарымды төлөгөнүм. Уулумдун келечегине кам көрүп, окутамын. Андан тышкары капустадан ысык тамак жасайбыз, ал да тамактардын катарына кошулат. Менин жашоом ушинтип өтөт, улуу падышам, -деп жооп берет дыйкан.

Падыша анын берген жоопторуна ыраазы болот.

Сарайга барып дыйкандын айткандарын табышмак катары билермандарына айтат. Бирок эч кимиси анын жообун таба албайт. Акырында бир жаш аскер жоопту туура табат. Падыша аны аскер башчылыкка көтөрөт.

Ал эми дыйканга эмне болду экен? Ал мурункудай эле жерин иштетип, жашоосун өткөзүүдө. Атасына, баласына кам көрөт. Эң негизгиси, дыйкандын маанайы дайыма жарык.

4-сентябрь

Филипок мектепке баргысы келет

Орус жомогу

Илгери өткөн заманда Филипок деген бала болгон экен. Күнүгө агасы Костя менен мектепке баргысы келет, бирок ага апасы уруксат бербейт.

– Мектепке барганга жашың али жете элек, -дейт ал.

Атасы күндө эртең менен талаага иштегени барат, апасы болсо агасын мектепке жибергенден кийин, өзү да ишке жөнөйт. Ал эми Филипок чоң энеси менен үйдө калат, зеригет.

Кыштын бир күнү үйдөгүлөрдүн баары кеткенден кийин Филипок зериге баштады. Чоң энеси мештин түбүндө уктап калганда үйдөн качып чыгып, мектепке жөнөдү. Мектепке кайсы жол менен бара турганын да билчү. Иттерден гана коркчу. Үйүнө жакын иттер аны тааныгандыктан үрүшкөн жок, узап кеткенден кийин чоочун иттер аны көргөндө үрүп жатты. Бир маалда алдынан бир адам:

– Кайда баратасың, чечек?-деп сурап калды.

Ал адам менен баарлашып атканда, корккон иттерден өтүп, мектепке жетип алды.

Мектепке барарын барды. Мугалим мени кабыл алабы же жокпу деп кире албай мектептин оозунда турду. Бирок кайра үйгө кайтпастан класстын ичине кирүүгө болгон өжөрлүгү да бар эле. Ошентип отуруп бир класска кирип барды. Мугалим тактада бир нерселер айтып жаткан жеринен Филипокту көрүп, суроолуу карап туруп калат:

– Сен кимсиң?

– Ал Филипок– Костянын иниси, -деп балдар чурулдап ийишти.

– Эмне кылып жүрөсүң, Филипок?

– Менин дагы окуп жазгым келет. Мен байкемден тамгаларды үйрөндүм. Бирок дагы көп окугум, үйрөнгүм келет.

– Демек, сен тамгаларды тааныйсыңбы. Сенин атыңа колдонулган тыбыштарды айта аласыңбы? -дейт мугалим.

– Ф И Л И П О К.

– Азаматсын. Апаң менен эртең сүйлөшөйүн. Сени да мектепке жөнөтсүн!
Сен абдан акылдуу бала экенсиң!

Филипок ошол күндөн баштап Костя менен мектепке бара баштады. Кыска убакыттын ичинде Костядай, жада калса, андан да жакшы окуп калыптыр.

Анткени Филипоктун окуйм деген каалоосу абдан күчтүү эле.

5-сентябрь

Алтын жамгыр

Япон жомогу

Алыстагы бир аралда жашы улгайып калган, ашыкча мал-мүлкү жок адам жашачу. Маңдай тери менен тапкандарын ичип-жеп күн өткөрчү. Бир күн борборго соода кылганы барат. Базардан бир жагы кертлип калган табакты арзан сатып алат да, үйүнө келет. Аны мончонун төбөсүндөгү тешигин бүтөө үчүн керектемек. Ал жерге идишти көмкөрөсүнөн коюп, тешикти жаап коет.

Түнү ал киши түш көрөт. Түшүндө асмандан алтын жаап жаткан болот.

Эртеси бакчада иштеп жатып, түшүндө көргөн алтындарды эстейт. Бир маалда кетмени бир нерсеге такалганын байкайт. Таш деп ойлоп караса, бир кумара толтура алтын чыгат.

Түшүмдөгү алтындар мага асмандан түштү эле, булар жерден табылды, демек, мага тиешелүү эмес деп, кумараны алтындары менен ордуна көөмп салат. Аны көрүп калган коңшусу таң калат.

Дыйкан үйүнө кеткенде коңшусу жерди казып, кумаранын ичин караса толтура жылан чыгат. Коркуп, кумараны кайра жаап коёт. Коңшусу атайын ушундай кылды деп кек сактап калат. Буга бир кызыкты көрсөтөйүн дейт да, кумараны алып, дыйкандын тешикти жапкан тепшиси менен алмаштырып коёт.

Карыя мончодо жуунуп жатып мончонун чокусундагы тешиктен куюлуп түшкөн алтындарды таап алат. Карыя аябай сүйүнүп, мен түшүмдө асмандан жааган алтындар ушулар, өткөндөгү меники эмес болчу деп үйүнө алып барат. Алтындарды керегине жаратып, бардарчылыкта, бакубат жашап калыптыр.

6-сентябрь

Эр жүрөк айылдык жаш жигит

Норвегия жомогу

Айылдын четиндеги талаада дыйканчылык кылган адамдардын көңүлү чөгүнкү эле. Бул адамдардын ата-бабалары суу перисин капа кылгандыктары үчүн бул үйдө эч качан Ноел түнү өтпөй калыптыр. Ошол күндөн тартып, бул үй-бүлө Ноел түнүн сыртта өткөрүшчү.

Бир күнү дыйканчылыкка жардам кылуу үчүн, жаш жигитти жалдашат. Ал коркпос, эр жүрөк экен. Ноел түнү үй ээлери талаага баратышса, ал мага эчтеке болбойт, -деп үйдө калып калат. Алар кеткен соң бир аз коркот. Бирок шкафтын ичине кирип алат. Туура кылган экен, анткени көп өтпөй сырттан үндөр угулат. Эшик ачылып, эргежелдер кирип келет.

Алар столго отурушуп, алып келген сумкаларынан бир нерселерди алып чыгышат. Алтын-күмүштөн жасалган идиштерди чыгарып тамактанышып, чер жаза башташат.

Кээде бир эки киши сыртка чыгып, кайра кирет. Бири-бирине “дагы жарык кире элек” деп айтышат.

Жаш жигит эргежелдердин жарыктан корко тургандыгын түшүнөт. Шкафтан чыга калып, кыйкыра баштайт:

– Жарык кирди, күн чыкты, бул жерде калып калдынар!

Эргежелдер ар кимиси ар жакка качышат. Алып келген буюмдарын алганга үлгүрбөй калышат. Эртең менен кожоюну келгенде окуяны төкпөй-чачпай айтып берет. Дыйкан эргежелдерден кутулганына сүйүнөт.

Мындан кийин Ноел түнүн үйүндө тосо алат. Эргежелдер алып келген алтын жана күмүш идиштерди жаш жигит үйлөнгөндө энчилеп беришет.

Ал да өз алдынча жер алып, дыйканчылык менен бакубат өмүр сүргөн экен.

7-сентябрь

Чыр шакирт

Венгр жомогу

Бир тикмечинин шакирти чыр, жумурткадан кыр чыгарган адам экен. Ал аз келгенсип, жашоосуна да нааразы эле.

Күн аябай ысыган кезде:

– Ушундай да ысыйбы, эсим ооп калса эмне болот? Жок дегенде кичине жел же шамал болсо, -дейт. Ошентип айтып бүтөөр менен шамал башталат. Ал ошол күнү агасына бармак эле. Жолго чыгаарда шамалды жактырбайт.

– Ушундай шамалда кантип эшикке чыгам? Суук сөөгүмө өтөт го.

Ошол маалда шамал бычак менен кескендей токтойт да, күн чыгып, жылый баштайт. Ал жолго чыгып токойго чейин барат, ал жерде бир аз дем алайын деп, дуб дарагынын түбүнө барып:

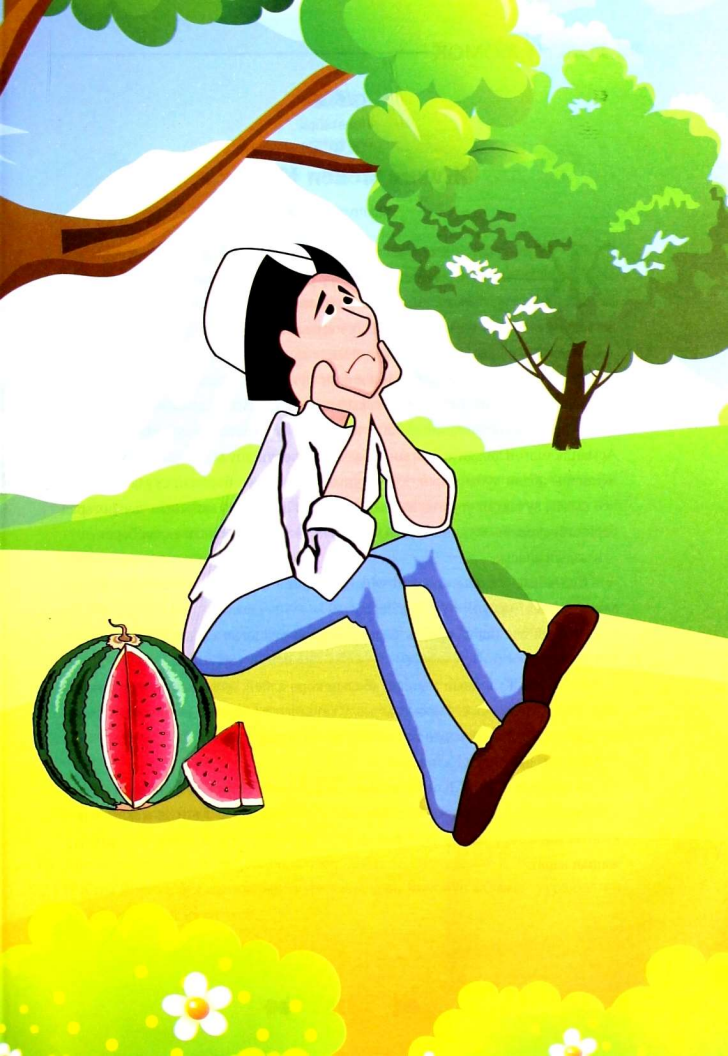
– Курсагым ачты, ачка болгондо адамдын уйкусу да качып кетет экен, -деп отуруп калат.

Так ошол маалда бутунун астында дарбыз турганын көрөт. Чөнтөгүнөн макисин чыгарып, дарбызды кесип жейт. Дарактын түбүнө чалкалап эс алып жатып калат. Өзүнчө ойго батып:

– Бул дүйнө абдан эле кызыктай. Ушул дардайган дарактын ар кайсы жеринен салаңдап турган шагынын кичинекейлигин карагыла. Ал эми дарбыздын чоңдугун кара да сабагынын ичкелигин карагыла. Ушундай да дүйнө болобу...

Дал ошол мезгилде дуб дарагынын шагы түшүп, мурдунан кан кетет. Мурдунун ооруганына карабастан сүйүнө түшөт, ушундай кичинекей нерсе катуу сыздатса, дарбыз башыма түшсө эмне болот эле?

Ошол күндөн баштап, болоор-болбос нерсеге башын оорутпай калган экен.

8-сентябрь

Жулия менен Катига

Фрацуз жомогу

Жулиянын апасы жаш куракта эле кайтыш болгондуктан, ал атасы менен жалгыз калат. Белгилүү убакыттан кийин атасы кыштактагы сулуу, бирок тажаал аялга үйлөнөт. Бул аялдын мурунку күйөөсүнөн өзүнө окшош тажаал Катига аттуу кызы бар экен.

Катиганын апасы Жулияга орой мамиле кылчу. Кечке Катига эшикте ойносо, Жулия бакчада иштетчү. Түштөн кийин үй иштерин жасайт. Жайында бакчага, кышында сарайга уктачу. Атасы кызын аяганы менен, кийлигише алчу эмес.

Бир күнү тамактан кийин Жулия кайра эле идиштерди жууп бакчага чыгат. Асманда толгон айдын жарыгында бакчанын көрүнүшү абдан кооз экен. Жарык Жулияны абдан кубандырат. Кудуктун жанынан өтүп баратып суудан кичинекей кызды кучактап отурган аялды көрөт. Аял Жулиядан кызынын чачын тарап беришин суранат. Жулия кыздын чачтарын колу менен сылап тарап берет.

Кыздын апасы:

– Сен абдан жакшы кызсың! Мындан кийин сен сүйлөгөн сайын оозуңан алтын чыгып турсун! -деп бата берет.

– Чындап эле ошол күндөн баштап Жулия сүйлөгөн сайын оозуңан алтын чыгып турат.

Өгөй энеси Жулиянын мындай абалын көрө албай, өз кызын да кудукка жиберет. Бирок Катига сабырсыз, мүнөзү катаал кыз эле. Ага да кызынын чачын тара дегенде кыздын чачын жулмалап, ачыштырып тарайт.

Анда кыздын энеси Катигага:

Сен начар кызсың! Мындан кийин сен сүйлөгөн сайын оозуңан таш ыргып турсун, анткени сен ошого ылайыксың, - деп бата берет. Катига апасы менен кыштактан көчүү мажбурдугунда калат. Жулия болсо атасы менен бактылуу жашап калат.

9-сентябрь

Янчо менен Яно

Венгр жомогу

Янчо жетим бала эле, ошондуктан жаштайынан өз камын көрүп иштей баштайт. Кыштактагы чайканачы Янчону шакирт кылып алат. Янчо чайканадан тышкары анын үйүндөгү иштерди да аткарат. Бир күндүк акысына үч жумуртка, анан бир кесим нан гана берчү. Андан тышкары жылына бир жолу башкалардын эски кийимин жана бут кийим алып берет.

Янчонун Яно деген эң жакын досу бар эле. Ал Янчонун кожоюнун ач көздүгүнө жана ырайымсыздыгына ачууланып, Яного:

– Бул ишти таштагыңыз! Бул адам сага жакшылык кылбайт! -деп дайыма айтып жүрчү.

Янчо бир күнү тажаганынан жумушка барбай коёт. Кийинки күнү Янону издеп келет. Чайкананы тазалоо, отту жагуу кандай машакаттуу иш экендигин түшүнөт. Янчо таптакыр макул болбой койгондуктан, кыштактын казысына барып шакирттин жамандап кирет:

– Биз бул бала менен макулдашкан элек. Менин жанымда шакирт катары иштеп аткан. Мен бир жылдан бери аны багып жүрөм. Кийим сатып берем, андан тышкары күндө курсагын тойгузам,- деп санап кирет. Эгерде күндө жеген үч жумурткасын чогултсам миңден ашмак. Ал жумурткаларды тоокко бастырсам канча тоогум болоор эле!

Янчо ага каршы өз оюн билдирейин десе, казы аны уга тургандай түрү жок. Ошол маалда Яно чөнтөгүндөгү бир ууч бышкан буурчакты жерге чачып жиберет.

Аны байкап калган казы:

– Уулум, сен эмне кылып жатасың, бышкан буурчак өңбөйт да? -дейт.

– Сууга бышкан жумурткадан балапан чыкканына караганда, бышкан буурчактан да өнсө керек деп ойлоп жатам, -дейт.

Казы Янонун бул мыскылын туура кабылдап, Янчонун кадамы туура болгон деген чечим чыгарган экен.

10-сентябрь

Аппак эчкинин кайгылуу окуясы

Француз жомогу

Бир күнү “кардай аппак” деп аталган эчкини ээси бакчасына аркандап коёт. Анда эчки:

– Улуу төрөм, мени бош кой, тоолорго кетким келет, -дейт. Ээси:

– Сен келесоосунбу мени таштап тоого кеткидей! Кааласаң, арканды дагы узартайын. Анда эчки:

– Жок, аркан маселе эмес, мен аркандан таптакыр бошонуп, тоолорго барып, оюн салып секиргим келет, -деп жооп берет. Ээси анын дымагын басаңдаткысы келип:

– Сен бул дүйнөдөн кабарың жок. Ач карышкырлар сендейлерди качан көзгө илинээр экен деп аңдып отурат. Өткөндө качып кеткен кызыл эчкинин таң аткыча карышкыр менен алышып атып, акыры ага жем болгонун унуттуңбу?

– Кызыл эчкинин өлүмүн унуткан жокмун, бирок кандай болсо да мен тоолорго барып, эркин жүргүм келип жатат.

– Болбойт! -дейт кожоюну.

Бир күнү аппак эчки терезеден секирип чыгат да, тоону көздөй качып кетет. Тоолордогу бак-дарактар аппак эчкинин сулуулугуна таң калышат. Дарактардын бутактары таазим эткендей ийилет. Чычырканактын мөмөлөрү “мени же, мени же” дегенсийт. Көздүн жоосун алган гүлдөр, кызгалдактардын арасында моокуму канганча секирип ойнойт. Тоонун таза абасынан кере-кере дем алып, тунук сууларынан жутат. Кечке жуук кара булут каптап, шамал башталат. Үйлөрүнө кайткан малдардын моюнундагы шыңгырактары угулат. Бийикте каалгып учкан бүркүт жүрөт. Бир маалда:

– Уууу..., -деп карышкырдын улуганы угулат. Аппак эчки:

– Кыштакка кетсемби? -деген оюнан дароо баш тартат. Мындан ары туткунга түшкөн немедей болуп жашай албайм!

Карышкыр улам жакындап отуруп анын жанына келип калат. Эчкини басып калууга даяр түрү бар. Эчки чыйралып, мүйүзү менен тап бере баштайт. Болгон күчүн колдонуп, жыйырма жолу карышкырга тап берип, жанына жолотпойт. Акыры алы кетип чарчай баштайт. Аппак эчки:

– Батыраак таң атса. Мен да кызыл эчкидей таң атканча каршылык көрсөтүп атып өлөмүн,- деп тиренет.

Таң атып, күн чыкты. Ак эчкинин дарманы кетип, каршылык көрсөтө албай калат.

Ал эркиндикти биринчи орунга койгон жандык болгон экен.

11-сентябрь

Эки бир туугандын чатагы

Литва жомогу

Илгери эки бир тууган жашаган экен. Бирөөсү - жакыр, экинчиси - бай. Бир күнү жакыры байга барып: – Жардам бер, тууганым. Үйдө балдарга бир сындырым нан да калган жок.

Бай агасы макул болуп, өлөйүн деп жаткан уюн берет да:

– Эти сеники, териси меники, -дейт. Иниси үйүнө уйду алып барып, сойгусу келбей жакшылап багып, айыктырып алат.

Натыйжада уйдун сүтү нан менен кошо балдарына азык болот.

Агасы угуп калып, инисине ичи тарып:

– Уйдун терисин алып келбейсиңби, -деп кекетет.

– Мен сага өлбөгөн уйдун терисин кантип берем? Уй өлгөн жок, -деп жооп берет иниси.

– Мен билбейм, бас, казыга баралы, -деп экөө казыга барышат.

Казы экөөнү тең угуп, бир чечимге келе албай, силерге үч суроо узатам, ким жооп берсе уй ошонуку, -дейт.

– Дүйнөдө эң таттуу нерсе эмне?

– Бал.

– Уйку.

– Эч чарчаганды билбеген адам ким?

– Эң көп эмгектенген адам.

– Кызганчаак адам, ал кызганычтыктан уктай да албайт.

Эки суроонун тең жообун иниси туура айтат.

– Дүйнөдө эң жолсуз адам ким?

– Менмин, уюмду алдырып ийдим.

– Инисине тери эмес, саан уй бергенин тана албаган адам жолсуз, -деп жооп берет иниси.

Казы инисинин айткандарын туура көрүп, уйду ошондо калтырган экен.

12-сентябр

Карагайдын тобурчагы

Орус жомогу

Илгери эки бир тууган жашаган экен. Улуусу соода кылып бардар турса, инисинин колунда жок жакыр турчу экен. Улуусу кыштактан арзан баада мал-мүлк топтоп, Москвага алып барып сатчу. Ошентип өзүнүн аймагында таанылган бай боло баштайт.

Бир күнү бай чочколорду базарга алып барып сата албай, кайтып келе жатса алдынан жакыр тууган чыгып:

– Соода кандай?-дейт.

– Начар.

– Эмнеге?

– Бүгүн чочкого кардар жок экен.

– Анда эмнеге кардар көп экен?

Бай чарчаңкы, жактырбаган кызда:

– Элдин баары карагайдын тобурчагын сурап жатты, ал менде жок эле да, -деп жооп берди.

Иниси үйүнө барып, аялына:

– Москвада карагайдын тобурчагына талап көп экен, топтоп сатып келели, -дейт. Экөөлөп күндөр бою мол тобурчак топтошот.

Арабага жүктөп, Москвага барышса, эч ким карап да койбойт.

Ошол маалда шаар башчысы карапайым адамдын кийимин кийип, элди аралап, базарда жүргөн болот.

– Карагайдын тобурчагын эл алат -деп сага ким айтты эле? -дейт шаар башчы. Анда ал:

– Агам айткан, ал дайыма Москвага келип, мал сатып кетет, таанымал адам, -деп жооп берет.

Шаар башчы ал соодагерди таанычу, эки жүздүү экенин да билчү экен. Кедейге карап:

– Сен ойлонбо, ким келсе да, ар бир тобурчакты бир күмүш акчага саткының, -дейт.

Шаар башчысы сарайына барып:

– Мага бүгүн ар биринер бирден тобурчак алып келгиле! -дейт.

Сарайдагы кызматчылар, аскер адамдары базарга чуркашат.

Кедейдин арабасынын жанында кезек болуп кетет. Кечке чейин бир араба тобурчак түгөнөт. Жакыр адам бир сандык акча менен үйүнө кайтат.

Агасы элден бардык акчасына тобурчак сатып алат. Ондогон арабага жүктөп, Москвага сапар алат. Бирок тобурчакты караган киши жок.

Ошентип соодасы жүрүшпөй, ал тургай байлыгынан да кол жууп, текеберчиликтин жазасын ушинтип тартат.

13-сентябрь

Бүркүт менен тооктор

Орус жомогу

Жаз күнүнүн биринде бала короздор кыйкырганды үйрөнүп, өрдөктөр сууда сүзүп жүргөн чагы. Үч тоок тооккананын кырындагы таранчы менен сүйлөшүп калышат.

Таранчы:

– Менин бийик-бийик учканымды билесинер. Бирок бүркүттүн учканын көрө элесинер, ал силерге көрүнбөйт дагы, -дейт. Өмүрүндө бүркүт көрбөгөн тооктор таң калышат. Алардын бири:

– Мен да бүркүттөй уча алсам, -деп кыялданып коёт.

Экинчиси:

– Мен бүркүт болсом, булуттардын үстүнөн да уча алат элем. Үчүнчүсү болсо:

– Өкүнүчтүүсү, мен эч бүркүт көргөн эмесмин, -дейт.

Дал ошол маалда тоокканага бир нерсе конот. Калдур-кулдур боло түшөт.

Таранчы бүркүт конгонун байкап, тоокторго кабарлайт.

– Атагы чыккан куш ушулбу? -дейт биринчи тоок.

– Ушуну да мактайсыңарбы? -дейт экинчиси.

– Анын да биздикиндөй эле эки канаты, эки буту бар экен, -дейт үчүнчү тоок.
Бир маалда бүркүт аткан октой асманга тик учуп көздөн кайым болот. Тоок-
тор оозун ачкан бойдон кала беришет.

14-сентябрь

Сараңдык муздак сууга түшүрөт

Индуc жомогу

Дениз жээгинде абдан бай адам жашаган экен. Бай болгонуна карабастан кичинекей бир нерсе сатып алса да, кечке соодалашып, аябай арзандатып алчу.

Бир күнү жаңгак жегиси келип, базарга барат.

– Үч тыйын, -дейт сагуучу.

– Эки тыйынга бересиңби?

– Бул эң арзан баа, -деген жоопту алат.

Ары жакта майдараак жаңгакты бир тыйындан саткан адамга барып, бекерге алгысы келет.

Сагуучу:

– Дениздин жээгиндеги бактан барып терип ал, мен бере албайм, -дейт.

Сараң сүйүнүп кетет. Ал жакка барып, жаңгак дарагына чыгат. Эң башындагы жаңгакты көрүп калат. Бир маалда буту тайып, жыгылганы калат.

Кантип ылдый түшөөрүн билбей өтүп бара жаткан жолоочуга:

– Жолоочу. Мени куткар. Сага он тыйын берем, -дейт.

Ал пилин дарактын түбүнө жакындатып, сараң байды кармап түшүрүүгө аракет кылып атканда пил басып кетет. Жолоочу сараңды, сараң жаңгакты кармап туруп калышат.

– Жаңгакты коё берб, мен сага миң тыйын берем, -дейт жолоочу сараңга.

Сараң базардан миң тыйынга беш жүз жаңгак алаарын эсептеп чыгат да, анда мен эмнеге бир жаңгакты кармап турам? -деп, бутакты коё берет. Экөө тең сууга кулайт.

Сараң ошентип жаңгактан, акчадан да кур калып, муздак сууга түшүп шалбырап кала берген экен.

15-сентябрь

Булбул менен шумкарлар

Япон жомогу

Айтыла келген уламыштарга караганда булбул да шумкарлардын катарына кошулуптур. Ал кандайча болгондугун тыңшап тургула.

Илгери шумкарлар шаан-шөкөт уюштуруп калышат. Дасторконго тамак-аш суусундуктун баарын коюшуп, көңүл ачышат. Булбул мени да кошуп алгыла, -дейт.

Шумкарлар:

– Бизге кошулуу үчүн донузду өлтүрүшүн керек, -деген шартты коюшат.

Булбул токойдо доңуз издеп жүрүп, дарыянын жээгинен жолуктурат.

Булбул шыр барып эле анын кулагына кирип кетет.

Ал чыдай албай өзүн аска зоого ургулап жатып, жан берет. Булбул анын кулагынан чыгып, шумкарларга кабарлайт. Шумкарлар келип караса, чындап эле донуз жаткан болот. Ошентип шумкарлар аны өз катарларына кошуп алышат.

16-сентябрь

Хачиказуги

Япон жомогу

Кавачи мамлекетинде бир бардар адам жашаган экен, анын бир гана арманы баласынын жоктугу болчу.

Жылдар өтүп, бир кыздуу болушат. Бирок бөбөк төрөлгөндө эле башында кумара кийилүү болот. Ата-энеси кызынын жүзүн көрө алышпайт. Ошентсе да кыздуу болгондоруна кубанышат. Кызга ат койгондо айылдагы кадырлуу адамдар акылдашып, кумарачы маанисин түшүндүргөн Хачиказуги деген ат беришет.

Кыз он үч жашка чыкканда энеси кайтыш болот. Атасы башка бирөөгө үйлөнөт. Өгөй эне кызга күн көргөзбөгөндүктөн, ал бир күнү дарыяга барып, өзүн таштайт.

Кумарага толгон аба кызды куткарып калат. Балыкчылар аны таап алышып, падышага жеткиришет. Кыздын башынан кумара чыкпайт.

Падыша кызды сарайга кызматка алат. Падышанын төрт уулунан үчөө үйлөнгөн, төртүнчүсү бойдок экен.

Ал Хачиказугиге ашык болот. Экөө сарайдан качууну пландайт.

Таңга жуук Хачиказуги даярданып, падышанын уулун күтүп отурганда, башындагы кумара сынып кетет. Ошол маалда караңгы болгонуна карабастан айланага нур чачырайт. Тиштери мончок тизгендей тегиз. Кумаранын ичинен алмаз, бриллианттар чыгат. Булардын баары көк асмандын жакыр кызга берген белеги эле.

Экөө падышага барып, баш кошо тургандыктарын билдиришет. Падыша мындай сулуу жана бай кыз менен баласынын баш кошушуна каршы чыкпайт.

17-сентябрь

Айды кармагысы келген эскимостор

Исландия жомогу

Бул окуянын күбөлөрү Исландияда жашаган эскимостор болуп саналат. Ай толгон мезгилде бир эскимос балык уулап жатып, асмандагы айды карап:

“Тоонун башына чыгып айды кармап, кыштакка алып барсам, кандай сонун болоор эле. Баарыбыздын шам чырактарыбыз түгөнсө да эч коркпос элек. Шам чырактардын ордуна асмандагы айды колдонмокпуз” -деп ойлонот.

Жаш эскимос абдан ак көңүл эле. Ал кыялдана баштайт. “Баарыбыз чогулуп, чоң үй курсак, анын үстүнө айды коюп койсок, кандай сонун болот”. Ошентип кыштакка барып, айылдагы бардык балдарды топтоп:

– Тезирээк жүргүлө, ай бизге аябай жакын келип калыптыр, айылдын четиндеги тоого чыксак эле кармап алабыз, -деп сүйүнчүлөп жүрдү.

Балдар жарышып, бири-бирин кууп, тоонун башына чыгышып, колдорун созушту. Бирок айга жете алышкан жок. Айрымдары таштын үстүнө чыгып, секирип жатты. Курдаштардын бири:

– Балдар, таптым! Тетиги тоого чыксак жетebиз, ал айга жакыныраак экен. Жүргүлө, -деп астыга түшүп жөнөп калды. Төмөнгө кыялап түшүп, бийик тоо-

го тыным алып отуруп, арандан зорго чыгып барышты. Бирок үмүттөрү акталган жок. Ай дале абдан алыста эле. Колдорун сербендетип сунушту, секиришти, ары бери чуркашты, эч майнап чыкпады.

Ошентип отуруп, бир канча чокунун башына чыгышты, бирок айга жете алышкан жок.

Акырында биз жакындаган сайын ай бизден коркуп алыстап жатат. Ага ырдап берсек, бизге жакындайт деген чечимге келишти. Баары чогулушуп, ырдап башташты:

“Сулуу ай, жаныбызга келгинин, кубанычка баталы.

Дасторконду жаялы, таттуу нандан алалы.”

Айдын аларга жакындайын деген түрү жок. Балдар түздүккө түшсө, ай тоонун башына чыга калат, алар тоого чыкса асманга көкөлөйт.

Айды кармайбыз деп, кечке чуркап жүрүп чарчаган балдар кыштакка кайтышты. Баланын демилгеси менен чоң үй курабыз деген ойлорунан баш тартышты. Эскимостор ошондон бери чакан-чакан үйлөрдү курушуп, балыктын майынан жарык кылуучу шам чырак жасашып, күн көрүшүп келишүүдө.

Алардын айды кармай албай калганы абдан жакшы болуптур. Анткени ай баарыбызга керек да. Кандай дейсинер, балдар?

18-сентябрь

Падыша менен шербет саткыч

Уйгур жомогу

Шаардын чет жакасында жашаган адам шербет сатып, эптеп күн өткөрчү. Ал адамдын башкаларда жок бир нерсеси бар эле. Ал-анын аялы. Ал аймакта андан сулуу эч ким жок. Аймактагы аялдардын эң сулуусу деп эл оозунда айтыла турган.

Алар жакыр жашагандыгына карабастан, бири-биринин көңүлүн калтырбай абдан ынтымактуу эле. Шатман маанайда өмүр сүрүшчү.

Бир күнү аял бакчаны сугарып атса, падышанын жан-жөкөрлөрү аны көрүп калышат, айран калышып, анын сулуулугуна суктанышат. Падышага барышып:

– “Бул аймакта бир кедейдин айдай сулуу, күндөн жаралгандай татына аялы бар экен. Ал сулуу аялга сиз гана ылайыксыз. Алып келели, -дешет. Падыша

бул кабарды укканда абдан чыдамы кетет:

– Тез арада ал аялды алып келгиле! -деп буйрук берет. Алып келишкенде анын сулуулугуна суктанып, ага ашык болот.

Ошентип, кедейдин аялын тартып алат. Аял падышанын бул кылыгы үчүн жектеп, эртеден кечке чейин бакчадан чыкпай, эшикти тиктеп отура берет. Падыша анын көңүлүн ачуу үчүн оюндарды уюштурат, дасторконду жайнатат, бирок аялдын кабагы ачылбайт, эч нерсеге маани бербейт.

Шербет саткан күйөөсү аялын күтөт. Бир күнү чыдабай, аялымды көрүп калаармын, -деп сарайга барат. Сарайга жеткенде:

– Шербет, шербет сатам, алгыла! -деп кыйкыра баштайт.

Аял жолдошунун үнүнөн таанып, терезеге чуркап барат, жолдошуна күлүм-сүрөгөндө сарайдын бөлмөсүнө нур чачырай түшөт. Бул окуяны уккан падыша шербетчини чакырат. Аны менен кийимин алмаштырат да, колундагы шербетти алып: Аял отурган бөлмөнүн тушуна келип:

– Шербет, шербет!, Шербет сатам, алгыла! -деп кыйкырат.

Аял анын падыша экендигин билип, желдеттерге шербет саткан адамды бул жерден кууп жибергиле, -дейт.

– Мен падышанармын, коё бергиле, эмне кылып жатасыңар? -дегенине карабай желдеттери аны ур токмокко алып, кууп жиберिशет.

Аял падышанын кийимин кийген жолдошун тактыга отургузат. Калк падышанын сулуу аялды алгандан кийин абдан жакшыргандыгын, элге кам көрүп, мээрими артканын сөз кылышат. Ошентип, шербет саткыч менен аялы мамлекетти башкарышып, бактылуу өмүр сүрүп калышкан экен.

19-сентябрь

Данкуро менен Такуро

Япон жомогу

Илгери Данкуро менен Такуро аттуу эки бир тууган жашаган экен. Данкуро улуусу. Ал абдан бай, бирок акылы жок экен. Кичүүсү Такуро жакыр жашаганы менен абдан акылдуу эле.

Бир күнү Такуро үйүндө отуруп чай ичкенге суу кайнатат. Суу кайнап таша баштаганда, аны алып тактанын үстүнө коёт. Дал ошол маалда Данкуро кирип келет. Ал тактайдын үстүндө кайнап жаткан сууну көрөт.

– Сенин ушундай сыйкырдуу чайнегиң барбы? Суу өзүнөн өзү эле кайнап жатат го?

– Ооба, от жакпай эле чайнекке суу куярың менен өзү кайнап чыгат. Сыйкырдуу чайнек, бирок, абдан кымбат, -дейт.

– Мага сат, канча десең берем, -дейт Данкуро.

Такуро чайнекти эки алтынга сатат.

Данкуро үйүнө алып барып, аялына мактанат. Чайнекти жууп, ичине суу толтуруп, столдун үстүнө коёт. Бирок суу кайнабайт. Данкуро ачуусу келип, бир тууганыкына барат. Такуро эмне кылганын сурагандан кийин:

– Сен муну аябай кырып тазалаганда сыйкыры жоголуп кетиптир. Сага аны тазалаба деп айтсам болмок экен, -дейт.

Такуро дагы бир жолу атынын кыгынын арасына эки алтын таштап коёт. Данкуро аттардын кыгынан алтын көрүп, демек, Такуронун аты алтын чычат экен, -деп ойлойт. Инисине жабышып атып, акыры атты он алтынга сатып алат.

Үйүнө баратып, мен алтын чычкан ат менен он алтынды заматта эле табам, -деп кыялданат.

Үйүнө барып, ат үчүн жаны акыр даярдашат. Мыкты шарт түзүшөт. Атка чөп-жемден жедирип, алтын чычышын күтөт. Бирок күткөнү орундалбайт. Ал аттын кыгы башка аттардыкынан эч айырмасы жок экен.

Ачууланып бир тууганына барат: Такуро аны уккандан кийин:

– Сен тактайдан ат сарай куруптурсун. Бул атка топурактан эле керек болчу. Бир эле жолу тактайдан жасалган ат сарайда калса, сыйкыры жанып кетет. Кандай акмаксың! Күнүгө алтын чычкан атымды буздуң! -деп өзүн күнөөлөйт. Данкуро өзүн күнөөлүү сезип, үн катпай жолуна түшөт.

Айбанаттардын чатагы

Чех жомогу

Тынч жашап жаткан айбанаттардын арасында бир күнү коогалаң чыгат. Ким күчтүү, ким кимден жогору экендигин чече алышпай урушуп жатышыптыр. Ат:

– Маселени талашып-тартышпастан эле чечели, калыс дайындайлы, менин оюмча ага адам баласы ылайык келет, -дейт.

Бул сунушка сокур чычкан таптакыр каршы чыгат:

– Бул маселени чечүүдө адамдарга ишенгенге болбойт, -дейт.

– Туура, туура айтаг момолой, -деп чычкан менен кирпич сөзгө кошулат.

– Болбогон кебиңерди койгула, силер тизменин аягына түшүп калабыз деп ушинтип жатасынар! -дейт ат.

Жылкы адамды чакырып келет.

Адам отуруп алып, тизмени түзүп жатса, арстан:

– Тизме түзүүдө кайсы сапаттарды эске алып жатасың? -деп сурайт.

– Мага киминер дагы пайдалуусунар, ошого карайм, -дейт адам.

– Анда эшек эң башында болот экен да, мен аяк жагында калсам керек, -дейт арстан.

Адам таарынып кетип калат. Кирпи, чычкан жана момолой:

– Айтпадык беле,- дешет.

Арстан:

-Мындай иштин кереги жок. Силер мени тизменин эң аягына койсоңор да башымды оорутпайм, мен өзүмдү кандай кабылдайм. Маселе ошондо,-дейт.

-Арстан туура айтаг,- деп айбанаттар тарап кетет. Болгону эшек менен маймыл калат.

Маймыл:

– Эшек менен эрегишип эмне кылам? Анын кадыр-баркы деле жок деп, ойлоп дарактын башына чыгып кетет.

Эшек:

– Баары кетти, мага эч кимиси тең келе алган жок, -деп ойлойт. Демек, мен айбанаттар дүйнөсүндө лидерлик абалдамын. Кубанганынан аңгырап айкырат. Бир маалда өзүнүн үнүнүн жаңырыгынан чочуп, качып кетет.

Жигит акысын кантип алды?

Өзбек жомогу

Кыштын ызгаарында кедей жигитке байлыгына чиренген айылдашы келет да:

– Сага акча керек, менин көңүл ачкым келет. Ушул агып аткан сууга кирип, таң атканча чыдап тура алсаң, сага жүз алтын берем, -дейт.

Жигит бир чети акчага кызыгат. Экинчиден өзүн сынагысы келет да, сууга кирет. Энеси кечинде баласы үйгө келбеген соң, издей баштайт. Колундагы чырак менен издеп жүрүп, сууда турган баласын көрүп калат. Айылдашы менен мелдеше кеткенин, сууда эртең мененге чейин турарын айтат.

Таң атат. Бала айылдашына барып алтынды сурайт. Ал ачууланып:

– Энең кечинде келип, сени чырак менен жылытты. Мелдештин шартын буздун, сага акча бербеймин, -дейт.

Жигит абдан капаланып, бул маселени айылдын аксакал адамына айтат.

Ал адам жигитти шаардын казысына алып барат.

Бай адам казыга акча берип койгон болот. Ал байдын айтканы туура деп, аларды жолго салат. Жигит кетип баратып, айылдагы дагы бир адамга жолугуп, окуяны төкпөй-чачпай айтып берет. Ал:

– Сен капаланба, эртең кел, акчаңды алып берем, -деп ишенимдүү айтат.

Ал адам эртеси күнү дасторкон жайып, айылдыктарды конокко чакырат.

Козу союп, палогоо керектүү нерселердин баарын алдырып келет. Казан-казан күрүч тазалатат. Бирок казандарды бир жакка от жагылган очокторду экинчи жакка коюшат.

Кечке чейин баары көңүл ачышат. Кечке жуук келген адамдардын курсактары ачып, суусашат. Бирок жегенге тамак, ичкенге суу жок.

Казы ашканадагыларга ачууланып:

– Эмне тамак бербейсинер? -деп кыйкырат.

Үйдүн ээси:

– Казым, булардын күнөөсү жок, тамак даяр эмес болсо, күнөө менде. Отту биякта жактык, казанды тиякка койдук. Бир аз күтөлү, -дейт.

– Анткенде эзели тамак бышпайт, -дейт казы.

– Бул очок тамакты бышырбаса, суудагы баланы жээктеги эненин колундагы чырак кантип жылытмак эле? -дейт карыя.

Казы ошол жерден туура эмес чечим чыгарганын мойнуна алып, жигиттин айылдашын чакыртып, жүз алтынды төлөттүрүп берген экен.

22-сентябрь

Талаа чычканы менен үй чычканы

Грек жомогу

Талаа чычканы менен анын жээни үй чычканы жолугуп калышып:

– Кел, бири-бирибиздикине конокко баралы, -деп макулдашышат.

Алгач үй чычканы талаа чычканына конокко келет. Чоң дарактын түбүндөгү үйүндө жолугушушат.

Талаа чычканы тосуп алып, карангы, сасык тешиги аркылуу үйүнө киргизет. Үй чычканы жактырбаса да, билгизбей отурат. Бир маалда тактай табакта суюк тамак келет. Анын эмне экендигин биле албаган үй чычканы:

– Бул тамактын аты эмне? -деп сурайт.

– Бул таруу сорпосу. Сонун бекен? Дагы куюп берейинби, -дейт талаа чычканы.

– Жок, эгер мүмкүн болсо башка тамагыңыздан алайын, -деп түртүп коёт.

– Башка тамак жок, -деп жооп берет талаа чычканы.

Ошентип талаа чычканынын сасык жерде, даамы жок тамак ичкенин көргөн жээни ага өзүнүн шартын көрсөтүп, мактангысы келет. Үй чычканы:

– Жүр меникине, бул дүйнөдө таруудан жасалган сорподон башка нерселер да бар, -дейт. Экөө жөнөп калышат.

Шаарга жакындаган сайын ызы-чууга талаа чычканы таң калат. Кулагы тунат. Жолдон мышык, ит көргөндө кире качып, жашырынып отуруп үйгө жетишет.

– Бул менин үйүм, - деп үй чычканы жылуу, таза бөлмөгө ээрчитип кирет. Дагы көрө турган кызыктар өтө эле көп, - деп кийинки бөлмөдөгү илинип турган сүрсүгөн этти көрсөтөт. Жеп көрөсүңбү? Сага бир аз алып келейин.

Үй чычканы жипти кемирип этти жерге түшүрөт. Ошол маалда күтүүсүздөн эшик ачылып үйдүн ээси кирип келет:

– Жоголгур, чычкандар. Мышык каякта? -деп кыйкырат. Чычкандар тешикке

кире качышат. Үй чычканы досуна карап:

– Коркгутубу, шаарда ушундай коркунучтар болуп турат. Жакшы нерселерге жетүү оңой-олтоң эмес деп үшкүрүнөт.

– Сүрсүгөн этин жакшы, бирок мышык дайыма маңдайыңда. Минтип жашагандан көрө, өмүр бою таруудан сорпо ичкеним артык. Сага узун өмүр каалайм! -дейт да дарактын түбүндөгү үйүн көздөй жөнөйт.

23-сентябрь

Аюунун түшү

Азербайжан жомогу

Илгери токойдо бир картаң аюу жашаган экен. Кыш келгенде айбанаттар ийиндерине, үңкүрлөрүнө кирип кетишет. Аюунун жатаарга жери жок, оозго илинээрге эч нерсе таба албай жүрүп уктап калат. Түшүнө эт кирет. Бир маалда өзүнүн чүчкүрүгүнөн чочуп ойгонуп кетип, түшүндө көргөн этти издеп жөнөйт. Тоону ашып өтүп, кой багып жүргөн чабанды көрөт. Бир козу аскага асылып калып, жүткүнүп чыгам деп жатып, төмөн кулап кетет. Ошол жерде аюу турган болот. Ал сүйүнүп:

– Аа, түшүмдө сени көргөн турбаймынбы. Мен азыр сени жеймин, -дейт.

Козу кача албай тургандыгын түшүнүп:

– Аюу ага, мени ансыз деле бир күнү жешет. Андан көрө сиз жесеңиз менин арманым жок. Бир гана өтүнүчүм бар, ошону аткарасыңыз болгону, -дейт козу.

Аюу жибип:

– Кандай арманың бар? Айт, айтып кал! -дегенде:

– Менин үнүм аябай уккулуктуу экенин билесиз. Өлөөрдүн астында бир жакшылап ырдап алайын, -дейт. Аюу макул болот. Козу катуу маарап кирет. Чабан үндү кууп дөбөттөрү менен жетип келет. Аюу аларга туруштук бере албастыгын билип, качып жөнөйт. Жолдо баратып, эки койго жолугат. Алар аюуга:

– Кандайсың аюу ага? -деп кайрылышат.

– Бир жумадан бери оозума эч нерсе ала элекмин. Экөөңдү кезиктиргеним ырас болду, -дейт.

Койлордун бироосу:

– Аюу ага, биринчи мени же!

Аңгыча экинчиси:

– Жок жок, мени же! -деп, кыйкыра башташат. Аюу:

– Экөөнөр эки жакка бөлүнүп сүзүшкүлө, кимдин мүйүзү сынса ошону жейм, -дейт. Койлор ушуну гана күтүп турган экен. Эки жакка бөлүнүмүш болуп, качып жөнөшөт. Артынан чуркаган аюу деми кыстыгып, чуркай албай калат. Мында да жолу болбойт. Андан ары барса астынан эки жылкы чыгат. Аюу кубанып кетет. Козу же эки кой жегенден көрө эки жылкы чоң олжо эмеспи.

Жылкылар аюунун ишенчээк экенин билишет. Алардын бири:

– Аюу, жегениңди мен көрбөйүн, таманымдан башта,-дейт. Аюу макул болуп, бутуна ийилгенде баш талаштыра бир тебет, аюунун тиштери күүлүп түшөт. Аюу ошентип тиштеринен айрылат. Андан ары баратып түлкүгө жолугат. Түлкү:

– Аюу, сага эмне болду? -деп сурайт. Аюу баарын төкпөй-чачпай айтып берет. Түлкү:

– Мындан кийин эт түш көрбөй жүр! -деп, күлгөн бойдон ал да жолуна түшөт.

24-сентябрь

“Вызз, ондогу кыз”

Литва жомогу

Илгери бир падышанын үч кызы болуптур. Алардын бирөөсү өз, экөөсү өгөй экен. Карыган сайын кызынын турмуш куруусун, бактылуу болушун каалайт. Бирок күйөө баланы кантип тандаарын билбейт. Акыры бир чечимге келип, кызын алам деп келгендерге үч шарт коюп, аткара албагандардын башын алдырат.

Кыштакта бир адамдын үч баласы бар экен. Экөөсү эр жүрөк, бирок ичи тар, өзүмчүл чоңойсо, үчүнчүсү болсо ак көңүл болуп чоңоюптур. Агалары аны шылдындашып “жупка жүрөк” деп аташа турган. Алгач эки агасы падышанын койгон шарттарын аткарып, кызына үйлөнөбүз деп жолго чыгышат. Алар кетип баратышса алдыларынан кумурскалар чыгат. Экөө кумурскалардын үйүн бузуп салышат. Сууга жеткенде өрдөктөрдүн жүргөнүн көрүшөт. Суудан өтүп баратып, аларды таш менен согуп кууп, бирөөнүн канатын сындырат.

Сарайга жакындаганда аарынын уюгун көрүшөт. “Бал жейбиз” деп алардын жасап алган үйүн бычыратып салышат. Падышага келгенде анын шартын аткара албай экөөнүн тең башы алынат.

Аларды күтө берип тажагандыктан, иниси жолго чыгат.

Жолдон бузулган кумурскалардын үйүн көрүп суу менен ылайды аралаштырып оңдоп коёт. Өрдөктүн сынган канатын өзүнүн кол аарчысы менен танат. Аарылардын да уясын оңдоп, андан ары жолун улайт. Падышага барган мезгилде анын астына үч кап дан коёт, аларда буудай, арпа жана таруу аралаштырылган эле. Падыша:

– Таң атканга чейин үчөөнү бөлүп үч башка капка сал, болбосо өлөсүн, -дейт.

Баланын жардамга муктаж экендигин билишип, кумурскалар бул ишти таң атканча аягына чыгарат.

Экинчи шарты көлгө ташталган ачкычты табуу эле. Бул ишти өрдөктөр аткарат. Үчүнчү шарты бардык кыздарды окшош кийинтип, алардын арасынан менин кызымды тап, -дейт.

Ошол маалда бир аары кирип, “выззз, оңдогу кыз” -деп кулагына шыбырап кетет. Ошентип бала аарынын жардамы менен кызды таап алат. Кырк күн үйлөнүү той өткөрүшүп, бактылуу жашап калышат.

25-сентябрь

Коён, пил жана керик

Африка жомогу

Илгери Африкада жаныбарлар баары ынтымакта жашачу экен. Куш түлкү менен дос болушса, элик карышкыр менен сейилге чыгып, коён болсо пилдер жана кериктер менен ынак экен.

Бул жомогубуз коён, пил жана кериктин ортосунда болуп өткөн окуя жөнүндө болмокчу. Бир күнү пил коёнду конокко чакырат. Пил абдан даярданып капуста, сабиз алдырат. Салаттын түрлөрүн жайнатат. Коён аларды жегенче, пил өзүнө деп камдап койгон бир боо чөбүн жейт. Тамактанып отуруп, экөө эзилишип маек курушат.

Коён кетип баратып:

– Меймандостугуңа рахмат! Тамактарың да аябай даамдуу болуптур. Мен да сени конокко чакырамын. Сага кериктей болгон саман даярдап коём, -дейт.

Дагы бир күнү керик да коёнду конокко чакырып, абдан коноктойт. Керик коёнго шалгам, мөмө-жемиштерден мол даярдап коюптур. Коён абдан сүйүнүп конок болот. Керикти да пил келе турган күнгө чакырат.

Жолдо баратып, бир эмес эки конок чакырдым. Экөө тең дөдөй немелер, мен

аларды кантип тойгузам? -деп ойлоп, саман топтой баштайт. Канчалык аракет кылбасын экөөнү тойгуза тургандай азык топтой албайт. Эртеси күнү пилге жолугуп, анын оозуна жип байлайт да:

– Досум, бул жиптин аркы учунда керик толтурулган саман бар, сага тартуулайм, -дейт. Андан кийин керикке барып, жиптин экинчи учун ага байлап:

– Досум, бул жиптин тигил учунда пилдин көлөмүндөй саман бар, сага менин бере турганым ушул, -дейт да өзү качып кетет.

Пил менен керик бир топтон кийин жиптин учуна жетип, аз жерден экөө сүзүшүп ала жаздашат. Коёндун экөөнү тең алдап кеткени белгилүү болот. Коёндун сазайын берели деп, эки жагын карашса, эчак эле качып кеткен экен.

26-сентябрь

Бал аарылар менен жапайы аарылар

Монгол жомогу

Бир күнү дарактын жанындагы бал челекке жапайы аарылар келип, ээлик кылышып, балды жей башташат. Алар:

– Бул челек биздики, -деп башкаларды кийиришпейт.

Бал аарылар келишип:

– Бул биздики, биз бал алып келгени кеткенбиз, -деп ызылдашат.

Эки жактын тең чегине турган түрү жок. Жаныбарлардын катышуусунда, үкүнүн башчылыгында бул маселе карала баштайт. Катышуучулардын ичинен бирөө:

– Мен көрүп калчумун, дайыма вызылдаган кичинекей жандыктар учуп келчү, -дейт.

Дагы бир бейтааныш:

– Мен да көрчүмүн, байкаганым боюнча, жонунда сызыгы бар болчу, жапайы аарыларга окшош эле, -дейт.

Үчүнчү катышуучу:

– Аарылар башка жакка учуп барып, ар кимиси өз алдынча эмгектенишсин. Кимиси ушундай бал топтосо, бал ошолордуку, -дейт.

Бал аарылар буга макул болушат. Бирок жапайы аарылар бул пикирге таптакыр каршы чыгышат. Акыркы сөздү айта турган үкү:

– Сунушту кабыл аласыңар, болбосо бал челек бал аарыларга берилет, -дейт.

Бал аарылар бал челекти алышат, жапайы аарылар белин бүккөн бойдон ал жерден алыстап кетүүгө аргасыз болушат.

Анткени, алар бал челекти толтура алышпайт экен да...

Булбул тууралуу жомок

Уйгур жомогу

Илгери бир соодагер булбулду кармап алып үйүнө алып келди. Алтындан капас жасатып, баалуу таштар менен кооздотту. Атайын адам дайындап, ал капаска булбулду бактырды. Эч нерседен кем кылган жок. Күндө бир маал келип булбулдун сайраганын угуп турду. Бир күнү куштун тилин билген адамды таап келип, булбулдүн үнүн угузса ал:

– Бөтөн жерде алтын капаста жаткандан көрө, өз мекенимде эркин жүргөндүгүм артык, -деп күндө сайрай тургандыгын кабарлады. Бул окуя соодагерди ойго салып, акыры булбулду коё берди. Куштун тилин билген адам менен соодагер атка минип, булбулдун артынан барышса, ал өз мекенине келип, мекенин жана эркиндикти даңктап, абдан жагымдуу үн менен сайрайт. Соодагер таң калып:

– Мен аны алтын капаста бактым, тамак-аштын ширелүүсүн, азыктуусун бердим, баары бир ыраазы болгон эмес экен да? -деди.

Жанындагы адам соодагерге:

– Эркиндик жана мекен бардык нерседен артык тура. Булбул да өз жеринде эркин жүргөндү абдан сагыныптыр, -дейт.

Акыл, илим жана бакыт

Казак жомогу

Акыл, илим жана бакыт кимибиз күчтүүбүз? -деп талашышат. Бул маселени чече албай бийге барышат. Бий бакытка карап:

– Бакыт, сен өзгөрүлүп турасың, кээде керек болбогон жерде жүрө-

сүн. Адамдарга бакыт тартуулап, толкунданып, анан кайра кетип каласың.

– Илим, сен күчтүүсүн. Кара ташты как жарасың, ааламды антарасың, кээде күтүлбөгөн жерден бир нерселерди эчтекеге жарабас кылып коёсуң. Акыл менен кеңшип турушун керек.

– Акыл, адамга эң жакыны керектүүсү сенсиз! Бирок кээде адамга эң зарыл болуп турганда аларды таштап кетип калган учурларың болот, ошондо жамандыктарга жол берилет. Кийин кайтып келип, кемчиликтерди жойгонго аракет кыласың, кээде кечирээк болуп калат, -дейт.

Акырында бий:

– Акыл, сен адамга, илим атка, бакыт кутка айлансын! Ошондо баары жакшы болот, -деген экен.

29-сентябрь

Түлкү кантип карышкырга тон тикти?

Орус жомогу

Карышкыр токойдо баратып, тонкулдакты көрүп калып:
– Даракты тонкулдатып деле өзүнө үй кура албадың-десе,
Тонкулдак:

– А сенчи, канча кой жедин, өзүнө бир ичик тиктире албадың, -деп жооп кайтарат. Карышкыр чын эле деп ойлонуп калат.

Түлкүгө барып:

– Мага бир ичик тигип берчи, мен сага бир кой алып келем. -дейт.

Түлкү макул болот.

Ошентип карышкыр: бир кой, эки кой, үч кой алып келет, ичиктен дайын жок. Түлкү койду жеп, терисин базарга алып барып сата берет. Карышкыр түлкүгө барып:

– Качан ичик даяр болот? -десе, түлкү:

– Бүгүн даяр болот, бүтүп калды. Айгырдын куйругун жулуп келе кал деп карышкырды жумшайт. Карышкыр айгырдын куйругун жулам деп атканда, аны чекеге бир тебет. Карышкыр ошол жерден жан берет. Түлкү ичик тиккенден кутулат.

30-сентябрь

Түлкү менен турна

Венгр жомогу

Түлкү менен турна дос болушат. Бир күнү түлкү турнаны конокко чакырат. Жасаган боткосун табакка салып берет. Табактан турна чокуп жей албай кыйналат, түлкү болсо жалап жуктап жеп коёт.

Кийинки күнү түлкү турнаныкына конокко барат. Турна кумарага сорпо куят. Түлкүнүн тумшугу кумарага батпай коёт. Турна башын салып ичип алат.

Ошол күндөн бери экөө дос боло албай калышыптыр.

Октябрь

Октябрь

- 1-октябрь. Жакыр бала менен тилемчи. Француз жомогу.
- 2-октябрь. Петрике менен аюу. Румын жомогу.
- 3-октябрь. Эки көгүчкөн. Немец жомогу.
- 4-октябрь. Мыкты чалгычы. Норвегия жомогу.
- 5-октябрь. Жапайы эшектер эмнеге эт жебейт? Грек жомогу.
- 6-октябрь. Пал аттуу чабан. Румын жомогу.
- 7-октябрь. Татына ашкабак. Немец жомогу.
- 8-октябрь. Кедей жигиттин шапкеси. Норвегия жомогу.
- 9-октябрь. Ак жолтой менен кара жолтой. Кыргыз жомогу.
- 10-октябрь. Дыйкан менен догуз. Кыргыз жомогу.
- 11-октябрь. Падыша. Эстон жомогу.
- 12-октябрь. Туз. Кыргыз жомогу.
- 13-октябрь. Тойбос балыкчы. Немец жомогу.
- 14-октябрь. Шамалды сөкпө. Кыргыз жомогу.
- 15-октябрь. Кимдин иши дагы да татаал? Орус жомогу.
- 16-октябрь. Коёндор менен пилдер. Тибет жомогу.
- 17-октябрь. Чучук жамгыры жааган күн. Норвегия жомогу.
- 18-октябрь. Бурана. Кыргыз жомогу.
- 19-октябрь. Семиздиктин дарысы. Литва жомогу.
- 20-октябрь. Кыз-Күйөө. Кыргыз жомогу.
- 21-октябрь. Чыпалак бала жана анын достору. Венгр жомогу.
- 22-октябрь. Каргалардын казысы. Италия жомогу.
- 23-октябрь. Жез кемпирдин уулу Фирозет. Француз жомогу.
- 24-октябрь. Жер эне менен эки куржун. Француз жомогу.
- 25-октябрь. Шамал корошу. Польша жомогу.
- 26-октябрь. Бир буудайдын икаасы. Венгр жомогу.
- 27-октябрь. Алтын жумуртка. Немец жомогу.
- 28-октябрь. Эржежелдер падышасынын бүлдүркөн бакчасы. Немец жомогу.
- 29-октябрь. Топтой бөжөк. Түрк жомогу.
- 30-октябрь. Жүзүнчүсү сен болосун. Венгр жомогу.
- 31-октябрь. Тыйын чычкан менен карышкыр. Орус жомогу.

1-октябрь

Жакыр бала менен тилемчи

Француз жомогу

Каф тоосунун аркы тарабындагы мамлекетте бир жакыр бала жашаган экен. Анын өгөй энеси тамакты да дурустап бербестен, кой кайтарсын деп кууп жиберчү. Бир күнү түш оогондо куржунундагы нанды сууга жибитип жеп отурса, тилемчи жанына келет. Тилемчиге нанынан беришип, экөө чогуу тамактанышат.

Нанды жеп бүткөн соң тилемчи:

– Мен тилемчи эмесмин. Сен каалаган үч нерсени айт! Мен аларды ишке ашырамын,-дейт.

Жакыр бала:

– Бирөөнү караганымда өңгүрөп ыйласын. Экинчиси бир огум болсун, аны кайсы жакка атсам, элдин баары ошол жакка чуркасын. Үчүнчүсү бир музыкалык аспабым болсун, мен аны черткенде элдин баары токтоно албай бийлесин...

Кечинде жакыр бала үйгө кирээри менен өгөй энеси кыйкырып уруша баштайт. Бала ага бир жалт карап койгондо токтоно албай, ыйлап баштайт.

Таң атканча токтоно албай ыйлап чыккан өгөй эне кийинки күнү падышага барып өгөй баласын жамандайт. Падыша желдеттерине баланы алып келүүсүн буюрат.

Баланы алып барышканда падыша гүлзарда отурган экен. Баланы жазалоону буюрмакчы болгондо, ал огун алып гүлзар тарапка атып жиберет. Падыша баш бодуп бардыгы ошол жакка чуркашат. Андан кийин бала аспабын чыгарып черте баштайт. Ал жердегилер токтоно албастан бийлеп киришет. Колу, буттары гүлдөрдүн тикенектерине батат. Падыша койчу балага жалынып-жалбарат:

– Аспапты черткениңди токтот, каалаганыңды орундатамын.

Бала аспапты ойногонду токтоткондо чарчагандыктан бардыгы суй жыгылышат. Падыша өгөй энесинин эки жүздүүлүгү, ырайымсыз болгондугу үчүн жазага тарттырат. Андан тышкары өгөй балдарга начар мамиле кылгандарды жазалоо тууралуу мыйзам чыгарылат.

2-октябрь

Петрике менен аюу

Румын жомогу

Петрике он жаштагы чабан бала. Ал жашоосунда биринчи жолу чоң аюу менен маңдай-тескей келгенин төмөндөгүчө айтып берди:

– Карпат тоосунун этегинде жашачубуз. Бул жерлер токойлуу эле. Койлорду токойлордун ортосундагы түздүккө бакчумун. Токойдо аюулар көп болгондуктан, атам мага токойго кирбегин деп, дайыма эскертчү.

Бир күнү эс алып отуруп, дарактагы куштун уясын көрүп калдым. Чыгып барып балапандарды көргүм келди. Балапандарды көргүчө, койлордун бир бөлүгү токойду аралап кетпеспи. Шашып-бушуп бактан түштүм да койлордун артынан жөнөдүм. Алар арчалардын түбүндө оттоп жатышкан экен. Ошол маалда күрөң аюу пайда болуп күрөң койду бир чапчып жыкты.

– Тийбегин, ал менин коюм! -деп кыйкырдым.

Аюу мени жалт карады да кууп, жөнөдү. Коркконуман даракка чыга качтым, ал да даракка тырмышып, мага жакындай баштады. Жүрөгүм оозума келип:

– Апааа! -деп кыйкырып жибериптирмин. Аюу үнүмөн корктубу, же дарактын бутагы аны көтөрө албай калдыбы, айтор, тарс-турс этип жерге кулап түштү. Мен дарактан түшүп койлорумду топтоп, үйгө кайттым да атама болгон окуяны төкпөй-чачпай айтып бердим.

Атам мылтыгын алып, мен айткан жерге барды. Бирок аюу эчак эле ал жерден кетип калыптыр.

Токойдо ошентип аюу менен кездешкем.

3-октябрь

Эки көгүчкөн

Немец жомогу

Жашыл токойдун четинде бир үй турчу. Бул үйдүн чатырында эки көгүчкөн жашачу. Үйлөрү ыңгайлуу. Айланада тамак-аш кенен. Айтор жашоолоруна ыраазы. Бир күнү кичүүсү көңүл ачкысы келип:

– Бул жерлерден тажадым. Күндөрүбүз, жеген тамактарыбыз, жада калса, жактан жерибиз да бири-бирине окшош деп арызданып калат.

Экинчи көгүчкөн:

– Эч жакка кетпе. Дүйнө кичинекей. Душмандар көп. Эч болбосо бүтүн жолго чыкпа, карачы, асманда булут каптап келатат. Катуу шамал болушу мүмкүн, -деп суранат. Элирип алган неме:

– Болбойт, -деп бала көгүчкөн айтканынан кайтпай жолго чыгат.

Чындап эле көп өтпөй катуу шамал боло баштайт. Көгүчкөн шамалдан улам уча албай эптеп дарактын бутагына жашынат. Шамалдын артынан күн күркүрөп, жаан жаайт, тулкусу былчылдап суу болот.

Таң аткыча тигиреп үшүйт, күн чыкканда ысынуу үчүн абага көтөрүлөт. Ошол маалда буудай талаасы көзүнө урунат. Ал тургай ошол жакта бир көгүчкөн буудай терип жүрүптүр.

Жакын барганда ал жасалма көгүчкөн экендигин баамдайт. Абдан кеч болуп калган болот, буттары тузакка илинет. Бошонуп чыгууга аракет жасайт, аргасы түгөнөт. Акырында кан-терге малынып отуруп эптеп бошонот.

Кутулганына сүйүнүп, учуп баратып, ак чардак көрүп калат. Андан болгон күчү менен качып, бирок манжаларынын алдында калганын сезет.

Дал ошол мезгилде бүркүт ак чардакка кол салат. Экинчи бүркүт ал олжону талашып, эки алгыр куш тебише баштайт. Ушул маалда көгүчкөн бошонуп, учуп кетет.

Абдан чарчаган көгүчкөн бир үйдүн бакчасына консо, бир бала таягы менен качырып сала берет. Бир маалда таш тумшугунун учунан шуу деп өткөнүн байкайт. Бардык күчүн жыйнап, эптеп үйүнө жетет. Кубанычы койнуна батпай сүйүнүп, мындан кийин белгисиз аймактарга барганын токтоткон экен.

4-октябрь

Мыкты чалгычы

Норвегия жомогу

Скандинавия аймагындагы бир айылда мыкты чалгычы бала бар экен. Айылында анын кызматына талап болбогондуктан, башка жерге иш издеп жөнөйт. Далай тоо ашып, бир канча сууну, чыгырман токойлорду басып өттү. Бир күнү түнт тумандын ичинде калды. Жай мезгили болгонуна карабастан кар жаады. Үшүп киргендиктен бир үңкүр таап, жылыныш үчүн от жакты. Жол азыгын чыгарып тамактанды. Дал ошол мезгилде иттин үргөнү угулду, ал да абдан үшүп калыптыр. Жигит үңкүргө алып кирип тамак берди, жакын жерде жашаган адам жок, бул ит кайдан пайда болду? -деп ойлоп жатып уктап кетти.

Ал уктап жатып түш көрдү, түшүндө бир сулуу кыз ага чалгы берди. Берип атып:

– Бул чалгыга сенин колуңан башка эч кимдин колу тийбесин. Анын түсүнө да кызыкпагын, -деген көрсөтмө берет. Ойгонсо баягы ит жок, жанында бир чалгы пайда болуп калганын көрдү. Түшүм жөн болгон жок, бул чалгы эски болсо да дайыма жаныма алып жүрөйүн деп колуна алды.

Жолун улап жүрүп отуруп, бир күнү адам боюнан кем эмес чөп өскөн талаага келди. Жергиликтүү жашоочулар чалгычы издеп жүргөн экен. Ал эгин талаасы ошол айылдагы кадырлуу аялга таандык жер экен. Ал аялдын шарты боюнча ким андан жакшы чапса, ошого гана акы төлөчү, бирок чөп чабуу боюнча анын астына эч ким чыга алчу эмес.

Жигит эми өзүмдү сынап турган кез келди -деп, чөптү чаап кирди. Анын баягы чалгысы, үч чалгычы ала турган жерди бир алат экен. Кеч кирип, уктаган мезгилде кыз кайра түшүнө кирди. Таң атканда эгин эге турган жерге барып, беш чалгыны чөптүн башына коюшу керек экендигин айтты. Эртеси аял да беш чалгы менен келгенин көрдү. Ал чалгыларды бирдей аралыкта эгиндин тушуна койгон мезгилде кадимкидей чаап кирет. Жигиттин чалгылары да ошондой кыймылдарды кайталайт. Кечинде чөптүн көлөмүн карашса, жигит алда канча көп жерди чапкан болот. Бул окуя айылдын элине уу-дуу болуп балага болгон урмат-сыйы артат. Ошентип жигит ошол айылда калып, очор-бачар болуп жашап калган экен.

5-октябрь

Жапайы эшектер эмнеге эт жебейт?

Грек жомогу

Илгери жапайы эшектер да арстан, жолборстор сымал жырткычтардын катарына кирип, эт жешчү. Аңчылык кылганда дайыма эле жолдуу боло берчү эмес.

Ал бир күнү арстандын жанына барып:

– Сен олжону бат эле кармап аласың, мен жакшы чуркайм, кааласаң экөөбүз чогуу аңчылыкка чыгалы. Сен буктурмага жат, мен жандыктарды сен тарапка айдайм, -дейт. Арстан макул болот. Айткандай жапайы эшек арстан жаткан тарапка элик, кийик жана жапайы доузду айдап барат, арстан болсо баарын кармайт.

Арстан ал олжолорду үчкө бөлөт дагы, жапайы эшекке карап: “Бул менин энчим, эмнеге көп десең, мен арстанмын, айбанаттардын падышасымын, экинчи бөлүк да меники, анткени, биз экөөбүз макулдашкандай тең жарымын мен алмакмын. Үчүнчү бөлүктү сен меники деп ойлобо, аны сага бермек турсун, мен сени да жеп коюшум мүмкүн” -дейт.

Жапайы эшек өз үлүшүнөн үмүт үзүп, эптеп өзүн куткарат.

Ошол күндөн бери эттен баш тартып, чөп жегенге өтөт. Андан тышкары өзүнөн күчтүү айбанаттар менен чогуу иш кылганды токтотот.

6-октябрь

Пал аттуу чабан

Румын жомогу

Илгери падышанын малы абдан көп болгондуктан, анын малдарын ондогон малчылар кайтарчу. Бир күнү Пал аттуу жетим бала падышага койчу болуп жалданды. Зиректиги, акылдуулугу менен малчылардын арасында тез эле кадыр-баркка ээ болду.

Бир күнү кой жайып жүрсө, Савита аттуу сүйгөн кызы келип калат. Экөө сүйлөшүп отуруп, кеч кирип кеткенин байкабай калышат. Караңгыда койлорун топтой албай кыйналат, чогулткандан кийин санашса кем болуп чыгат. Падыша каарданып, Палды зынданга салдырып коёт.

Ошол мезгилде коңшу мамлекет Пал жашаган мамлекетке кол салып басып алат. Анын мал-мүлкү тонолуп, падышасына өлүм жазасы өкүм кылына турган болот. Жеңген тарап падыша үч суроого туура жооп берсе жазага тартылбайт деген шартты коёт:

– Биринчи суроом: Колумдагы таяктын кайсы учу дагы оорураак? Ушуну тапчы? -дейт.

Падыша эртең мененкиге чейин ойлонууга убакыт сурайт. Бирок, канчалык ойлонсо да акылы жетпейт. Акыры Палга киши жиберип, акыл сурайт. Суруонун жөн-жайын айтышканда Пал:

– Падыша таякты асманга ыргытсын! Кайсы учу биринчи жерге түшсө, ошол учу оор, -дейт.

Экинчи күнү падышага түбү тешик казан алып келип коёт. Бир күндүн ичинде казанды кынтыксыз кылып бүтөшүн талап кылат.

Падыша бул кез да Палдын акылынан пайдаланат. Бардык нерсе тескерисинен жамалат. Алгач казанды тескерисинен көмкөрүп беришин сурансын деген кеңешин айтат. Акыркы шарты сорпо ичип аткан мезгилде таяк менен урганда колундагы сорпо төгүлбөсүн деген талапты коёт. Падыша бул жолу да Палга кайрылат. Бирок Пал зындандан бошотулушун талап кылат. Алар кечки тамакта отурганда столдун астынан чыга калып жеңген падышаны таяк менен башка чабат. Падыша катуу запкы жеп, ошол жерден өлөт. Ал падышанын желдеттери да андан кутулганына сүйүнүп, өз жерине кетишет. Палдын падышасы аны урмат-сыйга бөлөп, байлыгынын жарымын ага берген экен.

7-октябрь

Татына ашкабак

Немец жомогу

Илгери бир жесир аял жана анын баласы бар эле. Апасы башкалардын үйлөрүн тазалап, кир жууп акча тапчу. Күндө тапканы бир күндүк тамакка жетчү. Бала апасына кантип жардам берем? деп дайыма ойлончу.

Бир күнү бала жолдо баратып, ашкабак таап алат. Ашкабак чоң болгондуктан араңдан зорго үйүнө алып келет. Апасы кечинде балама ашкабактан таттуу тамак жасап берем, -деп сүйүнөт. Бир маалда ашкабакка тил бүтүп, сүйлөй баштайт:

– Мени бышырбагыла!

– Анда эмне кылалы?-дейт баласы.

– Ичимди оюп, мага көз, ооз жасагыла! Ичиме шам жайгаштырып, ал шамды жандыргыла! Андан соң мени бут кийимдин үстүнө коюп, жаныма эки мээлей таштап койсоңор калган ишти мен өзүм жасайм, -дейт.

Бала ашкабактын айткандарын кылат. Ашкабак кыймылдап, эшикке чыгып көздөн кайым болот. Жок болуп кеткенден кийин апасы менен баласы тынчсыздана баштайт. Ашкабак жебегендери аз келгенсип, бут кийим менен мээлейден айрылдык, -дешет алар. Бирок белгилүү бир убакыт өткөн соң эшик кагылат.

Бала эшикти ачканда ашкабактын кайра келгенин көрүп таң калат. Ашкабактын жанындагы мээлейлер чоң нанды кармап турган экен. Ашкабак нанды таштап ичиндеги күйгөн шамды күчөтүп кайра кетип калат.

Бир аздан соң эшик кайра ачылат. Ашкабак бир чучук менен келет. Чучук ушунчалык чоң болгондуктан, мээлейлер араңдан зорго кармап туруптур. Чучукту таштап, ашкабак кайра кетет.

Кайра келгенде бал алып келет.

Ушинтип отуруп эт, бут кийим, сүт, шекер алып келет. Аларды зарыл нерселер менен толук камсыздайт. Таңга жуук, чарчадым деп, ашкабак жатып калат. Ичиндеги шам чырак да өчөт. Бала аябай капаланат. Жаз келгенче ашкабактын уруктарын сактап коёт да эгет. Уругунан ашкабак өсүп чыгат деп үмүттөнөт, бул ашкабактын сыйкырдуулугуна ушунчалык ишенгендиктен дагы деле күтүп жүрөт имиш.

8-октябрь

Кедей жигиттин шапкеси

Норвегия жомогу

Кыштакта той болуп жатты. Эки бай балдарын үйлөндүрүп куштун сүтүнөн башкасын дасторконго жайды. Айылдагы кедей жигит бул тойго келип курсагын тойгузгусу, тойго катышкысы келди. Бирок шымынын тизелери жырттык, бут кийими жок, кемсели жамак болгондуктан, тойго келе албайт. Ошондуктан тамактын жытынан алыстоо үчүн тоого чыгып кетет. Чарчап таштын үстүндө отурса, бир үн угулат. Ал үн:

– Менин баш кийимим каякта, силер кандай калксыңар? -деп кыйкырып жаткан. Кедей жигит үн чыккан үңкүрдү таап алат да:

– Эй, ким бар бул жерде, мага да баш кийим бергилечи? -дейт.

Үңкүрдөн эч ким көрүнбөйт, бирок баш кийим ыргып келип, колуна түшөт. Кедей аны кийип үйүнө жөнөйт. Жолдо аялдарды көрүп салам берсе, алик алышпастан, үн чыккан жакты “ким бул көзгө көрүнбөгөн?” деп, жалт карап коюшат. Кедей башындагы сыйкырдуу баш кийим экендигин, аны кийген адам көзгө көрүнбөй кала тургандыгын ошондо түшүнөт. Түз эле тойго барып, курсагын тойгузат. Курсагы тойгон соң, бийлегиси келет. Бийлеп жаткан кезде бир адам байкабай анын шапкесине колу тийип, баш кийими жерге түшүп кетет. Кедей жигит жылаңайлак, жырттык кийимдери менен тургандыгы башкаларга көрүнөт.

Алар аны ким дегиче болбой, тойдон чыгып, үйүнө жөнөйт, ал да тойго катышып, курсагын тойгузуп алганы үчүн кубанычта эле.

9-октябрь

Ак жолтой менен кара жолтой

Кыргыз жомогу

Илгери өткөн заманда эки дос болуптур. Анын бири Ак жолтой, экинчиси Кара жолтой экен. Ал экөө бакыт издеп, жандарына азык -түлүк камдашып, жолго чыгышат. Жети күн, жети түн жол жүрүп, жол азыктары түгөнүп айласы кетет. Экөө сүйлөшүп отуруп, Ак жолтойдун атын союп жолго камдап, экөө бир атка минип жолго чыгышат. Ал жылкынын эти түгөнүп кезек Кара жолтойдун атын союуга жетет. Кара жолтой куулук кылып:

– Менин атымды жесек, экөөбүз жолдо калабыз, андан көрө сенин бир көзүңдү оюп жейли, -дейт. Ак көңүл Ак жолтой макул болот. Анын көзүн шмиип, үч күн үч түн жол жүрүшөт. Кара жолтой Ак жолтойдун экинчи көзүн сурайт. Ак жолтой ага да макул болот. Өтө ак көңүл болгондуктан, Ак жолтой минген атынан жана эки көзүнөн ажырайт. Карасанатай Кара жолтой досун жолго таштап кетет. Байкуш Ак жолтой жерди сыйпалап отуруп, бир үңкүргө келет. Кеч кирип калган кезде бир жерден жагылган оттун жылуулугун сезет. Ал жерде карышкыр, түлкү жана аюу сүйлөшүп отурган. Алардын сөздөрүн Ак жолтой угуп калат. Карышкыр:

– Мен арыктап өлгөнү калдым. Анткени биз жашаган айылдын четинде бир бай бар, анын миң кою бар, бирок койлорду караган абдан чоң ити бар. Эгер аны ким өлтүрсө ал соопко калат. Анын эң негизгиси, иттин өтү айыкпас ооруга дары, -дейт.

Аны уккан түлкү да өз сырын айтат.

– Мен ишенген жалгыз булак бар. Анын сыры сокур адамдар булак суусун ичсе көз бүтөт, ал жерде бир жылан бар. Ал жылан эртең менен күнүгө алтындарды сыртка чыгарып, кайра жер астына алып кирип кетет, -дейт.

Ошентип таң атып калат. Жаныбарлар: Эми дагы кездешебиз, сөзүбүздү эч ким укпасын, эми тарайлы, - дешет.

Ак жолтой угаар замат булакты карай бет алат. Суусун ичкенде ага көз бүтөт. Аюу айткан жерге таңга маал келип жетет. Ал айткандай, жылан алтынды жер бетине чыгарып жайнатып турган экен. Ак жолтой жыланды өлтүрүп, алтындарды алып кетет. Ал жакшы жашоо баштап, баласыз жашаган кемпир - чалга

бала болуп калат. Бир күнү чал үйгө көңүлсүз келет. Анын уккан сөздөрүн тыңшап отуруп:

– Мен аны жакшы кылуунун жолун билем, -дейт.

Алтындарын алып, айыл четиндеги байдын үйүнө келет. Байга алтындарын берип, итин сурайт.

– Эмне кыласың?-деп сураганда:

– Хан айыкпас ооруга чалдыгыптыр, ага даба сиздин итиниздин өтү,-дейт.

Бай макул болуп итин берет. Хандын жалгыз кызына үйлөнүп шаарды башкарып калат. Муну уккан Кара жолтой Ак жолтойго келет. Ал мындай бакытка кандай жол менен жеткенин сурайт.

– Ишенген досум мени оор абалда жолго таштап кетти, бирок кудай мени таштаган жок. Кудайдын буйругу менен мен калган жерде түнү жаныбарлар сүйлөшүп калышты. Алардын сөзүн угуп, ушул даражага жеттим, -дейт.

– Кара жолтой аны угаар замат жолго чыгып үңкүрдүн жанына келет. Түн ортосу болгондо жаныбарлар дагы жолугат. Карышкыр семирп күлүп отурат, аюу ыйлап отурат. Түлкү сөздү баштайт. Менин булагыман бир адам суу ичип кетиптир десе, аюу:

– Менин алтындарымды бирөө алып кетиптир.

Карышкыр:

– Менин итимди бирөө өлтүрүп кетиптир, мен жыргап жатам, -дейт. Түлкү:

– Балким сөзүбүздү бирөө угуп жүрбөсүн, эки жагыбызды карайлы, -дейт.

Карап жатышып Кара жолтойду кармап алышып, өлтүрүп салышат.

Оңой жол менен баюу жана бакыт таап болбос. Бакытка сабыр кылган адам гана жете алат. Ак жолтой эки көзүнөн айрылды, ээн талаада калды. Досу жанына келсе, аны капа кылбай кантип мындай абалга жетишкенин айтып берет. Кара жолтой да ошентип өз жазасын алган экен.

10-октябрь

Дыйкан менен доңуз

Кыргыз жомогу

Бир дыйкандын эгини жакшы чыгып, жайкалып келгенде доңуздар келип эгинди тебелеп, тумшугу менен каза берүүчү болду. Бир канча жолу дыйкан доңуздарды кууп чыгып, “Эми жолобос” деп ойлоду. Бирок доңуздар эгинди ойрондой берди. Бир күнү доңуздардын азуулуу чоңун кармап алды да, терекке бек байлап таңды. Чоң таякты колуна алып: “Өзүң айдаган эгиндей эле жеп жатасың, жазда, кош айдаган кезде кайда элең?” -деп кулак түпкө келтирип туруп бир чапты. Доңуз коркулдап чыңыра баштады.

“Тукум сепкенде кайда элең?” -деп андан да катуу чапты. Доңуз чарк айлаанып, жер-сууну бузуп чыңырып тегерене баштады.

Бирок дыйкан анысына карап, боору ачыган жок. Андан бетер ачуусу менен дем ала албай ура берди: “Эгинди сугарганда кайда элең, ыя!..”

Ошентип, доңуз; “Мындан кийин кирбейм”, -деп катуу убадасын берди.

11-октябрь

Падыша

Эстон жомогу

Сууктап калган күндөрдүн биринде падыша жан жөкөрлөрү менен баратып, талаада иштеп жаткан кедейди көрөт. Аттарын токтотуп, кедейден:

– Беш жетиге жетпейби, -дейт.

Кедей бир аз таң калып, жооп кайтарат.

– Жок, падышам, жетпейт. Анткени отуз эки муну күтпөйт.

Падыша кедейдин эмне дегиси келгенин түшүнбөйт, кийинки күнү кедейди сарайына чакыртат. Кедей коркуп жатып, сарайга барат.

– Сенден эмнени сураганымды түшүндүңбү? -дейт падыша.

Кедей:

– Ооба түшүндүм, беш айда иштегеним, кышында жети айлык жашоомо жетип– жетпегенин сурадыңыз.

Анда падыша:

– Ооба, бирок сен эмне деп жооп бердиң?

– Мен отуз эки тишимди айттым. Беш айда иштеген эмгегим жети айга жетпейт. Мындан улам жети айда да иштешим керек,-дейт.

Кедейдин сөзү падышага абдан жагат.

Ага бир кесе алтын берет. “Эки ай, эки жумадан соң бул алтындарды иштетесиң. Башкача айтканда, мени сегиз жолу көрбөй бул алтындарды иштете албайсың”,- дейт. Кедей чыдай албай алтындардан коротуп баштайт. Бир кафеге барып тамактанат. Падыша окуядан кабардар болуп, кедейди чакыртат.

– Мен сага эмне дедим эле. Мени сегиз жолу көрбөй туруп, кантип алтындарды корото баштадың, -дейт. Кедей:

– Жок, падышам, мен сизди сегиз жолу көрдүм. Алтындардын бетинде сиз барсыз. Алтынды иштетпей туруп, аны сегиз жолу айланттым.

Падыша күлүп, кедейге дагы бир кесе алтын берген экен.

12-октябрь

Туз

Кыргыз жомогу

Өтмүш заман ичинде аты– жөнү билинбеген бир падышалык болгон экен. Аны башкарган падышанын үч кызы боло турган. Эркек баласы болбогонуна байланыштуу, хан өзүнүн тактысын кыздарынын бирине калтырууну эп көрүп, кимисинин ага күйүмдүү экенин сынап көрүүнү чечет.

Бир күнү кыздарын алдына жыйнап:

– Мени кандай жакшы көрөсүңөр? -деп суроо салат.

Улуу кызы:

– Мен сизди балдай жакшы көрөм. Анткени, бал абдан тагтуу, балды кандай жакшы көрсөм, сизди да ошондой жакшы көрөм,- деп жооп берет. Ортончу кызы:

– Мен сизди жайкалып өскөн тоо гүлүндөй жактырам. Гүлдү канчалык жакшы көрсөм, сизди да ошондой жакшы көрөм,- деп жооп берет.

Эң кичүүсү болсо:

– Мен сизди тузду кандай жакшы көрсөм, сизди да ошондой жакшы көрөм, -дейт.

Хан улуу эки кызынын жообун жактырып, эң кенже кызына ачуусу келип, сарайдан кууп иет. Башына түшкөндү көтөрбөскө арга таппай, кенже кыз тентип жүрүп, коңшу хан сарайына барат да, үй кызматкери болуп жашап калат. Кызды хан сарайдагы карыган кызматчылар тарбиялап, түркүн даамдуу тамактарды жасоону үйрөтөт.

Хандын уулу бир күнү жакшы, даамдуу токоч бышырган кызга үйлөнөм деп жарыя кылат. Канчалаган хандардын, падышалардын кыздары токоч жасап келишет, бирок ханзаада эч бирин жактырбайт. Ошентип, башы катып отурган ханзааданын дасторконуна башына саман топу кийген кыз токоч коюп чыгып кетет. Ханзаада токочту жеп көрүп абдан жактырат, бирок ким алып келгенин такыр билбейт. Кызматкер жасап алып келген токочту да жактырбаган ханзаада бул токочту абдан жактырып калат. Карыган кызматчы аял токочту сарайдагы күң кыз жасаганын айтат. Ханзаада кызды көрүп жактырып калып, ага үйлөнүп, дүңгүрөгөн той кылып, тойго коңшу хандарды да чакырышат. Тойдун ардактуу коногу да кыздын атасы эле. Конок болуп келген хандын астына коюлган тамактын тузу аз болгондуктан:

– Бул эмне даамсыз, начар тамак, - деп нааразы болот. Ошондо кыз бет жабуусун ачпастан туруп, мындай дейт:

– Көрдүңүзбү ата, адамдардын тузга болгон муктаждыгы күчтүү. Ошондуктан сизди туздай жакшы көрөм дегем, -деп айтат.

Кызынын үнүн тааныган хан кетирген катасын түшүнүп, кызынан кечирим сураган экен. Хан өлгөн соң, тактыга кенже кызы келет. Ошондон улам калкта “акыл жашта эмес, башта”, “алысты жакын кылган кыз, ачууну таттуу кылган туз” деп бекеринен айтылып калбаптыр.

13-октябрь

Тойбос балыкчы

Немец жомогу

Илгери абдан эмгекчил балыкчы болгон дешет. Таңдын атышын улай балык уулоого чыкчу. Алгач сомон балыгын кармайт. Кармаган балыктарын мажүрүм талдын бутактарына тизет.

Андан кийин көлгө барып, сазан балыгына ууга чыгат. Аларды үйүнө алып келген соң, аялы базарга алып барып сатат. Жолдошу эс алуунун ордуна кийинки күндүн камылгасын көрөт. Кыска убакыттын ичинде байып, жанына жардамчылыкка эки кишини кызматка алат. Башкы максаты бакчасына балыктар секирип ойногон чарба куруу эле. Акыры жүрүп, максатын ишке ашырат. Байлыгынын күчү менен дарыянын агымын үйүнө чейин киргизип, балыктар сүзгөн чарбага айландырат. Балыктарды төлдөтүп аябай көбөйтөт.

Ошентип, балыкчы мансап күтөт. Кыла турган иши жок. Бакчасында кызматчылары бар. Алар бардык иштерди аткарышат. Бир күнү жубайлар чарпаяда отуруша, балыктар ойногон жасалма көлчүккө асмандан жылдыз түшөт. Балыкчы:

– Үйдө эмнебиз кем деп отурдук эле, асмандагы жылдыз келип, эшиктин алдындагы сууга түштү. Кандай гана бактылууубуз, -дейт. Балыкчынын кызматчылары кожоюндун буйругу менен асмандан түшкөн жылдызды суудан издеп башташат. Бирок такыр таба алышпайт.

Балыкчы жылдызды табуу үчүн сууларды агыза баштайт. Ичиндеги балыктар да суу менен кошо агып кетет. Натыйжада, жеңил олжого туйтунам деп атып, өмүр бою кылган эмгеги текке кетет. Акыры эч кандай баалуулугу жок капкара бир ташты табышат. Чыныгы жылдыз адамдын эмгеги менен келе тургандыгын балыкчы толук түшүнгөндөй болот. Бирок “баары өттү кетти, эми кайрадан башынан баштоого туура келет” деген чечимге келет.

14-октябрь

Шамалды сөкпө

Кыргыз жомогу

Илгери-илгери бир карыя адам болуптур. Ал адам бир күнү өгүзүнө эки кап буудай артынып, тегирменге жөнөйт. Тегирменден кайткан маалда катуу шамал согуп, абышканын башындагы тебетейин учура кетет. Өгүзү да үркүп кетип, ага артылган каптын оозу ачылып, ун төгүлүп кетет. Ачууланган абышка шамалды аябай тилдейт. Чыдабай кетип, периштеге барып арызданат:

– Айлананайын, периште, шамалыңды жыйнап алчы же аны тыйсаң боло. Тегирменден келе жатсам тебетейимди учуруп кетти. Аны алайын десем өгүзүм качып кетип, каптын оозу ачылып кетип, унумду учурду,-деп даттанат.

Периште шамалды чакырып:

– Тентек шамал, бул эмне кылганың. Бечара адамдын тебетейи менен унун эмне учурдуң? Эми бул пендеге төлөп бер, -дейт.

Шамал: “Адам өзү күнөөлүү, тебетейин баса кийип, каптын оозун бекем байласа, анан дагы мени сөкпөсө, мындай болбойт болчу. Мен эрке баламын. Эмне жасасам өзүм билем. “Тузумду төкпөсөн, шамалды сөкпөсөн” деп жараткандын айтканын билбейт бекен”, - деп жооп бериптир.

15-октябрь

Кимдин иши дагы татаал?

Орус жомогу

Кыштактагы жашоодон тажаган аялы менен күйөөсү бири-бири менен уруша башташат.

Экөө өздөрүнүн иши дагы да таатаал экенин айтып бүтө алышпайт. Күйөөсү:

– Бир да жолу талаага иштегени барган жоксун. Сен иштин татаал экенин билбейсиң. Кышында суук, жайында ысык, курсагың ачат, тамагыңды муздак бойдон жейсиң. Астынан жырткыч айбанаттар чыгат, жаан-чачында каласын. Сен бул жашоонун кыйындыгын кайдан билмек элеч?

Аялы:

– Сен бир күн дагы үй иштерин кыла албайсың! Кааласаң, бир күнгө иштерибизди алмаштыралы, -деген сунуш киргизет.

Кийинки күнү аялы талаага кетет. Күйөөсү үйдө калат. От жагылган, үй ысык, адам жыргап отурган кези.

Нан жасоо үчүн камыр жууруп коюп, сууга кетет. Бирок ал кайтып келгиче камырга кумурска толуп кеткен болот. Андан кийин күрүчтөн тамак жасагысы келет. Майдын ордуна башка майды куюп алат. Бир маалда балдары чырылдап курсактары ачып ыйлап башташат. Тамак бышканда, жерге төгүп алышат. Шыпырып жатса бир баласы туздалган бадыраң салынган бочканы антарып иет. Дал ошол мезгилде мышык сыр салынган идишке кирип кеткен болот. Адам аябай ачууланып, аялы менен ишин алмаштырганына бушайман болуп отурса, короодогу ач калган малы да мөөрөп кирет. Адам уйду бакчага чейин алып баргандан эригип, үйдүн жанындагы чөптөргө коё берет. Качып кетпесин деп мойнуна жип байлап, экинчи учун бөлмөгө алып кирип өзүнүн бутуна байлайт. Уй бир жерде турбайт, бир мезгилде жипти катуу тартып жибергенде буту тайып, жыгылып түшөт. Аял үйдө бир нерселер болуп жатканын талаадан байкап калат. Эгер баары жайында болсо, уй мынчалык мөөрөбөйт эле.

Келип күйөөсүн, уюн куткарат. Мышыкты сыр салган идиштен, баланы бадыраң туздалган бочкадан чыгарып, баарын өз ордуларына коёт. Күйөөсү ушундан кийин үй иштери жеңил деп такыр айтпай калган экен.

16-октябрь

Коёндор менен пилдер

Тибет жомогу

Токойдогу дарактар адамдын чачындай түнт кезде Вашагар аттуу чоң жана күчтүү пил жашаган экен. Ал пилдерге башчылык кылчу. Керек учурларда жол көрсөтүп, талаш-тартыш маселелерди чечүүгө жардамдашчу.

Пилдер ар күнү кечкисин, токойдун ортосундагы көлгө барып, салкын сууга жуунуп, эс алыша турган. Көлгө келип кожоюндук кылган пилдерден коёндор тажайт. Алар келген сайын коёндордун үйлөрүн бузуп кетишет. Бир күнү коёндордун узун кулак карыясы:

– Бир чара көрөлү, өмүр бою коркуп жүрө берсек болбойт, -дейт.

Ар бир коён өз оюн айткан соң акыркы сөздү алардын эң кенжеси делден кулакка беришет:

– Мен эртең Вашагарга барып, көл мындан кийин Ай императоруна таандык, эми ага түшкөнүңөрдү токтоткула деймин, -деп чечкиндүү жооп берет.

Кийинки күнү пилдер сууда жүрүшсө, делден кулак болгон күчү менен:

– Эй, пил, бул жерде эмне кылып жүрөсүң? -деп кыйкырат. Вашагар айлана-сын карап делден кулакка:

– Мага кыйкырып жатасыңбы?

– Ооба, сага айтып жатам.

Вашагар:

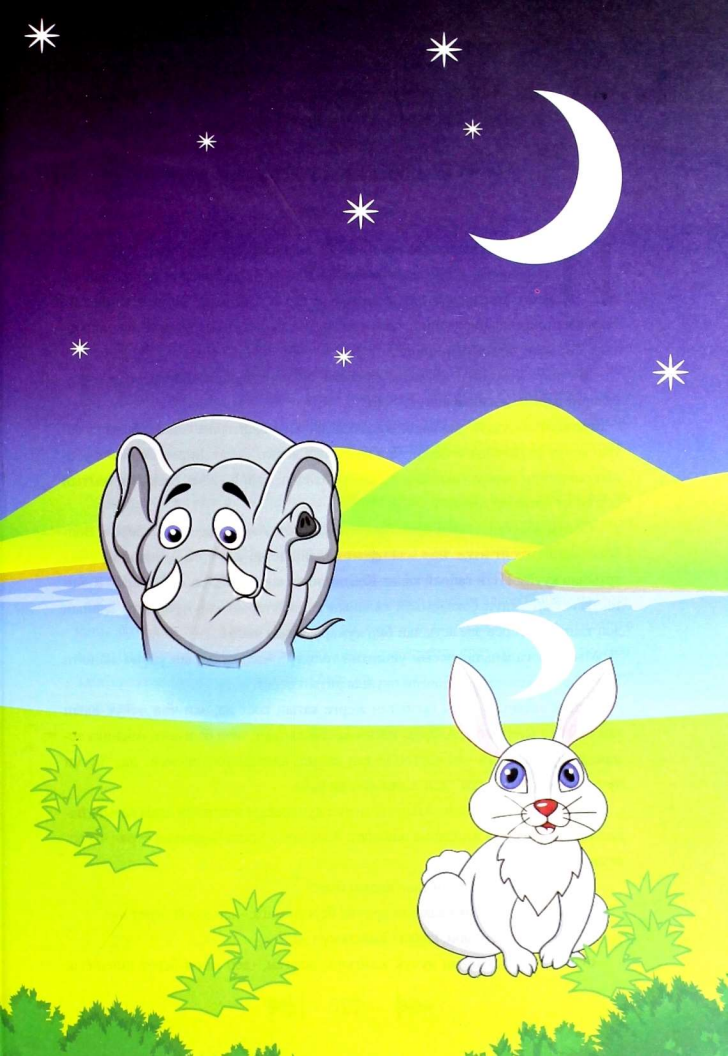
– Азыр бир үйлөп койсом, дайыныңды таппай каласың, сен кайсы тооңо таянып, мага кыйкырып жатасың?

– Бул жерлер Ай императоруна таандык. Мен бүгүндөн баштап бул жерде кароолчумун. Ал өзү да бул жерде, -деп көлдөгү айдын чагылышын көрсөтөт.

Вашагар суунун ичиндеги айдын чагылышын көрүп коркуп кетет. Ал бизди жазаландыруу үчүн келген го деп, пилдердин бардыгын топтойт да, көлдөн чыгарып кетет.

Пилдер ошондон бери көлгө кайтып келе элек имиш.

17-октябрь

Чучук жамгыры жааган күн

Норвегия жомогу

Илгери бир кыштакта кемпир-чал жашаган экен. Кемпири маселелердин баарын өтө кылдаттык менен чечип, чалы болсо жаш баладай кароого көнгөн жан эле. Кыштактыктар ага “качкак” деген ат коюшкан. Бирок кемпир-чал бири-бирин толуктагандыктан, чогуу ынтымакта жашашыптыр. Бир күнү чалы кемпирине:

– Кемпир, көзүмдүн нурусуң, акчабыз түгөнүп баратат. Бир нерселер бер, базарга барып сатып келейин, -дейт.

Кемпири доңуздун майынан жасалган саланы баштыкка салып, базарга сатып келүү үчүн чалына берет. Чал аны алып жолго чыгат. Бирок бир нече убакыттан кийин оордугунан тажап, жипке байлап, сүйрөп алат. Саланын жыгын сезген ит артынан ээрчийт.

– Сонун жыгттанат, ээ? Бирок бекер тамак жок. Акча берсең сага берем. Болбосо жогол, -дейт итке. Бир маалда ит саланы илип алып, качып жөнөйт. Чал артынан кууйт. Игги таппай калат. Кемпиринен коркуп издеп жүрө берет. Кыштактагы бир үйдүн бакчасынан саланын калдыктарын көрөт, аларды алайын деп ташты көтөрсө эле астынан бир кумара алтын чыгат.

“Мына ит саланын акысын ушинтип төлөдү”, -деп кудуңдап үйүнө жөнөйт. Үйгө келип, кемпирине болгон окуяны айтып берет.

Кемпир алтынды чалы билбеген жерге катып коёт да, эки чоң чучук алып тамдын башына чыгат. Аларды кесим-кесим кылып, чача баштайт. Абышка асмандан чучук жааганын көргөндө таң калып, аларды топтоп жейт да, “бүгүн чучук жамгыры жаады” деп эсине сактап коёт.

Бир нече күндөн кийин алтын салынган кумарасын жоготкон адам казыга барат. Казы кыштакка жандарма жиберет. Жандарма элдин баарынан сурап чыгат, кезек чалга келгенде:

- Бул күндөрү сен алтын таап алдың беле?
- Ооба, бирок аны ит саланын ордуна берген мага, -деп жооп берет чал.
- Ит сага акча бердиби, качан? Кайсы күн эле?
- Ошол күнү асмандан чучук жамгыры жааган, -деп жооп берет ишенчээк

чал.

– Чучук жамгырыбы? Азыр менин сени менен тамашалашканга убактым жок, - деп, жандарма таарынып чыгып кеткен экен.

18-октябрь

Бурана

Кыргыз жомогу

Илгери жоокерчилик замандарда Баласагын аттуу капкалуу шаар болгон экен. Анын түштүк-батышында турган дөбө “Кароол дөбө” деп аталып, ал жерге тиги жагы Олуя-Ата, бул жагы Бурулдайдан тарта айланасы бүт көрүнгөн мунара курдуруп, күнү-түнү күзөт коюлуптур. Ошондон тартып Кегети буранасы сакчылардын жайы болуп, анын тегерегиндеги дөбөлөрдө ар түрдүү капкалуу жайлар курулуптур.

Жоокерчиликтин бир катуу кармашында бул шаар талкаланып жок болот да, сакчыларга курулган бурана калып калат. Бурана ыйык болгондуктан кызыл кыргын, кара сүргүндөрдө да талкаланбай, ушул күнгө чейин жеткен. Бул күнү да адам тийбейт, ыйык көрөт.

Жаңыдан орус баскынчылары келген кезде бир көпкөн аскер башчысы бурананы аттырган экен. Ошол офицер эртеси эле жин ооруга кабылып, жети күнгө жетпей көз жумган экен. Ошондон кийин алар экинчи ирет кол салышкан эмес. Замбиректен бузулган бурананын баш жагы кийинки реставрациядан оңдолуп коюлган.

19-октябрь

Семиздиктин дарысы

Литва жомогу

Илгери өткөн заманда аябай бай адам жашаган экен. Анын мал-мүлкү, жери, акчасы мол эле. Бирок ал жеткен ач көз, өтө семиз адам экен. Ушунчалык семиргендиктен, ал үчүн жашоонун маңызы деле кетиптир.

Арыкташ үчүн барбаган дарыгери, каккылабаган эшиги калбаптыр.

Айткан чөптөрүн ичип көрөт, дарыланат, такыр болбойт, капаланган сайын, күчүн тамактан чыгарат, семиргенден семирет.

Бир күнү бир карапайым адамга жолугуп калат. Ал:

– Сени арыктатуунун жолун билем, бирок сен мага жалгыз келишиң керек,- дейт. Бай семиздиктен аябай тажагандыктан:

– Арыктатсаң эле болду. Каякка десең да барам, -деп жооп берет.

Ошентип экөө болжошкон күнү ал адамдын үйүнөн жолугушушат. Карапайым адам дасторкон жайып, тосуп алат. Ал түшүнбөй эле жеп кирет, көрсө тамактардын ичине уйку дарысын кошуп койгон экен. Бир нече убакыттан кийин уктап калат.

Карапайым адам анын кийимдерин чечип, ордуна жумушчулардын кийимин кийгизип, машинага салып кесиптештерине алып барат. Ойгонгондо эмне болгонун өзү да түшүнбөй калат. Жумушчулардын арасында жумушчу кийими менен жүрөт. Алардын башчысы аны тындырбай иштетет. Мен кожоюнмун дегенине карабайт. Ушинтип ал бир ай иштейт. Тынбай кара жумуш кылгандыктан, курсагы ачып, аябай тамак жесе да, арыктагандан арыктай берет.

Бир күнү баягы таанышы жолугуп, аны менен тамактанып отурганда уйку дарысын берип кайра уктатат да, өз үйүнө алып келет. Ал ойгонгондо өзүнө келип, мен кызык түш көрдүм, -дейт.

– Кандай түш көрдүң?

Ал адам:

– Мени бер жерге алып барып иштетишти, -дейт.

– Түш сени аябай арыктаткан окшойт, карачы, кийимин чоң келип калыптыр, -дейт карапайым адам.

Ал оголе арыктаганын ошондо сезип, аябай сүйүнөт. Карапайым адамга убалашкан белегин берип, ыраазычылык билдирип, жөнөткөн экен.

20-октябрь

Кыз-Күйөө

Кыргыз жомогу

Илгерки бир замандарда Ысык-Көлдүн Тоң тарабындагы бир байдын ашкан сулуу кызы болуптур. Ал кызы ошол байга жалданып жүргөн жылкычы жигитти сүйүп калат. Кызды алууга калыңы жок, калың төлөгөн күндө да бай кызын томаяк жигитке бермек эмес. Жигитти кыз да сүйүп калат. Эмне кылыштын айласын таппаган эки жаш күйүп жүрө беришет. Акыры байдын кызын күйөөгө узатмак болушат. Ошондо акыл ойлогон жигит кызды алып качмакчы болот. Бул сунушка кыз макул болот. Күн болжолу жете электе кызды кудалаган байдын уулу келип түшүп, алып кетмекчи болушат. Ошондо жигит жылкыларынын арасынан эки атты токуп минип, кызды алып качат. Жигиттин Чүй тарапта илик-жилик туугандары бар экен, ошол жакты карай бет алышат. Аңгыча кыз менен жигиттин качканын туюп калышып, артынан куугун түшөт. Качып бараткан кыз– жигит Боом капчыгайынын ичиндеги эки асканын жанына келгенде, бирөө оң жаккы бетке, экинчиси сол жаккы бетке качат. Алды-артынан чыккан куугунчулар экөөнү тең ошол жерден жазалашат.

Сүйүүнүн айынан курман болгон эки жаштын күнөөсүз канынан эки булак жаралып, сызылып агып чыгып, ошол жер “Кыз-Күйөө” деп аталып калган экен.

21-октябрь

Чыпалак бала жана анын достору

Венгр жомогу

Илгери бир үй-бүлө кедей жашагандыктан, баласынын бир дагы оюнчугу жок экен. Ага карабастан, анын ойногон сонун оюндары бар эле. Алар - өзүнүн көзү, оозу, кулагы, муруну, чачтары, моюну, эки колу жана эки буту.

Чачы шамалда желбиреп, кулактары куштардын сайраганын жана дарыянын шаркырап аккан үнүн укчу. Мурду болсо гүлдөрдүн жыпар аңкыган жыты менен кошо апасынын бышырган тамактарынын жытын жыттачу. Эки колу менен өз алдынча ар кандай кыймылдарды жасап ойношсо, буттары кечке чейин секирип жаны тынчу эмес. Көздөрү менен айланасындагы кооздуктарды тиктеп, оозу менен сүймөнчүктүү суроолорду берчү экен.

Баланын жашоосу мына ушундай керемет эле. Бирок кеч киргенде айлана тынч болуп калчу. Төшөккө кирип, эки колун жуурканынын үстүнө чыгарып, чачтары жаздыктын үстүнө жайылып, эки бутун ойноктотуп жатып калчу. Анын оюнчуктары болгон көздөрү, колдору жана буттары да аны менен кошо уйкуга кетээр эле.

Эртең менен таң атканда кайра эле ошол оюнчуктары менен керели кечке ойночу. Булар анын эң жакын жана айрылгыс достору эле.

22-октябрь

Каргалардын казысы

Италия жомогу

Илгери өткөн заманда бир соодагер болгон экен. Ал Наполи деген аймакта Жованни аттуу уулу менен чогуу турчу. Жованни абдан акылдуу жана куштарды жактырган бала болгон экен. Кичинекей болгон куржунун нандын күкүмдөрү менен буудайга толтуруп, токойго барып куштарга тамак берчү. Куштар да Жованниге көнүшүп, жемди баланын колунан

жеп, абдан ынак болуп калышат. Ошентип жүрүп бала куштардын тилин да түшүнүп калат.

Бир күнү соодагер Жованини алып сапарга аттанат. Сапардын төртүнчү күнү ата-бала денизди тиктеп турушса, эки чардак келип конот да сайрап киришет. Соодагер баласынан: “Булар эмне деп ачат?” -деп сурайт.

– Бул куштар дөөдүрөп жатат. Бир мезгилде сиз менин колуна суу куюп, апам экөөңөр мага кызмат кыла турганыңарды айтып жатышат, -дейт. Атасы мени шылдыңдап ачат -деп чычалап, баланы сууга түртүп жиберет.

Дениз аябай толкундуу болгондуктан, баланы таба албай калышат. Бала жээктен алыстап кеткен маалда бир кеме өтүп баратып, куткарып калат. Алар башка өлкөгө кетип бараткан болот, баланы алып, ошол өлкөнүн падышасына кызматка берет.

Падыша бул күндөрү абдан капалуу эле, анткени, үч карга такыр жанынан чыкпай сайрай берчү болуптур. Атүгүл, алар түнү да падышанын жанынан кетпей коюшат. Жованини каргалар менен сүйлөшө баштайт. Алардан эмнеге падышанын жанынан кетпей жаткандыктарын сурайт:

– Алар падыша бизге казы болуп берсин. Биз үчөөбүз каргалардын падышасы болгубуз келет. Бирок кимибиз боло турганыбызды чече албай атабыз. Падыша кимди көрсөтсө, ошонубуз болобуз, -дешет. Падыша:

– Булардын эң улуусу каргалардын падышасы болсун, -дейт.

Падыша канаттуулардын тилин билген мындай жөндөмдүү балага ыраазы болуп, кызына үйлөндүрүп, байлыгынын жарымын берет.

Жованини калкка күйүмдүү, боорукер мураскор болуп чыгат. Бир күнү алыстан улгайган эки адам келет. Жованини алардын ата-энеси экенин таанып билет. Тамак келгенде атасы кумараны алып Жованинин колуна суу куймакчы болот, ал чыдабай кетип ата-энесин кучактап калат, алар да таанышып, кубанганынан ыйлап жиберешет.

Ошол мезгилден баштап Жованини ата-энеси менен бирге жашайт. Алар куштардын сайраганын тыңшап, маани берип калышкан экен.

23-октябрь

Жез кемпирдин уулу Фирозет

Француз жомогу

Илгери Фирозет деген жез кемпирдин баласы болгон экен. Кыштактын бардык кыздары Фирозетке ашык болушат. Фирозет болсо Панникадан башка кызды жактырчу эмес. Ал кыз байдын үй кызматчысы эле. Фирозет Панникага үйлөнгүсү келет, бирок энеси бай кыз менен үйлөнүшүн каалайт. Ал бай, бирок ыраңы суук эле. Жез кемпир менен ал кыз Панниканы аябай кордошот. Бир күнү Панниканын колуна бир сузгуч берип, сууга жибершет. Панника чакаларга суу толтура албай ыйлап отурса, Фирозет көрүп калып, ага жардам берет.

Дагы бир күнү жез кемпир кызга белдемчи берет. Панника аны байлайын дегенде Фирозет көрүп калып ыргытып жиберет, белдемчи чөптүн үстүнө түшкөндө ал жер "жалт" деп өрттөнүп кетет. Көрсө, тийген жерин өрттөгөн сыйкырдуу белдемчи экен.

Акырында жез кемпир түнүчүндө шамдын жарыгы менен күрүчтүн ташын тазалап отурган Панниканы байкап, Фирозетке барып:

– Уулум, эртең каздын этинен тамак жегиң келеби? -деп сурайт.

– Ооба, -деп жооп берет Фирозет. Ошол эле мезгилде энесинин оюн билип, Панниканын жанындагы шамды алып, акча санап отурган бай кыздын астына коюп коёт.

Башка бөлмөдө сыйкырчылык кылган энеси:

– Шамдын астында турган кыз казга айлансын! -дейт.

Бай кыз казга айланып ал жерден "каак, каак" деп чыкканда жез кемпир утулганын мойнуна алат да уулуна:

– Уулум, сен жеңдиң. Мен аябай улгайдым. Сыйкырымдын да күчү кетти. Силер бактылуу болгула -деп, батасын берүүгө аргасыз болот.

Ошол бойдон башка жакка кетип, андан кийин келген жок дешет.

24-октябрь

Жер эне менен эки куржун

Француз жомогу

Жер эне кээде урушуп, кээде достошуп жүргөн айбанаттарды карап кызыкка батчу. Бир күнү маймылга карап:

– Кандайсың, сүйүктүү маймыл? -деп суроо салат.

– Мыктымын. Мен жакшы чуркайм, дарактарга оңой чыгам. Мактангым келбейт, бирок акылдуумун дагы. Дарактар мен жей турган мөмөлөргө бай. Кудайга шүгүр. Эгер аюу болгонумда, арызданып эле жүрө бермекмин, -дейт маймыл.

– Эмне деп жатасың, маймыл? Мага токойдо тең келе ала турган жан барбы? Эт, мөмө, бал баарын жей берем. Даракка чыгуу эчтеке эмес. Агүгүл, сууда сүзө алам. Пил болгонумда, балким, даңкайып эчтеке кыла алмак эмесмин -дейт аюу.

– Эй, ал жерде ким мен тууралуу сөз кылып жатат. Узун мурдум менен чоң дарактарды тартып жейм, токойдун мырзасы менмин. Эч бир жандык жолумду тосо албайт. Ысыкта баарынар акактап жаткан кезде күнүгө өзүмдү сериндетем. Мурунума суу толтуруп, бардык тулку боюмду жууй алам. Керек болгондо катуу да чуркайм. Кит болсом, анда башка кеп эле.

Жер эне айбанаттардын сөзүнө аралжы болот.

– Баарынар өзүнөрдү жакшы көрөсүңөр. Бул мени да кубандырат.

Жер эне өзүнчө ичинен ойлонот: “Айбанаттар да адамдар сымал. Баары жондорунда эки куржун асынып алышат. Алдыңкы куржунга башкалардын кемчиликтерин коюшат. Арткыга өздөрүнүн көргүсү келбеген кемчиликтерин коюшат. Жакшы жана терс жактарын бириктирип көрө алышпайт. Экөөнү чогуу бириктирип көргөн гана алдыда болот, ал табияттын мыйзамы,” -деген экен.

25-октябрь

Шамал корозу

Польша жомогу

Шамал корозу деген эмне, билесинерби? Темирден жасалып, үйлөрдүн чатырына коюлган корозго айтылат. Ал шамалдын кайсы жактан сокконун көрсөтүп турат.

Бул жомоктун негизги темасы - шамал корозу. Ал шаардагы эң чоң үйдүн үстүндө канаттарын каккылап, оңго - солго бурулуп турат экен.

– Ээй, хоп, -деп кыйкырчу. Боёк көздөрү жадырап турчу. Кандай сонун күн бүгүн. Көптөн бери мындай шамал да жок эле. Ал бийикте болгондуктан анын сөзүн эч ким укчу да эмес.

Шамал ага:

– Бир аз ылдыйга түшкүң келеби, кааласаң сени башка жерге учурайын, -дейт.

Короз:

– Жок, мен сенден бир нерсе каалап жатамбы, менин абалым жакшы. Бул жерден шаардын бардык жерин көрө алам. Дал ошол мезгилде чабалекей келип, ага күч менен бир тиет.

Чабалекей:

– Короз, кечирим сурайм, шамал катуу соккондуктан сага бир тийдим.

– Эчтеке эмес.

Анда чабалекей андан ары сөзүн улайт:

– Сенде кандай пландар. Күз жакындап келатат.

– Билем, жалбырактар саргая баштады. Базарда кышкы кийимдер сатыла баштады. Мектептер ачылды. Баары мектепке бара башташты.

– Биз эми көчүп кетebиз. Кааласаң сен да жүр, канаттарың бар, чогуу кетели.

– Жок, мен бара албайм. Бул жерден мага кеткенге болбойт.

– Бирок каардуу кыш келет жакында, -деди чабалекей.

– Мен тоңбойм, темирденмин. Сен бул шаардын кышында кандай кооз экенин билсең, көрсөң. Андан тышкары, мен бул жерден кетсем адамдар кантип шамалдын багытын билишет?

Чабалекей:

– Жакшы кал, короз, келе жаткан жылы кайрадан жолугушабыз! -деди да учуп кете берди.

26-октябрь

Бир буудайдын икаясы

Венгр жомогу

Күз мезгили. Шамал буудай талаасын аралап, шуулдап турган кез. Дыйкандар эртен буудайды чаба тургандыктарын сүйлөшүп жаткан. Кызгалдактар менен көк гүлдөр кара көсөө чөптөрдөн эртең ажырап кала тургандыктарын ойлоп абдан капалуу. Бир кызгалдак моюнун бүтүп:

– Силерди аябай кызганып турам. Силерден кийин куштар да башка жакка учуп кетишет. Биз бул жерде кала беребиз-десе,

– Капа болбо, -деди кара соймолук. Биз учуп кетебиз, силер болсо бул талаада жылда өсөсүңөр, -деген жоопту берди.

Эртеси күнү дыйкандар буудайды орушту. Кечке чейин дыйкандар аябай иштешти. Түшүм жыйналып, каптарга салынды. Атүгүл, саман да жыйналды. Талаада бир буудай башынан башка эчтеке калган жок. Ал атайын топуракка аралашып калып калган. Анткени кара соймолук бардык буудайлар жаргылчакка тартылып, унга айланаарын айткан. Ал болсо буудай бойдон калгысы келип, капка түшүүдөн баш тартты. Кечээ эле буудайга толуп турган талаа бүтүн тыптынч, айланада эчтеке жок. Буга бир аз капаланды.

Акыры аябай жалгыз экенин сезди. Досторунун жанына барып, алар менен болгусу келди, бирок тегирменге чейин кантип барат? Бир нерсе кылбасам болбойт -деп, аккан суу менен агып жөнөдү. Суудан чыгып баратса алдынан момолой чыгып:

– Кош келдиң, буудай. Кышты бул жерде өткөрөсүңбү? Бул жерде кыштап, жазында кайрадан ушул жерден өңүп чыксаң болот. Сенин ордуң ушул жер, -деди.

Буудай аябай сүйүнүп, жазга чейин уктап туруу үчүн, топурак жамынды да, уйкуга кетти. Түшүндө жашыл талаа, шайыр кара көсөө чөп, кызгалдак көрүп жатты.

27-октябрь

Алтын жумуртка

Немец жомогу

Немец кыштактарынын биринде кедей карья жашачу. Айылында аны баары тооктуу карья дешчү. Себеби анын картаң бир тоогу бар эле. Күнүгө тоогунун бир жумурткасы жана коңшуларынан алган бир тилим нан менен курсагын тойгозчу.

Бир күнү тоогунун жумурткасын алса, алтын жумуртка тууган болот.

Алтын жумуртканы алып, дүкөнгө барат. Дүкөндөгү азык-түлүктөрдүн бардыгынан таразага тарттыра баштайт. Дүкөнчү абышканы суроолуу тиктегенде, абышка анын колуна алтын жумуртканы кармата салат. Дүкөнчү өмүрүндө мынчалык алтын көрбөгөндүктөн, карья айтпаган нерселерди дагы салып берет.

Карья азык-түлүктөрдү алып үйгө келет. Алтын жумуртка дүкөнчүнүн сейфинен түнү чыгып, карьянын чөнтөгүнө түшүп алат. Карья күнүгө ар кайсы дүкөнчүгө барып алтын жумуртканы берип, муктаждыктарын канааттандырат. Үй алат, жер алып, бакча тигет. Убакыт өтүп айылдын эң бардар адамы болот.

Бара-бара карьянын алкымы бузулуп, мүнөзү өзгөрөт. Барган сайын кедейлерди тоготпой, орой боло баштайт. Ач көздүгү артат. Эшигин каккылаган тилемчилерди кууп, жакырларды мазактайт.

Бир күнү эшигин бирөө каккылап:

– Жараткандын ыраазычылыгы үчүн жакырга садага берип кой, -десе:

– Жогол тилемчи! Кетпесең кызматчыларыман таяк жейсиң! -дейт.

Тилемчи кетери менен карьянын чөнтөгүндөгү алтын жумуртка анын артынан тоголонуп ээрчип жөнөйт. Тилемчи жумуртканы чөнтөгүнө салган бойдон кетип калат.

Ошол күндөн баштап кыска убакытта жакырлана баштаган карья эски абагына келет. Жумуртка тууган тоогу менен “тооктуу карья” аталып кала берген экен.

28-октябрь

Эргежелдер падышасынын бүлдүркөн бакчасы

Немец жомогу

Кыш чилдесинин толуп турган маалында эргежелдердин падышасы үйүн көздөй бараткан. Жолдон катуу соккон шамал менен карышкырлардын улуган үнү угулат. Сарайга баргыча дагы далай жол бар. Жолоочу катарында бир ылайыгы келген үйгө түнөп калаармын деп ойлойт. Элдик салт боюнча жолоочуга ар бир үйдүн эшиги ачык. Бир маалда кыштактагы бай адамдын абдан мыкты курулган үйүнө туш келет. Үй жыпжылуу, жарык жана ыңгайлуу экен. Эшикти байдын кызы ачып, самтыраган кийимчен жолоочуну көрүп, эшикти тарс эттирип жаап алат. Эргежелдер падышасы жолун андан ары улайт. Бир аз убакыттан кийин четирээктен тамтыгы кеткен бир үй көрүнөт. Ал үйдөн билинээр - билинбес жарык жанып тургансыйт. Бул жолу да эшикти кедейдин кызы ачып, жол жүрүп чарчап - чаалыккан жолоочунун алардын үйүнө туш келгенине жана ага жардам берүү мүмкүнчүлүгү түзүлгөнүнө кубанып үйгө киргизет. Астына жаңы кайнаган ысык сүт жана кара буудайдан жасалган нан берет. Жатаарда сыйлуу коноктор жата турган очоктун түбүнө төшөк салып берет. Кыздын мейман - достугуна ыраазы болгон жолоочу:

– Эртең тоого чыгып, темир дарбазаны таап, мага жолук, -дейт.

Таң атканда жолоочу кетип калган болот. Эшикте кыштын каары кайтып калганын байкайт. Кыз сөз боюнча темир дарбазаны издеп тоого жөнөйт. Түшкө чейин издеп отуруп, темир дарбазаны табат да, аны ачкан күзөтчүлөр падышанын жанына кызды алып барышат. Кыз темир каалгадан киргенден кийин таптакыр башка дүйнөгө келгендей болот. Аба ысык, бакчада бүлдүркөндөр жайнайт, падыша кыздын бир себет бүлдүркөн теришин айтат. Кыз темир дарбазанын кире беришиндеги бүлдүркөн жетиштүү болот деп топтой баштаганда, башка жерлерден да алышын айтышат.

Кыз бир себет бүлдүркөндү үйүнө алып келет. Себетин ачса, бүлдүркөндөрдүн ордуна ар кыл асыл-таш буюмдар толтура экен. Аябай сүйүнүшөт. Бул кабарды кыштактагы элдин баары угат. Кедейлердин күтүүсүздөн байыганы айылына тарайт.

Бул кабарды уккан байдын кызы да байлыкка маарыш үчүн эргежелдер падышасын кедейдин кызы конок кылгандай тосуп алып конок кылат. Ал да темир дарбазаны издеп барган кезде эргежелдердин падышасы ага да себет карматып, бүлдүркөн толтуруп алып кетүүсүн айтат. Себетин алып үйүнө барып ачса, бүлдүркөндүн ордуна жыландар толтура болот. Кыз аябай ызаланып ыйлайт. Бирок ушинтип ар ким өзүнүн мамилесине жараша жооп алган экен.

29-октябрь

Топтой бөжөк

Түрк жомогу

Коёндун кичинекей баласы топтой тоголонуп жүргөндүктөн тааныгандар аны “топтой бөжөк” деп коюшчу. Токойго жакын жерде ата–энеси менен жашаар эле. Ата–энеси:

– Токойго кирбегин, ал жак түнт, үйдү таба албай калышың мүмкүн, -деп кулагына куят. Бирок кээде алардын айтканын кулагынын сыртынан кетирип коёт.

Бир күнү токойго кирип, уялардын абдан көп экендигин байкайт. Уялардагы “чырк, чырк” эткен балапандар менен саламдашты. Бир маалда “так, так” деген үндү укту, караса, тонкулдак жыгачты тешип жатыптыр. Андан ары барса бир жаныбар үстүнө үйүн көтөрүп алып басып баратат. Ал силер тааныган таш бака эле. Ушинтип жүрүп, кечтин киргенин байкабай калды, бир маалда топтой бөжөк үйгө кете турган жолду таппай адашып калды. Оң тараптагы жолго түшсө, ал таптакыр башка жакка кетет экен. Ал эми сол жакка барса, токойдун ичине дагы тереңдеп, ого бетер адаша турган.

Бир маалда мандайынан чыккан түлкүдөн коркуп, бир дарактын артына жашынды. Түлкү аны байкаган жок. Жолдун четиндеги бир тешикке кирсе, ал түлкүнүн үйү экен. Токойго караңгы киргендиктен, бардык жандыктар уйкуга кирди, бөжөк да ойлонуп жатып уктап кетти. “Хууу хууу” деген үндөн улам ойгонуп, ал эмне дегиче болбой, күн көтөрүлүп жарык киргенин байкады. Жолун таап үйүнө келди. Энеси абдан тынчсызданып аны күтүп аткан экен, мындан кийин мындай бейбаштык кылбагының деп кучагына алды.

30-октябрь

Жүзүнчүсү сен болосун

Венгр жомогу

Бир аялдын үч кызы болгон экен. Алардын биринчиси сөзгө чебер, экинчиси жагымдуу, үчүнчүсү уйкучу экен.

Бир күнү кечинде апасы очоктогу отту жагайын десе, ширенке таппайт. Жакшы сүйлөгөн кызын коңшунукуна ширенке алып келгенге жиберет. Ал ширенкесиз келет. Жагымдуу кызын жиберет. Ал да алып келбейт. Уйкучу кызын жиберсе, алып келе жатып, очоктун алдында отурган бир карыяны көрөт.

- Кутмандуу күнүңүз менен!
 - Кутмандуу түнүң менен, кызым.
 - Уруксат берсеңиз, мен сизге бир нерсе айткым келет.
 - Сени угуп жатам.
 - Сиздин чоң бутуңуз бар экен.
 - Мен бул бутум менен ааламга саякатка чыктым.
 - Сиздин кулактарыңыз да чоң экен.
 - Мен дүйнөдөгү болгон бардык нерсени угам.
 - Сиздин көздөрүңүз да өзгөчө чоң экен.
 - Мен дүйнөдөгү бардык нерсени көрүп турам.
 - Сиздин колдоруңуз да алп экен.
 - Мен дүйнөдөгү бардык нерсени кармай алам.
 - Оозуңуз да оголе чоң экен.
 - Ооба, оозумду ачканда эле элдин баары эсинеп баштайт.
- Ушул убакка чейин токсон тогуз бала эсинеди. Анан баары уктап калышты. Эми уктагандардын жүзүнчүсү сен болосун деген экен.

31-октябрь

Тыйын чычкан менен карышкыр

Орус жомогу

Тыйын чычкан бактан бакка секирип жүрүп, уйкусурап жаткан карышкырдын үстүнө кулап түшөт. Карышкыр секирип туруп, аны жемекчи болот. Тыйын чычкан карышкырдан:

– Мени коё берчи, -деп суранат.

Карышкыр:

– Жарайт, мен коё берейин, бирок сен мага айтчы, тыйын чычкандар дайыма эмне мынча шайырсынар. Мен дайыма эмне кылаарымды билбей, зеригип жүрөм. Силерди карасам, ары-бери секирип, ойноп жүрөсүңөр.

Тыйын чычкан:

– Сен мени алгач коё бергиниң, мен анан сага айтып берейин, азыр мен коркуп турам, - дейт.

Карышкыр аны коё берет. Ал бакка секирип чыгат да:

– Сен каардуу болгондугуң үчүн дайыма зеригесин. Сенин ызакордугуң жүрөгүңдү кысып турат. А биз болсок, эч кимге жамандык каалабагандыгыбыз үчүн шайырбыз, дайыма көңүлүбүз жайдары, - деген экен.

Ноябрь

Ноябрь

- 1-ноябрь. Кызарт. Кыргыз жомогу.
- 2-ноябрь. Чарчаңкы жолоочунун жомогу. Эстон жомогу.
- 3-ноябрь. Жакшыбы же жакшы эмеспи? Дания жомогу.
- 4-ноябрь. Апенди жана ач көз кожо. Кыргыз жомогу.
- 5-ноябрь. Саткын уул. Немец жомогу.
- 6-ноябрь. Дөөдөй чоңойгон сабиз. Немец жомогу.
- 7-ноябрь. Отунчунун уулу жана токойдун ээси. Норвегия жомогу.
- 8-ноябрь. Арстан менен чиркей. Швед жомогу.
- 9-ноябрь. Качырдын баласы, түлкү жана карышкыр. Чех жомогу.
- 10-ноябрь. Бош гүл идиш. Корея жомогу.
- 11-ноябрь. Палко жана анын эшеги. Венгр жомогу.
- 12-ноябрь. Чабалекейдин жыл сүрүүсү. Италия жомогу.
- 13-ноябрь. Кара поезд. Түрк жомогу.
- 14-ноябрь. Крокодил менен төө кушунун чатагы. Француз жомогу.
- 15-ноябрь. Эки тобокелчи. Немец жомогу.
- 16-ноябрь. Ит досун кантип издеп тапты? Мордова жомогу.
- 17-ноябрь. Аңчы менен тайганы. Индеец жомогу.
- 18-ноябрь. Коёндор дарактарды эмнеге кемирет? Япон жомогу.
- 19-ноябрь. Кичинекей жылдыз менен ай. Түрк жомогу.
- 20-ноябрь. Таз бала менен сыйкырдуу дагара. Түрк жомогу.
- 21-ноябрь. Тыйын чычкан. Азербайжан жомогу.
- 22-ноябрь. Абышка менен дөө. Кыргыз жомогу.
- 23-ноябрь. Ким күчтүү? Башкырт жомогу.
- 24-ноябрь. Кыз менен асман тууралуу жомок. Орус жомогу.
- 25-ноябрь. Билерман кыз. Уйгур жомогу.
- 26-ноябрь. Мык кага албаган балка. Орус жомогу.
- 27-ноябрь. Акылдуу тикмечи. Армян жомогу.
- 28-ноябрь. Жалкоо кыз. Башкырт жомогу.
- 29-ноябрь. Падышанын үч күлкүсү. Уйгур жомогу.
- 30-ноябрь. Ах менен ох. Өзбек жомогу.

1-ноябрь

Кызарт

Кыргыз жомогу

Илгери жайдын толуп турган, жайлоонун болуп турган кезинде айт майрамы болот. Кызыл– тазыл кийген кырк кыз экинчи айылга айт-тап келиш үчүн чыгышат. Алар майрамдын кызыгына батып, эки– үч айылды кыдырып, кайра кайткан мезгилде кеч кирип кетет.

Тоо жеринин аба - ырайы бат өзгөрүлүп турат эмеспи, түш чендеги чайыттай ачык күн бүркөлүп, бат эле уйгу– туйгу бороонго айланып, белдин кырына чыгып калган кыздар бороонго буюгуп, жолдон адашып калышыптыр. Жайдын күнү жеңил кийимчен кыздар сууктун күчүнө туруштук бере албай таң атканча тонуп калышат. Кыздардын арасында жетим кыз бар экен, ошол жалгыз аман калыптыр.

Отуз тоуз кыз тоңуп өлгөн жерге сөөгүн жашырып, ошондон кийин ал жердин аты “Кызарт” (кыз ашуу) аталып калган дешет. Азыр да бөөдө өлүм болгон кыздардын бейитинин калдыктары бар, бирок алар чын эле кыздардыкыбы же башканыкыбы, ким билет?..

2-ноябрь

Чарчаңкы жолоочунун жомогу

Эстон жомогу

Кыштын ызгардуу күнүндө бир жолоочу чарчап - чаалыгып бараткан болот. Кечке жуук бир чакан там көрүп, үмүт менен ага жакындайт. Эшикти каккылап:

– Теңир жиберген жолоочумун. Мени бүгүн кала турган жер менен камсыз кыла аласыңарбы?

– Албетте, биздин үйдө калсаң болот. Бирок бир шарт коёбуз, таң аткыча уктабастан, бизге жомок айтып бересиң. Сен дүйнөнү кезген адамсың. Аябай кызыктуу окуяларды билесиң, – дейт кожоюн.

– Макул, бирок менин да шартым бар. Мен жомок айтып жатканда эч ким жолтоо болбош керек. Бирөө жарым тоскоол болуп сөзүмө аралашса, анда шыр эле уктап калам, – дейт жолоочу.

Макулдашышат. Жолоочу айта баштайт. Жолоочу терең эсинең, анан сөзүн баштайт. “Мен карганы тиктедим, карга мени тиктеди. Анан ал учту. Жогорудан ал мени, мен аны тиктедим. Бир нече убакыттан кийин ал жерге конду, мени карады мен аны карадым”. Кайрадан эсинең сөзүн улайт: “Карга жогору учту, мени тике тиктеди. Мен да андан көзүмдү албадым”.

– Ох, жетет, эмне кечке ушинтип тиктешип тура бердинерби?– деди чыдамы кеткен үйдүн кожоюну.

– Биз макулдашкан эрежени буздуңуз. Менин жомогум ушуну менен аяктады. Түнүңөр бейпил болсун деп - уйкуга кеткен экен.

3-ноябрь

Жакшыбы же жакшы эмеспи?

Дания жомогу

Айылдын бир дыйканы сүйрөмө араба менен тегирменге буудай алып баратыптыр. Буудайды тартып, ун кылып, аялы аны нан кылат экен. Анын маңдайынан кап көтөргөн адам чыгып, экөө дем алып туруп калышат. Тегирменге бараткан адам:

- Жол түзбү? Тегирмен иштеп жатабы? -деп сурайт.
- Эч билбейм, ал тарапка барган жокмун. -деп жооп берет.
- Жаш жигит, сен эмне дайыма аз сүйлөйсүңбү?
- Мен жаш жигит эмесмин, жыйырма жылдан бери үй-бүлөлүүмүн.
- Жакшы экен.
- Эмнеси жакшы?
- Эмнеси жаман?
- Аялым абдан картаң.
- Анда жаман.
- Менимче жакшы.
- Эмне үчүн?
- Картаң, бирок үйү, акчасы бар.

- Анда жакшы.
- Эмнеси жакшы. Акчасы бар, бирок азыраак.
- Анда жаман.
- Эмнеси жаман, мен ал берген акчага төрт кой алдым.
- Анда жакшы.
- Эмнеси жакшы, койлорду союп, кууруп жатканыбызда байкабай энем үйдү өрттөп алды.
- Ай, жаман болгон турбайбы.
- Эмнеси жаман. Жаңы үй курдум.
- Анда жакшы, эч бир маселе калбаптыр.
- Жакшы болчу беле. Жаңы үйгө көчүп жатканыбызда аялым жыгылып, моюнун сындырып алды.
- Ах, жаман болгон турбайбы.
- Эмнеге жаман. Мен башка жаш бирөөгө үйлөндүм.
- Анда жакшы.
- Эмнеси жакшы. Керели кечке күзгү карагандан башка иши жок. Кирди, идишти мен жууйм, үйдү мен тазалайм.
- Айтпадымбы, абдан жаман болгон турбайбы. Көрүшкөнчө! -деп жолуна түшүптүр.

4-ноябрь

Апенди жана ач көз кожо

Кыргыз жомогу

Илгери-илгери бир апенди менен ач көз кожо деген болгон экен. Күндөрдүн бир күнүндө апенди кожого келип: “Казаныңды берип тур, тамак бышырып ичейин” -дейт.

Эртеси апенди кожонун казанына дагы бир кичине казан кошуп кожого келип:

– Ой тобоо, кожом, куданың кудурети менен казаныңыз төрөдү. Ишенбесениз мына -деп, эки казанды тең кожого берет. Ачкөз кожо апендинин эки казан бергенине ичинен тынып, сүйүнүп алып калды.

Күндөн - күн өтүп дагы бир күнү апенди кожого келип: “Ой кожом, казаныңызды дагы бир күн берип туруңуз” -деп сурап алып барып сындырып таш-

тайт. Эртеси кожого келип: “Ой кожо, казаныңыз төрөй албай өлүп калды”-дейт. Анда кожо:

– Эмне себептен казан төрөй албай өлүп калды? Кандай болсо да, таап бересин. Таппасаң казыны чакырттам, -деп ачууланат. Казы жигиттерин жиберип апендини чакыртат. Казы: “Кожо, кана, эмне арызың бар?” -дейт. Кожо “өх!” деп жөлөнүп чөк түшүп отура калып:

– Таксыр, иштин башталышы мындай. Бир күнү апенди келди да казанымды сурап алып кетти. Эртеси казаның сынып калды деп казанымды бербеди, -дейт.

Анда казы:

– Ай, апенди, сен айт, –деди. Анда апенди мындай деди:

– Кожонун казанын алдым да, эртеси казаны төрөдү эле алып бардым. Кош. Андан дагы бир күнү казанды дагы алып келдим эле, казан төрөй албастан өлдү, –деди.

Анда казы:

– Ай кожо, казандын тууганы ырас беле? –деди.

– Ооба казанымдын тууганы ырас, –деди кожо. Казы: – Аа, анда казаның тууганы ырас болсо өлгөнү да ырас, –деп апендинин сөзүн колдойт. Ошентип, апенди кожону женген экен.

5-ноябрь

Саткын уул

Немец жомогу

Бир күнү кембагал адам аялы менен бакчасында тамак жеп жатышкан. Табакта кызартылган тооктун эти. Ошол маалда алардыкына атасы келип калат. Добуш чыкканда кембагал тооктун этин артка ката салат. Атасы келип, дасторкондон бир сындырым нан менен бир ууртам суу ичип, “аш болсун” деп туруп кетет.

Атасы кеткен соң кедей этти жейин деп артын карабай эле табактагы тоокту кармаса муздап калыптыр. Караса, эт бакага айланып калган болот.

Бака:

– Сен атаңа тооктун этинен бергин келбеди. Ал сени өмүр бою багып келди. Сен өзүмчүлдүк кылдың, эми мени күндө тоок эти менен багасың,-дейт.

Бака дыйкандын маңдайына жабышып алат. Ошол күндөн баштап дыйкандын маңдайынан түшпөйт. Бака күндө үч маал “тооктун этин жейм” деп талап кылат. Тоокканадагы тооктордун бардыгы союлуп бүткөндөн кийин колундагы өгүзүн, коюн, жылкысын сатып тоок алууга аргасыз болот. Абдан жакырданат.

Акыры чыдамдары кеткенде атасына барышып, окуяны төкпөй-чачпай айтып берип, андан кечирим сурашат. Атасы:

– Балам, өзүмчүлдүк кылса да, ага жамандык каалабайм. Мен сени кечирдим. Сен абдан жүдөптүрсүң, балам,– деп боору ооруйт. Ошол күнү бака дыйкандын маңдайынан чыгып, чөптөрдүн арасына секирип кирип, көздөн кайым болгон экен.

6-ноябрь

Дөөдөй чоңойгон сабиз

Немец жомогу

Илгери өткөн заманда эки бир тууган болуптур. Экөө тең аскерге бир күндө чакырылат. Биринчиси кызматын мыкты өтөгөндүгү үчүн курал жарак, ат жабдыктарын белекке алып, аскер башчылыкка дайындалат. Экинчиси эч ийгиликке жетише албайт. Белгилүү убакыт өткөн соң аскерликте кыйналган бир тууган, мындан аркы жашоосун пландайт. Эң мыктысы туулуп - өскөн айылыма барайын да, дыйканчылык менен алектенейин деген чечимге келет.

Айтканындай айылына барып, жер алып, сабиз эгет. Эккен сабиздеринин түшүмү мол болуп, айылдаштары ага суктанышат, мынчалык жолдуулугуна таң калышат. Убагы келгенде сабиздер жетилет. Атүгүл, бир сабиздин көлөкөсүндө үч киши эс ала тургандай болот.

Дыйкан сабизди эки уйга аркан байлап тартып атып, араңдан зорго жулат. Ал сабиз арабага эптеп багат.

Дыйкан:

– Бул сабизди эмне кылсам? –деп ойлонот. Жейин десе, өтө эле чоң, бүтө турган эмес. Сатайын десе, муну ала турган кардар чыга тургандыгы күмөн. Акыры сабизди падышага белек кылмакчы болот. Унаасына салып, падышанын сарайына алып барат. Сарайдын кароолчулары, аскерлеринин жардамы менен сабизди арабадан түшүрүшөт. Падышанын жанына келип:

– Падышам! -деп сөз баштагыча, ал сабиздин чоңдугун көрүп таң калат, дыйканды аябай мактап, куттук айтаат.

– Азаматсың, дыйкан деген ушундай болот. Ишин мыкты жасаган адамдарды мен абдан жакшы көрөм, -деп дыйканга алтын, асыл таштардан турган белектерди берет.

– Падышам, -деп сөзүн улайт дыйкан. Мен сиздин мамлекетинизде аскерлик кызматымды өтөдүм, бир тууганым азыркыга чейин аскердигин өтөп жүрөт. А мен болсо дыйканчылыкты жакшы кылганым үчүн сиз берген алтын жана баалуу таштар менен заматта бай, бардар болдум.

Муну аскерлик кызматын өтөп жаткан агасы да угуп калат. Падышанын инисине берген алтын, баалуу таштарды алганына ичи тарыйт. Ал да падышага белек берип, алтын, асыл таштардан алсам деп ойлонот. Инисинен дагы бай болгусу келет. Өзүнүн алтын, күмүштөрүнүн бир бөлүгүн сандыкка коюп, бир бөлүгүн падышага алып келет. Падыша:

– “Сен мага алтын, күмүш алып келгенине караганда булар сенде көп болуш керек. Мен сага элде жок өзгөчө белек тартуулайын” -дейт да, кызматчыларына чоң сабизди алып келтирип, ага тартуулайт. Ошентип, түшүмдүн эң мыктысы байыгысы келген агасына тийген экен.

7-ноябрь

Отунчунун уулу жана токойдун ээси

Норвегия жомогу

Бир отунчу үч уулу менен токойдун четинде жашачу экен. Алар күн бою токойдон отун кыйып, шаарга сатышчу. Токойдун ээсине да пайдалангандыгы үчүн акча төлөшчү.

Отунчу бир күнү уулдарына:

– Уулдарым, мен карыдым. Мындан кийин токойго бара албайм. Силер чоңойдунар. Күнүгө токойго бирөөң баргыла. Ырыскыбыз ошентип уланып турсун,-дейт.

Эртеси балдардын улуусу токойго барат. Балтасын бүлөп, бир чынар теректи чапканда үн угулат:

– Мен бул токойдун ээсимин, сен бул дарактарды эмне үчүн уруксатсыз кыя-

сын?

Уул коркуп, балтасын да калтырган бойдон качып кетет. Атасы ага:

– Мен сени ушинтип чонойтгум беле? Бул биздин токоюбуз. Отун кыйгандыгыбыз үчүн токойдун кожоюнуна акча төлөйбүз. А сен коркуп жүрөсүң!

Кийинки күнү ортончу уулу барат. Отун кыйып баштаганда маңдайынан токойдун ээси чыга калса, коркконунан буту бутуна тийбей ал да качат. Үчүнчү күнү азыгын энесине даярдатып кенже уулу жолго чыгат.

Отун даярдап атса, токойдон катуу үн:

– Токойду эмне үчүн кыясың? Сага кандай жаза берейин, өзүң танда!-дейт.

– Токойду пайдалангандыгы үчүн атам элүү жылдан бери акча төлөйт, а сен кимсиң? Жогол, көзүмө көрүнбөй, болбосо сени таштай майдалап, суунду сыгам,-дейт кенже уул. Күл азыгынан сырды алып чыгып, суусун сыгат.

Токойдун ээси таштан да суу чыгарган кандай күчтүү неме деп коркуп калат. Кечинде аны үйүнө тамакка чакырат. Анын токойдун ичинде үйү бар экен.

– Кудуктан өзүңө жеткендей суу ал - деп, жигитке кайрылат. Кудуктун жанындагы казандай чоңдуктагы чакаларды көрүп, бала дагы куулук кылат:

– Мен суу тартып убара болбойм, кудукту бөлмөгө эле алып келем, -дейт. Токойдун ээси аябай коркот. Кудукту козгоп койсо, мен анын ордун кантип толтурам?-деп ойлонуп калат.

Тамак жеп жатканда бала, куржунун көйнөгүнүн ичине иле калып:

– Экөөбүз жарышалы, кимибиз дагы көп тамак жейт экенбиз?- дейт.

Бала бир чымчым оозуна салганда, жин беш чымчым салат экен. Бала жеп жаткансып, тамакты куржунуна сала берет. Токойдун ээси тоюп калса да, жигиттин тоё турган түрү жок. Бала:

– Досум, какап калдың окшойт, эгер жарышкың келсе бычак менен курсагыңды жар! Сен ашказаныңды бошоткон соң кайра жейли, -дейт.

Ал бычакты кармап турган жигитти көргөндө коркуп кетет да: “Жок сен утун, бул сандыкта толо алтын бар. Алтын да, токой да сеники болсун, мага тийбе,” –деп кетенчиктей баштайт.

Отунчунун баласы бир сандык алтын алып үйгө келет. Алтындар неберелерге да жете тургандай өлчөмдө көп экен. Ал күндөн баштап атасы эс алууга чыгат. Бир туугандар муктаждыктарына жараша отун топтойт. Алып келген алтындарды керектеп, бай жана бакубат жашап калышыптыр.

8-ноябрь

Арстан менен чиркей

Швед жомогу

Чымын– чиркейлердин баткактарда жүргөнүн, тамакты чогуу таап же-гендиктерин уксаңар керек. Бирок биздин жомогубуздагы чымын–чиркейлер алардан башкача экен. Алар топ болуп жүргөндөн сырткары жалгыз жүргөндү, көңүл ачканды жана саякаттаганды жакшы көрүшчү экен.

Бир күнү чиркей учуп жүрүп уктап жаткан арстанды көрөт. Ал - айбанаттардын эн коркунучтуусу. Бардык айбанаттар түшүнө кирсе да коркушат. Астынан чыккан жандыкты тирүү коё бербейт.

Чиркей кылычын чыгарып, арстандын мурдуна саят, арстан камырап койбойт. Арстандын калың терисинен кылычын араңдан зорго чыгарат.

Дагы бир жолу качырып бир салат, дале камырабайт. Чиркей арстанды өлтүрдүм окшойт деп ойлойт. Кыймылсыз жаткан арстанды көрүп, сүйүнгөн бойдон досторуна сүйүнчүлөгөнү учуп жөнөйт:

– Жеңиш, жеңиш достор! Силерге айта турган маанилүү жаңылыгым бар. Арстанды өлтүрдүм. Чиркей окуяны төкпөй-чачпай айтып берет. Жүздөгөн чымын– чиркей арстан жаткан жерге учуп келишет. Карашса, чындап эле арстан кыймылдабай жатат. Чымын– чиркейлер тойлоп киришет. Арстанды өлтүргөн чиркейди алкышташат. Бардык чымын– чиркейлер арстандан өчтөрүн алышат. Тиштешет, арстандын кулагына мурдуна конушуп, каалашынча ызылдашат.

Арстан терең уктап жаткан жеринен ойгонот. Адатынча куйругун бир аз кыймылдатып коет. Дал ошол мезгилде жерге чиркейлер топтолуп алган экен, жүздөгөн чиркейлер куйруктун алдында калат. Чымын– чиркейлердин жеңиш майрамы ошол жерден токтойт. Эмне болуп кеткенин түшүнө алышпай бир тобу качып кутулат. Ошол күндөн бери чымын– чиркейлер арстандын жанына да бара албас болушкан дешет.

9-ноябрь

Качырдын баласы, түлкү жана карышкыр

Чех жомогу

Качырдын баласы кырда ойноп жүргөн. Олжо издеп жүргөн түлкү аны көрүп калып:

– Сен кимсиң, мойтойгон, атсыңбы же эшексиңби?

– Ким экенимди билбейм, атам ат, энем эшек. Экөө тең оо дүйнө кеткен, -деп жооп берет ал.

– Сенин атың ким?

– Атымды ким койгонун билбейм, бирок туулганымда арткы туягымдын астына жазып коюшкан экен. Окуп көрөсүңбү?

– Жоок, кереги жок,-деп түлкү жолун улайт. Баратып карышкырга жолугуп:

– Досум, тигил жакта семиз качыр жатат. Олжо сага маңдайыңа келиптир.

Сен болсо аны байкабайсың, – дейт түлкү куулугуна салып.

– Түлкү тууган, алдайм деп ойлобо, тамашанды көтөрө албайм, кечирбеймин, -деп эскертип, карышкыр түлкү көрсөткөн жакка жөнөйт. Караса, качыр оттоп жүрүптүр. Карышкыр качырды көрөөр замат оозунан шилекейи агып:

– Сен кимсиң, бөжүрөкөй? Атсыңбы же эшексиңби?

– Мен дагы билбейм, атам ат, энем эшек экен. Экөө тең оо дүйнө кеткен.

– Атың ким?

– Атымды ким койгонун билбейм, бирок туулганымда арткы туягымдын астына жазып коюшкан экен. Окуп көрөсүңбү?

– Көрсөтчү, көрөйүн, -деп качырдын туягына эңкейгенде, баш талаштыра тээп калат. Карышкырдын көзүнөн от чыгып кетет. Бир топтон соң араңдан зорго өзүнө келгенде качыр эчак качып кеткен болот. Түлкү болсо карышкырды тиктеп, мыйыгынан күлүп турган болот. Карышкыр:

– Мага эмне болду?

– Сен тамга таанып окуй албагандан кийин, башың айланды. Маалыматсыздык ушуга жеткирет тура,-деп түлкү каткырып жолуна түшүптүр.

10-ноябрь

Бош гүл идиш

Корея жомогу

Бир мамлекетте мураскору жок улгайган падыша болгон экен. Карыган сайын ордумду ким басат деген ой басат. Ордумду татыктуу адам басын, -деп мамлекетиндеги бардык эркектерди бир жерге топтойт. Аларга бирден гүлдүн уругун таратат. "Бул уруктардан киминер гүл өстүрсөңөр менин тактыма отурасыңар" деген тапшырма берет.

Ир деген адам урукту абдан бапестеп, эрежелерди сактап эксе да, гүл такыр чыкпайт. Апасы идиш которуп өстүргөнгө аракет кылса да, майнап чыкпайт. Падыша айткан күн келип, жигиттердин баары ар түрдүү гүл менен сарайга келишет. Ир гана гүлсүз.

Падыша гүлдөрдүн баарына көз салып кыдырып чыгат. Ирге келгенде:

– Балам, сенин челегинде гүл жок го?-дейт.

– Ооба падышам, гүл такыр өнгөн жок. Өткөн жылы сиздин бакчадан мөмө уурдагам, ошондуктан гүл чыкпай койду окшойт.

Падыша аны кучактап, өзүнөн кийинки мураскордун табылганын жарыя кылат. Башкалар гүлү жок келген адам кантип мураскор боло тургандыгына түшүнө алышпайт.

Падыша:

– Мен издеген адамымды таптым. Силерге берген уруктардын баары ысык суу менен жуулгандыктан, алардан гүл өнүп чыгышы мүмкүн эмес эле. Чындыкты Ир гана айтты. Мен аны мураскорум деп жарыялайм,- дейт. Ошентип, Ир акыйкатты айткандыгы үчүн падышанын мураскору болуп калат.

11-ноябрь

Палко жана анын эшеги

Венгр жомогу

Бир айылда жашаган Палко аттуу баланын бир эшеги бар экен. Бир күнү Палко чытырман токойго эшеги менен кирип баратып, эргежел бирөөнү жолуктурат. Эшек аны байкабай башындагы баш кийимин чайнап кирет. Эргежел аябай ачууланып, Палкого:

– Эмнеге эшегинди карабайсың, сенин эшегинди мен кайтарышым керекпи?

Палко эргежелдин шапкесин караса, тамтыгы чыгып кетиптир. Палко актануу үчүн эргежелге:

– А сен эмнеге шапкеңе ээ боло албайсың? -дейт.

Эргежел абдан ачууланып:

– Мен сага каргыш айтам, мындан кийин эшегин сен эмне сүйлөсөң, баарын кайталасын, -дейт. Палко анын айткан сөздөрүнө күлүп:

– Анын менин сөздөрүмдү кайталашы мага дагы кызык эмеспи, -деп эргежелдин айтканына маани бербей кете берет. Артын караса эргежел жок. Палко таң калып, анан эшегинин жанына барып, “кеттик” эшек десе, эшек да ага “кеттик” деп кайталайт. Эшекти ордунан жылдыра албаган соң, таяк менен сабап кирет, эшеги аны тээп баштайт. Палко:

– Жардам бергиле, -деп кыйкырган сайын эшеги да “жардам бергиле”, -деп кайталайт. Токойдогу отунчулар Палкого жардам берип, бирок экинчи жардам сурагандын ким экенине акылдары жетпейт. Палко эшеги экенин айтат. Токойчулар Палкону калпычы экен деп, хан сарайына алып барышат.

Хан Палкону абакка салдырат. Палко эргежелге жасаган мамилесинен улам ушундай абалга туш келгенин ойлонуп кейийт. Камакта эң акыркы сөзүңдү айт дегенде, эшегинен ажыраткыла дейт. Палко ханга:

– Мени түшүнүп коюңуз, менин күнөөм жок - дейт, анын артынан эшеги да ал сөздөрдү кайталайт. Хан абдан таң калып, күлкүсүн тыя албайт. Палко менен эшегин сарайга алдырып, абактан куткарган экен.

12-ноябрь

Чабалекейдин жыл сүрүүсү

Италия жомогу

Картаң куш ноябрда тааныбаган душманга жолугат. Ал коркунучтуу душман эле. Ал ким? Кандай неме? Эч ким билчү эмес. Анткени көрүнбөй келип, олжосун алып кетип турчу. Коен, чычкан сыяктуулар ага олжо болуп бирден азайып жагты. Түнү ким жалгыз калса, ал жандыктын колуна түшө турган.

Ал ким? Эки буттуубу, төрт буттуубу, кушпу? Айтор, белгисиз. Токойдун жаныбарлары анын изин көрүү үчүн кардын жаашын күтүшөт.

Бир күнү түнү кар жаады. Эртең менен бөжөктүн жоголгону белгилүү болду. Издешти, бирок таба алышпады. Кеч киргенде бөжөктүн бутунун изин көрүштү. Анын изинин жанында чоң тырмактын издеринен башка эч нерсе байкалбайт.

– Коркуп атам, бул токойдон көчүп кетели, – деп, чабалекейдин балапаны энесине жабышты. Ошентип дарыянын жээгине көчүштү.

Балапан:

– Бул жер жакшы экен. Душман алыстан көрүнүп турат, жашыңанга үлгүрөбүз. Токойдогудай караңгы эмес, жарык.

Жалбырактар коңур күрөң түскө боёлгон. Кээде кар жаап, кайра ээрип кетет. Дарыяга эртең менен суу каймактап тоңуп калууда. Куштардын көпчүлүгү жер которуп, жапайы каздар көчсөкпү, же калсакпы, – деп турган мезгили эле. Дарыя тонбосо кала берели дешти, бирок барган сайын сууктап, бир жолу кар жаагандан кийин кайра эриген жок.

Чабалекейлер тынч жашап жаткан, бирок бир күнү жапайы каздардын бири жоголгондугу тууралуу кабарды укканда чочулай башташты.

Картаң куш:

– Баягы душман токойго эле эмес, дарыянын жээгине дагы келген экен. Эми дагы жер которолу, – деди.

Башка куштар тажрыйбалуу куштан ноябрдан кийинки ай тууралуу маалымат алышты да, жер которушту.

13-ноябрь

Кара поезд

Түрк жомогу

Илгери токойду аралап өткөн кара поезд болгон экен. Шаардыктар айылга ушул поездге түшүп барышчу. Токойдогу жаныбарлар аны абдан жактырат эле. Поезд токойго жакындаганда үнүн узакка созуп белги бере турган. Бардык жаныбарлар поездди көрүүгө ашыкчу. Коен жана тыйын чычкандар кулактарын делдейтип, салам беришет. Гүлдөр ийилип, куштар болсо поезд менен тең жарышышат. Поезд аларды колдоп аткандай “гууп, гууп, гууп” деп жолун улантат, бул окуя күндө кайталана тургандыктан, ар бири бул убакытты күтө турган.

Бир гана кара карга поезддин үнүн жактырчу эмес, анткени анын өзүнүн үнү да начар эле. Акыры поездге барып:

– Сенин үнүңдү эч ким жактырбайт. Башты оорутуп, кыйкыра бербечи,-деп зекийт. Поезд абдан капаланат:

– Менин үнүмдү баары жактырат деп жүрсө...

Кийинки күнү бир гана жолу “гуууп” деп, токойго келгенде акырын өтүп кетет. Жаныбарлар анын үнүн укпаганы менен чыккан түтүндөн байкап калып, чуркап келишет, бирок саламдашканга жетишпей калышат.

Ушунчалык жай, көңүлсүз жүргөндүктөн айылга мөөнөтүнөн кеч барат.

Кийинки күнү поезд токойдон өтүп баратып, такыр үнүн чыгарбайт. Мындан кийин токойдогу жаныбарларды көрбөйт экенмин, -деп капа болуп, турган жеринде токтоп калат. Ушул күндөн баштап айылга поезд каттабайт. Кечээ да кечикти эле, бүгүн келбей калды. Адистер станцияга алып барып, текшерешет.

Поезд жүрбөй калганда токойдогу жаныбарлар бизге таарынды го деп абдан тынчсызданышат, капаланышат, айрымдары ыйлайт. Булардын баарын байкаган карга жаңылыш иш жасаганын сезет.

Жалпы токойдо жашагандардын жыйыны өтөт, карга жасаган күнөөсүн мойнуна алат. Поездден кечирим сурай турган болот. Поездге барып болгон окуяны түшүндүрүп, кечирим сурайт. Ал абдан сүйүнүп эртең жолго чыгамын деп сөз берет.

Поезд оңдогучтар тетиктерде эч маселе жок экендигин аныкташып, барды-

гын жаңылап, майлап коюшат.

Поезд токойго жакындаганда “гууп” деп, узакка үнүн чыгарып, сүйүнүчүнөн кабар берет. Коёндор, тыйын чычкандар, куштар андан бетер сүйүнүшөт. Поезд аларды көргөндө дагы сүйүнүп, түтүнүн асманга чубатат. Ошол күнү айылга убагында жетет, ошондон бери такыр бузулбай жүрүп жаткандыгын айтып жүрүшөт.

14-ноябрь

Крокодил менен төө кушунун чатагы

Француз жомогу

Бир күнү крокодил курсагын тойгузуп, дарыянын жээгинде уктап жаткан болот. Ошол маалда бир төө кушу жээкке суу ичкени келет. Төө кушу өзүн жогору коюп, жээктеги крокодилге:

– Кандайсың, жалкоо? -деп тийишет.

Крокодил ага ачууланып:

– Сенин мамилең жакшы эмес, досум. Алгач башкалар менен мамиле түзгөндү үйрөн, экинчиси менин атым жалкоо эмес, крокодил,-дейт. Анда төө кушу:

– Эмне айырмасы бар, жалкоо менен крокодилдин. Кечке бул жерде жатасың.

Эң жай кыймылдаган айбанатсың. Андан тышкары ыраңың да суук, -дейт.

Ошол маалда өзүнүн куйругунун кандай кооз экендигин көрсөтүү үчүн айла-нып коёт. Дал ошол мезгилде асман бүркөлө түшөт.

– Койкондобой жаныңды куткарып кал, бул аңчылардын келе жаткандыгынан кабар берет. Кутула албасаң жем болосун. Мени түрү суук деп жатасың, менин кебетем - менин сакчым, -дейт крокодил. Анда төө кушу:

– Чындап эле сени эмне кылышсың? Англис айымдарынын шапкасына кооздукка колдонгонго да жарабайсың, -деп өзүнүн сулуулугун даңазалай берет.

Аңгыча аңчылар жакындап, төө кушун курчап калат.

Бирок крокодил да акылын колдоно алган жок. Төө кушун аңчылар кармап алганына сүйүнүп, кыйкырып жибергенде, аңчылардын мылтыгынан чыккан ок аны да куткарбайт.

Бир нече айдан кийин англис айым Лондондогу дүкөндөн төө кушунун түгүнөн жасалган тон менен шляпа тандайт. Ал биз билген төө куштун түгүнөн жасалган экен. Андан кийин капчыгын чыгарса, ал капчык биз билген крокодилдин терисинен жасалыптыр.

15-ноябрь

Эки тобокелчи

Немец жомогу

Эки тобокелчи өздөрүн сыноо үчүн сапарга аттанышат. Бир жол кесилишинен: “Буга чейин көрбөгөн нерсени көргүң келсе, онго бурул, алдындан бир дарыя чыгат. Аны өтсөң, тоонун этегине келесиң, ошол жерден пилдин айкелин көрөсүң, аны тоого алып бар. Ал жерден таң каларлык бир нерсеге туш келесиң” деген жазууну көрүшөт.

Экөө таң калып башын тырмап отуруп калышат. Бирөөсү ордуна тура калып: “Менимче, бирөөлөр биз менен тамашалашкысы келген го, бул жерден онго бурулса болот, бирок дарыяны кантип өтөбүз. Ага да макул пилдин айкели оор, же тескерисинче, абдан эле кичинекей болсочу. Мен кошулбайм, досум, бул болбогон эле нерсе”, – деп баш тартат.

Экинчиси онго бурулуп жөнөп калат. Дарыя чындап эле чоң экен. Жакшы сүзө албаган адам чөгүп кетчүдөй. Ага карабай дарыядан өтүп жээктен айкелди табат. Ал бир пилдин баласынчалык чоңдукта, уйдун көлөмүндө экен.

Айкелди көтөрүп тоого бет алат. Чарчаган кезде токтой калып, шорголоп аккан терин аарчийт. Кеч киргенде арандан зорго тоонун башына чыгат. Так ошол мезгилде пилдин баласына жан кирип, кыйкырып баштайт. Айланасына курал жарактуу толтура адам чогулганын байкап, айкелди жерге коюп, кылычын кынынан сууруйт. Бирок куралчан адамдардын согушайын деген ойлору жок. Алар:

– Сен эми биздин падышабыз болосуң. Биз сени канча жылдан бери күтүп жүрөбүз, – дешет. Ал чечкиндүүлүгү, сабырдуулугу менен куралдуу жаштарга лидер, падыша болуп калган экен. Ким билет, дале башкарып жүргөн чыгаар...

16-ноябрь

Ит досун кантип издеп тапты?

Мордова жомогу

Илгери өткөн заманда токойдо бир ит жашаган экен. Ал жалгыздыктан тажап өзүнө дос издеп жөнөйт. Анын досу эч кимден коркпос болушу керек эле. Ит жолдон коёngo жолугуп, мындай дейт:

– Коён, экөөбүз дос бололу, чогуу жашайлы.

– Макул!– дейт коён. Түн киргенде уктаарга бир жер таап жатып калышат. Түн бир оокумда алардын жанынан чычкан чуркап өтөт. Ит үрүп кирет, коён чочуп кетип, итке ачууланып:

– Эмне үрөсүң, сенин үргөнүңдү карышкыр укса бул жакка келет. Анан бизди жейт. Ит “карышкырдан коён коркот экен, бул мага дос боло албайт. Карышкыр эчтекеден коркпойт тура” деп ойлоп, карышкырды издеп жөнөйт. Карышкырга жолугуп:

– Экөөбүз дос бололу, чогуу жашайлы,-дейт.

Карышкыр:

– Макул, дос болсок жашоо кызыктуу болот, -деп жооп берет.

Экөө уктап жаткан кезде бака секирип алардын жанынан өтөт, аны көрөөр замат ит үрүп кирет. Ага ачууланган карышкыр:

– Сен эмне үрөсүң? Аюу үнүңдү укса келет да, бизди жейт,-дейт.

Ит карышкырдын да корккону бар турбайбы, аюу эч кимден коркпосо керек деп, аны издеп жөнөйт.

Аюуга барып:

– Аюу баатыр, экөөбүз дос бололу, бирге жашайлы ,-дейт.

Аюу:

– Макул, жүр менин ийниме, -деп алып жөнөйт.

Түнү уктап жатканда бир нерсенин жытын сезет да үрүп кирет.

Аюу:

– Токтот, үргөнүңдү, адам укса келет да, экөөбүздүн терибизди сыйырат,- деп урушат.

Ит мунун да корккону бар турбайбы, аны да көрөйүн деп, адамга барат.

– Адам, мени менен дос болгонго, чогуу жашаганга макулсунбу?– деп сурайт.

Адам макул болуп, иттин курсагын тойгозуп, ага өзүнүн үйүнүн жанына үй куруп берет. Үрсө ачууланбастан, тескерисинче, ыраазы болот. Ошол күндөн бери ит адам менен дос болуп калган экен.

17-ноябрь

Аңчы менен тайганы

Индеец жомогу

Илгери индеецтер ири аймакка ээлик кылган кезде бир индеец жана тайганы бир үйдү ээлеп турчу экен. Индеецтин тайгандан башка эч кимиси жок эле.

Бир күнү тайганын үйүнө кароолчулукка таштап, аңчылыкка чыгат. Токойдо баратып, буга чейин көрбөгөн түздүккө туш келет, бул жер бейиш сымал экен. Аңчы аябай таң калат. Анын билгени боюнча бул аймакта өзүнөн башка эч ким жашачу эмес. Бул бакчанын ээси ким экендигин билгиси келет. Акырын бадалдарга жашынып күтүп турат.

Бир маалда үндөр угула баштайт. Дарактардын арасынан өзүнүн тайганы чыга келет. Ал бакчага келгенден кийин үстүндөгү кийимин чыгарганда, аял болуп кубула түшөт. Бул болуп жаткан окуяга абдан таң калат. Көргөн көзүнө ишенбейт.

Аңчы кечке чейин акмалап турса, аял бакчаны кеч киргенге чейин сугарып, отоо чөптөрүн жулуп, караңгы кире баштаганда кайра кийимин кийип тайганга айланып, жөнөп кетет. Кийинки күнү аңчы кайра токойго бараткандай болуп жөнөп калат, бирок түз эле бакчага жөнөйт. Жакын жерге барган соң от жагып, тайганынын келишин күтөт.

Тайган келип кийимин чыгарып, бакчада иштей баштаган кезде, анын кийимин алып отко салып иет. Аял кайра тайган болуп кубула албай калат. Индеецтердин уламышына караганда алар аңчы менен аял болуп кубулган тайгандан тараган. Алар тайгандарды аябай асырап, аздектегендиги да ушул уламыштан улам болушу мүмкүн.

18-ноябрь

Коёндор дарактарды эмнеге кемирет?

Япон жомогу

Илгери айбанаттар баштарынан көп кызыктуу окуяларды өткөрүшүп, көңүлдүү жашашчу. Ошол күндөрдүн биринде таш бака менен коён жолугуп калат. Коён:

– Таш бака кайда баратасың?

– Аба сонун, сейилдеп жүрөм. Экөөбүз жоолукканыбыз жакшы болду. Чер жазалы, – дейт таш бака.

Экөө күрүчтүн унунан нан жасай башташат, торт дагы жасайлы деп сүйлөшүшөт. Бирок коёндун ниети бузулуп, таш баканы алдоону ойлоно баштайт. Ал мындай сунуш киргизет:

– Тортту көмөч казаны менен дарактан кулаталы, ким кармап алса, ошол жесин!

Таш бака бул сунушка көнбөй атып, акыры макулдук берүүгө аргасыз болот. Таш бака торт даяр болоордо табакка жабышпасын деп суу куюп коёт. Коён тортту дарактын жогору жагына алып баратканда эле торт түшүп калат. Коён аны байкабайт. Көмөч казанды тосуп алып ичин караса торт жок. Таш бака тортту жеп отурган болот. Макулдашкандан кийин шартты буза албайт, курсагы ачка, таш бакага карап:

– Таш бака, үстүн сен же, астын мага бер, -дейт.

Таш бака:

– Коён, иши кылып, чала бышса да даамдуу болуптур, -дейт.

Курсагын кампайта тойгузган ташбака бул жарышты кийинки жылы да уланталы деген сунуш киргизет.

Ач калган коён эмне кылаарын билбей даракты караса, торттун калдыгы жабышып калганын көрүп, бактын кабыгы менен кошо кемире баштайт. Коёндор ошол күндөн бери дарак кемирип калышкан экен.

19-ноябрь

Кичинекей жылдыз менен ай

Түрк жомогу

Илгери өткөн заманда ай менен кичинекей жылдыз жолугуп калышат. Экөө бири- бири менен саламдашышат да, дайымкы ордуларын таап жайгашышат.

Бир күнү кичинекей жылдыз “апчу” деп чүчкүрүп иет. Ай жылдызга жаллооруй тиктеп:

– Бүгүн түнү аябай суук болот. Жылуурак кийинип алсаң болмок экен,-деп калат. Жылдыз күнөөлүүдөй:

– Туура айтасыз, бирок үйдөн чыгып баратып, чапанымды унутуп калыптырмын. Сумкам да үйдө болгондуктан, үй тапшырманы аткара албайм. Ал тургай ачкычым да үйдө калыптыр, -дейт.

Эреже боюнча кечинде жылдыздар ордуларына жайгашкандан кийин, таң атканча ошол жерде туруулары керек. Ай жылдызга кайра суроо берет:

– Сен эмне иштерди кыласың өзү?

Анда:

– Тиштеримди тазалайм, үй тапшырмаларды аткарам, мектепке барып келем, үйдөн чыгаарда ачкычты алам, – дейт кичинекей жылдыз.

– Болгону эки- үч ишиң бар турбайбы. Ошолорду да унутасыңбы?

– Мен күндө үч маал тиштеримди тазалайм да,- деп жооп берет.

Ай жылдызга жардам бергиси келип, булутка кайрылат:

– Булут, асманды тосуп, бизди далдалап турчу?

Булут акырын жылып, ай менен жылдыздын бетин жаап калат.

Ошол маалда жылдыз учкан бойдон үйүнө барып, чапанын кийип, сумкасын, ачкычын алып ордуна келип калат. Бул окуядан кийин жылдыздын унутчаактыгы токтоп, так жүрүп калган экен. Карагылачы, балдар, асмандагы ай менен жылдыз бизге күлүмсүрөп, көздөрүн кысып жатышат.

20-ноябрь

Таз бала менен сыйкырдуу дагара

Түрк жомогу

Илгери өткөн заманда бир таз бала болгон экен. Бир күнү апасынан уруксат алып, балык уулоого чыгат. Бир нече балык кармасам, апам менен чогуу бышырып жейбиз деп ойлонот.

Түшкө жуук бир чоң, кооз балык тутуп алат. Балыкты сойсо, ичинен дагара чыгат. Таз бала абдан сүйүнүп, үйгө дагара да алып бара тургандыгын ойлойт. Дагарага суу куйса алар, алтынга айланып турат. Дагаранын сыйкырдуу экендигин түшүнүп, апасына карай чуркайт.

Ошентип мол алтынга ээ болуп, ар кимге текебер мамиле кылып калат. Өзүнө сарай курдурат. Үй тиричиликтин бардыгын малайларга кылдырат. Байлыгына чиренип абдан көбөт. Апасы бул кылыктарынын туура эмес экендигин бир канча жолу эскертет. Сыйкырдуу дагара колумда турганда, каалаганым аткарылат деп чиренет. Аны тааныгандар абдан терс жакка өзгөргөндүгү тууралуу сөз кылышат.

Бир күнү колундагы байлыкка ыраазы болбой, дагарасын көтөрүп алып суу жээктеп келет да, суудан улам алтын чогулта баштайт. Суунун жээгине сарай курдурмакчы болот. Бир маалда алтын толуп, кеткендиги үчүн колунан түшүп кетет. Дагараны алам деп атып, чөгүп кете жаздап араң чыгат. Колундагы дагарасын жоготуп, ыйламсырап үйгө барса, буга чейин чогулткан байлыгын уурулар алып кетиптир. Апасы:

– Ыйламсыраба, ал дагараны сен өз эмгегиң менен тапкан эмес элең, бул дөөлөт сени абдан көптүрдү, мындан кийин бой көтөрбөстөн өз эмгегиң менен жашагың! -дейт. Ошондон кийин бала дагара жөнүндө сүйлөгөнүн токтоткон экен.

21-ноябрь

Тыйын чычкан

Азербайжан жомогу

Чытырман токойлордун арасында чакан кыштакча болгон экен. Ал жерде жашаган улгайган адам жаштарды калп айтпоого, адилеттүү болууга чакыра турган. Кыштактагылардын баары аны сыйлачу.

Карья бир күнү ую менен коюн адаттагыдай эле, токойдо жайып жүрсө, шашкалактап ары-бери чуркап жүргөн адамдарга жолугат. Алардын эмне үчүн шашылып жүргөнүн сураганда бир тыйын чычкандын баласын жоготуп ийип таппай жүргөнүн айтышат. Жаныбарлардын арасында да карьянын кадыр-баркы бар экен. Ал ышкырганда бир куш пайда болот. Андан тыйын чычкандын баласын таап берүүсүн өтүнөт. Куш заматта асманга көтөрүлүп, “таптым, таптым” деп белги берет. Тыйын чычкандын энесине карап:

– Менин артыман ээрчигиле, – деп, жүрүп отурат. Ошентип кушту ээрчип отуруп, жаңгак токоюна туш келишет.

Тыйын чычкандын баласы эч нерседен кабары жок, жаңгак жеп отурган экен. Энесин көрүп, мойнуна асылып, сар - санаага салгандыгы үчүн кечирим сурайт. Карья баланы колуна алып, калп айтуу туура эмес иш экендигин билдирет. Тыйын чычкандын баласы мындан кийин калп айтпоого сөз берет.

22-ноябрь

Абышка менен дөө

Кыргыз жомогу

Илгери кедей абышка ар кимдин ишин иштеп, күнүн өткөрчү экен. Бир күнү жолдо баратып, жумуртка таап алат. Бирок астынан бир дөө чыга калат:

– Жакшы болбодубу, жараткан сени таап кел, - деп жиберди эле, - сага жолугуп калбадымбы, - деди. Дөө да:

– Жараткан мени эмне кылат экен?- деди.

– Жараткан сарай салдырайын десе, ылайыктуу устун табылбай, сени туура көрүптүр, жүр, баралы,- деди.

Абышканын айтканына дөө ишене бербей, аны менен сынашып көрүүнү туура көрдү. Куу тобулгунун сары суусун чыгара кармаш үчүн мелдешке киришти. Дөө куураган тобулгуну бычырата кармады. Бирок сары суу чыкпады. Абышка да тобулгуну жумуртка менен кошо кармады эле, жумуртканын сарысы эзилип чыгып кетти. Дөө коркуп кетип:

– Айланайын, абышка, мобуну азырынча ала тур,- деп бир алтын берди.

Абышка да:

– Макул дөөнү таппадым, жаратканга барайын,- деп, алтынды алып кете берген экен.

23-ноябрь

Ким күчтүү?

Башкырт жомогу

Илгери бир кемпир– чалдын жалгыз кызы болгон экен. Кызы чоңойгондо кандай күйөө балага кызыбызды турмушка беребиз деп ойлонушат. Дүйнөдөгү эң күчтүү жандыкка берели деген бүтүмгө келишет.

Абышка жолдо баратып, музга тайгаланып жыгылып кетет.

– Муз, сен күчтүү турбайсыңбы, менин кызыма үйлөн,-дейт.

Муз:

– Мен күчтүү болсом, күндүн нурунан эрип кетмек эмесмин,- деп жооп берет муз. Анда абышка күнгө карап:

– Күн менин кызыма үйлөн,- дейт. Күн:

– Мен күчтүү болсом булут мени каптабайт эле да,-дейт.

Булут да күчтүү болбогон үчүн жамгырга айлана тургандыгын айтат. Жамгырга айтса, ал да мен күчтүү болсом топурак мени сиңирип албайт эле да,- деп макул болбойт.

Топуракка кайрылса: Мен күчтүү болсом, чөп чыкмак эмес да,-дейт.

Ал да күчтүү эмес экенин, аны букалар жеп салганын айтат.

Бука: Күчтүү болсом бычак мени кеспейт эле да,-дейт.

Абышка бычакка барса: Мен күчтүү болсом мени адам каалаганындай колдоно албайт эле да,-дейт.

Абышка акырында, адам баарынан күчтүү тура деп, кызын адамга турмушка берген экен.

24-ноябрь

Кыз менен асман тууралуу жомок

Орус жомогу

Бир кыздын кыялы бар эле. Ал асманга жетсем деп эңсечү. Кыз өзүнө өзү:
– Чонойсом, асманга сөзсүз түрдө жетемин, аз калды дечү.

Убакыт өтүп, бойго жетип чоңоёт. Ар дайым таза, көк асманга карап, колун сунат. Колу менен асманга тийгиси келет. Бирок жете албайт. Кыз чоңойгон сайын асманга жете албай каламбы? – деген ойдон улам сарсанаага батат.

Бир күнү кыз капаланып, эшикке чыгат да, асманга карайт.

Асман түсүн өзгөртүп жиберет. Ал буга чейин таптакыр көрбөгөн түстөрдү көрөт. Акырындык менен асман төмөнгө түшө баштайт. Акырында кызга келип, өзүнүн назик булуттары менен аны кучагына алат. Шамалы менен чачынан сылайт. Ошол маалда кыз ушунчалык татынакай боло түшөт.

– Ах, акыры келдиңби, менин сүйүктүү асманым! – деп асманга колун сунат. Ошол мезгилде көпөлөк пайда болот. Ушул окуядан баштап асмандан көпөлөк түшүп, кайсы бир кыздын колуна консо, бул ошол кызга сүйүүнүн, бактылууулуктун асмандан келгендигин билдирип калган экен.

25-ноябрь

Билерман кыз

Уйгур жомогу

Илгери өткөн заманда бир хан жана анын акылсыз уулу болуптур. Хан улгайган сайын “ушул акылсыз уулу ма кантип тактымды таштап кетем” деп ойлоно баштайт. Бир күнү акылдуу келин алып берейин, ошондо дурус болоор деген чечимге келет. Уулун чакырып: Сенден башка тактымды калтыраарым жок,

бирок бүгүндөн калбай жолго чык! Мага он жашар козу, жыйырма жашар карышкыр, отузга чыккан түлкү, кырк жаштагы барс, элүү жаштагы ит, алтымыш жаштагы төө таап кел! Аларды тапмайын кайтпагын!-дейт.

Акылсыз уулу элдин арасына келип, үнүн бийик чыгарып:

– Кимде он жашар козу, жыйырма жаштагы карышкыр, отуз жашта түлкү, кырк жаштагы барс, элүү жашта ит, алтымыш жашта төө бар! Сатып алам!-деп жар салат. Уккандын баары хандын акылсыз баласынын бул кылыгына каткырып күлүшөт. Он жаштагы козу болчу беле. Отуз жашта кайдан карышкыр. Жашаган күндө да алардын жашын билүү мүмкүн эмес.

Хандын баласы кыйкырганын койбойт. Жолдо кыйкырып баратып, бир кызга жолугуп калат. Ал:

– Эмнеге кыйкырып жатасың?- деп сурап калат.

Бала атасынын айтканын, аларды таппаса үйүнө кайта албай тургандыгын айтат.

Кыз:

– Атаң сени сындаптыр. Он жашар козу бул бала. Ал козудай так секирип чуркайт. Жыйырма жаштагы карышкыр– бул жаш жигит. Анын каалаган нерсеси көп, эч нерсеге тойбогон ач карышкыр сымал. Отуз жаштагы түлкү– бул адамдын жетилген курагы, ал баарын түшүнүп көзү жетип турат, куу түлкүдөй. Кырк жаштагы барс бул кыркатагы эркектей. Бул эркектин абдан алдуу– күчтүү курагы. Элүү жаштагы ит бул элүү жашка чыгып калган адам. Бул куракка чыкканча чогулткан байлыгын, адамдык сапаттарын, күнү– түнү коргогон, короочу ит сымал. Ал эми алтымыш жаштагы төө көзүнүн курчтугу кеткен, акырындап баскан адам сымал, бул куракка келген адам карый түшөт, эттияттайт,- деген экен.

Уул үйүнө барып кыздын айтканындай хандын табышмагын жандырып берет. Атасы:

– Өзүң ойлондуңбу же бирөө жардам бердиби? -деп сурайт.

– Мага бир кыз жардам берди,- деп чынын айтат.

Акылдуу кыз экен. Сен ошонун көңүлүн таап ага үйлөнүшүң керек деген шартты коёт. Ошентип экоё баш кошушат, акылсыз бала хандын тактысына отуруп, акылдуу аялынын кеңеши менен элди башкарып калган экен.

26-ноябрь

Мык кага албаган балка

Орус жомогу

Илгери бир балка болгон экен. Ал балка болгонуна карабастан тап-такыр мык кага алчу эмес. Ал тургай, мык каккысы да келчү эмес. Башка балкалар аны шылдындап күлүшүп, "балкасың, бирок мык ура албайсың" дешчү.

Бирок мыктар анын боорукерлиги үчүн аны жакшы көрүп сыйлашчу.

– Бизди эмне үчүн кагыш керек - дешчү алар.

Бизди эмнеге кир десе киребиз. Бизден суранып эле коюшсун.

Качан гана балка алардан суранган мезгилде мыктар дубалга ушунчалык тездик менен кирип, тешип ошол жерге батып калчу.

Балка башка балкалардай болуп, эч бир мыкты текке кетирбегендиги, ийбегендиги үчүн кубанычта эле.

Демек, ал өзгөчө балка эле. Бирок балкалардын милдети мык кагуу керек экенин билчү. Бул балка сөз менен мыктарга жеткизе алчу. Башка эч бир балка мындай кыла алчу эмес.

27-ноябрь

Акылдуу тикмечи

Армян жомогу

Бир жолу падыша өз тактысында отурса, башка өлкөдөн бейтааныш адам келип анын тактысын тегерете чийме чиет да, ары барып туруп калат. Падыша бул белгиден эч нерсени түшүнбөйт. Акылмандарын чакырат. Бирок эч ким бул нерсенин жандырмагын чече албайт. Өз акылмандарынын ичинен эч ким бул сырды чече албагандыгына абдан намыстанат. "Эгерде бул сырды чече албаса, бардык акылмандардын башы алынат" - деген катаал буйрук чыгарат.

Бул сырды чече ала турган адам издеп жүргөн хандын чабармандары бир

үйгө туш болушат. Бир бөлмөгө киришсе, жанында эч ким жок болсо да, термелип аткан бешикти көрүшөт. Экинчи бөлмөгө киришсе, дагы бир бешик өзүнөн – өзү термелип аткан болот.

Чатырга чыгышса, тазаланган буудай жыйылып турат, анын түбүнө орнотулган аркан чымчыктарды кондурбай айланып турган экен. Хандын адамдары бул көрүнүшкө таң калышат. Ылдый жөртөлөөгө түшүшсө, тикмечинин иштеп атканын көрүшөт. Жиптерди станоктун тийиштүү жерлерине байлап койгондуктан, тетиктер кыймылга келген сайын бешиктер менен чатырдагы арканды да кыймылга келтирип тургандыгын түшүнүшөт.

“Бул чебер адам акылмандан кем калышпайт экен” деген тыянакка келишет.

Болгон окуяны төкпөй-чачпай айтып беришет. Бул сырды эч ким чече албай жаткандыгын, барып бул сырды чечсе, хандан көп олжо ала тургандыгын айтышат.

Тикмечи ойлонуп отуруп, эки оюнчук жана тоок алып, ханга барат. Сарайдагы бейтааныш адамды көрүп, анын алдына оюнчукту ыргытат. Бейтааныш аны көрүп, бир ууч таруу алып чыгып сээп жиберет. Сокмочу ошол маалда тоокту коё берет, ал терип жеп коёт. Бейтааныш чапанын кийип өз жолуна түшөт. Бул бейтааныш адамдын каалаганы эмне экен? деп сурашат. Биздин хандыкты басып алганы жаткандыгын айтканы келиптир. Биздин хан аларга баш ийип бербей же өз аскерлери менен тосуп чыгабы, ошону билгиси келүүдө. Мен анын алдына оюнчук ыргыттым. “Силер биздин алдыбызда баласыңар. Оюнуңарды ойногула, согушту кеп кылууну токтоткула,” -дедим. Ал ага жооп катарында уучтап таруу чачты, “Биздин хандыктын аскер саны чексиз, абдан көп” дегени. Мен ошол маалда тоокту коё бердим. “Биздин бир эле аскер, силердин бардык аскерлеринерди жок кылып коет” деген жоопту бердим дейт. Хан бул адамга урмат-сый көрсөтөт. Көп байлык менен сыйлайт. Вазирим бол!- деген сунуш киргизет. Ал макул болбойт. Өзүнүн кызматы үчүн аз гана белек алып, падыша менен коштошуп атып: “Карапайым адамдардын арасында вазирлеринизге караганда акылдуу адамдар кезигет, андан тышкары катардагы жумушчуларды да ким экендигин биле жүргүлө,” -деп жолуна түшкөн экен.

28-ноябрь

Жалкоо кыз

Башкырт жомогу

Илгери өткөн заманда небереси менен чоң энеси чогуу жашаган экен. Кемпир абдан карыгандыктан ээн-эркин кыймылдай албайт. Ал эми небереси болсо аябай жалкоо эле. Чоң эне:

– Кызым, жаз келди, талаага эгин эгели деп кызына жалбарат. Анда небереси:
– Чоң эне, кереги жок! Сен күзүндө өлөсүң! Жакшы бир адам чыкса, мен турмушка чыгам. Иштеп кереги жок, -дейт.

Ошентип эчтеке эге албай калышат.

Күз келет. Элдер күзгү түшүмүн топтойт. Кемпир өлбөйт, небересин эч ким албайт. Ачка калышат.

Бир кошунасы келип: Бизден бир аз буудай алгыла, – деп кетет.

– Барып алып келе кал, – дейт кемпир небересине.

– Балким, анын буудайы начар, чоң эне! – деп жооп берет небереси.

Ар кимден жардам алып, кыштан чыгышат. Жаз келээри менен небереси талаага иштегени чыгат.

Кошуналар мазактап, күлүшөт:

– Иштеп эмне кыласың! Чоң энең картаң, ал өлсө сени бирөө багат, – дешет.

Небере:

– Жоок, жазында эмне эксең, күзүндө ошону аласың. Иштебеген - тиштебейт, -деп карыялар бекеринен айткан эмес экен деп акыл кирип, талаада иштеп кыштын камын көрө баштаптыр.

29-ноябрь

Падышанын үч күлкүсү

Уйгур жомогу

Падышага арыз– мунун айтып келгендердин саны аябай көп эле, алардын ичинен бирөө эч нерсе дебестен бурчта турганын падыша байкап калат. Падыша аны башын ийкеп чакырып алат. Падыша башын сылаганда, ал энкейип туруп, колун оозуна алып барат.

Бетин сылаганда, ал тамагын сылады, курсагын сылаганда, ал бутун сылады.

– Алтын алып келип бергиле, – деп падыша буйрук кылды.

Адам алтынды алып жолуна түштү.

Падышанын оң жагындагы кенешчилери түшүнө алышпай:

– Падышам, ал адамдын кандай иши үчүн мынча белек тартууладыңыз?– деп, суроо узатышты.

– Мен ага үч суроо берсем, үчөөнө тең туура жооп берди, – деди падыша.

– Биз суроону да, жоопту да уккан жокбуз го,– деп алар таң калышты. Падыша:

– Көз көргөн нерсени зээндүү акыл түшүнүшү керек. Мен башымды сылап, бизди чөгөлөткөн, башыбызды ийдирген эмне? деген суроо узаттым. Ал “сөз” деп жооп берди. Кантип адам өзүнүн кадырын түшүрүп коюшу мүмкүн? деген суроо узатканымда, ал “алкымын тыя албагандар” деп жооп берди.

Адам өз курсагынын кулу эмеспи?– десем, “туура, бирок жараткан ага кол бут берди, ар бир адам эмгек кылып, маңдай тери менен тапкан нерселерин пайдаланыш керек” деп сөзүн бүтүрдү.

Унчукпай отуруп калган айланадагыларга карап:

– Адамдардын ашкордугу кедейликке жол салса, буту менен колу адамга тамак таптырат эмеспи деген экен.

30-ноябрь

Ах менен ох

Өзбек жомогу

Кожо Насирдин базарда баратып, жердешине жолугуп калат. Жердешинин көңүлү чөгүнкү. Себебин сураса, бир байга бир нече ай жалданып иштесе, макулдашкан акчасын бербей кууп жибергендигин айтат. Кожо Насирдин анын сазайын берейин деп байга барат да:

– Сага иштегени келдим, -деп жалданып алып, үч ай иштейт. Акысын алаарда:

– Койгон шартымды аткараң гана акынды беремин. Аткарбасаң акынды доолаба. Жолуна түш! -деп орой мамиле кылат.

– Базарга барып “ах менен охту” алып келесин.

Насирдин базарга барбастан, шаардын сыртына чыгып, чаян менен шыйбылчак алып келип, баштыкка салат.

– Сатып келдинби, мен айткандарды?

– Ооба. Мынакей!– деп баштыкты сунат.

Баштыкка колун салаар замат чаян чагып алат.

“Ох, ох” деп кыйкыра баштайт.

Дагы теренирээк колунду салсаң “ах ах” да бар, -деп Кожо Насирдин каткырып күлөт.

Декабрь

Декабрь

- 1-декабрь. Аюулар эмнеге кышында укташат? Орус жомогу.
- 2-декабрь. Кар киши менен кар аял. Немец жомогу.
- 3-декабрь. Тооктун үч жөжөсү. Француз жомогу.
- 4-декабрь. Арстандын үлүшү. Черкес жомогу.
- 5-декабрь. Ашкор таш бака. Түрк жомогу.
- 6-декабрь. Бакыттын сыры. Түрк жомогу.
- 7-декабрь. Өрдөк менен жылан. Монгол жомогу.
- 8-декабрь. Көк тиреген буурчак. Белорус жомогу.
- 9-декабрь. Ала чымчыктын жыл сүрүүсү. Италия жомогу.
- 10-декабрь. Жакшы менен жамандын күрөшү. Түрк жомогу.
- 11-декабрь. Гүлдүн жалбырагы. Япон жомогу.
- 12-декабрь. Элик, таш бака, чычкан жана карга. Башкырт жомогу.
- 13-декабрь. Бакыт бизде жайгашкан. Түрк жомогу.
- 14-декабрь. Кыянатчы. Татар жомогу.
- 15-декабрь. От менен суунун махабаты. Түрк жомогу.
- 16-декабрь. Үкү. Черкес жомогу.
- 17-декабрь. Отунчунун балтасы. Абхаз жомогу.
- 18-декабрь. Үч достун саякаты. Француз жомогу.
- 19-декабрь. Кичинекей жашыл самын. Түрк жомогу.
- 20-декабрь. Сүйлөөк куш. Кытай жомогу.
- 21-декабрь. Үч Ноел көгүчкөнү. Венгр жомогу.
- 22-декабрь. Жоголгон чабалекейдин баласы. Англис жомогу.
- 23-декабрь. Кардуу кыш күнү. Венгр жомогу.
- 24-декабрь. Сайраган ала чымчык эмнеге түстүү? Орус жомогу.
- 25-декабрь. Кара тоок менен түлкү. Литва жомогу.
- 26-декабрь. Тоголонгон чоң таш. Япон жомогу.
- 27-декабрь. Жалкоо коён. Француз жомогу.
- 28-декабрь. Булбул менен таажы гүл. Орус жомогу.
- 29-декабрь. Чакан жомок. Англис жомогу.
- 30-декабрь. Пешкалар менен башмактар. Орус жомогу.
- 31-декабрь. Кон жана Мон. Индус жомогу.

1-декабрь

Аюулар эмнеге кышында укташат?

Орус жомогу

Илгери өткөн заманда жаныбарлар ынтымактуу жашаган чакта аарылардын челегине ууру тиет. Аарылар жай бою иштеп, кышка бал топтошот эмеспи. Ошентип, алар жай бою чогултулган балды бирөөлөр жеп кетчү болот.

Айбанаттар чогулуп бул маселени талкууга алышат. Алардын арасында тоңкулдак, куу түлкү, элик, карышкыр жана аюу бар эле. “Ууру жазасын алыш керек” деген бүтүмгө келишет.

Чогулушту узун кулак коён жетектейт:

– Бул жерге чогулганыбыздын себеби, аарылардын челегиндеги балдын уурдалып жаткандыгында. Бирөөнү кароолчу кылып дайындашыбыз керек. Бул кызматты арабызда өз каалоосу менен аткара тургандар барбы?–деп сурайт.

Жылтыраган күрөң тонун кийген аюу да алардын арасында эле. Эч кимдин кароолчу болгусу келбейт.

Акыры аюу:

– Эч ким чыкпаса, мен кароолчулук кылайын. Аябай эмгекчил аары досторубузду түшүмүн коргош керек.

Чогулуштагылар аюунун сөзүн укканда ага абдан ыраазы болуп, колдоо көрсөтүшөт. Ошол күндөн бери аюу аарылардын кароолчусу болуп калат.

Ага карабай аарылар дале капа, эмгек менен топтогон бал деле азаюуда. Кечке бал топтоп, кечке жуук ченей келгенде, бал көбөймөк турсун азайып калган. Аарылар кайрадан бул маселени жакшылап талкуулоо зарылдыгын билдиришет.

Акыры кеңешип отурушуп, түлкү, коён жана чабалекей аюуга да кабар бербестен, бир нече күн кароолчулук кылууну чечишет. Чабалекей дабышын чыгарбастан бактын башына учуп барып конот да көз салат. Аюу үстүнөн кароолчу бар экендигин билбестен, балдан ашап жеп коёт. Көрсө, “карышкырга кой кайтарткандай”, аюуга бал кайтарткандары чекилик иш болуптур. Балды буга чейин жайлап жүргөн аюунун дал өзү тура.

Чабалекей айбанаттарга учуп барып иштин чоо-жайын айтат. Аюуну шар

кароолчулуктан бошотушуп, “кышты чээнден чыкпай өткөрсүн” деген өкүм чыгарышат. Ошол күндөн бери аюулар кышкысын чээнден чыкпай укташат экен. Бирок даале болсо балды жакшы көрөт. Ыгы келе калса, бал челектерди чукулап, балдан ашап койгондон кайра тартышпайт.

2-декабрь

Кар киши менен кар аял

Немец жомогу

Кыш мезгилинин ызгаардуу суугунда кыштактын балдары мектептин алдына кардан адамдын сөлөкөтүн жасашты. Эки көзүнө кара көмүр, ал эми мурдуна сабиз тагышты. Башына табак кийгизишти. Кыздар болсо көлдүн жээгине кардан аял жасап, көмүрдү көз, сабизди мурун кылышып, кездемеден фартук тагышты.

Ал жумада абдан суук болуп жаткан. Бул суук кар киши менен кар аялга абдан жакты. Денелери катууланып, тулку бойлору бычымга салынды. Бир күндөн кийин мектептерде каникул башталды. Үч күнгө созулган каникулда балдар менен кыздар кар киши менен кар аялдын жанынан кетишкен жок.

Балдардын сүйлөшкөндөрүнөн улам кар киши менен кар аял бири биринен кабардар болушту. Алар бири– бирин көргүлөрү келди. Балдар кечке ойноп, үйлөрүнө кайткан кезде, кар киши аялды, кар аял кишини ойлонду.

Алардын мындай ышкыларын байкаган кар периси, түн бир оокумунда экөөнө жан киргизди. Түн бою бири-бири менен жолугуп, таңкы саат алтыда ордуларында болуп калуулары зарыл.

Экөө бири– бирине чуркайт. Таңга жуук кар киши көлдүн жээгине барып алыстан кар аялды көрдү. Экөө бири-бирине жакындаган учурда саат алты болуп калган болот. Экөө тең көл жээгинде катып туруп калышты.

Эртең менен балдар алардын бири-бирине жакын туруп калгандарына таң калышты. Булар кантип мынчалык жакындашты? Баштары жеткен жок.

Жаз келип карлар эригенде, кар киши менен кар аял да эриди. Бири– бирин сүйгөн адамдар акыр аягы биригишкендей, эриген суу аркылуу табышышты.

3-декабрь

Тооктун үч жөжөсү

Француз жомогу

Кара, ак жана кызыл түстөгү тооктун үч жөжөсү жолго чыгат. Алар жолдо баратып жыйылып турган кышты көрүшөт. Кыштан чакан үй курушат. Үй бүткөн соң алардын улуусу кара жөжө эшик жакшы жабылат бекен демиш болуп, үйдүн ичине кирет да эшикти ачпай коёт. Ак жөжө менен кызыл жөжө эмне кылаарын билбей андан ары сапарын улантышат. Түшкө жуук дагы бир кыш жыйылган жерге келишет. Экөөлөп үй салышат, бирок мурунку окуя кайталанат. Кызыл жөжө ачкычты текшеримиш болуп, эшикти жабат да ошол бойдон ачпай коёт.

Эң кенже ак жөжө эмне кылаарын билбей сапарын улантат. Кеч кирип, күүгүм тарта баштайт. Карышкыр алдыман чыкса эмне кылам? -деп коркуп ыйлай баштайт.

Астынан токойдун периси чыга калып:

– Ыйлаба, жөжө, сени бир туугандарың таштап салды, бирок сен адилеттүүсүң, аларга жамандык кылган жоксуң. Алар силер чогуу курган үйлөргө сени киргизишкен жок, мен сага үй куруп берем,-дейт.

Пери сыйкырдуу чубугу менен бир тобурчакка тиер замат ал үйгө айланат. Ак жөжө ал үйгө кирип, уктап кетет.

Түнү жортуп жүргөн карышкыр алгач кара жөжөнүн үйүн ачып, жөжөнү жеп салат.

Андан соң кызыл түстөгү жөжөнүн үйүнө келет. Анын да эшигин оной эле ачып, жөжөнү сугунуп коёт.

Ак жөжөнүн үйүнө келип, кечке убараланганына карабастан эшикти ача албайт. Анткени анын эшиги абдан бекем жабылган болот. Ошентип, ичинде эч кири жок ак жөжө карышкырга жем болбостон аман калган экен.

4-декабрь

Арстандын үлүшү

Черкес жомогу

Бир күнү арстан, карышкыр жана түлкү чогуу аңга чыгышат. Арстан алар менен аңчылыкка чыкканына бир аз уялат. Акыры чарчап суунун башына келип отуруп калышат. Арстан сөз баштап:

– Эй, карышкыр! Олжолорду бөлүштүрчү!-дейт.

Карышкыр арстандын аны тандагандыгына кубанып, жапайы өгүздү алып арстандын алдына коёт да:

– Сиз биздин башчыбызсыз, олжобузду эң чону өгүздү алыңыз. Эчкини мен алайын. Түлкүгө коёнду берели, кичирээк эмеспи, – дейт карышкыр.

– Акмак десе! Калыс боло албайт экенсиң, -деп карышкырды бир чапчып өлтүрөт.

– Эй, түлкү, бул олжолорду сен адилеттүү түрдө бөлүштүрчү!-деп арстан түлкүгө карайт. Түлкү ордунан ыргып туруп, арстанга таазим этет да, ишти баштайт:

– Жапайы өгүз сиздин таңкы тамагыңыз, эчки түшкү тамагыңыз, коён кечки тамагыңыз болсун, -деп үчөөнү тең арстандын алдына коёт.

– Азаматсың, абдан адилеттүү бөлүштүрдүң. Арстан ыраазы болуп:

– Айтчы, мындай туура бөлүштүргөндү кайдан үйрөндүң? -деп сурайт.

– Карышкырдын кандай тагдырга туш болгонунан – дейт да, түлкү шашылып арстандан алыстап кеткен экен.

5-декабрь

Ашкор таш бака

Түрк жомогу

Илгери өткөн заманда жандыктардын саны буудайдын данынан да көп экен. Кээ бири бака теректей узун, кээ бири ашкабактай тоголок. Кээ бири тып– тып басса, кээ бири асманда учат.

Ошол мезгилде Мейса жана Тисни деген бул эки таш бака абдан жакын, ынак дос экен. Мейса абдан кыймылдуу, шайыр жана доско жакын эле. Тисни болсо жалкоо, эч кимге жардам бергиси келбеген жандык болчу. Экөө дайыма болжонгон дарактын түбүндө жолугушчу. Мейса күнүгө жолдо баратып жаңы достор менен таанышат. Тисни курсагын тойгузганды жана уктаганды жакшы көрөт. Мейса Тисниге:

- Аябай семирип кеттин, бир аз кыймылда, -деп кеңеш берет. Анда Тисни:
- Ансыз деле биз жай кыймылдайбыз. Бизге айырмасы жок, -деп жата берет.

Тисни көрүнгөн чөптүн баарын жегендиктен, Мейса ага “алардын арасында уулуу чөптөр да болуп калышы мүмкүн” деп далай жолу эскерткен. Бир күнү Мейса Тисниге “токойго сейилдеп келели”, -дейт. Алар бир аз баскандан кийин Тисни “чарчадым” деп отуруп алып, чөп жей баштайт. Бир убакта буга чейин көрбөгөн чөпкө көзү түшөт. Алып жээрде Мейса Тисниге:

- Тисни, жебегин, эмне жемиш экенин билбейбиз,-дейт.
- Карачы, кыпкызыл сонун экен. Кел, сен да же,-деп Тисни аябай тоюп алган соң уйкуга кирет. Бир маалда ичи чыдатпай бурап кирет. Ичи ооругандан чимирилип жатып калат. Мейса эмне кылаарын билбей, кийик досун чакырат. Кийик дары чөптөрдөн Тисниге ичирет. Тисни ошол күндөн баштап, Мейса менен күнүгө сейилдеп, тамагын да абайлап, өлчөп жеп калган экен.

6-декабрь

Бакыттын сыры

Түрк жомогу

Үй-бүлөсүн жана өзүн жактырган бир жетим кыз тууралуу бул жомок. Бир күнү өзүн аябай жалгыз сезген жетим кыз талаа гүлдөрүнүн арасында чыга албай жаткан көпөлөктү байкап калат. Көпөлөк канчалык бошонгонго аракет кылбасын, тикенектин туткунунан бошоно албайт. Жетим кыз көпөлөктү тикенектердин арасынан куткарган кезде ал учуп кетпестен периштеге айланат. Кыз көргөн көздөрүнө ишенбейт. Көпөлөк ага:

– Сенин жакшылыгың үчүн тилегиңди орундатам, эмне каалайсың?–дейт жетим кызга.

Кыз бактылуу болгусу келгенин айтат. Периште анын кулагына бир нерселерди шыбырайт.

Натыйжада кыз чоңойгон сайын абдан бактылуу ачык көңүлдүү болуп өсөт. Элдин баары мындай бакыттын сыры эмнеде экенин сурашат.

Кыз жылмаюу менен “кичинекейимде бир периштенин айтканына макул болгом,” –дейт. Кемпир болуп, төшөктө жатып калган кезде кошуналары келип, “биз да билип калалы. Периште сага эмне деди эле?”– деп сурашат.

Кемпир:

– Бардык адамдардын сага муктаждыгы болот. Атүгүл, бай, жарды баары сага кайрылышат деген, –деп сөзүн токтоткон экен.

7-декабрь

Өрдөк менен жылан

Монгол жомогу

Бир күнү өрдөк көлдүн жээгинде сейилдеп, бир сүйлөмдү кайра– кайра кайталап жүргөн:

– Ваак, вак, вак! Эй, жылан, сен бери кара! Дүйнөдө жандыктар көп, бирок өрдөккө эч бири тең келе албайт!

Өрдөк кайра баштайт:

– Ваак, вак, вак! Эй, жылан мага кара!

Көлдүн жээгиндеги жылан бул сөздөрдү уга берип тажай баштайт. Бул келесоо өрдөккө теңелбейин деп, бир топко чейин өзүн карайт. Акыры чыдабай кетип:

– Жетишет! Эч кимге тынчтык бербей койдун!-деп кыйкырат.

Өрдөк анын айткандарын угуп да койбой кайра эле кайталайт:

– Ваак, вак, вак! Эй, жылан, мага кара, дүйнөдө айбанат көп, бирок өрдөккө тең келе турганы жок!

– Келесоосуң го!? Өрдөккө тең келе турган айбанат жок экенин далилдеп берчи?-дейт жылан.

Өрдөк:

– Мен кургакта да, сууда да жүрө алам. Ошол эле мезгилде кааласам басам кааласам учам, -деп кайра баягы сөзүн кайталайт. “Ваак, вак, вак! Эй жылан, мага кара, дүйнөдө айбанат көп, бирок өрдөктүн теңдеши жок!”

– Сенин мактанганыңан эле келесоо экениң байкалып турат. Акылдуулар мактанбайт, тескерисинче, кичи пейил болушат. Сууда сүзсөң, кургакта жүрсөң эмне экен? Талтаңдап, басканыңа мактанба! Кийик сенден эсе эсе мыкты чуркайт, басат. Сууда сүзгөнүң чындык, бирок эң чабал балык да сенден жакшыраак сүзөт. Асманга учам дейсиң, бирок учуш үчүн көтөрүлүшүң да азап, конуу дараметиң да чектелген. Чымчык да сенден жакшыраак учат. Көп нерсени жарым жартылай билгенден көрө, бир нерсени жакшылап үйрөнүп албайсыңбы!– деп сойлогон бойдон кетип калган экен.

8-декабрь

Көк тиреген буурчак

Белорус жомогу

Илгери өткөн заманда адамзаттын буту баспаган жерде бир кемпир-чал жашаган экен. Бир күнү кемпирдин колундагы кашыктан буурчактын бир даны түшүп кетип, укмуштуудай тездик менен өнүп, узара баштайт. Ал узарып отуруп, асманга жетет. Чал– кемпир башында эмне бар экендигин көрө алышпайт. Кемпир чалга:

– Атасы, бул буурчактын эң үстүндө эмне бар, көрө аласыңбы?– деп сурайт.

Чал жол азыгын алып, буурчактын башына бир нече күн дегенде араңдан зорго чыгып барат. Анын чокусунда аппак түстө чакан там бар экен. Тамдын дубалы сырдан, чатыры сары майдан жасалыптыр. Эшигин ачып кирсе, сырдан жасалган очок, керебет, стол бар экен. Чалдын курсагы ачып, очоктун, керебеттин жана столдун жарымын жеп салат да, керебеттин алдына жатып алып, уктап калат.

Бир мезгилде үйдүн ээлери келет. Алар бир көздүү, эки көздүү жана үч көздүү эчкилер экен. Үйдөгү абалды көрүп:

– Очогубузду ким жеди? Столдун бутун ким сындырды? Жатактын бурчун ким тиштеди? –деп капа болушат. – Эртең бирөөбүз үйдө калалы, бизге зыян алып келгенди көрөлү, – дешет.

Кийинки күнү эки көздүү менен үч көздүү кетип, бир көздүү үйдө калат. Карыянын курсагы ачып, эчкиге бешик ырын ырдап берип уктатып салат да, курсагын тойгузат. Экинчи күнү эки көздүү эчки калганда, аны да уктатып, сырды жеп салат. Үчүнчү күнү үч көздүү эчки үйдө калганда, карыя бешик ырын ырдаса, анын эки көзү жумулуп, бир көзү ачык калат. Карыя керебеттин астынан чыгып келе жатканда кармап алып, туугандарын чакырат. Карыяны алгач жазалоону ойлошот. Бирок аларды саап сүтүн иче турган эч ким жок болуп аткандыктан, ал ойлорунан кайра баш тартышат. Төмөн жактагы кемпирди да сырдан жасалган үйгө алып келишет. Ошол күндөн тартып үч эчки менен кемпир– чал чогуу жашап калышкан экен.

9-декабрь

Ала чымчыктын жыл сүрүүсү

Италия жомогу

Эки ала чымчык көрүнбөгөн душмандан коркуп шаарга түшүштү. Аларды картаң чабалекей тосуп алып:

– Бул жерге токойдун жапайы айбанаттары келе албайт. Силерге орун таап беребиз, кыш чыкканча бул жерде болгула. Кыш келе жатат. Анын үстүнө азыр токойдон тамак таап жеш да оор, – деди.

– Биз көрүнбөгөн душмандан качып бул жакка келип алабызбы?– деди сайроочу ала чымчык.

– Жоок, ал жактагы душманыңар болгону шылтоо. Силердей сайраган куштар шаарга да керек,– деди картаң чабалекей.

Ошентип ала чымчыктар шаарда калууну чечишти. Бирок шаарда токойдогудай ар бир даракта уя жок эле. Картаң чабалекей:

– Шаардыктар кышкы канаттуулар үчүн дарактарга уя жасап коюшат. Тээтиги жактан көрдүм эле, барып карагыла – деп, бир үйдүн астын көрсөттү.

Ала чымчыктар барып карашса бош экен, кубанган бойдон ошол уяга жайгашышты. Уя жылууланып, кебез төшөлгөн экен.

Кийинки күнү үйдүн ээсине жолугушту. Ал адам жырткычтарга аңчылык кылчу.

Бир күнү аңчы токойго барып, бир кушту алып келди. Эки ала чымчык андай кушту такыр көргөн эмес эле. Анын түсү ак, канаты узун экен. Көрсө, ал көзгө көрүнбөгөн, алардын жүрөгүн түшүрүп жүргөн душман экен. Ал аңчынын колуна түшүптүр.

Ала чымчыктар “жаз келсе, токойго барып сайрайбыз” деп пландап жатышты.

10-декабрь

Жакшы менен жамандын күрөшү

Түрк жомогу

Карыя небереси менен эки иттин урушун карап отурган. Небереси чонойгондон бери ушул ак жана кара иттин талашына күбө болуп келүүдө. Булар анын чоң атасынын иттери, добөттөрү эле.

Небереси короого бир эле ит жетерин билчү. Мындан улам чоң атасынан:

– Ата, эмнеге эки ит, анысы аз келгенсип бири ак, экинчиси кара түстө,-деп суроо менен кайрылат.

Чоң ата:

– Алар мен үчүн эки нерсени билдирет, балам,-дейт.

– Эмнени билдирет, чоң ата айтып берсеңиз деп,- небереси сураганда:

– Жакшылык менен жамандыктын символу,-деп жооп берген экен. -Алар дайыма биздин ичибизде бири-бири менен ушул иттердей ырылдашып тыгышып келишет. Мен бул иттерди көргөндө ошол ичибиздеги жакшылык менен жамандык эсиме түшөт,-деген экен чоң ата.

Небере анда булардын кайсынысы жеңерин сураганда:

– Мен кайсынысын жакшылап бапестеп баксам, ошонусу жеңет,-деген экен.

11-декабрь

Гүлдүн жалбырагы

Япон жомогу

Ыраакы Чыгышта бир буддист бардык сырлардын жандырмагын билчү экен. Барган адам аны менен ымдап гана сүйлөшө турган. Бир күнү ибадатканага бир чоочун киши келет. Буддист эшиктин коңгуроосу жок эле келген адамды сезип, эшикти ачса, чоочун киши бир күнгө калгысы келгенин ымдап түшүндүрөт. Буддист үйгө кирип, идишке толтура суу алып чыгат. Бул “бир да адам кабыл ала албайбыз” деген белги эле. Чоочун сырттагы бакчага барып, гүлдүн жалбырагын алып суунун үстүнө таштайт.

Гүлдүн жалбырагынан улам суу ташыган жок. Буддист эшикти ачып ал адамды киргизүүгө аргасыз болот. Анткени, сууну ташытпаган гүл жалбырагына дайыма орун бар эле.

12-декабрь

Элик, таш бака, чычкан жана карга

Башкырт жомогу

Илгери жаныбарлар бири– бири менен ынтымакта жашаган мезгилде элик, таш бака, чычкан жана карга ынак дос экен. Бир күнү элик ойноп отурса, алдынан адамдын жакын досу ит чыга калат. Анын артынан адам да көрүнөт. Ит менен адам эликтин артынан түшөт.

Ошол күнү чычкан досторун тамакка чакырган эле. Баары келип бирөө жок.

– Тамакка элик эмнеге келген жок?– деп сурайт.

– Бир нерсе болгон го, болбосо келмек. Канаттарым болсо учуп барып келмекмин, – дейт таш бака. Ошол маалда карга шыр эле учуп жөнөйт. Барса, элик тузакка түшүп калган болот. Ал келип досторуна кабар берет. Элик менен чычкан таш баканы үйдө калтырып, эликти куткаруу үчүн жолго чыгышат. Үйдө отура берип чыдамы кеткенде, таш бака да алардын артынан жолго чыгат.

Карга менен чычкан эликти табышат. Чычкан тузакты кемирип, акыры эликти куткарышат. Аңчы келип караса элик жок. Айланадан издеп жатып, таш баканы көрүп калат да, баштыгына салып алат. Учуп бара жаткан карга таш баканын да колго түшкөнүн көрүп, чычкан менен эликке кабарлайт. Элик аңчынын астынан чыгып, качып жөнөйт. Эликтин артынан кууп баратып, колундагы баштыгын ыргытып жиберет. Чычкан жетип барып сумканы кемирип, таш баканы куткарат. Акырында төртөө аман-эсен чычкандын үйүнө келип конок болушат. Аңчы болсо үйүнө бош кайткан экен.

13-декабрь

Бакыт бизде жайгашкан

Түрк жомогу

Адам баласы бактылуулуктун баркына дагы деле жете элек кез экен. Бир күнү периштелер бакытты катып коюуну чечет. Анткени адамдар бакытты издеп тапканда гана анын баркын билет, – дешет алар.

Каякка катып койсок деп ойлошот. Эвересттин чокусунабы? Океандын түпкүрүнөбү? Тажы Махалдын ичинеби? Меккенин көчөсүнөбү? Италия дасторконунабы? Төрөт үйүнөбү? Балмуздак жасала турган жергеби? Шараптын ичинеби? Тамекинин кутусунабы? Гүл бакчасынабы?– деп отуруп, акыры адамдын ичине катып коюшат. Өзүнүн ичинен бакытты издөө эч кимдин оюна да келбейт деп ойлошот.

Андыктан, биз бактылуулуку сырттан издебестен өзүбүздөн издешибиз керек экен, анын сыры өзүбүздө катылуу тура...

14-декабрь

Кыянатчы

Татар жомогу

Балта тие элек токойго бир адам келет. Аны көрүп калган эки дарак ыйлай баштайт. Башка бир дарак алардан эмнеге ыйлап жатканын сурайт. Ишибиз бүттү, адам келди, баарыбызды кыйып салат,-дейт.

– Коркпо, арабызда кыянатчы болбосо, бизге эч ким тие албайт, – дейт экинчиси.

– Ооба, бирок кыянатчы арабыздан чыгыптыр, анткени адамдын колундагы балтанын сабы өзүбүздөн жасалыптыр, – деген экен.

15-декабрь

От менен суунун махабаты

Түрк жомогу

Илгери– илгери от сууга аябай ашык болуптур. Суунун агышы, ал тургай таштан– ташка урулушун да жактырат. Бир күнү сууга:

– Кел, сүйгөнүм, жашообузду жанаша бирге өткөрөлү,- деп сунуш киргизет. Суу оттун жан– дилинен айтып аткандыгын сезип, макул болот. Экөө бири-бирине жуурулуша түшөт. Акыры суу-буу, от-күл боло баштайт. Биз экөөбүз бирге боло албайт окшойбуз - деп, суу оттон алыстап кетип калат. От ачууланып токойду өрттөп, сууну издеп жөнөйт.

Акыры сууну таап көздөрүн караса, таарынгандай түрү бар. Ошондон баштап суу оттон, от суудан кача турган болот. Анткени экөө тең бири– биринен коркот экен.

16-декабрь

Үкү

Черкес жомогу

Илгери алыскы аймактагы бир кыштакта элдин сүймөнчүгүнө ээ болгон адам болгон экен. Аялы ага бир күнү:

– Адамдар алыс жерлерден келип сенден насаат алат. Ошондуктан жакшы үйүбүз болсо, чатыры куштун канаты менен жабылса, көргөндөр дароо сенин үйүң экенин баамдап, издеп отурбастан таап келишсе, - дейт. Ага аялынын айтканы жага бербейт.

– Мен бардык адамдардай эле адаммын. Эмне кааласам баары ишке ашат деп, башкалардан айырмаланып, каада күтүп жашагым келбейт, -деп жооп берет күйөөсү. Аялы жанын койбой атып, эптеп көндүрөт.

Ал куштардын канаты менен жабылган үй жасатам, -деп токойдогу бардык канаттууларга кабар бердирет. Баары келип, бир гана үкү келбейт. Үкүнү “келсин!” -деп үчүнчү жолу чакырганда арандан зорго келет. Үкү:

– Абдан зарыл ишим чыгып калды. Уруксат берсеңиз айтайын, болбосо сиз үчүн моюнум кылдан дагы ичке, буйругуңузга даярмын,-дейт. Үкү сөзүн улап:

– Дүйнө жаралгандан бери кайтыш болгон адамдар менен дүйнөгө келген адамдардын санын эсептей баштадым. Кээде дүйнөдөн кайткандардын саны көп болсо, кээде тирүүлөрдүн саны көп чыгып атат. Башым айланды. Акыры сизге келбесем болбойт, деп жаныңызга келдим.

– Эсептеп бүттүңбү?

– Ооба, эсептеп чыктым.

– Эсебиң кандай чыкты?

– Бирөөсүндө өлгөндөрдүн саны көп чыкты, экинчисинде жашап жаткандардын саны көп чыкты. Акырында жаңылыш ишти билип туруп кылгандарды да өлгөндөрдүн арасына кошсом, эсеп теңме– тең болуп атат. Ошондон улам мен да жетип келдим,- дейт үкү.

Адам үкүнүн кыраакылыгынан улам өзүнүн жаңылыштыгын түшүнүп, бардык куштарды коё берип, үйүн мурункудай эле калтырган экен.

17-декабрь

Отунчунун балтасы

Абхаз жомогу

Илгери токойдун жээгинде чакан кыштак болгон экен. Бул токойдун жигиттери отун чогултуп, базарга сатып күн өткөрүшчү. Отунчулардын бирөө жалган айтпаган, ушак менен иши жок, башканын эмгегин жебеген, абдан дурус адам эле. Ал бир күнү токойго барып балтасын жерге коюп, отунга жарактуу дарак издеп калат. Акыры даракты тандап, балтасын койгон жерге барып караса балтасы жок.

– Мен эми кантип отун алам? Кантип күн көрөм? -деп ыйлай баштайт. Токойдун ээси алтындан, андан кийин күмүштөн жасалган балта алып келип берсе, меники эмес, -деп экөөнү тең албайт. Акыры темир саптуу балтасын көрүп сүйүнүп кетет.

Токойдун ээси отунчунун адилеттүү экенин көрүп абдан кубанат да, баш тартканына карабастан, ага алтын, күмүш балталарды белекке берет. Ал окуяны төкпөй- чачпай башка отунчуларга айтып барат. Отунчулар токойго барып,

балталарын койгон жеринен таппай калгансып, ыйлап киришет. Токойдун ээси алардын ар бирине бирден алтын балта берсе, баары алтын балталарды алып сүйүнгөн бойдон кетишет.

Токойдун ээси алардын бул кылыгына ачууланып калат. Күтүүсүздөн эле алтын балталардын сабы чыгып, алардын баштарына тарса– турсе урула баштайт. Натыйжада отунчулар “жан соогалашат”. Өздөрүнүн ач көздүк кылгандыктарын моюндарына алышып, андан кийин куулук шумдуктарын токтотушкан экен.

18-декабрь

Үч достун саякаты

Француз жомогу

Тикмеч, уста жана өтүкчү үч дос жолго чыгышат. Алыска, буркустардын мамлекетине бармакчы болушат. Алардын максаты башка мамлекеттерди, маданияттарды, калктарды таануу эле.

Алардын тилин билбесек, буркустарга барсак, кантип бири-бирибизди түшүнүшөбүз дешет.

Өтүкчү:

– Алардын тилин билүү үчүн алардан уккан биринчи сүйлөмдү мен жаттайын, экинчисин уста, үчүнчүсүн тикмеч, сен жатга,-дейт. Ушинтип отуруп алардын тилин билип алабыз деген бүтүмгө келишет.

Биринчи барган кыштакта базар болуп жаткан экен. Базардагы эл ал үчөөнүн четтик экенин карап туруп:

– Четтен келген үч киши,- деп кыйкырат. Өтүкчү бул сөздү жаттап алат.

Базарда тоок саткан аял: “жыйырма жез акча, жыйырма жез акча” деп кыйкырып жатыптыр. Уста бул сөздү жаттап калат. Бир аздан соң тилемчиге жолугушат. Ал “Теңир сизге ыраазы болсун, рахмат, рахмат” деген сөздөрдү айтат.

Тикмеч бул сөздөрдү жаттай алат. Кыштактын аркы башына барганда эс алып отурушса, эки карыя сүйлөшүп бараткан болот, бирөө экинчисине:

– Базарга баратып, акчамды уурдатып жибердим, ичинде болгону жыйырма жез акча бар болчу. Муну ким уурдашы мүмкүн? -деп сүйлөшүп жатышса, тикмеч сүйлөгүсү келип кетип, “Четтен келген үч киши”,- деп кыйкырып иет.

Анда карыянын бириси аз эле акча болсо эмнеге уурдашты? – десе, уста “Жыйырма жез акча, жыйырма жез акча”, -деп кыйкырып иет.

Карыялар отурган жеринен ыргып турушат. Бул четтиктер канча акча болгонун да билишет экен, – Уурулар ушулар деп милицияны чакырышат. Милиция келип, үчөөнү алып бараткан кезде өтүкчү: “Теңир Сизге ыраазы болсун, рахмат, рахмат”, -дейт.

Сурак берип атканда алардын тил билбегендиктери, күнөөлөрү жок экендиги аныкталып, бошотулушат. Бул окуяны уккан айылдыктар аябай күлүшөт. Ал үчөөнү мейман кылышат. Белгилүү убакыт өткөн соң бул үч дос ал жердин тилин үйрөнүп калышат. Ошентип алардын өнөрүнө дагы бир өнөр кошулат.

19-декабрь

Кичинекей жашыл самын

Түрк жомогу

Кичинекей жашыл самын бир күнү абдан капаланып жатты. Анткени аны эч ким колдонбой жаткан. Самынды Элифтин апасы колун жуусун деп сатып алган эле. Жаңы сатып алганда Элиф бир-эки күн тамактанаардын алдында жана тамактангандан кийин самын менен колун жууду. Ошол убакта самын, пайдалуу ишке жарап жатам деп кубанчу. Бирок эмнегедир Элиф акыркы убактарда колун самындап жуубай калды. Апасы колун жуу десе, сууга тосуп эле келе берчү болду.

Бир күнү Элиф душтан чыгып бара жатып, бир үндү угуп калат. Караса, жашыл самын турат, ал ыйлап жаткан эле. Ал самынды көрүп таң калды. Анын көбүктөрү мончоктой болуп төгүлүп жаткан. Элиф анын жанына барып:

– Эмнеге ыйлап жатасың?-деп сурады.

– Апаң сени жуунат деп, мени сатып алды эле, алгач жуунуп баштап, эми таштап салдың. Мени унуттуң, -деди жашыл самын.

Элиф мындан кийин дайыма жашыл самын менен колдорун жууй турганына сөз берди.

20-декабрь

Сүйлөөк куш

Кытай жомогу

Илгери үнү катуу кичинекей куш жашаган экен. Ага башкалар “Бул меники” деген ат коюшкан, анткени ал талаалардын жана суулардын үстүнөн өтүп баратып, дайыма:

– Бул меники, бул меники! -деп сайрачу экен.

Бир жолу ал учуп жүрүп, бир дарак таап алат. Анда мөмөлөр жайнап бышып туруптур. Мөмөлөр ушунчалык көп экен, аны ал жыл бою чокуп жесе да бүтө турган эмес. Бактын тегерегинде бир да канаттуу көрүнбөйт.

Сүйлөөк куш мындай табылгага абдан сүйүнүп, бакка келип конот да, бутактан бутакка секирип, мөмөлөрдөн жеп кирет. Тез аранын ичинде курсагы тоюп калат. Бирок башка канаттуулар да бул бакты таап алып, даамдуу мөмөлөрдөн жегени келиши мүмкүн деп сарсанаага батып, сайрай баштайт:

– Бул меники, бул меники, бул меники!

Ал ушунчалык катуу сайрагандыктан, айланадагы канаттуулар эмне болуп жаткандыгын билүү үчүн учуп келишет. Ошол маалда алар ширелүү мөмөлөрдү көрүшүп, чокуп жешет да, кайра учуп кетишет.

Ал эми сүйлөөк куш болсо бактын айланасында ары бери чуркап, сайраганын улантат:

– Бул меники, бул меники, бул меники!

21-декабрь

Үч Ноел көгүчкөнү

Венгр жомогу

Илгери-илгери токойдо бир кемпир жалгыз өмүр сүрчү экен. Анын эч кимиси жок эле. Дүйнөдө эмнелер болуп жатканынан кабары жок. Башкалардын да андан кабары жок. Токойдо өскөн өсүмдүктөрдү топтоп, кургатып кышка тамагын камдап алып, кышкысын эч сыртка чыкчу эмес. Бирок ушул учурда абдан тажачу. Абдан сагынып күткөн күнү Ноел күнү эле. Ал күн жакындаганда кичинекей арчаны үйүнө алып кирип, бурчка коюп кургатылган чөп, гүлдөр менен кооздочу. Кооздук үчүн колдонгон эң жакшы көргөн буюму көгүчкөндүн уясы эле, аны арчанын түбүнө койчу.

Бул уядагы үч оюнчук көгүчкөндүн балапандары уча тургандай, жандуудай көрүнчү.

Бир жолу Ноел күнүнө карата арчасын кооздоп, эң үстүнө шам жагып койсо, көгүчкөндөр уяга түшүп калат. Оюнчук көгүчкөндөрү керектен чыгат. Кемпир бул окуяга аябай кайгырат, көзүнө жаш алып ыйлайт. "Көгүчкөндөрсүз кантип Ноелди тосом, бул мүмкүн эмес. Эмне кылсам," -деп, башын мыкчып отуруп калат.

Кийинки күнү арчанын төбөсүндөгү шамды күйгүзүп жатып, кемпир көз жашын төгүп, оюнчук көгүчкөндөрүн эстейт, бул жагдайга күбө болгон шамдар да боор ооруп, алар да көз жашын төккөндөй май тамызышат, агып түшкөн майлар чогулуп отуруп, үч көгүчкөн атайын жасагандай формага ээ болот. Ыйламсырап отурган кемпир бул көрүнүштү байкабайт. Бир аз убакыттан кийин көгүчкөндөрүн көрүп таң калып, абдан сүйүнөт. Демек, аябай каалаган нерсени сөзсүз түрдө ишке ашат тура.

22-декабрь

Жоголгон чабалекейдин баласы

Англис жомогу

Жай келгенде чабалекей балапандарын чонойтуп, учуп– конгонду үй-рөгүп жаткан кез. Ал чабалекейдин беш балапаны бар эле. Алар адаттагыдан абдан сезимтал, жөндөмдүү болуп чыгышты.

Алардын ичинен эң кенжеси шамдагайлыгы, чечкиндүүлүгү менен айырмалангандыгы байкалат. Ал улуу бир туугандарына салыштырмалуу учуу өнөрүн жогорку деңгээлде өздөштүрүп абдан бийиктиктерге көтөрүлүп кызыктуу окуяларга туш болуп, башкалардын бүйүрүн кызытып айтып берет.

Бир күнү көпөлөк кууп жүрүп, бейтааныш жерге келип калганын өзү да байкабай калат. Ошентип адашып кетет. Бир маалда алдынан жапайы каз чыгат.

Балапан сүйүнүп кетип:

- Мени уяңа алып барчы?– деп суранат.
- Макул, – дейт жапайы каз.
- Бирок мен сендей сайрай албайм, болгону “чык, чык” дей алам.
- Анда сени уяма ала албайм– деп, жапайы каз баш тартат.

Балапан андан ары учуп баратып көгүчкөнгө жолукту. Ага:

- Үшүп кеттим, мени канаттарыңдын алдында бир аз ысытасыңбы,– деди.
- Макул, “гук, гук”,– деди көгүчкөн.
- Бирок мен сендей сайрай албайм,– деди балапан.

– Анда мен да сени канаттарымдын астында ысыта албайм,– деп көгүчкөн да баш тартты. Андан кийин астынан бир үкү чыкты.

- Мага бир аз тамак бересиңби. Бирок мен сендей сайрай албайм,– деди.

Үкү дагы:

- Анда мен да сага тамак бере албайм,– деди.

Балапан үшүп, курсагы ачып, титиреп туруп калды. Астынан чыккан канаттууну тааныбастан:

- Абдан чарчадым, мен балапанмын, мен болгону “чырык, чырык” деп сайрайм, мага тамак берчи,– деди.

Чабалекей балапанын уяга алып келип, курсагын тойгозуп, канаттарынын астында ысытып, таң аткыча карап жатты. Ал анын энеси эле.

23-декабрь

Кардуу кыш күнү

Венгр жомогу

Кар лапылдап, асманды кара булут каптап, жер жүзүнүн бардыгына кар жаап жаткансыйт. Карындашым экөөбүз эшикте жүрүп, аппак карга оролдук. Мен ошол маалда карындашымды чанага сүйрөп алып дөңгө чыгып бараткам. Ал болсо:

– Сен атсың, мени сүйрө! -деп кыйкырып жаткан. Бир аздан кийин жогоруга чыктык.

– Кар менен согушалы. Андан кийин төмөн түшөлү,-деди карындашым. Бир маалда экөөбүз кубалашып ойнодук. Карга тоголонуп, ого бетер аппапак болуп калдык. Андан кийин ал:

– “Кел, аяз ата жасайбыз”, – деген сунуш киргизди.

Карды тоголотуп, аяз ата жасап, колун, бутун жана мурдун да тагып койдук. Жаныбыздагы көмүрдөн көз тактык. Анан аны айланып, ырдап кирдик.

Кар лапылдап жаап жатты, биздин күндөрүбүз ушинтип кызыктуу уланып жатты.

24-декабрь

Сайраган ала чымчык эмнеге түстүү?

Орус жомогу

Токой кыш мезгилинде тоңуп калгандай туман. Катуу шамалдан куштар бир тараптан экинчи тарапка учуп жатып абада тоңуп калып жаткан эле.

Токойдогу тирүү калган куштар кыштактын чиркөөсүнүн айланасынан далдоо боло тургандай орун издеп жатышты. Көпчүлүгү дартка чалдыгып, ыйламсырап жүрүшөт. Бир маалда канаттууларды чогултуп, куштардын башчысы бүркүт сөз баштайт:

– Достор, мындай жашаганга болбойт. Ызгаардуу суук дагы бир нече күнгө созулса баарыбыз тоңуп өлөбүз. Күнгө жакындап андан бир аз жылуулук

жиберишин суранышыбыз керек. Бирок бул тапшырманы ким аткара алат. Кээ биринин буту, экинчилердин канаттары тонгон. Алардын араларында түктөрү жыдып кеткен, куйругунун канатчаларынан айрылгандар да бар эле.

Бүркүт кичинекей куштардан биринин бул ишти аткара ала тургандыгын ойлойт. Булбул, чымчык аткара албастыгын айтып, чогулгандардан кечирим сурашты.

Ошондо сайраган ала чымчык тура калып:

– Урушпагыла, мен бара алам, -деп чечкиндүү айтты.

Ал асманга көтөрүлдү. Күнгө жакындаган сайын анын нурунун ысыктыгы артып атты. Керек болсо түктөрү да күйүп жаткандай. Ал досторуна, замандаштарына сөз бергендиктен артка тарткан жок. Улам бийикке көтөрүлө берди. Ошентип, сууктан чыдамдары кетип бара жаткан досторунун керегине жарап, алардын үнүн күнгө жеткирди.

25-декабрь

Кара тоок менен түлкү

Литва жомогу

Кара тоок кичинекей кайың дарагына уя салат. Убагы келгенде балапандарды басып чыгарат, алар чыйпылдай баштаганда, токойдогу куу түлкүнүн көзү балапандарда калат. Бирок уяга чыга албай убара тартат.

Дарактын түбүнө барып кара тоокко:

– Эми төлдөө мезгили келди. Элдин баары талаада иштеп жатат. Бирок менин үйүм жок, ушул дарактан үй салсам, -дейт.

Кара тоок аябай коркуп:

– Түлкү досум, балдарыма боор оору. Сен даракты кулатсаң, балапандарым өлүп калат, анте көрбө, -дейт.

Түлкү:

– Бир балапаныңды бер, – деген талапты коёт.

Кара тоок ыйлап, боздоп балапандарынын бирин да бергиси келбейт.

– Эмне десең кылайын, мени балапандарыман ажырата көрбө.

Түлкү “болбойт,” -деп, куйругу менен даракты чапкылап кирет. Кара тоок эмне кылаарын билбей, аргасыздан балапандарынын бирин берейин деп жат-

канда баятан бери окуяга күбө болуп отурган карга:

– Ой, кара тоок, түлкүгө ишенбе. Анын балтасы жок. Сенин дарагыңды түлкү кантип кессин, -дейт.

Кара тоок балапанын бербей койгон соң, түлкү ачууланып, карганын уясы турган дарактын түбүнө барып жатып алат.

Бир нече убакыт өткөн соң, түлкү:

– Өлгөнү жатам, ооруп жатам, -деп кыйкырып, кыймылсыз жатып калат.

Карга түлкүнүн өлүп өлбөгөнүн билүү үчүн жанына келип конот. Караса, чындап эле кыймылсыз. Карга тумшугу менен түлкүнү түртүп көрөт. Дал ошол мезгилде түлкү карганы тумшугу менен илип алат.

– Сени кармадым, ишиң бүттү.

Карга:

– Макул ишим бүттү, бирок сенин чоң атаңдын менин чоң атама кылган жоругун кайталай көрбө, -деп суранат.

Түлкү:

– Менин чоң атам сенин чоң атаңа эмне кылыптыр, -деп сурайт.

– Бир дөңгөлөктүн ичине салып туруп, төмөн тоголотуп жиберген экен.

– Жакшы кылган экен, сени да дал ошондой кылам, - дейт түлкү.

Чын эле бир дөңгөлөк таап, карганы салып, дөңдөн тоголотуп жиберет.

Карга да ушул абалды күтүп тургандыктан уча качат. "Мени колдон чыгардың, дагы бир жолу кармашың күмөн," -деп карга түлкүнү шылдыңдайт.

Түлкү уялганынан башка жакка көчүп кетет.

26-декабрь

Тоголонгон чоң таш

Япон жомогу

Илгери өткөн заманда япон кыштактарынын биринде жери мол адам жашаган экен. Анын жанында Таро, Канкижи, Санзо деген жардамчылары жүрчү экен.

Бир күнү Канкижи тоодо жылкыларын кайтарып жүргөн болот. Санзо болсо кожоюну менен чогуу шаарга кеткен. Таро талаада иштеп жатып ойноп жүргөн балдарга жолугат. Тентек балдар аарынын уюгуна кол салып, суу төгүп, чыккан аарыларды өлтүрүшүп жатышыптыр. Таро жакшы ниеттеги адам эле. Ал балдарды аарылардан алыстатуу үчүн колдоруна акча берип, кыштакка кетирип ийет.

Үч күндөн кийин кожоюн жардамчыларын жанына чакырып:

“Бүтүн чокудан ылдый карай бир таш тоголотом. Бул ташты кармап алган адам кызым менен үйлөнөт”, - дейт.

Канкижи менен Санзо ташты кармай тургандарына ишенишет. Күн бою кожоюнга күйөө баладай мамиле кылышат.

Таро болсо ойлуу. Тоголонгон ташты кармагысы келет, бирок коркот. Эмне кылаарын билбей кайра талаага жөнөйт. Бир маалда аарылар учуп келет. Аарылардын ызылдаганы адамдардын үнүнө окшошо түшөт:

“Таро, Таро бизди жакшылап ук, айткандарыбызды кыл.

Жогорудан тоголонгон таш эмес, кагаз.

Аны Канкижи да Сансо да билбейт,

Таш эмес ыргытылган “вызз”

коркпостон тосо бер “вызз”.

Таро кечке жуук болжошкон жерге келсе эки кесиптеши дагы келген экен. Жогору жактан сүрдүү килтейген таш тоголотулат, ушунчалык күү менен келе жаткандыктан абдан коркунучтуудай сезилет. Канкижи менен Сансо өздөрүн жандарынан коркуп, эки жака качып кетишет.

Таро колдорун жайып, килтейген ташты тосуп алат. Кожоюну кызын Тарого берет. Кожоюндун максаты үч жаш жигиттин ичинен эр жүрөктүүсүн, тайманбасын аныктоо эле. Ошентип Таро менен кожоюндун кызы бактылуу жашап калышкан экен.

27-декабрь

Жалкоо коён

Француз жомогу

Алыскы бир өлкөдө абдан кургакчылык болуп, жамгыр жаабай, токойдогу суулар да кургап калат. Айбанаттар суусуздуктан кыйналышат, акыры топтолуп кудук казып, суу чыгарууну пландашат. Коён бул ишке катышкысы келбей:

– Мен каза албайм, кичинекеймин, алсызмын, -дейт.

Калган айбанаттар коёндун мындай кылыгын жактырышпайт.

– Сен кааласаң иштей аласың, – дешет.

Кудук казууга пил, элик, арстан, атүгүл, куштар да катышып катуу ишке киришишет. Коён болсо дарактардын түбүндө көлөкөдө отуруп, көзүн ачып– жаап:

– Кааласам да иштей албайм го, анткени, аябай эле кичинекеймин, – деп ойлонот. Кудуктан муздак, таза суу чыга баштаганда коёнго бербей коюшат.

Коён:

– Бербесенер бербегиле, бүгүн бербесенер эртең бересинер, -дейт.

Төө кушу:

– Коён, уялбайсыңбы? Иштегин келбейт, бирок суу ичкиң келет. Биз деле кичинекейбиз, кушбуз, бирок оозубуз менен жер каздык, -дейт.

Арстан “коён бул түнү такыр суу ичпейт” -деп айткандыктан, леопард түнү менен кудукка кароолчулук кылып чыгат. Коён суусуздуктан таң аткыча уктап албаптыр. Эртең менен бардык айбанаттар кудуктун жанына барып сериндешет. Кийинки күнү кудукка кароолчулукта пилдин кезеги келет. Коён пилди абдан жакшы көрөт. Пил мени жакшы көрөт, бир жутум суу берээр деген ой менен пилдин жанына барат. Пил күндүзү аябай иштегендиктен чарчап уктап калат. Коён пилди ойгото албай убара болуп, акыры кулагынын түбүнө келип, болгон күчү менен кыйкырат. Пил чочуп кетип, кудуктун айланасындагы таш топурактарды сапырып ийиптир. Ал таш топурактар кудуктун ичине төгүлүп, кудук кайра жабылып калат. “Мындан кийин эмне ичебиз. Эртең менен айбанаттарга эмне дейбиз,” -деп сарсанаа болот. Коён:

– Эчтеке эмес, чогуу иштеп кайра казабыз, -дейт. Пил анда сен алсыз, күчсүзсүң да десе, коён:

– Мени иштегенде бир көрчү, кандай иштейт экемин,-дейт.

Пил менен коён экөөлөп кайрадан кудукту тазалап, казып башташат. Айбанаттар эртең менен турганда кудук даяр болуп калат. Пил түнкү болгон окуяны айбанаттарга айтып берет. Коёнду баары макташат. Коён сууну аябай ичет. Мурттарын аарчып, чарчаганын сезет, бул эң таттуу чарчоо эле.

28-декабрь

Булбул менен таажы гүл

Орус жомогу

Бир токойдо ырдаганды абдан жакшы көргөн кичинекей булбул жашачу эле. Эртели кеч үн салып, мезгил-мезгили менен ырдаган учурда токойдогу канаттуулардын бардыгы маашырканып угушчу. Бир күнү коңшусу таранчы адамдардын арасында ырдагандарга гүлдү белекке берүү салты бар экендигин айтат. Булбул ырдаганды кандай жакшы көрсө, гүлдү дагы абдан жактырчу экен. Таранчынын маалыматынан кийин канаттуулардын арасында гүл берүү адатынын жок экендигине бир аз капа болот. Бирок ырдаганын эч токтотпойт. Бир күнү созолонтуп ырдап бүткөндөн кийин тоңкулдак учуп келип, таажы гүл тартуулайт. Булбул тоңкулдактын мындай билгичтигине аябай кубанып, төбөсү көккө жетет. Тоңкулдакты чыныгы мырза деп атайт. Бул күнү анын көңүлү абдан көтөрүңкү, бактылуулук сезими ашып– ташып турган эле.

29-декабрь

Чакан жомок

Англис жомогу

Токойдо бадалдын көлөкөсүндө бир мамалак зеригип эки жакты карап отуруптур. Мен бир кичинекей аюумун, эмне кылсам деп отурат. Бир маалда жанына дагы бир мамалак келет.

Экөө бир саам отургандан кийин зериге башташат. Бир маалда аларга үчүнчү аюу келип кошулат.

– Бир кичине аюу, эки кичине аюу, бул жакта эмне кылып отурасыңар?

Экөө жарыша “зеригип отурабыз,” -деп жооп беришет.

Эми үчөө да зериге башташат. Бир маалда күтүүсүздөн биринчи келген кичинекей аюу бир чакан үй жасасак болот деп сунуш киргизет.

– Жасайлы,- деп экинчиси макул болот. Үчүнчүсү болсо чоңураак мыкты бир үй салалы,-деп айтат.

Ошентип үчөө ишке башташат. Биринчиси жыгачтарды жыгылтат, экинчиси болсо алардын бутактарын бутайт, үчүнчүсү жыгачтарды сүрүп түздөйт. Ошентип үчөө биригип мыкты үй курушат. Бул үйдө бир кичинекей, эки кичинекей, үч кичинекей мамалак үчүн бир кичинекей эки кичинекей үч кичинекей бөлмөлөр бар эле. Бул бөлмөлөрдө бир кичинекей эки кичинекей үч кичинекей керебеттер бар экен. Дагы бул бөлмөлөрдө бир кичинекей эки кичинекей үч кичинекей отургучтар бар экен. Бул бөлмөлөрдө бир кичинекей эки кичинекей үч кичинекей терезелери болгон экен. Кышында суук болоорун ойлоп, бөлмөлөргө бир кичинекей эки кичинекей үч кичинекей очок орнотушат. Отун даярдоо үчүн токойго жөнөшөт.

Биринчиси жыгач кесет. Экинчиси аларды таңактайт, үчүнчүсү болсо ташыйт.

Андан кийин бир кичинекей эки кичинекей жана үч кичинекей мамалак курган үйлөрүнүн жанына олтуруп алып зериге башташат.

Биринчиси зериге баштадык деп сөз баштайт.

Экинчиси:

– Ооба, биз зериге баштадык,- деп жооп берет.

Үчүнчүсү болсо:

– Биз абдан зериге баштадык,- деп экөөнү колдойт.

– Анда зерикпеш үчүн эмне кылышыбыз керек, -деп биринчиси суроо менен кайрылат. Экинчиси: “эмне кылаарыбызды билбейм,”- деп жооп берет.

Үчүнчүсү: “зериккен абдан жаман”- деп аларды колдойт.

Андан кийин бир кичинекей эки кичинекей үч кичинекей мамалак бири бири менен жарыша:

– Үйгө кетели, апабыздын жанына баралы, ал жакта биз зерикпейбиз. Бир кичинекей эки кичинекей үч кичинекей мамалак чогуу апаларына көздөй чуркашат. Кыш үчүн курган үйлөрүн токойдун ортосуна калтырышат. Токойдогу үй болсо бир кичинекей эки кичинекей үч кичинекей бөлмөгө бир кичинекей эки кичинекей үч кичинекей аюу келээр деп азыркыга чейин күтүп жатат дешет.

30-декабрь

Пешкалар менен башмактар

Орус жомогу

Бир үй– бүлөнүн эки баласы бар эле. Алардын бири эркек, экинчиси кыз. Эркек шашки ойногонду жактырса, кыз бийге барчу. Түн кирип, уйкуга киришкен маалда оюнчуктар бөлмөнүн ортосуна чыгып, өз оюндарын баштачу. Баланын шашкилери жашынмак ойногонду абдан жакшы көрчү. Алар көбүнчөсүн кыздын бийге кийген башмагынын ичине жашына турган. Ошол эле мезгилде шашкилер дүйнөнү таанып билгилери келчү. Ал эми адамдар менен тез тил табышкан башмактар шашкилер менен ойногонду жактырчу. Таң атканда үйдөгүлөр бөлмөдөгү баш аламандыктын себебин түшүнө алышчу эмес. Анткени алар кечинде эле баарын өз ордуларына коюшкан.

Бир күнү эки бир тууган эмне себептен оюнчуктар эртең менен башка жерлерде туруп калгандыгын текшергилери келишти. Алар уктап калган түр көрсөтүп, көздөрүн жарым жумуп жатып калышты. Ошентип бир туугандар оюнчуктардын сырын ачты. Бирок алар бул сырды эч кимге айтышкан жок. Мындан көп өтпөй балага шахмат белекке беришти. Ал эми кызга болсо мурнку башмактары батпай калгандыктан жаңы башмак алып беришти. Балдардын суранычы боюнча алардын апасы эски башмактардан шашки сала турган сумка тикти. Бул окуяга бардыгы сүйүнүшүп, төбөлөрү көккө жетти.

31-декабрь

Кон жана Мон

Индуc жомогу

Илгери Кон жана Мон агтуу эки бир тууган жашаптыр. Кон жашы улуу жана амалкөй, ал эми Мон абдан жөнөкөй, ак көңүл жан эле. Аларга атасынан бир түп алма бак, бир уй жана жамынганга төшөк мураска калат.

Кон, кел тууганым, атадан калган мурасты бөлүп алалы:

– Төшөктү сен күндүзү колдон, мен түнкүсүн колдоноюн, -дейт.

Мон: “мейли,” -деп макул болот.

– Ал эми алма бактын жогору жагы меники, түбү сеники болсун!

Мон буга дагы “мейли, сен айткандай болсун,” -деп жооп берет.

– Уйдун башы сеники, тулкусу меники! Мон талашып отурбай ага да макул болот.

Ошентип мурасты экиге бөлгөн болушат. Мон күндүз төшөктү алат, бирок күн ансыз деле ысык болгондуктан такыр колдонбойт. Түн киргенде Кон төшөктү жамынып алып, уктайт. Мон алма бактын түбүн жумшартат, сугарат, жер семирткич себет. Алма бышканда Кон бирин калтырбай үзүп алат. Уйга Мон тамак берет, Кон болсо саап алат.

Мон аябай арыктайт, кайгыга батат, ой басат. Бир күнү тааныш кемпир жолугуп калып, Мондун абалын сурайт. Мон баарын төкпөй чачпай айтып берет. Кемпир Монго боору ооруп, эмне кылыш керек экендигин үйрөтөт.

Мон эртең менен төшөктү алганда сууга чылап коёт. Кон кечинде сууга чыланган төшөктү алып, таң атканча уктай албай кыйналып чыгат.

Эртеси Кон бышып калган алманы үзөйүн дегенде Мон түбүнөн араалап кирет.

– Эй, Мон, эмне кылып жатасың?

– Эмне кылсам өзүм билем, түбү меники да.

Кечинде Кон уйду саамакчы болгондо, Мон камчыны алып, уйдун кулагын кытыгылап кирет. Уй жөн турбастан туйлап баштайт. Кондун “токтот” деп айтканына көнбөйт. Уйдун башы меники, эмне кылсам өзүм билем деп жооп берет. Кон мындан кийин Монду алдай албастыгына көзү жетет.

– Мон, кел, мындан кийин баары чогуу болсун, -деп жалбарат.

Мон макул болот. Анткени, ал эч качан кек сактачу эмес экен.

365 КҮН ЖОМОК

Которгон жана түзгөндөр: Асылбек Жоодонбеков, Роза Абдыкулова
Редакторлор: Сабыр Иптаров, Батма Абдухамидова
Дизайнер: Абийбилла Абдукаримов

Басууга 2015 жылдын 2-майында кол коюлду.

Көлөмү 29.5 физ. басма табак.

Ченеми 20.5x29 см.

Кагазы 80 гр. офсет кагазы.

Нускасы 500 даана.

ЖЧК “Имак Офсет” басмаканасында басылды.
Бишкек шаары, Горький көчөсү 1/2. Тел.: 0312 53 22 37

